

MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUKTA KAMBIYO SENETLERİ

Mesut AYGÜN

DOKTORA TEZİ

Özel Hukuk Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Tuğrul ARAT

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ocak 2008

DOKTORA TEZ ÖZÜ

MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUKTA KAMBIYO SENETLERİ

Mesut AYGÜN

Özel Hukuk Ana Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2008

Danışman: Prof. Dr. Tuğrul ARAT

Milletlerarası Özel Hukukta Kambiyo Senetleri başlığını taşıyan çalışmamız, üç bölümden oluşmaktadır. Bu konuyu seçmemizin başlıca nedeni, kambiyo senetleri alanında yapılan (veya yapılacak olan) yeknesaklaştırma çalışmalarının milletlerarası özel hukuk alanına etkilerini ortaya çıkarmaktır.

Tezimizin Birinci Bölümünde, *kambiyo senetleri (ticarî senetler)* başlığı altında, öncelikle kanunlar ihtilâfı hukuku açısından önem arz eden kıymetli evrak ve kambiyo senetlerinin bazı konuları üzerinde genel hatlarıyla durulmuştur. Daha sonra, yabancılık unsuru, vasıflandırma, atıf, bağlama noktaları gibi kambiyo senetlerine ilişkin olarak ortaya çıkan kanunlar ihtilâfı hukukunun genel problemleri incelenmiştir. Son olarak, kambiyo senetlerine uygulanacak hukuka ilişkin olarak Cenevre Konvansiyonları sistemi ile *Anglo-sakson* hukuk sistemi genel olarak incelenmiştir.

Tezimizin İkinci Bölümünde, *milletlerarası özel hukuk düzenlemelerinde kambiyo senetleri* başlığı altında, öncelikle kambiyo senetlerine ilişkin uyumsuzluklarda milletlerarası yetki üzerinde durulmuştur. Bu konuya ilişkin olarak, Brüksel Konvansiyonu, Brüksel I Tüzüğü ve La Haye Konvansiyon taslağı gibi milletlerarası sözleşmeler incelenmiştir. Sonra, uygulanacak hukukun tespitinde faydalanılan taahhütlerin birliği ve taahhütlerin bağımsızlığı esasları ele alınmıştır. *Anglo-sakson* hukuk sisteminde kambiyo senetlerine ilişkin düzenlemeler incelendikten sonra, diğer sistem içinde kalan Cenevre konvansiyonları üzerinde durulmuştur.

Tezimizin Üçüncü Bölümünde, *Türk milletlerarası özel hukukunda kambiyo senetleri* başlığı altında, yine öncelikle milletlerarası yetki konusu ele alınmıştır. Uygulanacak hukuk kısmında vasıflandırma üzerinde durulduktan sonra, önce poliçe ve bonolara uygulanacak hukuk, daha sonra çeke uygulanacak hukuk inceleme konusu yapılmıştır. Uygulanacak hukuka ilişkin incelemelerimizde önce ehliyet, şekil gibi kambiyo senedinin geçerlik şartlarına ilişkin konuları, sonra sırasıyla kambiyo taahhüdünün hükümlerine ve kambiyo taahhüdünün icrasına uygulanacak hukuk ile ilgili konular ele alınmıştır.

ABSTRACT**COMMERCIAL PAPERS
IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW****Mesut AYGÜN****Department of Private Law****Anadolu University Institute of Social Science, January 2008****Advisor: Prof. Dr. Tuğrul ARAT**

Our study, under the title of *Commercial Papers in Private International Law* comprises three chapters. The main reason in choosing this subject is that reveal effects of unification works in the commercial papers on the field of private international law.

In the first chapter of the thesis, under the title of *commercial papers*, first some subjects of negotiable instruments law and commercial papers which critically important for conflict of laws have been mentioned. Next, general matters of conflict of laws such as foreign element, classification, renvoi and connecting factors have been examined respectively. Lastly the system of Geneva Conventions and Anglo-sakson law system have been examined generally relating to applicable law.

In the second chapter of the thesis, under the title of *commercial papers in arrangements of private international law*, first international jurisdiction dealing with the conflicts of commercial papers have been dwelled upon. International conventions such as Brussel Convention, Council Regulation (EC) No. 44/2001 and Draft of Hague Convention on Jurisdiction and Foreign Judgments in Civil and Commercial Matters regarding this subject have been examined. Next, the principle of combination of stipulations and the principle of independency of stipulations are used in determination of law applicable have been handled. After the arrangements of Anglo-sakson law were examined, the other system, Geneva Conventions' rules have been dwelled upon.

In the third chapter of the thesis, under the title of *commercial papers in Turkish private international law*, first international jurisdiction has been handled. First the classification, then applicable law to bills of exchange and promissory note and applicable law to cheque has been examined. In this part, terms of validity of commercial papers such as capacity, form, applicable law to obligations arising out of a commercial paper and applicable law to subjects regarding discharge of a commercial paper have been handled respectively.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Mesut Aygün'ün, Milletlerarası Özel Hukukta Kambiyo Senetleri başlıklı tezi
..... tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav
Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Özel Hukuk Ana Bilim Dalında Doktora tezi
olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	<u>Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı)	: Prof. Dr. Tuğrul ARAT.....	
Üye	:	
Üye	:	
Üye	:	
Üye	:	

Prof. Dr. Nurhan AYDIN
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZGEÇMİŞ	iv
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMBIYO SENETLERİ (TİCARİ SENETLER)

1. GENEL OLARAK KIYMETLİ EVRAK.....	6
2. BİR KIYMETLİ EVRAK TÜRÜ OLARAK KAMBIYO SENETLERİ	9
2.1. Terminoloji	9
2.2. Kambiyo Senetlerinin Tarihçesi	11
2.3. Kambiyo Senetlerinin Müşterek Özellikleri.....	18
2.4. Kambiyo Senetlerinin Türleri.....	21
2.4.1. Poliçe	22
2.4.2. Bono, Emre Muharrer Senet	24
2.4.3. Çek.....	25
3. KAMBIYO SENETLERİNE İLİŞKİN OLARAK ORTAYA ÇIKAN KANUNLAR İHTİLÂFI HUKUKUNUN GENEL PROBLEMLERİ	27
3.1. Yabancı Unsurun Tayini	27
3.2. Vasıflandırma.....	30
3.3. Atıf.....	32

3.4. Bağlama Noktaları.....	35
3.4.1. Milli Hukuk (<i>Lex Patriae</i>)	37
3.4.2. Taahhütlerin İmzalandığı Yer Hukuku (<i>Lex Loci Actus</i>)	38
3.4.3. Senedin Keşide Edildiği Yer Hukuku	39
3.4.4. Ödeme Yeri Hukuku (<i>Lex Loci Solutionis</i>).....	39
3.4.5. İkametgâh Yeri Hukuku (<i>Lex Domicilii</i>).....	40
4. KAMBİYO SENETLERİNE UYGULANACAK HUKUK BAKIMINDAN GENEL SİSTEMLER	40
4.1. Cenevre Anlaşmaları Sistemi.....	41
4.2. <i>Anglo-Sakson</i> Sistemi.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUK DÜZENLEMELERİNDE

KAMBİYO SENETLERİ

1. MİLLETLERARASI YETKİLİ MAHKEME.....	45
1.1. Kanunî Rejimde	45
1.1.1. <i>Anglo-Sakson</i> Hukuk Sisteminde	47
1.1.2. Kıta Avrupa'sı Hukukunda	50
1.2. Milletlerarası Sözleşmeler Rejiminde	51
1.2.1. 1968 Tarihli Medenî ve Ticarî Konularda Yargı Yetkisi ve Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizine İlişkin Brüksel Konvansiyonu	53
1.2.2. Medenî ve Ticarî Konularda Yargı Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Avrupa Topluluğu 44/201 Tüzüğü (Brüksel I Tüzüğü).....	55
1.2.3. 2001 Tarihli Medenî ve Ticarî Konularda Yargı Yetkisine ve Yabancı Mahkeme Kararlarına İlişkin La Haye Konvansiyonu Taslağı.....	58
1.3. Yetki Anlaşması	60

2. KAMBIYO SENETLERİNE UYGULANACAK HUKUK.....	63
2.1. Ön Açıklamalar	63
2.1.1. Kambiyo Senetlerine Uygulanacak Hukuk İle <i>Lex Mercatoria</i> İlişkisi	63
2.1.2. Kambiyo Senetlerine Uygulanacak Hukukun Belirlenmesinde Kullanılan Esaslar.....	66
2.1.2.1. Taahhütlerin Birliği Esası	66
2.1.2.2. Taahhütlerin Bağımsızlığı Esası.....	67
2.1.2.3. Her İki Esasın Pozitif Hukuk İçindeki Yeri.....	69
2.2. Milletlerüstü ve Milletlerarası Düzenlemeler.....	71
2.2.1. Milletlerüstü Hukuk Düzenlemelerinde	71
2.2.1.1. Sözleşmeden Doğan Borçlara Uygulanacak Hukuk Hakkında Roma Konvansiyonu	72
2.2.1.2. Sözleşme Dışı Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tüzüğü (Roma II)	73
2.2.2. <i>Anglo-Sakson</i> Hukuk Sistemine Tâbi Ülkeler Açısından.....	74
2.2.2.1. Genel Olarak	74
2.2.2.2. <i>Bills of Exchange Act 1882</i>	74
2.2.3. <i>Anglo-Sakson</i> Hukuk Çevresi Dışında Kalan Ülkeler Açısından..	82
2.2.3.1. Poliçe ve Bonolar İçin Yeknesak Bir Kanun Sağlayan Konvansiyon (Yeknesak Kanun).....	83
2.2.3.2. Poliçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanunlar İhtilâfı Meselelerinin Çözümüne Dair Konvansiyon.....	83
2.2.3.3. Çekle İlgili Bazı Kanunlar İhtilâfı Meselelerinin Çözümüne Dair Konvansiyon.....	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**TÜRK MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUKUNDA KAMBIYO SENETLERİ**

1. MİLLETLERARASI YETKİLİ MAHKEME.....	88
1.1. Genel Esas (MÖHUK m. 40).....	88
1.2. İç Hukukun Yer İtibariyle Yetki Kuralları.....	89
1.2.1. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun İlgili Hükümleri.....	90
1.2.1.1. Genel Yetki Tesisinde Başvurulan Yetki Kıstası -Davalının İkametgâhı (HUMK m. 9).....	90
1.2.1.2. Özel (Tali) Yetki Tesisinde Başvurulan Yetki Kıstaları.91	
1.2.1.2.1. Davalının Türkiye’de Sakin Olduğu Yer - Davalının Malının, Teminatının veya Çekişmeli Şeyin Bulunduğu Yer (HUMK m. 16).....	91
1.2.1.2.2. Sözleşmenin İfa Olunacağı Yer (Senedin Ödeneceği Yer).....	93
1.2.1.2.3. Şubenin Bulunduğu Yer.....	97
1.2.2. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Dışında Kalan İlgili Hükümler.....	97
1.2.2.1. Türk Ticaret Kanununda Yer Alan Yetkiye İlişkin Hükümler.....	97
1.2.2.2. Ecnebi Anonim Ve Sermayesi Eshama Münkasem Şirketlerle Ecnebi Sigorta Şirketleri Hakkında Kanunu Muvakkat (EŞHK) m. 10.....	98
1.3. Yetki Anlaşması	100
1.3.1. Yetki Anlaşması İle Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisinin Tesisi	100
1.3.2. Yetki Anlaşması İle Yabancı Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisinin Tesisi	102

2. UYGULANACAK HUKUK	103
2.1. Vasıflandırma.....	104
2.2. Poliçe ve Bonolara Uygulanacak Hukuk	107
2.2.1. Poliçe ve Bononun Geçerlilik Şartlarına Uygulanacak Hukuk...107	
2.2.1.1. Genel Olarak	107
2.2.1.2. Ehliyete Uygulanacak Hukuk	108
2.2.1.2.1 Genel Olarak	108
2.2.1.2.2 Atf.....	108
2.2.1.2.3 Gerçek Kişiler Bakımından	111
2.2.1.2.4 Tüzel Kişiler Bakımından	114
2.2.1.2.5 TTK m. 678/II.f. ile İşlem Güvenliği Kuralı İlişkisi	115
2.2.1.3. Şekle Uygulanacak Hukuk.....	117
2.2.1.3.1. Genel Kural: İmza Yeri Hukukunun Yetkisi117	
2.2.1.3.2. İmza Yerinin Tespiti.....	118
2.2.1.3.3. Tamamlayıcı Kurallar	121
2.2.1.3.3.1. TTK m. 679/II. f. Hükmü.....	121
2.2.1.3.3.2. Lex Fori'nin Yetkisi	122
2.2.2. Protestonun Şekli ile Poliçeden Doğan Hakların Kullanılması ve Muhafazası İçin Gerekli Olan İşlemlerin Şekline Uygulanacak Hukuk	124
2.2.3. Müracaat Hakkının Kullanılmasına İlişkin Süreler Hakkında Uygulanacak Hukuk	126
2.2.4. Kambiyo Taahhütlerinin Hükümlerine Uygulanacak Hukuk	129
2.2.4.1. Muhatap Açısından.....	130
2.2.4.2. Diğer Borçlular Açısından	133
2.2.4.2.1 Keşidecinin Taahhüdüne Uygulanacak Hukuk	134
2.2.4.2.2 Cirantanın Taahhüdüne Uygulanacak Hukuk	134

2.2.4.2.3	Avalistin Taahhüdüne Uygulanacak Hukuk	137
2.2.5.	Kambiyo Taahhütlerinin İcrasına Uygulanacak Hukuk	137
2.2.5.1.	Karşılığın Bulunma Zorunluluğu ve Devrine Uygulanacak Hukuk	137
2.2.5.2.	Police ve Bononun Ödenmesine Uygulanacak Hukuk ..	142
2.2.5.2.1.	Ödeme İçin İbraz	142
2.2.5.2.2.	Vadenin Tespitine Uygulanacak Hukuk.....	143
2.2.5.2.3.	Ödenecek Para Biriminin Tespitine Uygulanacak Hukuk.....	145
2.2.5.2.4.	Kısmî Ödeme Halinde Uygulanacak Hukuk	146
2.2.6.	Police ve Bononun Kaybı veya Çalınması Halinde Uygulanacak Hukuk	148
2.2.7.	Müracaat Hakkının Sona Ermesi Halinde Sebepsiz Zenginleşmeye Uygulanacak Hukuk	149
2.3.	Çeklere Uygulanacak Hukuk.....	154
2.3.1.	Çekin Geçerlilik Şartlarına Uygulanacak Hukuk	155
2.3.1.1.	Ehliyete Uygulanacak Hukuk	155
2.3.1.2.	Şekle Uygulanacak Hukuk.....	158
2.3.2.	Taahhütlerin Hükümlerine ve İcrasına Uygulanacak Hukuk.....	159
2.3.2.1.	Taahhütlerin Yapıldığı Yer Hukukuna Tâbi Kılınan Hususlar	160
2.3.2.2.	Ödeme Yeri Hukukuna Tâbi Kılınan Hususlar.....	161
2.3.3.	Müracaat Hakkının Sona Ermesi Halinde Sebepsiz Zenginleşmeye Uygulanacak Hukuk.....	168
SONUÇ		170
KAYNAKÇA.....		175

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.m.	: Adı geçen makale
AJCL	: <i>Amerikan Journal of Comparative Law</i>
AJIL	: <i>Amerikan Journal of International Law</i>
aksi gör.	: Aksi görüşte
Art.(art.)	: <i>Article</i> (Madde)
aşa.	: Aşağıda
A.Ş.	: Anonim Şirket
AT	: Avrupa Topluluğu
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
B.	: Bası
b.	: Bend
BATİDER	: Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BEA	: <i>Bills of Exchange Act</i>
BJIL	: <i>Brooklyn Journal of International Law</i>
Bkz.(bkz.)	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BTHAE	: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü
C.	: Cilt
c.	: Cümle
Cen. Konv.	: Cenevre Konvansiyonu
Çev.(çev.)	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
DHH	: Devletler Hususî Hukuku
Dn.(dn.)	: Dipnot
E.	: Esas

EC	: <i>European Community - Communities</i>
Ed.(ed.)	: <i>Edition</i>
EEC	: <i>European Economic Community</i>
EFTA	: <i>European Free Trade Association</i>
EŞHK	: Ecnebi Anonim ve Sermayesi Eshama Münkasim Şirketler ile Ecnebi Sigorta Şirketleri Hakkında Kanunu Muvakkat
ETK	: Eski Ticaret Kanunu
EU	: <i>European Union</i>
f.	: Fıkra
HD	: Hukuk Dairesi
HCCH	: <i>The Hague Conference on Private International Law</i>
HUMK	: Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu
ICLQ	: <i>International and Comparative Law Quarterly</i>
İBK	: İsviçre Borçlar Kanunu
İİK	: İcra ve İflâs Kanunu
İÜHFD	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	: Karar
karş.	: Karşılaştırınız
LRA	: <i>Logus Regit Actum</i>
Ltd. Şti.	: Limitet Şirket
m.	: Madde
MHB	: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni
MK	: Medeni Kanun
Mod. L. Rev.	: <i>Modern Law Review</i>
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
No.(no.)	: Numara
OJ	: <i>Office Journal</i>
Ör.	: Örnek
RG	: Resmî Gazete
Rut. L. Rev.	: <i>Rutgers Law Review</i>
S.	: Sayı

s.	: Sayfa
T.	: Tarih
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TMK	: Türk Medenî Kanunu
TL	: Türk Lirası
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
UCC	: <i>Uniform Commercial Code</i>
UNCITRAL	: <i>United Nations Commission on International Trade Law</i>
U. Pa. J. Int'l. Bus. L.	: <i>University of Pennsylvania Journal of Internataional Business Law</i>
vd.	: Ve devamı
Vol.(vol.)	: <i>Volume</i> (Cilt)
vs.	: Ve saire
Y.	: Yıl
Yarg.	: Yargıtay
yuk.	: Yukarıda
yy.	: Yüzyıl
ZPO	: <i>Zivilprozessordnung</i> (Alman Medeni Usul Kanunu)

GİRİŞ

Uluslararası ticaretin gelişmeye başlamasıyla birlikte, para yerine, ticarî hayatın gereklerine daha uygun olan kambiyo senetleri (ticarî senetler) kullanılmaya başlamıştır. Poliçe, bono ve çekten oluşan kambiyo senetleri ödeme veya kredi vasıtası olarak ticarî hayatta oldukça yaygın şekilde kullanılmaktadır. Bir kambiyo senedinin keşide edilmiş bulunduğu (veya düzenlenmiş olduğu) memleket dışında da tedavül etmesi çok sık görülen bir durumdur. Bunun neticesi olarak, kambiyo senedi ile ilgili işlemlerin farklı ülkelerin sınırları içinde yapılması icap edebilir. Örneğin, bir ülkede keşide edilen bir poliçenin, başka bir memlekette ciro olunması, bir diğer ülkede ödeme için ibrazı veya protesto edilmesi mümkündür. Bu nedenle, uluslararası ticaret alanında kambiyo senetleri ile ilgili olarak yabancı unsurun varlığıyla sık karşılaşılmakta, dolayısıyla çeşitli kanunlar ihtilâfı hukuku meseleleri ortaya çıkmaktadır.

Kambiyo senetleri, ticarî hayatın gereklerine uygun olarak süratle ve güvenilir şekilde dolaşmaları amacıyla oluşturulmuşlardır. Ancak, kambiyo senetlerine ilişkin iç hukuklarda yer alan düzenlemelerin birbirinden farklı nitelikler taşıması, uluslararası ticaretin gerektirdiği güvenlik ve çabukluk ilkeleri ile uyumsuzdur. Bu yüzden doğabilecek sakıncaları bertaraf etmek amacıyla, XIX. yy. sonlarından itibaren bu alandaki hükümlerin birleştirilmesi fikri ortaya atılmıştır. Tüm ülkeler açısından ortak bir kambiyo mevzuatının varlığı, uluslararası ticaretin daha güvenli bir ortamda cereyan etmesini sağlayacaktı. Buna yönelik olarak önce Lahey’de, sonra Cenevre’de konferanslar düzenlendi. Cenevre Konferansları sonucunda ortaya çıkan ve 7 Temmuz 1930 tarihinde kabul edilen “Poliçe ve Bonolar Hakkında Cenevre Yeknesak Kanunu”, “Poliçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanunlar İhtilâfının Çözümüne Dair Cenevre Konvansiyonu” ve “Poliçe ve Bonolara İlişkin Damga Resmi Kanunlarına Dair Konvansiyon” bu yolda yapılan çalışmaların sonuçlarını bir araya getirmektedir. 19 Mart 1931’de yapılan Konferansta da çek hakkında aynı şekilde üç ayrı Konvansiyon kabul edilmiştir.

Cenevre Konvansiyonları için oluşturulan Komisyon tarafından hazırlanan maddî hukuk ve kanunlar ihtilâfı hukukuna ait metinler ile Konvansiyonlara katılan devletlerin

iç hukuklarına almaları gereken ortak hükümler kabul edilmiştir. Ancak, söz konusu hükümler, bu konuda amaçlanan birliği tam olarak sağlayamamıştır. Keza, ABD, İngiltere ve İngiliz Uluslar Topluluğu'na dâhil ülkelerin birçoğu bu Konvansiyonlara katılmamıştır. Öte yandan, Konvansiyonlara katılan ülkeler arasında da birlik tam anlamıyla sağlanamamıştır. Çünkü, kambiyo senetlerine ilişkin bazı problemler, konvansiyonlarda hiç ele alınmadığı gibi; bu yeknesak düzenlemelerde bazı hususlarda üye devletlere, yeknesak kanun hükümlerini kabul etmeme veya özel hükümler tesis etme yetkisi de tanınmıştır. Yeknesak düzenlemelerin taşıdığı bu tür boşluklar, üye devletlerin çekinceler getirmesi ve özellikle üye devlet mahkemelerinin önlerine gelen uyuşmazlıklarda yeknesak hükümleri farklı şekilde uygulamaları, bu uluslararası metinleri bütünüyle iç hukuklarına dâhil eden ve boşlukları dolduran ülkeler arasında dahi birliğin sağlanmasını engellemiş ve bu alandaki kanun ihtilâflarının devam etmesine yol açmıştır.

Günümüzde kambiyo senetleri hukuku alanında iki büyük sistemin varlığı söz konusudur. Bunlardan ilki, Cenevre Konvansiyonlarını önemli ölçüde benimseyen Cenevre Konvansiyonları sistemi, diğeri de 1882 tarihli *Bills of Exchange Act*'e dayanan *Anglo-sakson* hukuk sistemidir. *Anglo-sakson* hukuk sistemine dâhil olan İngiltere'de ve İngiliz Uluslar Topluluğu üyesi ülkelerin birçoğunda *Bills of Exchange Act* geçerlidir. Bu Kanun, Amerika'da 1895 yılında yürürlüğe giren *Negotiable Instruments Law*'a da örnek teşkil etmiştir.

Ülkemiz açısından duruma bakıldığında, Cenevre Konvansiyonları sisteminin dolaylı olarak benimsendiği görülmektedir. Türkiye, Cenevre Konvansiyonlarının tümünü imzalamış olmasına rağmen, bu Konvansiyonlarda yer alan hem maddî, hem kanunlar ihtilâfına ilişkin hükümler, mevzuatımıza 1957 yılında, İsviçre Borçlar Kanununun konuya ilişkin hükümlerinin tercüme edilmesi suretiyle girmiştir. Böylece, poliçe ve bonolara ilişkin kanunlar ihtilâfı kurallarını belirleyen Cenevre Konvansiyonu hükümleri TTK m. 678–687 olarak; çeklere ilişkin Konvansiyon hükümleri ise TTK m. 731–735 olarak mevzuatımızda yerini almıştır.

Kanunlar ihtilâfı hukuku cephesinden bakıldığında, kambiyo senetlerinden doğan ve yabancı unsur taşıyan uyuşmazlıklarda uygulanacak hukukun tayini için gerek kanunî rejim, gerek milletlerarası sözleşmeler açısından iki büyük hukuk sisteminin farklı

yollar izlemesi, bu alanda yapılacak çalışmayı ister istemez düalist bir çerçevede yürütmeye zorlamaktadır. Benzer nitelikte sorun, milletlerarası usul hukuku bakımından da, özellikle milletlerarası yetkili mahkemeyi tespit ederken karşımıza çıkacaktır.

Hukukî düzenlemelerin farklılığı yanında, bizzat kambiyo senedi ilişkisinin kendisi de, kanunlar ihtilâfı hukukunda bazı özel sorunlara neden olmaktadır. Bir kambiyo senedi ilişkisinin (senedin keşidesi, kabulü, ciro, araya girme, vs.) söz konusu olduğu durumda, kambiyo taahhüdü ilişkisi ile birlikte, bu ilişkinin temelinde yatan esas borç ilişkisi de bulunmaktadır. Acaba, kambiyo senedinden doğan yabancı unsurlu uyuşmazlığa uygulanacak hukuk tespit edilirken, hangi hukuk ilişkisinden hareket edilecektir?

Çoğunlukla Alman nazariyesinin etkisi altında oluşan Cenevre Konvansiyonları sisteminde kambiyo senetlerinde mücerretlik ilkesi esastır. Bu esas uyarınca, kambiyo senedi ilişkisi, dayandığı temel ilişkiden bağımsız bir varlığa sahiptir. Kambiyo taahhüdüne girişilmesi ile temel ilişkiden bağımsız, kendine özgü bir kambiyo hukuku ilişkisi doğmaktadır. Dolayısıyla, Cenevre Konvansiyonları sistemini benimseyen hukuk çevrelerinde kambiyo senetlerinin mücerretliği ilkesi gereği, uygulanacak hukuka ilişkin olarak bağlama kuralları, kambiyo senedinin temelinde yatan ilişkiye bakılmaksızın bağımsız olarak düzenlenmektedir.

Buna karşılık, *Anglo-sakson* hukuk sistemini benimseyen hukuk çevrelerinde ise, kanunlar ihtilâfı hukuku açısından, kambiyo senetlerinde mücerretlik ilkesinin etkisi sınırlı kalmaktadır. *Anglo-sakson* hukuku anlayışına göre, bir kambiyo senedi, her biri farklı hukuklara tâbi olabilecek, ayrı ayrı birkaç sözleşmeden oluşan (örneğin, senedin keşidesi, kabulü, ciro edilmesi, ve devam eden şeklinde) bir zincirleme ilişkiyle şekillenmektedir. *Anglo-sakson* hukuku sisteminde, kambiyo senetlerine özgü bağımsız bağlama kurallarından hareketle uygulanacak hukukun tespit edilmesinin yanında; kambiyo taahhüdü ilişkisi ile sözleşmeden doğan borç ilişkisi arasındaki benzerliklerden hareket edilerek, bu alana ilişkin ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklarda sözleşmeden doğan borç ilişkilerine uygulanacak hukuka ilişkin esaslardan da faydalanılmak suretiyle karma bir yol izlenmektedir.

Bir kambiyo senedinin keşide edilmesini (bono için tanzim edilmeyi) takiben kambiyo hukukuna özgü ilişkiler (ciro, kabul, araya girme, ödeme, vs.) ortaya çıkabilir. Maddî kambiyo hukukuna hâkim olan imzaların istiklâli ilkesine göre, bu ilişkiler, kural olarak diğerindeki geçersizlikten etkilenmeden sonuç doğuracaktır. Kambiyo senetlerinden doğan kanunlar ihtilâfının çözümünde ise (imzaların istiklâli prensibinden farklı) taahhütlerin bağımsızlığı adı verilen esas hâkimdir. Bu esasa göre, her bir kambiyo taahhüdü, yapıldığı yer hukukuna tâbi olacak ve her bir taahhüt için ayrı bir hukukun uygulanması söz konusu olacaktır. Ancak, bu esasın mutlak anlamda kullanılması bazı sakıncalara yol açabilir. Bu sakıncaların önüne geçmek için keşide yeri, ödeme yeri gibi bağlama noktalarından hareket eden ve hangi taahhütlerin bu bağlama noktalarına tâbi olacağını tespit eden taahhütlerin birliği esasını ileri sürülmüştür. Burada sorun, kambiyo senetlerine ilişkin hangi taahhütlerin, taahhütlerin bağımsızlığı esasına; hangi taahhütlerin de taahhütlerin birliği esasına göre tespit edileceğidir.

Öte yandan, kambiyo senedinde karşılığın bulunup bulunamayacağı, karşılığın hamile intikal edip etmeyeceği, yabancı kur üzerinden senedin düzenlenip düzenlenemeyeceği, kambiyo senedinin devrinin çeşitli hukuk sistemlerinde farklı şekilde nitelendirilmesi gibi kambiyo senetlerine özgü pek çok sorun, kanunlar ihtilâfı hukuku alanına sirayet etmektedir. Bu sorunların ne şekilde çözüme kavuşturulacağına ilişkin tespitlere çalışmamızın çeşitli kısımlarında yer vereceğiz.

Çalışmamız, *milletlerarası özel hukukta kambiyo senetleri* başlığını taşımaktadır. Milletlerarası özel hukukun uluslararası sözleşmeler rejiminde, çeşitli ülkelerin kanunî düzenlemelerinde ve Türk hukukunda poliçe, bono ve çek gibi kambiyo senetlerinden doğan ve yabancı unsur taşıyan uyuşmazlıklarda milletlerarası yetkili mahkeme ve uygulanacak hukukun tayini bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Bu konuyu seçmemizin başlıca nedeni, kambiyo senetleri alanında yapılan (veya yapılacak olan) yeknesaklaştırma çalışmalarının milletlerarası özel hukuk alanına etkilerini ortaya çıkarmaktır. Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölümde *kambiyo senetleri (ticarî senetler)* başlığı altında, öncelikle kanunlar ihtilâfı hukuku açısından önem arz eden kıymetli evrak ve kambiyo senetlerinin bazı konuları üzerinde genel hatlarıyla durulacaktır. Keza, yabancı unsurun varlığını tayin etmek ve yabancı unsurlu uyuşmazlığın kambiyo senedine ilişkin bir

uyuşmazlık olup olmadığını belirlemek (vasıflandırma) için, bu hususların bilinmesi ön koşul olarak karşımızda durmaktadır. Daha sonra, vasıflandırma, atıf, bağlama noktaları gibi kambiyo senetlerine ilişkin olarak ortaya çıkan kanunlar ihtilâfi hukukunun genel problemleri inceleme konusu yapılacaktır. Son olarak, kambiyo senetlerine uygulanacak hukukla ilgili Cenevre Konvansiyonları sistemi ile *Anglo-sakson* hukuk sistemi genel hatlarıyla karşılaştırılmalı olarak incelenecektir.

İkinci Bölüm, *milletlerarası özel hukuk düzenlemelerinde kambiyo senetleri* başlığını taşımaktadır. Öncelikle kanunî ve milletlerarası sözleşmeler rejiminde kambiyo senetlerine ilişkin uyuşmazlıklarda milletlerarası yetki üzerinde durulacaktır. ABD ve Avrupa hukukundaki düzenlemeler genel hatlarıyla tetkik edildikten sonra, Brüksel Konvansiyonu, Brüksel I Tüzüğü ve Lahey Konvansiyon Taslağı gibi milletlerarası yetki ile ilgili düzenlemeler getiren milletlerarası sözleşmeler incelenecek, en son yetki anlaşması üzerinde durulacaktır. Sonra, uygulanacak hukuk kısmında, uygulanacak hukukun tespitinde faydalanılan taahhütlerin birliği ve taahhütlerin bağımsızlığı esasları ele alınacaktır. *Anglo-sakson* hukuk çevrelerinde kambiyo senetlerine ilişkin düzenlemeler incelendikten sonra, *Anglo-sakson* hukuk çevrelerinin içinde yer almadığı kambiyo senetleri hukukunu yeknesaklaştırmayı amaçlayan Cenevre konvansiyonları üzerinde durulacaktır.

Üçüncü Bölümde, *Türk milletlerarası özel hukukunda kambiyo senetleri* başlığı altında, yine öncelikle milletlerarası yetki konusu incelenecektir. Milletlerarası yetkiye ilişkin genel esasa birlikte, iç hukukun yer itibarıyla yetki kuralları ve yetki anlaşması üzerinde durulacaktır. Uygulanacak hukuk kısmında ise vasıflandırma ele alındıktan sonra, önce poliçe ve bonolara uygulanacak hukuk, daha sonra çeke uygulanacak hukuk inceleme konusu yapılacaktır. Uygulanacak hukuka ilişkin tetkiklerimizde önce ehliyet, şekil gibi kambiyo senedinin geçerlik şartlarına ilişkin konular, sonra sırasıyla kambiyo taahhüdünün hükümlerine ve kambiyo taahhüdünün icrasına uygulanacak hukuk ile ilgili konular ele alınacaktır.

Çalışmada vardığımız başlıca sonuçlar, *Sonuç* Bölümünde ortaya konacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMBIYO SENETLERİ (TİCARİ SENETLER)

1. GENEL OLARAK KIYMETLİ EVRAK

Elektronik ticaret, tüm dünyada ticaretin serbestleştirilmesi eğilimi ile birlikte, son on yılda yaşanan ve bilgi iletişimini kolaylaştıran teknolojik gelişmelerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle, internetin hızla yaygınlaşması, elektronik ticareti, ticari işlemlerin yürütülmesinde yeni ve çok etkin bir araç haline getirmiştir¹. Günümüzde teknolojinin ulaştığı nokta dikkate alındığında, kıymetli evrakın (*negotiable instruments*), zamanın gerisinde kalan bir ödeme ve/veya kredi araçları olduğu yönünde bir fikir ortaya atılabilir². Keza, modern dünyaya, bir tıklama ile büyük meblağları transfer edebilme kapasitesine sahip –ki aynı zamanda elektronik ödeme sistemlerinin gelişmesine de olanak sağlayan– iletişim ağları ve mikroçip teknolojisi hâkimdir³. Kredi kartı, elektronik fon transferi (EFT) gibi elektronik ödeme sistemi araçları günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır⁴.

Ancak, kıymetli evrakın güncelliğini korumasında rol oynayan üç önemli neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kıymetli evrakın, ticari hayatta (özellikle uluslararası ticaret alanında) hâlâ bir para ödeme metodu olarak önemli ölçüde kullanılıyor

¹ “Elektronik Ticaretin Tanımı ve Temel Araçları”, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı: <<http://www.e-ticaret.gov.tr/tanim/tanim.htm>>, (12.12.2007). Elektronik ticaret kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gülin GÜNGÖR, “Yeni Düzenleme Çalışmalarında Elektronik Âkitlerin Kuruluşu ve Clik-Wrap Yazılım Lisansı Sözleşmelerinde Hukuk Seçimi Kaydı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. LI, S. 1: 19–42, (2002), s. 19 vd.; Hatice Özdemir KOCASAKAL, **Elektronik Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Çözümünde Uygulanacak Hukukun ve Yetkili Mahkemenin Tespiti** (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2003), s. 5 vd.

² Bilindiği üzere, maddî varlığı olmayan bir hak, kıymetli evrakın maddî ögesi ile varlık kazanmakta; ödeme için bu hakkın devri, kıymetli evrakın kendisinin fiziksel olarak teslim edilmesini gerektirmektedir. Doğal olarak da bu, elektronik ödeme araçlarına nazaran daha yavaş seyreden bir süreci içermektedir. Dolayısıyla, kıymetli evrakın, geçmişte kalan bir görüntü sergilediği söylenebilir: Len S. SEALY and Richard J. A. HOOLEY, **Commercial Law (Text, Cases and Materials)** (Third Edition. London: LexisNexis Butterworths, 2003), s. 486.

³ SEALY and HOOLEY, s. 486.

⁴ Richard E. SPEDIEL and Steve H. NICKLES, **Negotiable Instruments and Check Collection** (Fourth Edition. St. Paul, Minn.: West Publishing Company, 1993), s. 2.

olmasıdır⁵. Örneğin, geçici olarak nâkit darlığı yaşayan alıcının, satıcı lehine tanzim ettiği ve kendisine bir nevi kredi işlevi sağlayan bononun (*promissory note*) bir ödeme vasıtası olarak sıklıkla kullanıldığını söylemek mümkündür⁶. Diğer neden, kıymetli evrakın ve özellikle kambiyo senetlerinin mücerret yapılarından dolayı, temel ilişkiden bağımsız bir kambiyo ilişkisi kurmalarıdır. Temel ilişkiden bağımsız kambiyo ilişkisi, senedin borçlusuna borcunu ödeme için yeni bir vade imkânı tanırken, senedin alacaklısına da alacağını takip etme bakımından daha kolay bir yol sunar. Senedin alacaklısı kambiyo ilişkisinden dolayı hakkını ileri sürme imkânını kaybetse bile, temel ilişkiden dolayı hakkını ileri sürebilmesi mümkündür. Nihayet, kıymetli evraka ilişkin olarak hukuku meşgul eden üçüncü önemli neden ise, kıymetli evrakın, genelde ticaret hukukunun kavramlarını ve temel ilkelerinin pek çoğunu bünyesinde barındırması ve bunun yanında ticari örf ve adetin bu alanda önemli bir rol oynamasıdır⁷.

Kıymetli evrakın tanımına gelecek olursak, yabancı hukuklarda en genel anlamda, bir para borcunun ödenmesine ilişkin emir veya taahhütlerin imzalanmış yazılı bir görünümü olarak ifade edilmektedir. Bir kıymetli evraktan söz edebilmek için, onların tedavül kabiliyetinin (*negotiability*) bulunmasının kaçınılmaz bir zorunluluk olduğuna işaret edilmektedir⁸.

Türk hukukunda ise kıymetli evrak, Türk Ticaret Kanunu⁹ (TTK) m. 557’de şöyle tanımlanmıştır: “Kıymetli evrak öyle senetlerdir ki, bunlarda mündemiç olan hak senetten ayrı olarak dermeyan edilemediği gibi, başkalarına da devredilemez”.

⁵ SEALY and HOOLEY, s. 486.

⁶ Steve H. NICKLES, John H. MATHESON and Edward S. ADAMS, **Modern Commercial Paper: The New Law of Negotiable Instruments and Related Commercial Paper** (St. Paul, Minn.: West Publishing Company, American Casebook Series, 1994), s. 5 vd.; Shawn KOPEL, **Guide to Business Law** (Second Edition. Oxford University Press, 2000), s. 262; Lary LAWRENCE, **An Introduction to Payment Systems** (New York: Aspen Law & Business A Division of Aspen Publishers, Inc., 1997), s. 13 vd.

⁷ SEALY and HOOLEY, s. 487.

⁸ Joseph STORY, **Commentaries on The Law of Bills of Exchange: Foreign and Inland, As Administered in England and America, With Occasional Illustrations from the Commercial Law of the Nations of Continental Europe** (Clark, New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd., 2005), s. 42; SEALY and HOOLEY, s. 490 vd.; Wayne K. LEWIS and Steven H. RESNICOFF, **Negotiable Instruments and Other Payment Systems: Problems and Materials** (LexisNexis, 2004), s. 9.

⁹ TTK olarak ifade edilecektir. TTK için bkz. RG 09.07.1956, Sayı: 9353.

Doktrinde, kanunda yer alan bu tanımın noksan olduğu yönünde görüşler mevcuttur¹⁰. Ayrıntılar üzerinde durmadan, kıymetli evrak için daha genel bir tanım şu şekilde verilebilir: Kıymetli evrak, özel hukuka ilişkin bir hakkı içeren, düzenlenmesi, devri ve iptali kanunun öngördüğü şekil şartlarına bağlı, tedavül (dolaşım) yeteneğine sahip, borçlunun ancak ibraz ve teslim edene yapacağı ifâ ile borcundan kurtulabildiği para, mal veya hisse senetleridir¹¹.

Bu tanımlardan hareketle, kıymetli evrakın temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Kıymetli evrak bir senettir.
- Kıymetli evrakta hak, senet ile iç içedir.
- Kıymetli evrakta hak ile senet arasındaki kuvvetli bağ gereği, hak, senetten ayrı olarak ileri sürülemez ve devredilemez¹².

Kıymetli evrakın bu özelliklerinin bilinmesi konumuz açısından önemlidir. Çünkü, kambiyo senetlerinden doğan yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda, uyuşmazlığa konu olan belgenin, kambiyo senedi niteliğini taşıyıp taşımadığı tespit edilirken, öncelikle, söz konusu belgenin kıymetli evrakın yukarıda sayılan özelliklerini taşıyıp taşımadığını belirlemek gerekir. Ancak, belgenin bu özellikleri taşıması da tek başına yeterli olmaz. Çünkü, her kambiyo senedi aynı zamanda bir kıymetli evrak olduğu halde, her kıymetli evrak kambiyo senedi değildir. Kambiyo senedi niteliğinde bir kıymetli evrakta söz edebilmek için, senedin, (aşağıda incelenecek olan) kambiyo senetlerinin müşterek özelliklerini de taşıması gerekir.

¹⁰ Tanımda, kıymetli evrakın temel niteliklerinden biri olan “hakkın senede bağlılığı” hususuna vurgu yapılmaya çalışılmıştır. Fakat, bunun yeterince başarılı bir şekilde ifade edilemediği söylenebilir. Keza, hakkın senede bağlılığının neticesi olarak tanımda belirtilen, hakkın senetsiz devir ve dermeyeran edilemeyeceği ifadesinin yanında, ancak “senedin teslimi karşılığında ödeme” yapılabileceği ifadesinin de hükümde yer alması gerekirdi. Öte yandan, kıymetli evrakın diğer ayırt edici nitelikleri (düzenlenmesi ve iptali bakımından tâbi oldukları mevşuf şekil şartları, tedavül yetenekleri, v.s.) TTK m. 557’deki tanım içerisinde yer almamıştır. Sonuç olarak, TTK m. 57, kıymetli evrak kavramını tam olarak ifade edebilme açısından yetersizdir denilebilir: Hayri DOMANİÇ, **Kıymetli Evrak Hukuku** (İlaveli İkinci Bası. İstanbul: 1975), s. 23 vd. Benzer görüşler için bkz. Yaşar KARAYALÇIN, **Ticaret Hukuku III: Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri)** (Dördüncü Bası. Ankara: 1970), s. 17; Turgut KALPSÜZ, **Kıymetli Evrak Hukuku (Teksir)** (Ankara: 1975), s. 4; Fırat ÖZTAN, **Kıymetli Evrak Hukuku** (İkinci Bası. Ankara: Turhan Kitabevi, 1997), s. 55 vd.; Fahiman TEKİL, **Kıymetli Evrak Hukuku** (İkinci Bası. İstanbul: 1994), s. 7 vd.; Murat ALIŞKAN, **Kambiyo Senetlerinde Temlik Ciroşu** (İstanbul: Yaylım Yayıncılık, 1998), s. 2.

¹¹ DOMANİÇ, *Kıymetli Evrak*, s. 24; ALIŞKAN, s. 3.

¹² ÖZTAN, s. 13 vd.; Naci KINACIOĞLU, **Kıymetli Evrak Hukuku** (Beşinci Bası. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 1999), s. 7.

Kıymetli evrakın, hizmet ettikleri amaç, hukukî düzenlemelerde aranan şekil şartları gibi çeşitli noktalardan hareket edildiğinde, farklı türlerde karşımıza çıkması mümkündür¹³. Bunlar üzerinde ayrıca durmadan, uygulamada karşımıza çok sık çıkan kıymetli evrak tiplerini sadece saymakla yetineceğiz. Bu kıymetli evrak tipleri şunlardır: **Polîçe** (*bills of exchange, draft*); **bono** (*promissory note*); **çek** (*cheque/check*); ipotekli borç senedi (*mortgage bond*); irat senedi (*annuity charge bond*); deniz ödücü senedi (*bottomry bond*); konşimento (*bill of lading*); makbuz senedi (*warehouse receipt*); varant (*warehouse warrant*); taşıma senedi (*carrier's receipt*); hisse senedi (*share warrant*); banka ödeme emri (*banker's draft*); hazine bonosu (*treasury bills*); kupon (*dividend warrant*); hamiline tahvil (*bearer bond*); mevduat sertifikası/makbuzu (*certificate of deposit*)¹⁴.

2. BİR KIYMETLİ EVRAK TÜRÜ OLARAK KAMBİYO SENETLERİ

2.1. TERMİNOLOJİ

Türk Ticaret Kanununun kıymetli evraka ilişkin Üçüncü Kitabının Dördüncü Faslı “Kambiyo Senetleri” başlığını taşımaktadır. Bu faslın Birinci Kısımında **Polîçe** (m. 583–687), İkinci Kısımında **Bono veya Emre Muharrer Senet** (m. 688–691) ve Üçüncü Kısımında **Çek** (m. 692–735) düzenlenmiş bulunmaktadır¹⁵.

Kambiyo senetleri terimi, TTK'nın kaynağını oluşturan İsviçre Borçlar Kanunundaki (İBK) “*weschel*” (Fransızca metinde, *effets de change*) teriminin karşılığıdır. Ancak, şu husus belirtilmelidir ki, “*weschel*” terimi, İBK'da sadece

¹³ NICKLES, MATHESON and ADAMS, **Modern Commercial Paper**, s. 37; James BROOK, **Payment Systems: Examples & Explanations** (Second Edition. Kluwer Law International, 2004), s. 5 vd.; Dudley RICHARDSON, **A Guide to Negotiable Instruments and the Bills of Exchange Acts** (Seventh Edition, London: Butterworths, 1983), s. 14–16. Türk hukukunda kıymetli evrakın türleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. DOMANIÇ, *Kıymetli Evrak*, s. 25 vd.; ÖZTAN, s. 168 vd.; Reha POROY ve Ünal TEKİNALP, **Kıymetli Evrak Hukuku Esasları** (Genişletilmiş On Beşinci Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2001), s. 35 vd.

¹⁴ LAWRENCE, Introduction, s. 13 vd.; SEALY and HOOLEY, s. 496; William H. LAWRENCE, **Understanding Negotiable Instruments and Payment Systems** (New York: LexisNexis, 2002), s. 36 vd.; ÖZTAN, s. 168 vd.; RICHARDSON, s. 16; Selahattin ATALAY, “İngiliz Hukukunda Kıymetli Evrak”, **Adalet Dergisi**, S. 3: 295–302, (1957), s. 296.

¹⁵ 1926 tarih ve 865 sayılı Eski Ticaret Kanunu, bu üç senedi, “Senedat-ı Ticariye” olarak adlandırmaktaydı. Günümüzde kambiyo senetlerine, “ticari senetler” denilmesinin sebebi, o zamandan kalma bir alışkanlıktır: DOMANIÇ, *Kıymetli Evrak*, s. 127; ÖZTAN, s. 360.

poliçeyi (*gezegoner weschel*) ve bonoyu (*eigener weschel*) kapsar, çek bu terimin dışında kalır¹⁶. Poliçe ve bono, İBK'nın kıymetli evraka ilişkin olan beşinci kısmın dördüncü faslında; çek ise aynı kısmın beşinci faslında düzenlenmiştir. Böylelikle, İBK'da çekin, poliçe ve bono yanında kıymetli evrakin ayrı bir kategorisi olarak yer aldığını söyleyebiliriz¹⁷. TTK ise, çeki de kambiyo senetleri kapsamına dâhil ederek, İsviçre'deki anlayıştan ayrılmıştır. Başka bir ifadeyle, Türk hukukunda, kambiyo senedi terimi kendine özgü bir anlama sahiptir¹⁸.

Kambiyo senetleri kambiyo taahhüdünün bir ürünüdür¹⁹. Kambiyo taahhüdü teriminin çeşitli kanunlarda (MK m. 429, 462/5. b.; BK m. 114/II. f., m. 388/III. f.) ve TTK'nın diğer bölümlerinde (TTK m. 955/IV. f., 989) kullanıldığı görülmektedir. Bu maddelerde kambiyo taahhüdünde bulunmak, kredi işlemini içeren bir poliçe veya bono ile borç altına girmeyi ifade eder²⁰. Buna göre, esasen bir ödeme aracı olan çeki imzalamak, kambiyo taahhüdünde bulunmak kavramına dâhil olmayacağı için, çekin kambiyo senedi sayılmaması yönünde görüş ileri sürülmüştür²¹. Bu nedenle, TTK'nın çeki de kambiyo senetleri kapsamına sokan düzenleme şekli hatalı bulunmakta; batı hukukunda kabul edilen anlayışın bozulması yerine, kambiyo senetleri teriminin bu hukuklarda olduğu gibi, sadece poliçe ve bonoyu içerir şekilde kullanılması ve **ticari senetler** teriminin ise her üç senedi (poliçe, bono ve çek) de kapsayan bir üst kavram olarak kullanılmaya devam edilmesi gereği savunulmaktadır²².

¹⁶ Bu konu hakkında bkz. KARAYALÇIN, s. 39 vd.; Faruk EREM, Turgut KALPSÜZ ve Gürkan ÇELEBİCAN, **İktisadi ve Hukuki Yönden Çek** (Genişletilmiş İkinci Bası. Ankara: 1974), s. 44; ÖZTAN, s. 360 vd.; POROY ve TEKİNALP, s. 103. Öte yandan, ticari senetlerin karşılığı olan "*effets de commerce*" terimi, Fransız hukukunda ticari senetlerden başka, bir eşya hukuku senedi olan varantı da kapsayacak şekilde kullanılır: ÖZTAN, s. 361; POROY ve TEKİNALP, s. 103.

¹⁷ İsviçre Borçlar Kanununun bu düzenleme biçimi, poliçe ve bonoyu bir kanunda, çeki de başka bir kanunda düzenleyen Cenevre Anlaşmalarına uygundur: EREM, KALPSÜZ ve ÇELEBİCAN, s. 44.

¹⁸ ÖZTAN, s. 360; POROY ve TEKİNALP, s. 103; ALIŞKAN, s. 19–20.

¹⁹ Edip ŞİMŞEK, **Hukukta ve Cezada Ticari Senetler** (Ankara: 1982), s. 60.

²⁰ KARAYALÇIN, s. 40.

²¹ KARAYALÇIN, s. 40; EREM, KALPSÜZ ve ÇELEBİCAN, s. 44.

²² KARAYALÇIN, s. 40; Şimşek'e göre, kambiyo teriminin ticari yaşamdaki anlamı tamamen değişiktir. Bu terim, yabancı ödeme vasıtalarının ülkeye girmesini, dış ülkelere çıkmasını; yabancı ödeme vasıtalarının yani dövizin memleket içinde kullanılmasını ve transferini düzenleyen kurallar şeklinde anlaşılmaktadır. Bu nedenle, gerçekte yanlış, yetersiz ve değişik anlamlara yol açan kambiyo senetleri terimi yerine, Eski Ticaret Kanununun etkisiyle hukuk ve halk dilinde yerleşmiş bulunan "ticari senetler" teriminin kullanılması daha isabetlidir (bkz. ŞİMŞEK, s. 10, dn. 4 ve s. 60).

Bu konudaki diğerk bir yaklaşım ise, poliçe ve bono gibi çekin de aynı derecede katı, şekilci ve özel hükümlere tâbi olduğu ve çek imzalamak suretiyle girişilen taahhüdün de kambiyo taahhüdünde bulunmak kavramı içerisine girmesi gerektiği yönündedir²³. Gerçekten de çekin kanundaki düzenlenme şekli bonoya benzer. Çekte de özel hükümler konulup, geri kalan konularda poliçeye geniş ölçüde atıf yapılmıştır (TTK m. 730). Bu şekilde kambiyo senetlerine yaklaştırılan çeki de, İsviçre Kanunu ve doktrinin aksine, kambiyo senedi sayan bir kanuni düzenleme biçiminin isabetli olduğunun ileri sürüldüğü²⁴ görülmektedir.

Netice olarak, her ne kadar, kambiyo senetleri teriminin, aslında bir ödeme aracı olan çeki de kapsayacak şekilde bir üst kavram olarak kullanılması yerinde olmasa bile, çalışmamızda kanundaki düzenlemeyi dikkate alarak, kambiyo senetleri terimini, poliçe ve bono yanında çeki de kapsayacak şekilde kullanmayı tercih edeceğiz.

2.2. KAMBYO SENETLERİNİN TARİHÇESİ

Kambiyo senetlerinin tarihi gelişimi beş ayrı dönem olarak karşımıza çıkar: a) Borç senedi: (XII-XV. yüzyıl), b) Kambiyo mektubu (Poliçe): (XV-XVII. yüzyıl), c) Ciro ile tedavül imkânının kabulü: (XVII-XVIII. yüzyıl), d) Millî mevzuat devresi: (XIX. yüzyıl), e) Milletlerarası birleştirme hareketleri²⁵.

Kambiyo senetlerine benzer senetlere ilk olarak, XII. yüzyılda ticaretin gelişmiş olduğu Kuzey İtalya'da rastlanılmıştır. Bu dönemde (XII. - XV. yüzyıl arası dönem) daha ziyade, bugünkü bonoya benzeyen, borç senedi niteliğinde senetler karşımıza çıkmaktadır. O dönemde tüccarlar, gittikleri yerde kendileri için lüzumlu olacak nakdi beraberlerinde götürmek yerine, oturdukları şehirde para işleriyle uğraşan bir bankere parayı tevdi edip, bu bankerden gidecekleri yerdeki tüccar üzerine çekilmiş bir senet almaktaydılar. Bu senet aslında havaleden başka bir şey değildir²⁶.

²³ ÖZTAN, s. 361; ŞİMŞEK, s. 60.

²⁴ POROY ve TEKİNALP, s. 103.

²⁵ T. GUHL, A. KOLLER and J. N. DRUEY, **Das Schweizerische Obligationrecht** (8. Aufl., Zurich: 1991), s. 8.

²⁶ İlk zamanlarda bu türden havaleler noter huzurunda yapılıyordu ve bankerin, havale ettiği paraya karşılık gelen bedeli aldığı senet üzerinde açıklaması gerekmekteydi: Halil ARSLANLI, **Ticari Senetler** (Üçüncü Bası. İstanbul: 1952), s. 40 vd.; ÖZTAN, s. 361 vd.; POROY ve TEKİNALP, s. 104-105.

XV. yüzyılın ortalarından XVII. yüzyıla kadar devam eden ikinci dönemde, poliçenin ortaya çıkışı ve poliçeye ilişkin, panayırlarda (fuarlarda) ödenecek poliçeler usulü, poliçenin kabulü ile kabul edilmemesi halinde protesto keşidesi müesseselerinin ortaya çıkması belirgin özelliklerdir²⁷.

XVII. yüzyıl ortalarından XVIII. yüzyıl sonlarına kadar devam eden üçüncü dönemde, poliçenin ciro ile tedavülü konusunda gelişmeler yaşanmıştır²⁸.

Dördüncü dönem, tümüyle XIX. yüzyılı kapsar ve bu dönem, kambiyo senetleri hukuku alanında millî kanunlaştırmalar dönemi olarak adlandırılır. Kambiyo hukukuna ilişkin ilk olarak Fransa'da 1673 yılında kabul edilen Fransız Ordanansı, 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu ile değiştirilmiştir. Almanya'da 1848 yılında kabul edilen bir kanunla muhtelif Alman devletlerinin kambiyo senetleri hukukları birleştirilmiştir²⁹. İngiltere'de kambiyo senetleri hukuku kendine özgü bir gelişme göstermiştir³⁰. Kambiyo senetlerine ilişkin olarak teamül ve mahkeme içtihatlarını toplayan, bunları tasnif ederek kitap haline getirmiş bulunan *Chalmers*, bir kanun projesi hazırlamakla görevlendirilmiş, hazırlanan bu proje bazı değişikliklerle kanun (1882 tarihli *Bills of Exchange Act*) haline getirilmiştir. Bu Kanun, Amerika Birleşik Devletlerinde 1895 yılında yürürlüğe giren *Negotiable Instruments Law*'a önemli ölçüde kaynak teşkil etmiştir³¹. Bu millîleştirme hareketleri sonunda, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kambiyo senetleri hukuku bakımından başlıca üç ülke grubu ortaya çıkmıştır:

- *İngiliz grubu* (Büyük Britanya, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiliz Dominyonları),
- *Fransız sistemi* (Fransa, Belçika, Mısır, İspanya, Yunanistan, Polonya, vs.),
- *Alman sistemi* (Almanya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan, Finlandiya,

²⁷ GUHL, KOLLER and DRUEY, s. 11; ÖZTAN, s. 362–363; POROY ve TEKİNALP, s. 104–105.

²⁸ ÖZTAN, s. 364.

²⁹ Alman Kanunu, Fransız sisteminden farklı olarak, kambiyo senedindeki hakkın, senedin ihdasına neden olan hukuki ilişkiyle hiçbir ilişkisinin olmadığını, başka bir ifadeyle, mücerretlik ilkesini kabul etmiştir: POROY ve TEKİNALP, s. 105.

³⁰ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. James Steven ROGERS, **The Early History of the Law of Bills and Notes: A Study of the Origins of Anglo-American Commercial Law** (Cambridge University Press, 1995), s. 1–212; Robert BRADGATE, **Commercial Law** (Third Edition. Oxford University Press, 2000), s. 622 vd.

³¹ KARAYALÇIN, s. 61–62; ÖZTAN, s. 364–365; POROY ve TEKİNALP, s. 105–106.

İtalya, Portekiz, İsveç, İsviçre, Japonya, Rusya, vs.)³².

Beşinci dönem, kambiyo senetleri hukukuna ilişkin birleştirme hareketlerinin görüldüğü dönemdir. Kambiyo senetlerine ilişkin iç hukuklarda yer alan düzenlemelerin birbirinden farklı nitelikler taşıması, uluslararası ticaretin gerektirdiği güvenlik ve çabukluk ilkeleri ile uyuşmamaktaydı. Bu nedenle doğabilecek sakıncaları bertaraf etmek amacıyla XIX. yy. sonlarından itibaren bu alandaki hükümlerin birleştirilmesi fikri ortaya atıldı. Tüm ülkeler açısından ortak bir kambiyo senetleri mevzuatının varlığı, uluslararası ticaretin daha güvenli bir ortamda cereyan etmesini sağlayacaktı. Bu amacı gerçekleştirmek için birçok konferans ve toplantı gerçekleştirilmiştir³³. 1910 yılında yapılan Lahey konferansında kambiyo senetlerine ilişkin olarak hazırlanan yeknesak kanun projesi, 1912 de ikinci kez yapılan toplantıda kabul edilmiştir. Ancak, 1914’te başlayan I. Dünya Savaşı, bu proje ile kabul edilen hükümlerin millî mevzuata alınmasını engellemiştir³⁴.

I. Dünya Savaşının sona ermesiyle birlikte, birleştirme hareketleri yeniden gündeme gelmiş ve 1920’de Milletler Cemiyeti tarafından bu amaçla bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon, biri poliçe ve bonolara, diğeri de çeklere ilişkin olmak üzere iki ayrı yeknesak kanun projesi hazırladı. Bu projeleri tartışmak ve kabul etmek üzere 13 Mayıs 1930’da Cenevre’de otuz bir devletin katılımıyla bir konferans toplandı. Bu Konferansın neticesinde, 7 Haziran 1930 tarihinde yirmi iki devlet tarafından imzalanan şu üç konvansiyon kabul edildi:

- Poliçe ve Bonolar İçin Yeknesak Bir Kanun Sağlayan Konvansiyon³⁵,

³² Willem C. VIS, “Unification of the Law of Negotiable Instruments: The Legislative Process”, **The American Journal of Comparative Law**, Vol. 27: 507–514, (1979), s. 508; Vedat Raşit SEVİĞ, **Ticari Sahadaki Kanunlar İhtilâfı** (İstanbul: 1957), s. 242; ÖZTAN, s. 365–366; POROY ve TEKİNALP, s. 106.

³³ ÖZTAN, s. 366.

³⁴ H. C. GUTTERIDGE, “The Unification of The Law of Bills of Exchange”, **British Year Book of International Law**, Vol. XII: 13–30, (1931), s. 13 vd.; Ernest G. LORENZEN, “The Hague Convention of 1912, Relating to Bills of Exchange and Promissory Notes: A Comparison with Anglo American Law-I”, **Illinois Law Review**, Volume XI, Number 3: 137–158, (1916–1917), s. 137 vd.; Francis M. BURDICK, “International Bills of Exchange”, **Illinois Law Review**, Volume VI, Number 7: 421–431, (1911–1912), s. 429–431; Uwe JAHN, **Bills of Exchange: A Guide to Legislation in European Countries, Asia and Oceania** (Third Edition. Paris: ICC Publishing S.A., 1999), s. 9; VIS, s. 508; Ernst E. HIRSCH, “Poliçe ve Çek Hukukunun Birleştirilmesine Dair Cenevre Uyuşması (1)”, (Çev. Yavuz Abadan), **Siyasi İlimler Mecmuası**, S. 35: 24–27, (1934), s. 24, 25.

³⁵ Tezimizde bu Konvansiyonu, “Cenevre Yeknesak Kanunu” olarak ifade edeceğiz.

- Poliçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair Konvansiyon³⁶,
- Poliçe ve Bonolara İlişkin Damga Resmi Kanunlarına Dair Konvansiyon³⁷.

19 Mart 1931’de yapılan konferansta da çek hakkında aynı şekilde üç ayrı konvansiyon kabul edilmiştir. 1930 ve 1931 tarihli bu Konvansiyonlar, 1 Ocak 1934 tarihinde yürürlüğe girmişlerdir³⁸.

Komisyon tarafından hazırlanan yeknesak kanunlar projesi ile konvansiyonlara katılan devletlerin iç hukuklarına almaları gereken ortak hükümler kabul edilmiştir. Ancak, söz konusu hükümler, bu konuda amaçlanan birliği tam olarak sağlayacak nitelikte olamamıştır. Keza, ABD, İngiltere ve İngiliz Uluslar Topluluğu’na dâhil ülkelerin birçoğu bu konvansiyonlara katılmamıştır³⁹. Konvansiyonlara katılan ülkeler arasında da birlik tam anlamıyla sağlanamamıştır. Zira, kambiyo senetlerine ilişkin bazı problemler, bu konvansiyonlarda hiç ele alınmamıştır. Yine, bu yeknesak kanunlarda

³⁶ Kanunlar ihtilâfına ilişkin söz konusu Konvansiyonun 1. maddesi konvansiyon hükümlerinin ancak Konvansiyonu imza eden devletler arasında ortaya çıkacak kanun ihtilâflarına mecburen tatbik edileceğini belirtmektedir. Demek oluyor ki, bu Konvansiyona taraf olmuş bir devletin poliçe ve bonolara ilişkin iki tür ihtilaf hükümleri olabilir; ilki, diğer taraf olan devletlere karşı uygulanması zorunlu olup söz konusu Konvansiyondan aynen alınan hükümler, diğeri de o devletin Konvansiyona taraf olmamış devletlere karşı uygulanmasını haklı ve faydalı bulduğu ve kendi görüşüne göre düzenlediği hükümler. Türk kanun koyucusu bu hususta iktibas etmiş olduğu Konvansiyon hükümlerinin uygulanma sahası bakımından Konvansiyona katılmamış devletleri, katılmış olanlardan ayırt etmemektedir. Nitekim sözü geçen hükümlerin kabul tarzı, belirli devletlere karşı bir taahhüdün yerine getirilmesinden ziyade, kanun koyucunun tek taraflı olarak dünyanın her memleketi mevzuatı hakkında uygulanması mümkün ihtilâf hükümlerini vaz etmesi şeklinde olmuştur: SEVİĞ, Ticari Saha, s. 243–244.

³⁷ Poliçe ve Bonolara İlişkin Damga Resmi Kanunlarına Dair Konvansiyon, damga resmi kanunlarındaki yaptırımların kapsam ve sonuçları ile ilgili olup, esas itibarıyla pul konulması yükümüne uymamanın senedin butlanına sebep olmaması prensibinin kabulüne yönelmiştir. Diğer Konvansiyonları imzalamayan İngiltere, bu Konvansiyonu imzalamamıştır. Bu Konvansiyonu kabul eden ülkelerde damga vergilerinin uygulanmasına yönelik farklı düzenlemeler yapılmıştır. Son zamanlarda, çoğu devlet artık poliçe ve bono için damga vergisi alma yolunu benimsememektedir. İngiltere, Almanya, Hollanda, Norveç, İsveç ve bazı Doğu Avrupa ülkelerinde damga vergisi yükümlülüğü söz konusu değildir. Fransa’da ise sadece küçük bir miktarın ödenmesi zorunludur: JAHN, s. 11, 19.

³⁸ Manley O. HUDSON and A. H. FELLER, “The International Unification of Laws Concerning Bills of Exchange”, **Harvard Law Review**, Vol. XLIV, No. 3: 333–377, (1931), s. 333 vd.; Hessel E. YNTEMA, “Unification of the Laws Respecting Negotiable Instruments”, **International Law Quarterly**, Vol. 4: 178–191, (1951), s. 179; JAHN, s. 9; VIS, s. 508–509; GUTTERIDGE, s. 15 vd.; Ali Kemal ELBİR, “Ticaret Kanunumuz ve Beynelmîl La Haye ve Cenevre Konferansları”, **İstanbul Baro Mecmuası**, S. 1–2: 172–185, (1936), s. 172,173; Ernst E. HIRSCH, “Poliçe ve Çek Hukukunun Birleştirilmesine Dair Cenevre Uyuşması (2) – Çek Hukukuna Dair Anlaşma”, (Çev. Yavuz Abadan), **Siyasi İlimler Mecmuası**, S. 36: 32–35, (1934), s. 32–35.

³⁹ M. J. L. RAJANAYAGAM, **The Law Relating to Negotiable Instruments in Australia** (Sydney: Butterworths, 1980), s. 6.

bazı hususlarda üye devletlere, yeknesak kanun hükümlerini kabul etmeme ve özel hükümler tesis etme yetkisi tanınmıştır. Yeknesak kanunların taşıdığı bu tür boşluklar, üye devletlere tanıdığı çekinceler ve özellikle üye devlet mahkemelerinin önlerine gelen uyuşmazlıklarda yeknesak kanunları farklı şekilde uygulamaları, bu kanun hükümlerini bütünüyle iç hukuklarına dâhil eden ve boşlukları dolduran ülkeler arasında dahi birliğin sağlanmasını engellemiş ve bu alandaki uyuşmazlıkların devam etmesine yol açmıştır⁴⁰.

Ülkemiz açısından duruma bakıldığında, Cenevre Yeknesak Kanunu ve Kanunlar İhtilâfına İlişkin Konvansiyon hükümleri, İsviçre Borçlar Kanunu'na ithal edilmiş, oradan da tercüme yoluyla Türk Ticaret Kanununa alınmıştır⁴¹.

Günümüzde kambiyo senetleri hukuku alanında iki büyük sistemin varlığı söz konusu olmaktadır. Bunlardan ilki, Cenevre Konvansiyonlarını önemli ölçüde benimseyen Cenevre Konvansiyonları sistemi, diğeri de 1882 tarihli *Bills of Exchange Act*'e dayanan *Anglo-sakson* hukuk sistemidir. İngiltere'de ve İngiliz Uluslar Topluluğu'na dâhil ülkelerin birçoğunda *Bills of Exchange Act* geçerlidir. Bu Kanun, Amerika'da 1895 yılında yürürlüğe giren *Negotiable Instruments Law*'a örnek teşkil etmiştir⁴².

Kambiyo senetlerinin maddî hukukuna ilişkin hükümleri bakımından, *Bills of Exchange Act* ile Cenevre Yeknesak Kanununda farklılıklar söz konusudur. Örneğin, *Bills of Exchange Act*, Cenevre Yeknesak Kanununa oranla daha az şeklî yükümlülükler aramaktadır. Bir başka örnek, def'ilere ilişkin verilebilir. Senet şahıslarına karşı ileri sürülebilecek def'iler bakımından, *Bills of Exchange Act*, Cenevre Yeknesak Kanunundan temelde farklı bir yol izlemiştir. *Bills of Exchange Act*, senedin şeklen yetkili hamili ile gerçek hamili arasında, kendilerine karşı ileri sürülebilecek def'ilere karşı, senette koruma altına alınan hakları bakımından bir fark öngörmektedir. Def'iler

⁴⁰ HUDSON and FELLER, s. 346 vd.; JAHN, s. 9; HIRSCH, "Cenevre Uyuşması -1", s. 25–26; ÖZTAN, s. 942–943.

⁴¹ V. R. SEVİĞ, Ticarî Saha, s. 243; KARAYALÇIN, s. 64; ÖZTAN, s. 365, 942.

⁴² JAHN, s. 10; KARAYALÇIN, s. 64; ÖZTAN, s. 367–368. *Bills of Exchange Act*'in bazı hususlarda Cenevre metinlerinden daha açık ve mükemmel olduğu; buna karşılık Cenevre metinlerinin de, *Bills of Exchange Act*'e göre üstün bazı özelliklerinin bulunduğu kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: P. ARMINJON and P. CARRY, *La Lettre De Change Et Le: Billet Ordre: Notions Générales Questions Non Régées Dans La Loi Uniforme Loi Uniforme-Conflicts De Lois* (Paris: 1938), s. 211 vd.

konusunda farklı düzenlemeler olmakla birlikte, müracaat hakkının kullanılabilmesi için gerekli olan protesto gibi işlemlerin yaratacağı etkiler bakımından da farklılıklar söz konusudur⁴³. Bu örneklerin sayısını arttırmak mümkündür. Cenevre Konvansiyonlarını benimseyen grup ile *Common Law*'ın etkisi altındaki grup arasındaki kambiyo senetleri maddî hukukuna ilişkin temel farklılıklar genel olarak şu şekilde sıralanabilir⁴⁴:

Common Law Sistemi Grubu

Şekilde Esneklik

Faiz kaydı yazılabilir

Kabule arz için makul bir süre söz konusudur.

İngiltere: Poliçe yabancı memleket parasıyla tanzim edilemez ve ödenemez (ABD: aksi söz konusudur)

Hamiline poliçe mümkündür

İvaz (bedel), karşılık gereklidir

Cenevre Konvansiyonları Sistemi Grubu

Sıkı Şekil

Sadece görüldüğünde veya görüldüğünden belirli bir müddet sonra ödenmesi şart kılınan poliçelerde faiz kaydı yazılabilir.

**Karışık süreler söz konusudur.
Cenevre Konvansiyonu m. 34:
Bir yıllık süre**

Aksi söz konusudur

Hamiline poliçeye müsaade edilmez

Aksi söz konusudur.

⁴³ JAHN, s. 82.

⁴⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Ernst RABEL, *The Conflict of Laws A Comparative Study Volume 4: Property, Bills and Notes, Inheritance, Trusts, Application of Foreign Law, Intertemporal Relations* (Ann Arbor: University of Michigan Law School Press, 1958), s. 133; W. G. CRAUFORD, "Differences Between The English and The German Law Relating to Negotiable Instruments", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 6, (1957), s. 418-441; Mohammad Reza BANIASSADI, "The Rights of Holders and Payees of Negotiable Instruments Under the Anglo-American and the Geneva Systems", *Arizona Journal of International and Comparative Law*", Vol. 6, (1989), s. 135-180.

Common Law Sistemi Grubu

Poliçede kabul tarihi yazılmamışsa, bu eksiklik hamil tarafından tamamlanabilir

Şarta bağlı ciroya izin verilir

Kısmî kabul ve kısmî ödeme ancak hamilin rızasıyla mümkündür.

Ciroları takip eden sahte bir imza geçersizdir

Vadede senetten doğan talep hakkını kullanmayan hamil müracaat hakkını kaybeder. Asıl borç ilişkisine dayanarak sebepsiz zenginleşme davası da açamaz.

Cenevre Konvansiyonları Sistemi Grubu

Cenevre Konvansiyonu m. 25/II:
Hamil protesto çekmek zorundadır

Aksi söz konusudur

Kısmî kabul ve kısmî ödeme mümkündür.

Aksi söz konusudur

Konvansiyonda bu hususta düzenleme yapma yetkisi âkit devletlere bırakılmıştır. Her bir âkit devlet kambiyo hukukuna dayanan sebepsiz zenginleşme davası açmayı farklı şekillerde düzenlemiştir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren söz konusu iki sistemi birleştirme yönünde çabalar olmuştur⁴⁵. Bu konuda altmıştan fazla üyesiyle küresel hükümetlerarası bir organizasyon olan *The Hague Conference on Private International Law (HCCH)* ile Birleşmiş Milletler nezdinde faaliyet gösteren Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu'nun (*UNCITRAL*) çalışmaları söz konusudur. Yeni kurallara ilişkin tasarı, *HCCH*'nin öncelikli gündeminde olmasına rağmen, hâlâ ön hazırlık aşamasındadır⁴⁶.

⁴⁵ Özel Hukuku Birleştirme Enstitüsü'nün Roma'da 1950 yılında toplanan Konferansı'nda bu mesele ele alınmış ve İtalyan hukukçu *Ascarelli* ile Amerikalı hukukçu *Yntema* tarafından hazırlanan raporların incelenmesinden sonra kambiyo senetleri hukukunun birleştirilmesi amacıyla hazırlık çalışmaları yapılması için adı geçen Enstitü'nün harekete geçmesi temenni edilmiştir: KARAYALÇIN, s. 65; ÖZTAN, s. 368.

⁴⁶ René Van ROOIJ and Maurice V. POLAK, *Private International Law in The Netherlands, Supplement* (The Hague: T.M.C. Asser Instituut, 1987), s. 89.

Öte yandan, 1988 yılında BM Genel Kurulu tarafından Milletlerarası Poliçe ve Milletlerarası Bono Hakkında Konvansiyon kabul edilmiştir⁴⁷. Konvansiyon, on ülkenin katılımından sonra yürürlüğe girecektir. Ancak, şu ana kadar yeterli sayıya ulaşamamıştır⁴⁸. Bu Konvansiyon, milletlerarası poliçe ve bono hakkında **maddî hukuk kuralları** içermektedir. Konvansiyon'da içerik bakımından, Cenevre Yeknesak Kanununa olduğu kadar, *Common Law*'a ilişkin esaslara da yer verilmiştir⁴⁹.

2.3. KAMBIYO SENETLERİNİN MÜŞTEREK ÖZELLİKLERİ

Aşağıda vasıflandırma konusu incelenirken de belirtileceği üzere, yabancı unsurlu bir uyuşmazlığın, kambiyo senedine ilişkin bir uyuşmazlık olup olmadığı araştırılırken, öncelikle, uyuşmazlığa konu olan belgenin kambiyo senedi niteliğinde olup olmadığı belirlenmesi gerekir. Bir belgenin kambiyo senedi niteliğinde olup olmadığı, söz konusu belgenin kambiyo senetlerinin müşterek özelliklerini taşıyıp taşımadığını tespit etmekle mümkün olur. Kambiyo senetlerini karakterize eden bu müşterek özelliklerin bilinmesi gerekir; zira bu özellikler, bu alanda ortaya çıkabilecek yabancı unsurlu uyuşmazlıkların çözümü için benimsenecek devletler özel hukuku yasama siyasetinde önemli ölçüde rol oynamaktadırlar.

Öncelikle, kambiyo senetleri bir alacak hakkını ihtiva ederler ve konuları itibarıyla para senetleri olup, kredi veya ödeme vasıtası olarak işlev görürler⁵⁰. Kambiyo senetleri tedavül yeteneği en fazla olan senetler olup, emre yazılı senet niteliğindedirler ve bu husus Türk hukukunda da açıkça kabul edilmiştir (TTK m. 593, 690, 697, 700). Bu senetler belirli bir kişinin ismine düzenlenip de, “emrine” kaydını içermeseler bile emre yazılı sayılırlar. Emre yazılı senetlerdeki hakkın devri ciro ve teslim suretiyle kolay bir

⁴⁷ Gerold HERMANN, “Background and Salient Features of the United Nations Convention on International Bills of Exchange and International Promissory Notes”, *U. Pa. J. Int'l. Bus. L.*, Vol. 10, No: 4: 517-577, (1988), s. 517-518.

⁴⁸ JAHN, s. 10.

⁴⁹ Robert F. BLOMQUIST, “The Proposed Uniform Law on International Bills of Exchange and Promissory Notes, A Discussion of Some Special and General Proplems Reflected in The Form and Content, Choice of Law, and Judicial Interpretation Articles”, *California Western International Law Journal*, Vol. 9: 30-77, (1979), s. 30, 32-33.

⁵⁰ Hayri DOMANİÇ, *Türk Ticaret Kanunu Şerhi C. IV: Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması* (İstanbul: 1990), s. 85-86; ÖZTAN, s. 370.

şekilde gerçekleşir⁵¹. Öte yandan, hamile yazılı olarak düzenlenmiş olan çekin devri için, diğer hamile yazılı senetlerde olduğu gibi senedin teslimi yeterli olacaktır. Kanun koyucu, kambiyo senetlerini doğuştan emre yazılı senet kabul ederek, bu senetlerin ciro yoluyla kolay ve ciroyla devrin özelliklerinin sağladığı güvenli dolaşım olanağı yolunu açmıştır⁵². Bu özelliği nedeniyle, kambiyo senetleri birden fazla ülkede tedavül edebilmekte; dolayısıyla, hem senet şahısları bakımından, hem kambiyo taahhütlerinin gerçekleştiği yerler bakımından çok sayıda yabancı unsurlu uyuşmazlığın ortaya çıkması mümkün hale gelmektedir.

Kambiyo senetleri soyuttur (mücerrettir). Başka bir deyişle, bu senetler, dayandıkları asıl borç ilişkisinden bağımsız bir varlığa sahiptirler. Bu nedenle, alacaklı, sadece senede dayanarak talebini ileri sürebilir ve dava açabilir. Senedin dayandığı temel borç ilişkisinin geçersizliğinin ispatı ve buna ilişkin def'ilerin ileri sürülmesi borçluya düşer. Yine kambiyo senetleri soyut oldukları için, bunlardaki alacak hakkı, asıl borç ilişkisinden bağımsız olarak üçüncü kişilere devredilebilir⁵³. Kambiyo senetlerinde soyutluk ilkesinin getirdiği bu sonuçlar, ticari hayatta sürat ve güveni sağlayarak, senetlerin tedavülüne önemli ölçüde hizmet eder. Kanunlar ihtilâfı hukuku cephesinden bakıldığında, kambiyo senetlerindeki mücerretlik ilkesi, uygulanacak hukuk açısından da önem arz eder. Bir kambiyo taahhüdünden doğan yabancı unsurlu uyuşmazlığa uygulanacak hukukun tespitinde, o kambiyo taahhüdünün temelinde yatan borç ilişkisine uygulanacak bağlama kuralı dikkate alınmaz. Burada, söz konusu kambiyo taahhüdüne özgü kabul edilmiş olan özel bağlama kuralının (veya bağlama kurallarının) uygulanması söz konusudur. Dolayısıyla, kambiyo senetlerine ilişkin kanunlar ihtilâfı kuralları, pek çok hukuk düzeninde, genel nitelikli kanunlar ihtilâfı kurallarından ayrı olarak, ya kambiyo senetleri ile ilgili bir kanunda, ya da ticaret

⁵¹ Bütün hallerde ciro, poliçenin cirosu hakkındaki hükümlere göre yapılır. Emre yazılı senetlerdeki hakkın devri için ciro ve teslimden başka, nama yazılı senetlerde olduğu gibi, ayrı bir kağıda yazılmış devir (temlik) beyanının da verilmesi veya bu beyanın senet üzerine yazılmasına gerek yoktur.

⁵² KARAYALÇIN, s. 26; ÖZTAN, s. 369; DOMANIÇ, Şerh, s. 86; KINACIOĞLU, s. 92; ALIŞKAN, s. 28–29.

⁵³ KARAYALÇIN, s. 20–21; ÖZTAN, s. 373–374; Tugrul ANSAY and SCHNEIDER, Eric C., **Introduction to Turkish Business Law** (The Hague: Kluwer Law International, 2001, s. 68–69; POROY ve TEKİNALP, s. 25 vd.; Oğuz İMREGÜN, **Kıymetli Evrak Hukuku (Genel Hükümler-Kambiyo Senetleri-Makbuz Senedi-Varant)** (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995), s. 7–8; Hüseyin ÜLGEN, Mehmet HELVACI, Abuzer KENDİGELEN ve Arslan KAYA, **Kıymetli Evrak Hukuku** (İkinci Bası. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2005), s. 71 vd.; KINACIOĞLU, s. 84 vd.; ALIŞKAN, s. 28.

hukuku ve borçlar hukukuna ilişkin kanunlarda yer almaktadır. Bizim hukukumuzda, poliçe ve bonolarla ilgili kanunlar ihtilâfî kuralları TTK m. 678–687; çeklere ilişkin kanunlar ihtilâfî kuralları ise TTK m. 731–735 arasındaki hükümlerde düzenlenmiştir.

Anglo-sakson hukuk çevresinden farklı olarak, Cenevre Konvansiyonlarını benimseyen hukuk düzenlerinde kambiyo senetlerinin önemli bir özelliği de katı şekilci olmalarıdır. Kambiyo senetleri sıkı sıkıya şekle bağlı tutulmuşlardır. Kanun koyucu her senet için gerekli ve zorunlu şekil şartlarını belirlemiştir. Öyle ki, senedin kambiyo hukukunda geçerli bir senet olabilmesi, ancak kanunda belirtilen şekil şartlarını taşımasıyla olanaklıdır. Bu şekil şartlarını taşımayan bir senet, kambiyo senedi sayılmaz. Başka bir ifade ile düzenlenen senedin bir kambiyo senedi sayılabilmesi için kanunun öngördüğü zorunlu şekil şartlarını taşıması gerekli ve yeterlidir⁵⁴. Kambiyo senetlerinin şekil açısından geçerliliğine uygulanacak hukuk için, hem *Anglo-sakson* sisteminde, hem Cenevre Konvansiyonları sisteminde bağlama kuralı olarak, *Logus Regit Actum (LRA)* kuralı, (kambiyo taahhüdünün yapıldığı yer hukuku) kabul edilmiştir. Kambiyo senetlerinin mümkün olduğunca çabuk ve emniyetli şekilde tedavül etmesi için şekil açısından ayakta tutulmaları önem kazanmıştır. Dolayısıyla, *LRA* kuralının mecburen uygulanmasının ortaya çıkaracağı mahzurları önlemek amacıyla, istisnaî nitelikte hükümler de kabul edilmiştir.

Kambiyo senetlerinde müteselsil sorumluluk esastır. Kambiyo senetlerinde imzası bulunan her şahıs, hamile karşı müteselsil olarak sorumludur. Bu durum kambiyo senetlerinde ödeme gücünü artırır, hamilin karşılaşılabileceği alacağın ödenmemesi riskini azaltır; hatta çoğu kere ortadan kaldırır. Bunun sonucunda ise, kambiyo senetlerinde güven sağlanmış olacağından, tedavül yeteneği önemli ölçüde artar⁵⁵.

Kambiyo senetlerinde imzaların bağımsızlığı prensibi geçerlidir. Bir kambiyo senedinde, kambiyo senedi ile borçlanmaya ehil olmayan kimselerin imzası, sahte imzalar, gerçekte bulunmayan kimselerin imzaları yahut imzalayan veya namlarına imzalanmış olan kimseleri herhangi bir sebep dolayısıyla bağlamayan imzaların

⁵⁴ KARAYALÇIN, s. 54–55.; ÖZTAN, s. 370–371; POROY ve TEKİNALP, s. 29–30; KINACIOĞLU, s. 88 vd.; ANSAY and SCHNEIDER, s. 69; ÜLGİN, HELVACI, KENDİGELEN ve KAYA, s. 75; ALIŞKAN, s. 24–25.

⁵⁵ ANSAY and SCHNEIDER, s. 69; KARAYALÇIN, s. 55; ÖZTAN, s. 371; ALIŞKAN, s. 25–26.

bulunması mümkündür. İmzaların bağımsızlığı ilkesine göre, bu durum, diğer imzaların geçerliliğine ve dolayısıyla da bu imza sahiplerinin sorumlu tutulmalarına engel teşkil etmez⁵⁶. Örneğin, keşidecinin imzasının sahte olduğu bir poliçede, poliçeyi ciro edenlerin imzaları geçerli ise, ciro edenler borcu ödemek durumu ile karşı karşıya kalabilirler. İmzaların bağımsızlığı prensibinin, güveni sağlayan önemli bir unsur olarak kambiyo senetlerinin tedavül yeteneğini arttıracığı açıkça ortadadır⁵⁷. İmzaların bağımsızlığı prensibi, kambiyo senetlerinden doğan yabancı unsurlu uyuşmazlıklara uygulanacak hukuku tespit etmede faydalanılan esaslardan biri olan taahhütlerin bağımsızlığı esasının benimsenmesinde önemli rol oynamaktadır. Her kambiyo taahhüdünün hüküm ve sonuçlarını, taahhüdün yapıldığı yerin hukukuna tâbi tutan taahhütlerin bağımsızlığı esası, ancak imzaların bağımsızlığı prensibinin söz konusu olduğu zeminde anlam bulacaktır.

Nihayet, kambiyo senetleri, emre veya hamile düzenlenmiş olmak kaydıyla kamu güvenine sahip senetlerdir. Dolayısıyla, hakkın, senetteki yazıya uygun şekilde var olduğu kabul edilir. İyi niyetli üçüncü kişiler buna güvenirlere. Nitekim, bu senetlerde yazı ile sorumluluk prensibi geçerli olup; ciro edilen kişi, ciro ve teslim sonucunda ciro eden kişinin sahip olduğu hakları değil; senette yazılı hakları iktisap eder. Senette mündemiç alacak yönünden, senedin içeriği o şekilde bir ölçü olmaktadır ki, iyi niyetli üçüncü şahıslar buna tam bir güven duyabilmektedirler⁵⁸.

2.4. KAMBYO SENETLERİNİN TÜRLERİ

Ticari yaşamda en yaygın ödeme aracı olarak kullanılan kıymetli evrak türleri poliçe, bono ve çekdir. Kambiyo senetleri tedavül amacıyla ihdas edilen senetlerdir. Özellikle poliçe ve bononun emre yazılı; çekin de hem emre, hem hamile yazılı senet niteliğini taşımaları, ciro yoluyla kolaylıkla elden ele dolaşabilmeleri imkânını ortaya koymuştur. Kambiyo senetlerinin bu niteliği çok sayıda yabancı unsurlu uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kanunlar ihtilâfı meselelerine

⁵⁶ Fırat ÖZTAN, "Ticari Senetlerde İmzaların İstiklâli İlkesi", **BATİDER**, C. X, S. 2: 391–396, (1979), s. 391.

⁵⁷ KARAYALÇIN, s. 55–56; ÖZTAN, s. 371–372; ALIŞKAN, s. 26–27.

⁵⁸ KARAYALÇIN, s. 55; ÖZTAN, s. 375; KINACIOĞLU, s. 92; ALIŞKAN, s. 27–28.

sonra değineceğimizi belirtmekle birlikte, burada öncelikle poliçe, bono ve çek hakkında genel mahiyette bilgi verilecektir.

2.4.1. Poliçe (*Bills of Exchange, Draft*)

Poliçe, İngiliz hukukunda *Bills of Exchange Act*'in üçüncü maddesinin birinci bendinde şöyle tarif edilmiştir: Bir poliçe, bir şahıs tarafından diğer şahsa yönelik düzenlenen ve **muhatapın**, talep esnasında yahut tespit edilen yahut tayin olunabilen gelecekteki bir zamanda belirli bir meblağı, belirli bir şahsa yahut emrine yahut hâmilene kayıtsız şartsız ödemesini içeren yazılı bir emirdir⁵⁹.

Türk hukukuna bakıldığında TTK'da poliçenin tanımı verilmemiştir. Buna karşılık doktrinde poliçenin çeşitli tariflerine rastlamak mümkündür. Bir tarife göre, poliçe, belirli bir şahıs emrine (istisnaen namına) diğer bir şahsa verilen ödeme yetkisini içeren bir senettir⁶⁰. Diğer bir tarife göre, poliçe, belli bir miktar paranın hâmile ödenmesi hususunda kayıtsız ve şartsız havale emrini taşıyan özel şekil şartlarına tâbi kıymetli evrak niteliğinde bir senettir⁶¹. Bir başka tarife göreyse, poliçe, bir kimseye veya emrühavalesine içinde yazılı meblağın ödenmesi hususunda verilen emri içeren bir senettir⁶². Bütün bu tanımlardan hareketle genel olarak şu tanım verilebilir: Poliçe, bir şahıs (keşideci, *drawer*) tarafından diğer bir şahsa (muhatap, *drawee*) karşı üçüncü bir kişiye (lehtar, *payee*) belirli bir miktar paranın ödenmesi için keşide edilen kayıtsız şartsız yazılı bir emirdir⁶³.

⁵⁹ SEALY and HOOLEY, s. 502; Anthony G. GUEST, **Chalmers and Guest on Bills of Exchange and Cheques** (Sixteenth Edition. London: Sweet & Maxwell, 2005), s. 19 vd.; Michael BRIDGE, **The International Sale of Goods (Law and Practice)** (Oxford University Press, 1999), s. 239; Joseph Doddridge BRANNAN, **Beutel's Brannan Negotiable Instruments Law: The Negotiable Instruments Law Annotated, together with Discussions of Interpretation, Bills of Exchange Act, Statutory Variations, Comparative Tables, Commissioners' Notes, etc.** (7th. Edition (Editor: Frederick K. Beutel). Wetsport, Connecticut: Greenwood Press, Publishers 1948), s. 1220.

⁶⁰ POROY ve TEKİNALP, s. 113.

⁶¹ DOMANIÇ, 1975, s. 137.

⁶² KALPSÜZ, Teksir, s. 51.

⁶³ John Irving MAXWELL, **A Pocket Dictionary of The Law of Bills of Exchange, Promissory Notes, Bank Notes, Checks, etc.** (Clark, New Jersey: The Lawbook Exchange, Ltd., 2004), s. 49; Clayton P. GILLETTE, **Negotiable Instruments & Payment Systems** (Second Edition. Emanuel Law Outlines, Inc., 1995), s. 8, ANSAY and SCHNEIDER, s. 68; RAJANAYAGAM, s. 14.

Bu tarifleri çoğaltmak mümkündür. Ancak, esas itibariyle birbirinden farklı olmayan bütün bu tariflerden, poliçenin, hukukî mahiyeti bakımından bir ‘havale’ niteliğini taşıdığı sonucu çıkarılabilir⁶⁴. Havale, her ne kadar Borçlar Kanunu m. 457’de âkit olarak nitelendirilmişse de, doktrinde bu hususun bir yanlılık sonucu olduğu ve havalenin çift taraflı bir yetki verme işlemi olduğu kabul edilmektedir. Gerçekten de, havale ile havaleyi gönderen taraf, bir tarafa ödeme, diğer tarafa ise tahsil yetkisi vermekte herhangi bir akdi yükümlülük söz konusu olmamaktadır. Hukuken havale niteliği taşıyan poliçe ve çekte çift yetki verme işlemi söz konusu olmaktadır⁶⁵.

Esas itibariyle poliçede üç kişi bulunur. Bunlar havale ilişkisindeki havale edenin karşılığı olarak “keşideci”, havale ödeyicisinin karşılığı olarak “muhatap” ve havale alıcısının karşılığı olarak da “lehtar”dır⁶⁶. Keşideci ile muhatap arasındaki ilişki “karşılık (provizyon) ilişkisi”, keşideci ile lehtar arasındaki ilişki de “bedel ilişkisi”dir.

Ciro edilmemiş poliçe bu üç şahıs arasında işler. Poliçenin ciro edilmesi halinde ortaya başka şahıslar çıkar. Senedi ilk ciro eden lehtardır. Senedin sonraki ciro ile devirlerinde, senedi elinden çıkaran şahsa, ciro eden anlamında “ciranta (*indorser*)” denilir. Müteaddit cirolarla senet, devamlı surette el değiştirmişse, son olarak senedi elinde bulunduran şahıs “hamil (*holder, bearer*)” olarak isimlendirilir⁶⁷. Poliçede daha başka kimselere de rastlanabilir. Örneğin, bir poliçe borçlusunun borcunu garanti eden şahsa “aval veren, avalist (*guarantor of bills*)” adı verilir⁶⁸.

⁶⁴ Türk doktrininde de poliçe ve çekin hukukî temelini havale işlemine dayandığı genellikle kabul edilmektedir. Cumhuriyet ÖZAKMAN, “Havale İlişkisinin Borçlar Hukuku Açısından İncelenmesi ve Kıymetli Evrak Hukukundaki Görünüşü”, **İÜHF**, C. XLI, S. 1–2: 255–297, (1975), s. 283 vd.; Cevdet YAVUZ, **Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler** (Dördüncü Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1996), s. 721 vd.; KARAYALÇIN, s. 85 vd.

⁶⁵ Havalede “temsil yetkisi verme” anlamında bir yetkilendirme söz konusu değildir. “Borç üzerine havale” ile “tahsil için temsil yetkisi” birbirinden farklı şeylerdir. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Arif B. KOCAMAN, “Havalenin Hukukî Niteliği Üzerine”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. II, S. 1–2 (İlhan Öztrak’a Armağan): 291–301, (1994), s. 291 vd.; YAVUZ, s. 722 vd.

⁶⁶ STORY, s. 121 vd.

⁶⁷ Albert V. DICEY, “Conflict of Laws and Bills of Exchange”, **American Law Review**, Vol. 16: 497–512, (1882), s. 500.

⁶⁸ KARAYALÇIN, s. 94–95; ÖZTAN, s. 438–439; ÜLGEN, HELVACI, KENDİGELEN ve KAYA, s. 75; SEALY and HOOLEY, s. 502–503; ANSAY and SCHNEIDER, s. 68.

Poliçede ödemeyi, vadede senedi elinde bulunduran ve ciro silsilesine göre teşhis edilecek olan son hamil ister. Meşru hamil, senedi muntazam bir ciro silsilesine dayanarak haklı olarak elinde bulunduran kimsedir. Poliçe ödenince bütün sorumlular, yani keşideci, lehtar, cirantalar, avalistler borcundan kurtulur. Poliçe kabul edilmez veya ödenmezse, hamil protesto çekerek rücu eder. Bir yazar, durumu şöyle ifade etmektedir: Poliçe keşide olduğunda keşidecinin, kabul edildiğinde muhatabın, ilk ciroda lehtarın ve her ciroda cirantaların, aval verildiğinde avalistin sorumluluk ışığı yanar. Poliçe ödenince bütün ışıklar söner, tümünün sorumluluğu sona ermiştir; poliçe kabul edilmez veya ödenmezse rücu ile her ödeyenin ışığı söner ve bu yolla bütün ışıklar teker teker söndürülerek sorumluluklar sona erdirilir⁶⁹.

2.4.2. Bono, Emre Muharrer Senet (*Promissory Note*)

Bono, İngiliz hukukunda *Bills of Exchange Act*'in seksen üçüncü maddesinin birinci bendinde şöyle tarif edilmiştir: Bir bono, bir şahıs tarafından diğer bir şahsa karşı düzenlenen ve talep esnasında yahut tespit edilen yahut tayin olunabilen gelecekteki bir zamanda belirli bir meblağın, belirli bir şahsa yahut emrine yahut hâmiline kayıtsız şartsız ödenmesini içeren yazılı bir vaattir⁷⁰.

TTK'da bononun tanımı yapılmamıştır; ancak doktrinde bononun tanımına ilişkin çeşitli tariflere rastlamak mümkündür⁷¹. Bonoya ilişkin şu genel tarif verilebilir: Bono, bir şahıs (bonoyu düzenleyen, *maker*) tarafından, diğer bir şahsa (lehdar, *payee*) belirli bir miktar paranın ödenmesi için tanzim edilen kayıtsız şartsız yazılı bir ödeme vaadidir⁷².

Poliçenin bir nevi havale, yani "... ödeyiniz" ilişkisi teşkil etmesine karşılık, bono bir ödeme vaadidir, yani "... ödeyeceğim" ilişkisidir⁷³. Bono, tanzim eden şahıs ile

⁶⁹ POROY ve TEKİNALP, s. 113.

⁷⁰ SEALY and HOOLEY, s. 770–771; GUEST, s. 687 vd.; BRIDGE, s. 241.

⁷¹ Bkz. KARAYALÇIN, s. 305 vd.; DOMANIÇ, 1975, s. 339 vd.; ÖZTAN, s. 973 vd.; POROY ve TEKİNALP, s. 232; ÜLGEN, HELVACI, KENDİGELEN ve KAYA, s. 75.

⁷² Steve H. NICKLES, *Negotiable Instruments And Related Commercial Paper* (Second Edition. Eagan, Minnesota: West Group, 1993), s. 2; MAXWELL, s. 165–166; ANSAY and SCHNEIDER, s. 68; RAJANAYAGAM, s. 217.

⁷³ POROY ve TEKİNALP, s. 232.

lehine taahhütte bulunulan şahıs arasında sonuçlarını doğuran bir işlemdir. Poliçede asgari üç şahıs vardır; bonoda ise asgari şahıs adedi ikidir. Bonoyu düzenleyen, lehtara veya emrine belirli bir meblağ ödeme vaadinde bulunmaktadır. Poliçeyi ödeyecek olan muhatap, poliçe ilişkisine ancak kabul ettikten sonra dâhil olur, oysa bono bir ödeme vaadi olduğundan, düzenleyen esas borçlu durumundadır. Bu nedenle bonoyu imza eden, bir poliçeyi kabul eden gibi sorumludur (TTK m. 691/f. I)⁷⁴.

Bononun hukukî mahiyeti bakımından poliçeden farklı yönleri bulunmakla birlikte, iktisadi mahiyeti bakımından poliçeyle örtüştüğü söylenebilir. Nitekim, bono, her şeyden önce poliçe gibi bir ödeme ve kredi vasıtasıdır⁷⁵. Ancak, Türkiye uygulamasında Kıta Avrupası ve *Anglo-sakson* ülkelerinden farklı olarak bonolara poliçelerden daha fazla rastlanır. Başka bir ifadeyle, özellikle Avrupa ülkelerinin çoğunda bonoya ilişkin uygulamaya çok az rastlanılmasına karşılık, ülkemizdeki durum bunun tam tersidir. Türkiye’de uygulamada en çok karşılaşılan senet bonodur; poliçeye ise, çok az rastlanılmaktadır⁷⁶.

2.4.3. Çek (*Check, Cheque*)

Çek, İngiliz hukukunda *Bills of Exchange Act*’in yetmiş üçüncü maddesinde şöyle tarif edilmiştir: Çek, talep esnasında ödenebilir, bir banka üzerine çekilen (keşide edilen) bir poliçedir⁷⁷. Öte yandan çek, ABD hukukunda *Uniform Commercial Code* (UCC) § 3–104 (f)’de de aynı şekilde tanımlanmıştır⁷⁸.

⁷⁴ KARAYALÇIN, s. 310; DOMANIÇ, Kıymetli Evrak, s. 342–343; ÖZTAN, s. 975 vd.; POROY ve TEKİNALP, s. 232.

⁷⁵ Örneğin, (L)’nin satacağı malı vardır, (K)’nın da bu mala ihtiyacı olmakla birlikte ödeyecek nakdi yoktur. L, K’dan semene karşılık bono alır. L, elindeki bono veya bonoları işlem yaptığı bir bankada iskonto ettirir ve parayı almış olur. K, bonoları vadesinde bankaya öder. Böylece, K, para ödemediği malı almış ve kendisi de satarak ya da işleyerek o maldan kazanç sağlamış ve bu kazançtan borcunu ödemiş olur. L ise, malını satmış ve semeni (alıcının nakdi bulunmamasına rağmen) almış, senedi iskonto eden banka ise, komisyon alıp elindeki meblağları işletmiş olmaktadır: POROY ve TEKİNALP, s. 232–233.

⁷⁶ Bu durumda, Cenevre Konvansiyonlarının bir uzantısı olan TTK’da poliçenin geniş şekilde düzenlenip, bono bahsinde sadece bu senedin özelliklerinin gerektirdiği hükümlerin sevk edilmesi ve diğer konular için poliçeye atıfta bulunulması uygulamaya uymayan bir düzenleme şekli olduğu doktrinde ifade edilmektedir: ÖZTAN, s. 973.

⁷⁷ SEALY and HOOLEY, s. 735; GUEST, s. 615 vd.; MAXWELL, s. 58 vd.; RAJANAYAGAM, s. 137.

⁷⁸ GILLETTE, s. 8.

Türk hukukunda çeke ilişkin çeşitli tanımlara rastlamak mümkündür. Çeke ilişkin şu genel tarif verilebilir: Çek, ancak bir banka üzerine keşide edilen ve kanunla tayin edilen şekilde düzenlenebilen, ibrazında ödenecek havale niteliğinde ticari bir senettir⁷⁹.

Çek de, hukuki mahiyeti itibariyle poliçe gibi havaledir. Ancak, çekin bu noktada poliçeden farklı olan yönü, ancak bir banka üzerine çekilebilmesidir. Diğer bir kişi üzerine çekilen çek sadece havale hükmündedir. Çekte keşideci, muhataba belirli bir meblağı lehtar lehine ödeme, lehtara da bu meblağı kabz yetkisini verir⁸⁰. Çekte, poliçedekinin aksine kabul söz konusu değildir. Çek hakkında kabul işlemi caiz değildir, çek üzerine yazılmış bir kabul şerhi yazılmamış sayılır⁸¹.

Çekte, poliçe ve bonoda olduğu gibi bir vade söz konusu olmamakla birlikte, ibraz süreleri poliçe ve bonoya nazaran çok kısadır. Çekte özel ödeme şekillerini mümkün kılmak için “çizgili çek” ve “mahsup çeki” gibi özel çek türleri ihdas edilmiştir⁸².

İktisadi mahiyeti bakımından çek, poliçe ve bonodan farklıdır. Poliçe ve bono kredi vasıtası olmasına rağmen, çek bir ödeme vasıtasıdır. Zaten, poliçe ile çek arasındaki hukukî farklılıklara, iktisadî mahiyetleri yönünden mevcut olan bu ayrılık sebep olmaktadır⁸³. Çekin tedavül kabiliyetinin diğer iki kambiyo senedine oranla daha fazla olması, çekle ilgili daha fazla yabancı unsurlu uyuşmazlığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Kanunen emre yazılı bir senet olarak düzenlenen çek, üzerinde yer alacak açık bir kayıt ile nama düzenlenebileceği gibi, poliçeden farklı olarak hamiline de düzenlenebilir⁸⁴.

⁷⁹ Çek hakkında farklı tanımlar için bkz. EREM, KALPSÜZ ve ÇELEBİCAN, s. 54; DOMANIÇ, Kıymetli Evrak, s. 368; ÖZTAN, s. 1029 vd.; POROY ve TEKİNALP, s. 240; ANSAY and SCHNEIDER, s. 68; ÜLGEN, HELVACI, KENDİGELEN ve KAYA, s. 185–186; KINACIOĞLU, s. 259.

⁸⁰ KARAYALÇIN, s. 262 vd.; DOMANIÇ, Kıymetli Evrak, s. 368; POROY ve TEKİNALP, s. 240; ÖZTAN, s. 1030.

⁸¹ ÖZTAN, s. 1030; DOMANIÇ, Kıymetli Evrak, s. 368–369.

⁸² ÖZTAN, s. 1030–1031.

⁸³ ÖZTAN, s. 1034.

⁸⁴ Bu nedendir ki çekte lehdarın gösterilmesi zorunlu bir şekil şartı olmayıp, kimin lehine keşide edildiği gösterilmeyen çek, hamiline yazılı kabul edilir (TTK m. 697/III): ÜLGEN, HELVACI, KENDİGELEN ve KAYA, s. 185.

3. KAMBIYO SENETLERİNE İLİŞKİN OLARAK ORTAYA ÇIKAN KANUNLAR İHTİLÂFİ HUKUKUNUN GENEL PROBLEMLERİ

3.1. YABANCI UNSURUN TAYİNİ

Bir uyumsuzluğun kanunlar ihtilâfî hukukunun kapsamına girebilmesi için o uyumsuzluğun yabancı unsur içermesi gerekir. Konumuza ilişkin olarak, bir kambiyo senedi ilişkisinde yabancı unsur varsa, kambiyo senedi ilişkisi, yabancı unsurun temas ettiği hukuk düzenleri ile irtibatlı hale gelir. O hukuk düzenleridir ki, bu ilişkide ortaya çıkabilecek uyumsuzlukların çözümünde söz sahibi olmak istemekte ve dolayısıyla karşı karşıya gelmektedirler. İşte bu durumda devreye kanunlar ihtilâfî hukuku girer. Dolayısıyla, öncelikle yabancı unsurun varlığını tayin etmek gerekecektir⁸⁵.

Yabancı unsur, herhangi bir hukukî olay veya işlemi, hâkimin mensup olduğu devletin hukuk düzeni dışında, en az bir veya daha fazla hukuk düzeni ile irtibatlı hale getiren unsurdur⁸⁶. Yabancı unsur, şahıs bakımından yabancı unsur ve yer bakımından yabancı unsur olmak üzere genelde iki şekilde ortaya çıkar.

Şahıs bakımından yabancı unsur, şahsın tâbiyet durumlarına ilişkindir. Kambiyo senedi ilişkisinde yabancı bir devletin uyruğunu taşıyan şahsın yer alması şahıs bakımından yabancı unsurun doğmasına neden olacaktır⁸⁷. Örneğin bir çek, Alman uyruklu bir şahıs tarafından (keşideci) veya bu şahıs lehine (lehtar) keşide edilmiş olabilir. Senedin tedavüle çıkma ihtimalinde, senet söz konusu şahsa ciro edilmiş veya kendisi de ciro etmiş olabilir, bu durumda Alman uyruklu şahıs ciranta sıfatıyla ilişkiye dâhil olacaktır. Ayrıca, Alman uyruklu şahıs çek bedelinin kısmen ödenmesini temin

⁸⁵ Kanunlar ihtilâfî hukukunun temelinde yabancı unsur yatar; yabancı unsur, kanunlar ihtilâfî hukukunun olmazsa olmazıdır. Kambiyo senetlerinde kanunlar ihtilâfî sorunlarına ilişkin yayınlara bakıldığında, genellikle yabancı unsura değinilmeden ehliyet, şekil, vasıflandırma gibi meselelerin izahatına girildiği görülmektedir. Kanunlar ihtilâfî hukuku metodolojisinin devreye girip girmediğini tespit etmeden, kanunlar ihtilâfî hukukunun genel problemlerine ve nihayet özel kısmına ilişkin açıklamalar getirilmemesi gerektiğini düşünmekteyiz.

⁸⁶ Yabancı unsur hakkında bkz.: Ergin NOMER ve Cemal ŞANLI, **Devletler Hususî Hukuku** (On İkinci Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003), s. 5; Aysel ÇELİKEL, **Milletlerarası Özel Hukuk** (Yedinci Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2004), s. 7-8.

⁸⁷ Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin E. 2003/9984, K. 2004/5573, 18.05.2004 tarihli kararında "... Muhatabı Citibank/Brooklyn-N.Y. olan dava konusu çekin keşidecisi de Amerikalı olup, bu çek nedeniyle olayda yabancılik unsuru bulunmaktadır..." ifadesi yer almaktadır. Karar için bkz. İstanbul Barosu Dergisi, 2005, C. LXXIX, S. 1, s. 241.

ederek avalist sıfatıyla kambiyo ilişkisine dâhil olabilir veyahut ödenmesi için çeki muhatap bankaya ibraz eden son hamil de olabilir. Nihayetinde çekin ödenmesi için ibraz edilen (muhatap) banka, yabancı bir banka da olabilir. İşte bütün bu hallerde şahıs bakımından yabancı unsur var olup, artık kambiyo senedine ilişkin uyuşmazlığın çözümünde kanunlar ihtilâfı hukuku devreye girecektir.

Kambiyo senedi ilişkisinde söz sahibi olan şahısların başka başka tâbiyette olmaları mümkün olmakla birlikte, kambiyo senedi ilişkisiyle ifâ edilen hukukî işlemler de ayrı ayrı ülkelerde cereyan etmiş olabilir⁸⁸. Nitekim, yer bakımından yabancı unsur, herhangi bir hukuki olay veya ilişkinin bir veya birkaç unsurunun, hâkimin mensup olduğu devletin ülkesi dışında gerçekleşmesiyle ortaya çıkar. Örneğin, bir poliçenin keşide edildiği yer Türkiye; ödeme yeri Paris; ciroların yapıldıkları yerler, Berlin, Cenevre; kabule arz edileceği yer Londra olabilir. Bütün bu hallerde kambiyo senedinde yer bakımından yabancı unsur ortaya çıkmaktadır. Kambiyo senedine ilişkin uyuşmazlıklarda yabancı unsur sadece şahıs veya sadece yer bakımından olabileceği gibi; hem şahıs, hem yer bakımından karma nitelikte de olabilir.

Yargıtay'ın önüne gelen bir davada, davacı vekili, müvekkili olan bankanın İngiltere'de tanzim edilen ve uyuşmazlığa konu olan bononun hamili, davalının da bononun borçlusu olduğunu; bonoda yazılı miktarın ödenmemesi üzerine ihtiyati haciz kararı alındığını, buna rağmen bono bedelinin ödenmediğini ileri sürerek, 11.200.000.000 TL tutarındaki bono alacağına tespitini ve reeskont faizi ile birlikte tahsilini talep ve dava etmiştir. Davalı vekili cevabında çeşitli yönlerden karşı tarafın iddialarına karşı çıkmış ve davanın reddini istemiştir. İlk derece mahkemesi, icra takip dosyası, dosyadaki yazılar, bilirkişi kurulu raporu ve toplanan delillere dayanarak dava konusu senedin İngiliz hukuku yönünden bono niteliğini taşıdığı, cirosunun uygun olduğu, üzerindeki ibraz ve ödememe protestosundan feragat edildiğine ilişkin kaydın geçerli olduğu, Türk hukuku yönünden de senedin bono niteliği taşıdığı, ciro silsilesine uygun olduğu, cirosu yasaklanan bir bono olmadığı, tespit ettiği miktarın faizi ile birlikte davalıdan alınıp davacıya ödenmesine karar vermiştir. Davalı vekili kararı temyiz etmiştir. Yargıtay'ın ilgili dairesi de, dava konusu ödeme taahhüdü belgesinin

⁸⁸ Fikret K. ARIK, "Muaddel İsviçre Borçlar Kanununda Ticaret Senetlerinden Doğan Kanun Çatışmaları", **Siyasi İlimler Mecmuası**, Yıl: 11, , S. 125: 198–203, (1941), s. 199.

gerek Türk hukuku, gerek İngiliz hukuku yönünden şartları haiz bir bono niteliğinde bulunması, usulüne uygun ciro işlemi ile davacı bankaya intikal etmesi sebebi ile bankanın yetkili hamil sıfatını kazanmış olması, bononun geçerliliğini haleldar edecek bir nedenin bulunmaması ve bononun İngiliz hukukuna tâbi olmasının sonuca etkili bulunmamasından hareketle ilk derece mahkemesi kararını onamıştır⁸⁹.

Bu uyuşmazlığa ilişkin olarak, ilk derece mahkemesinin kararı ile bu kararı onayan Yargıtay'ın ilgili dairesinin kararı hatalıdır. Çünkü, uyuşmazlığa konu olan kambiyo senedi, uyuşmazlığa bakan mahkeme açısından yabancı bir ülke olan İngiltere'de tanzim edilmiştir. Dolayısıyla, bu uyuşmazlıkta yer bakımından yabancı unsur bulunmaktadır. Yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda, MÖHUK'un 2. m.si uyarınca, "hâkim, Türk kanunlar ihtilâfî kurallarını ve bu kurallara göre yetkili olan yabancı hukuku re'sen uygulamak" zorundadır. Yabancı unsur bulunan bu uyuşmazlıkta hâkim, öncelikle uyuşmazlığa konu olan ödeme taahhüdü belgesinin kambiyo senedi niteliklerini taşıdığını tespit etmeli ve uyuşmazlığı, kambiyo senedinin (bononun) şeklen geçerli olup olmadığına ilişkin bir uyuşmazlık olarak vasıflandırmalıydı. Sonra da, TTK' da yer alan bononun şekline uygulanacak hukuku gösteren kanunlar ihtilâfî kuralından (m. 679) hareketle yetkili hukuku tespit etme yoluna gitmeliydi. TTK m. 679'a göre, bono ile yapılan taahhüt ile senet üzerinde yer alan kayıtların şeklen geçerli olup olmadığı, bononun tanzim edildiği ülkenin hukukuna tâbi olduğundan; uyuşmazlığa konu olan bono da İngiltere'de tanzim edildiğinden, bu uyuşmazlık İngiltere hukukuna göre çözüme kavuşturulmalıydı. Bu yönlerden gerek ilk derece mahkemesi kararına, gerek bu kararı onayan Yargıtay'ın ilgili dairesinin kararına katılmamaktayız.

Yabancı unsur bakımından üzerinde durulması gereken önemli bir husus da, bir kambiyo senedinin yabancı lisanda yazılmış olması veya yabancı para üzerinden düzenlenmiş olmasının, tek başına yabancılık unsuru doğurmadığına ilişkindir. Yabancı dilde yazılmış olan senedin kambiyo senedi niteliğini taşıyıp taşımadığı; yabancı para üzerinden düzenlenen senedin de ne şekilde ödeneceği hususları, eğer ortada yukarıda

⁸⁹ Yarg. 11. HD E. 1992/7563, K. 1993/8747, 28.12.1993 tarihli karar için bkz. Erol ERTEKİN ve İzzet KARATAŞ, **Uygulamada Ticari Senetler (Menfi Tesbit ve İstirdat Davaları ile 3167 Sayılı Çek Yasası Hakkında Açıklama-Uygulama: Polİçe, Bono, Çek)** (İkinci Bası. Ankara: Yetkin Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1996), s. 268 vd.

belirttiğimiz türden yabancı unsur yoksa doğrudan kanunlar ihtilâfı hukuku meselesi oluşturmaz. Hemen belirtelim ki, keşide yeri Türkiye olan kambiyo senetleri açısından, Türk hukukunda senet bedelinin yabancı bir para birimi üzerinden gösterilmesini engelleyici herhangi bir yasal düzenleme söz konusu değildir⁹⁰.

3.2. VASIFLANDIRMA

Kambiyo senetlerine ilişkin kanunlar ihtilâfı kurallarının tespiti ve uygulanabilmesi için vasıflandırma işleminin doğru şekilde yapılması gerekir. Kanunlar ihtilâfı hukukunda vasıflandırma, yabancı unsur taşıyan bir uyuşmazlığa uygulanacak maddî hukukun tespitinde faydalanılan bağlama kurallarının bağlama konusu unsurunun anlam ve sınırlarının tespit edilmesidir.

Kambiyo senetlerine ilişkin yabancı unsurlu bir uyuşmazlığın vasıflandırılması iki aşamalıdır⁹¹. İlk aşamada uyuşmazlığa konu olan senedin kambiyo senedi olup olmadığı belirlenmesi gerekir⁹². Senedin kambiyo senedi olduğu tespit edildikten sonra, ikinci aşamada uyuşmazlığın kambiyo senetleri hukuku içinde adlandırılması (örneğin, çekte ödeme yapılacak para cinsinin tayinine ilişkin bir uyuşmazlık) ve bu uyuşmazlığın ilgili bağlama kuralına altlanması söz konusu olacaktır.

Doktrinde, vasıflandırma probleminin çözümü için farklı görüşler olmakla birlikte, vasıflandırmanın *lex fori*'ye uygun olarak çözüme kavuşturulacağı genellikle kabul edilmektedir⁹³. Buna göre hâkim, vasıflandırmayı kendi hukukuna göre yapacaktır. Ancak, bazı istisnaî durumlarda *lex fori* çözümünden ayrılmak gerekebilir. Kambiyo

⁹⁰ Yabancı para ile düzenlenen senetler arasında en fazla çek kendini gösterir. Yabancı para ile düzenlenen bir çekin muhatap bankaca ödenip ödenmemesi ve karşılıksız çek hükmünde sayılıp sayılmaması buradaki inceleme sahamız dışında olup, söz konusu konu, tezimizin son bölümünde Türk hukuku bakımından değerlendirilecektir.

⁹¹ Bu ifade, doktrinde bazı yazarların ileri sürdükleri “kademeli vasıflandırma” kavramından tamamen farklıdır.

⁹² Kambiyo senetlerine ilişkin yabancı unsur taşıyan uyuşmazlıklarda vasıflandırmaya yönelik en sık karşılaşılan sorun, bir senedin kambiyo senedi olup olmadığına ilişkindir. Kambiyo senedine ilişkin kanunlar ihtilâfı kurallarının uygulanabilmesi için, senedin kambiyo senedi niteliğinde olması gerekir.

⁹³ P. M. NORTH and J. J. FAWCETT, **Cheshire and North's Private International Law** (Thirteenth Edition. Oxford University Press, 2004), s. 38; Adrian BRIGGS, **The Conflict of Laws** (London: Oxford University Press, 2002), s. 10–11; Osman Fazıl BERKİ, **Türk Hukukunda Kanun İhtilâfları** (İkinci Basım. Ankara: 1971), s. 39 vd.; NOMER ve ŞANLI, s. 106–107; ÇELİKEL, MÖH, s. 75–76; Gülören TEKİNALP, **Milletlerarası Özel Hukuk (Bağlama Kuralları)** (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2002), s. 29–30.

senetleri alanına ilişkin olmak üzere, bazı hukuk sistemlerinde düzenleme altına alınan, ancak diğer hukuk sistemlerinde bilinmeyen kambiyo senedi türleri söz konusu olabilir. Örneğin, başka yabancı hukuk düzenlerinde bilinmeyen, sadece İsviçre ve Türk hukukuna özgü olan ve kanunda belirtilen şartları taşımaları halinde poliçe hükmünde kabul edilen emre yazılı havale ile bono hükmünde kabul edilen emre yazılı ödeme vaadine, poliçe ve bonoya ilişkin hükümler uygulanmaktadır⁹⁴.

Yukarıda verilen örneğin tam tersine, yabancı hukuk sisteminde yer alan, ancak hâkimin hukukunca bilinmeyen kambiyo senetleri de olabilir. Bu durumda nasıl hareket edilecektir? Böyle bir durumda hâkim, uyuşmazlığa konu olan kıymetli evrakın kambiyo senedi niteliğinde olup olmadığını sadece *lex fori*'ye göre değil, aynı zamanda mukayeseli hukukun verilerinden faydalanarak da tespit etmelidir. Bunun için, ilgili kıymetli evrakın görüldüğü hukuk sistemlerini ve kambiyo senetlerine ilişkin uluslararası anlaşma hükümlerini inceleyerek karar vermelidir.

Vasıflandırmaya ilişkin genel prensibi uyguladığımızda, öncelikle bir belgenin kambiyo senedi niteliği taşıyıp taşımadığı hâkimin hukukuna ve gerektiğinde mukayeseli hukuka göre tespit edilecektir. Hâkim bunu yaparken senedin kendi hukukunda kabul edilen kambiyo senedinin müşterek özelliklerini taşıyıp taşımadığına bakmalı; yoksa poliçe, bono veya çek için kendi hukukunun öngördüğü tüm şartların ve özellikle şekil şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediğine bakmamalıdır⁹⁵. Aksi halde vasıflandırma problemi ile kambiyo senetlerinin şekline uygulanacak hukuk problemini karıştırmış olur.

Kambiyo senetleri kıymetli evrakın bir türüdür. Hâkim, kıymetli evrak için ön görülen hakkın senette mündemiç olması ve senet olmaksızın ileri sürülememesi, devredilememesi özellikleri⁹⁶ ile kambiyo senetlerinin müşterek özelliklerinin yabancı ülkede düzenlenmiş senet açısından mevcut olup olmadığını aramakla yetinecektir⁹⁷. Hâkim, yabancı bir ülkede düzenlenen bir senedin, kendi hukuku açısından kambiyo

⁹⁴ Emre yazılı havale ve emre yazılı ödeme vaadi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Fırat ÖZTAN, "Kambiyo Senetlerine Benzeyen Senetler", **M. Koloğlu Armağanı**, (1975), s. 547 vd.

⁹⁵ SEVİĞ, Ticari Saha, s. 243 vd.

⁹⁶ Bkz. yuk. s. 8 vd.

⁹⁷ SEVİĞ, Ticari Saha, s. 243.

senetlerini karakterize eden bu özellikleri taşıdığını tespit ettiği takdirde, senedi kambiyo senedi olarak nitelendirecek ve kendi hukukunda ön görülen kanunlar ihtilâfi kurallarını uygulayacaktır.

Vasıflandırma neticesinde kambiyo senetlerine ilişkin uyuşmazlıklar genellikle şu hususlara ilişkin olarak ortaya çıkar: Kambiyo senetlerinde ehliyet, şekil, kambiyo taahhüdünün hükümlerine ilişkin uyuşmazlıklar (senedin kabulü, ciro, aval verme, v.s.), karşılığın hamile geçip geçmemesi, kambiyo senetlerinin ödenmesi, hamilin müracaat hakkı, ödeme yapılacak para cinsinin tayini, kısmî ödemenin mümkün olup olmadığı, zaman aşımı, sebepsiz zenginleşme.

3.3. ATIF

Milletlerarası özel hukukta üzerinde en çok tartışılan ve güncelliğini hep koruyan konu, atif teorisi olmuştur. Atif, hâkimin mensup olduğu devletin kanunlar ihtilâfi kurallarına göre olaya uygulanacağı tespit edilen yabancı hukuk düzeninin kanunlar ihtilâfi kurallarının olayın çözümünü bir başka devletin hukukuna bırakmasıdır. Atfin amacı milletlerarası (dış) karar ahenginin veya başka bir ifadeyle milletlerarası çözüm yeknesaklığının⁹⁸ sağlanmasıdır⁹⁹.

Konuyu biraz açacak olursak, hâkimin kanunlar ihtilâfi kuralları uyuşmazlığın çözümünü için başka bir hukuka gönderme yapar. Eğer gönderme yapılan hukukun kanunlar ihtilâfi kuralları dikkate alınmıyorsa atfin kabulünden; yok eğer kanunlar ihtilâfi

⁹⁸ Farklı maddî hukukların, farklı devletler hususi hukuku kuralları çerçevesinde, milletlerarası unsurlu olgulara uygulanıyor olması, söz konusu olguların muhtelif millî hukuklarca farklı hukuki değerlendirmelere tâbi tutulması sonucunu doğurmakta, topal hukuki ilişkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan, milletlerarası çözüm yeknesaklığının sağlanmasında çok güçlü bir düzen menfaati vardır. Ancak, Kegel'e göre, devletler hususi hukukunda her ülke adaletin gerçekleşmesini kendi başına temin etmek durumunda bulunduğundan, çözüm yeknesaklığına ilişkin menfaatlerin rolü sanıldığından daha kısıtlı bir alan içinde kalmaktadır; milletlerarası çözüm yeknesaklığının sağlanması tikel devletler hususi hukuklarını aşan bir konudur; kapsamlı ve etkili olarak milletlerarası plânda gerçekleştirilebilir. Bununla beraber, özellikle yaygın bir kabule mahzar olmuş ilkeler bakımından, millî hukuk düzenlerinin şartlar elverdiğince bu menfaati gözetmesi uygun olur: Tuğrul ARAT, **Evlâtların Edinmeye İlişkin Bağlama Kuralları** (Ankara: Doçentlik Tezi - Çoğaltılmış Nüsha, 1982), s. 23-24, dn. 39.

⁹⁹ **Berki**, atfin, hukukta uyumlaştırmayı sağlamanın yanında, yabancı bir devlet mahkemesinden verilen ilamların tanınması ve tenfizinde de kolaylık sağlayacağını ifade etmektedir: BERKİ, s. 30.

kuralları dikkate alınmadan, maddî hukuk kuralları uygulanıyorsa atfın reddinden söz edilir¹⁰⁰.

Burada karşımıza çıkan ilk sorun, atfın kabul edilip edilmemesine ilişkindir. Hemen belirtelim ki (hukukumuzda atfı sadece şahsın hukuku ve aile hukuku uyumsuzluklarında kabul edilmektedir), kambiyo senetlerine ilişkin yabancı unsurlu bir uyumsuzluk söz konusu olduğunda, uygulanacak hukuk tespit edilirken atfı teorisi rol oynamaz. Çünkü, kambiyo senetleri alanında amaç, hukukların yeknesaklaştırılması, yakınlaştırılması ve dolayısıyla mümkün olduğunca ihtilâfların azaltılmasıdır¹⁰¹. Kambiyo senetlerine ilişkin mevzuatımızda yer alan kanunlar ihtilâfı kurallarının kaynağını bu alanda yeknesaklaştırmayı amaç edinen Cenevre Konvansiyonları hükümleri oluşturmaktadır. Bu alanda ortaya çıkabilecek uyumsuzluklar için atfın kabulü, milletlerarası sözleşmenin amacı olan ihtilâf kurallarının yeknesaklaştırılmasını göz ardı etmek anlamına gelmektedir¹⁰². Milletlerarası sözleşmelerin atfa imkân veren açık hüküm getirmediği her halde, sözleşme hükümlerine göre kanunları yetkili olan devletin iç maddî hukuk hükümleri uygulanmalıdır.

Kambiyo senetlerine uygulanacak hukukta atfın reddi anlayışına tek istisna, **ehliyettir**. Bu husus, Polîçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair Cenevre Konvansiyonunun ikinci maddesinde düzenlenmiş, Türk Ticaret

¹⁰⁰ Örneğin, ehliyeti ilgilinin millî hukukuna tâbi tutan kural gereğince bir İngiliz vatandaşının ehliyeti ile ilgili soruna İngiliz hukuku uygulanacaktır. Bu durumda, Türk hukuku İngiliz hukukuna **gönderme** yapmış demektir. Türk hukukunda atfı sadece şahsın hukuku ve aile hukuku uyumsuzluklarında kabul edildiği için (bkz. MÖHUK m. 2/III), İngiliz hukukundan anlaşılması gereken İngiliz maddî hukuk kuralları değil, İngiliz kanunlar ihtilâfı kurallarıdır. Bu kurallar gereğince ehliyetin, ilgilinin ikametgâhı hukukuna tâbi tutulmuş olması varsayımından hareket edecek olursak, ilgili kişinin ikametgâhı da İngiltere’de olsa, olaya İngiliz hukuku uygulanacaktır ki, bu durumda atfın doğumundan, ancak aynı anda sönüp, devam etmemesinden söz ediyoruz. Zira, bu durumda İngiliz hukuku göndermeyi kabul etmiş demektir, yani, olayda kendisinin uygulanmasını istemektedir. Eğer, ilgili kişi Türkiye’de mukim ise İngiliz hukuku, Türk hukukuna atfı yapmış demektir. Bu durumda, **iade atfı** söz konusudur. Şayet, ilgili kişinin ikametgâhı İsviçre’de olsaydı, İngiliz hukuku İsviçre hukukuna atfı yapmış olurdu ki, buna da **devam eden atfı (birinci dereceden atfı)** denmektedir.

¹⁰¹ Kambiyo senetlerine ilişkin çeşitli uyumsuzluklara ilişkin olarak belirli bağlama noktaları tercih edilmektedir. Bu bağlama noktalarına yönelme o derece yoğun olmuştur ki, artık o uyumsuzluklar için uluslararası seviyeye erişen kanunlar ihtilâfı kuralları ortaya çıkmıştır. Örneğin, kambiyo senetlerinin şekline, imzalandıkları yer hukuku (yani, LRA) tatbik edilir. Bu kural, çeşitli hukuk sistemlerine tâbi bir çok devletin mevzuatında yer almakla beraber, Polîçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair Cenevre Konvansiyonunda ve çeşitli uluslararası sözleşmelerde kabul edilmiştir.

¹⁰² Erdoğan GÖĞER, **Devletler Hususî Hukuku (Kanunlar İhtilâfı)** (Üçüncü Bası. Ankara: 1975), s. 70–71; Bilgin TİRYAKİOĞLU, **Taşınır Mallara İlişkin Milletlerarası Unsurlu Satım Âkitlerine Uygulanacak Hukuk** (Ankara: 1996), s. 88.

Kanununa da yansımıştır. Konuya ilişkin ayrıntılı ve geniş incelemeyi tezimizin son bölümünde yapacağımızı hatırlatmakla birlikte, burada kısaca üzerinde duracağız. Türk hukukunda atfı problemine ilişkin olarak, hem MÖHUK’da (m. 2/III), hem TTK’da (m. 678) hüküm bulunmaktadır¹⁰³. 2007 yılında kabul edilen ve yürürlüğe giren 5718 sayılı MÖHUK, 2675 sayılı MÖHUK’u yürürlükten kaldırmış ve atfıla ilgili hükmü değiştirmiştir. Eski Kanuna göre, atfı kural olarak kabul edilmişken, yeni Kanun atfı reddetmiş, sadece şahsın hukuku ve aile hukuku uyuşmazlıkları bakımından atfı düzenlemiştir. Atfı kabul eden eski sisteme göre, Türk kanunlar ihtilâfı kurallarına göre yetkili olan yabancı hukukun, yalnız iç maddî hükümleri değil, aynı zamanda kanunlar ihtilâfı kuralları da dâhil olarak bir bütün halinde nazara alınması ve uygulanması gerekli iken¹⁰⁴; yeni sistemde bu husus, sadece şahsın hukuku ve aile hukuku uyuşmazlıkları açısından mümkün olacaktır.

Yeni düzenleme karşısında atfın reddedildiği hususunda bir tartışma olmamasına karşın; atfın devamı hususunda, Türk kanunlar ihtilâfı hukukunda yazarların çoğunluğu ve uygulama, MÖHUK m. 2/III’de (kişi ve aile hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar bakımından) ve TTK m. 678’de yer alan düzenlemeler ile atfın en çok ikinci dereceye¹⁰⁵ kadar olacağını belirtmektedirler¹⁰⁶. İkinci dereceden sonra atfın devam etmesinin bir

¹⁰³ MÖHUK m. 2/III’e göre “uygulanacak yabancı hukukun kanunlar ihtilâfı kurallarının başka bir hukuku yetkili kılması, sadece kişinin hukuku ve aile hukukuna ilişkin ihtilâflarda dikkate alınır ve bu hukukun maddî hukuk hükümleri uygulanır”. TTK m. 678’e göre, “Bir kimsenin poliçe ile borçlanması için gereken ehliyeti tâbi bulunduğu devletin kanunu ile tayin olunur. Eğer bu kanun diğer bir memleketin kanununa atıfta bulunuyorsa o kanun tatbik olunur”.

¹⁰⁴ Aysel ÇELİKEL, “Türk Milletlerarası Özel Hukukunda “Atf” Prensibinin Uygulanması”, **MHB**, Yıl 3, 1983, S. 2: 1–4, s. 1.

¹⁰⁵ Atfın bu şekilde derecelendirilmesi de kanımızca doğru değildir. İade atfı, birinci derece atfı olarak nitelendirilemez. Çünkü, atfı zincirinde ilk derece, göndermeyi yapan ve gönderme yapılan hukuk dışındaki başka bir hukukun olayın çözümü için yetkili kılması halinde ortaya çıkar. Orijin hukuk (hâkimin hukuku), zaten atfı süreci içerisinde yer almaktadır. Gönderme yaparak süreci başlatmıştır; gönderme yapılan hukuk, eğer olayın çözümünü gönderme yapan hukuka bırakıyorsa artık burada derece atfından söz edilemez. Derecelendirme devam eden atfıda söz konusu olabilir.

¹⁰⁶ Bu yazarlar, gönderme yapılan hukukun yapmış olduğu iade atfı veya devam eden atfın, maddî norm atfı anlamında olduğunu kabul etmektedirler. NÖMER ve ŞANLI, s. 152; ÇELİKEL, MÖH, s. 115 vd.; TEKİNALP, s. 31; İlhan YILMAZ, “Türk Hukukunda Yabancılık Unsuru Bakımından Çek”, **Turhan Tûfan Yüce’ye Armağan**, İzmir (2001), s. 273–274.

kısır döngüye, karmaşaya¹⁰⁷ sebebiyet verebileceğinden hareketle, atfın bu noktada kesilmesi gerekliliğini ifade etmektedirler¹⁰⁸.

Kanımızca bu hususun kabulü, atf teorisinin mahiyeti ile ters düşer. Bir taraftan atfın amacının milletlerarası çözüm yeknesaklığını sağlamak olduğu ifade edilirken, diğer yandan atfın ikinci derecede kesileceğinin ifade edilmesi bir çelişkidir. Atfın kesilmesi veya sona ermesi, ancak atf zinciri içerisinde daha önce temas edilen hukuka tekrar ulaşılmasında söz konusu olabilir¹⁰⁹. Örneğin, iade atf türünde orijin hukuka (hâkimin hukukuna) ikinci kez temas edilmekte ve doğal olarak atf burada kesilmektedir. Dolayısıyla, atf zinciri içerisinde kendisine ikinci kez temas edilen hukuk için, uyuşmazlığın çözümü noktasında güçlü bir eğilim oluşmaktadır.

Atf sürecinde karşımıza çıkabilecek bağlama noktalarının sayısının sınırlı olduğu düşünüldüğünde, atf zincirinin uzun ve karmaşık bir yapı teşkil etmesinden söz edilemez¹¹⁰.

3.4. BAĞLAMA NOKTALARI

Her kanunlar ihtilâfı kuralında (bağlama kuralında) **bağlama konusunu** teşkil eden hukukî kavram ve kategoriler ve bunları belirli bir hukuka bağlayan **bağlama noktaları** vardır. Bağlama noktası ve bağlama konusu, bir kanunlar ihtilâfı kuralını karakterize eden, onun vazgeçilmez iki unsurudur. Hukukî olay veya ilişkinin belirli bir devlet hukuku ile bağlantısını ifade eden bağlama noktası, hukukî ilişkinin niteliği esas alınarak tayin edilebileceği gibi; vatandaşlık, ikametgâh, fiilin işlendiği yer, sözleşmenin ifâ edileceği yer gibi kriterlerden hareketle de tayin edilebilir¹¹¹.

¹⁰⁷ Doktrinde bazı yazarlar (özellikle atfa karşı çıkan yazarlar), atfı, bir odada karşılıklı bulunan aynaların yaratacağı etkiye veya tenis oyununda tenis topunun işlevine benzetmişlerdir.

¹⁰⁸ NOMER ve ŞANLI: s. 152; ÇELİKEL, "Atf", s. 2.

¹⁰⁹ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Vedat Raşit SEVİÇ, **Kanunlar İhtilâfı (Yasama ve Yargılama Çatışmaları)** (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş İkinci Bası. İstanbul: 1974), s. 129 vd.

¹¹⁰ Burada uygulayıcıların (hâkimlerin) karşılaşabileceği zorluk, yabancı hukuklarda yer alan kanunlar ihtilâfı kurallarına ulaşamamalarından değil; bu kurallara göre yabancı hukukun maddî hükümlerin uygulanmasının gerektiği durumlarda, yabancı hukukun muhtevasını tespit, hükümlerin tetkiki ve hükmün vakaya tatbiki noktasında yaşadıkları sıkıntıdan doğabilir. Bu sıkıntıyı aşmak için mevzuatta atf teorilerinin mahiyetine ters düşen değişiklikler getirmenin doğru olmadığı kanaatini taşımaktayız.

¹¹¹ Rona AYBAY ve Esra DARDAĞAN, **Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması (Kanunlar İhtilâfı)** (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005), s. 34; ÇELİKEL, MÖH, s. 57 vd.

Kanunlar ihtilâfî hukukunda esas amaç, yabancı unsurlu her türlü hukukî ilişki ve olaylara ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde en geniş ölçüde adaletin sağlanmasıdır ve bu devletler özel hukuku adaleti olarak ifade edilmektedir. Devletler özel hukuku adaletinin sağlanmasında belirli menfaatler rol oynamaktadır. Taraf menfaati, işlem menfaati, düzen menfaatleri, devlet menfaati, maddî özel hukuk menfaati, milletlerarası toplumun genel menfaati gibi çeşitli türleri olan bu menfaatlerin hepsine devletler özel hukuku menfaatleri adı verilmektedir. İşte, kanunlar ihtilâfî hukuku alanında güdülen yasama siyasetine bağlı olarak her bağlama kuralının altında bir devletler özel hukuku menfaati vardır ve bağlama noktaları da bu menfaatler dikkate alınarak tespit edilirler. Örneğin, şahsın hukuku ve aile hukukuna ait ilişkilerin temelinde güçlü taraf menfaatleri yatmaktadır. Dolayısıyla bu tür ilişkiler için kabul edilen bağlama kurallarında tâbiyet, ikametgâh veya mutat mesken gibi bağlama noktaları sıklıkla tercih edilmektedir.

Acaba, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar için ilgili bağlama kurallarında hangi bağlama noktaları tercih edilmektedir? Kambiyo senetlerinin geçerlilik şartlarına ilişkin ehliyet ve şekil uyuşmazlıklarında bağlama noktalarını tespit etmek güç değildir. Kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyeti gibi şahsî statüyü ilgilendiren bir uyuşmazlıkta taraf menfaatlerinin gözetilmesi gerekeceğinden ya tâbiyetten hareketle millî hukuk, ya da şahsın bulunduğu yerden hareketle ikâmetgah veya mutat mesken hukukunun tercih edileceğini söylemek mümkündür. Kambiyo senetlerinin şekline ilişkin olarak da işlem menfaatlerinin gözetilmesinden hareketle taahhütlerin imzalandığı yer hukukunun dikkate alınması doğal olacaktır.

Kambiyo taahhüdünün sonuçları açısından hangi bağlama noktalarının tercih edileceği meselesi önemlidir. Ayrıntılı açıklamayı aşağıda vereceğimizi hatırlatmakla beraber, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıkların en çok senedin ödenmesi ile ilgili olduğundan hareketle “ödeme yeri” bağlama noktasının sıklıkla tercih edildiğini söyleyebiliriz. Ayrıca ödeme yeri bağlama noktasının yanında senedin keşide edildiği yer bağlama noktası da genellikle tercih edilen bağlama noktaları arasında yer almaktadır.

Kambiyo senetlerinden doğan yabancı unsurlu uyuşmazlıklar için en çok tercih edilen çeşitli bağlama noktalarını incelemekte fayda vardır.

3.4.1. Millî Hukuk (*Lex Patriae*)

Öyle bazı konular vardır ki, bu konulara giren bir hukukî ilişki söz konusu olduğunda taraflar haklı olarak o hukukî ilişkiden doğan uyuşmazlıklara en iyi bildikleri kendi hukuklarının uygulanmasını isterler¹¹². Şahsın hukuku ve aile hukuku alanında erginlik, evlenme, boşanma gibi uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda taraf menfaatleri ağır basar. Sözünü ettiğimiz uyuşmazlıklara yönelik bağlama kuralı oluşturulurken, “millî hukuk”, “ikametgâh hukuku” veya “mutat mesken hukuku” gibi uyuşmazlığın taraflarının daha iyi bildikleri hukuku gösteren bağlama noktaları tercih edilir¹¹³. Örneğin, ehliyet, şahsın hukukuna ait bir konu olduğundan, kambiyo senetlerinde ehliyete ilişkin yabancı unsurlu uyuşmazlıkları çözmek için getirilen bağlama kurallarında da aynı anlayış geçerlidir.

“Millî hukuk” bağlama noktası genellikle Kıta Avrupası hukuk sisteminde benimsenirken, “ikametgâh hukuku” bağlama noktası ise daha çok Anglo-sakson hukuk sisteminde tercih edilmektedir. Son dönemlerde yapılan uluslararası özel hukuk sözleşmelerinde bu iki sistemi telif etmek için “mutat mesken” bağlama noktasının tercih edildiği görülmektedir. Bu anlayışa paralel olarak kambiyo senetlerinde ehliyetten doğan uyuşmazlıklara yönelik Kıta Avrupası hukuk sistemini benimseyen ülkelerin büyük çoğunluğunun mevzuatında ve Cenevre Konvansiyonlarında¹¹⁴ “millî hukuk” bağlama noktası kabul edilmiştir. Buna karşılık Cenevre Konvansiyonlarına taraf olmayan ve Anglo-Sakson hukuk sisteminin etkisi altında kalan ülkeler, ehliyetten doğan uyuşmazlıklar için “ikametgâh hukuku” bağlama noktasını kabul etmektedirler. Polişe, Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair 1930 tarihli Cenevre Konvansiyonunun ehliyet uyuşmazlıklarına ilişkin m. 2/I. fıkrasında atıf teorisine yer verilerek, ehliyeti millî hukuk dışında özellikle ikametgâh veya işlem yeri hukukuna göre belirleyen ülke mevzuatının birbirine yakınlştırılması amaçlanmıştır.

¹¹² ARAT, s. 22.

¹¹³ AYBAY ve DARDAĞAN, s. 36.

¹¹⁴ Bkz. Polişe, Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair 1930 tarihli Cenevre Konvansiyonu m. 2/I. f..

3.4.2. Taahhütlerin İmzalandığı Yer Hukuku (*Lex Loci Actus*)

Bu bağlama noktasının uygulanmasında belirleyici olan husus, hukuksal sonuç doğuran işlemin yapıldığı (ortaya çıktığı, vuku bulduğu) yerdir¹¹⁵. Taahhütlerin bağımsızlığı esası uyarınca, kambiyo taahhüdünün hüküm ve sonuçları, kambiyo taahhüdünün imzalandığı yer hukukuna tâbidir. Örneğin, poliçeyi keşide etmenin hüküm ve sonuçları keşide yeri hukukuna; poliçenin kabul edilmesinin hüküm ve sonuçları kabul beyanının imzalandığı yer hukukuna; poliçenin ciro edilmesinin hüküm ve sonuçları da cironun imzalandığı yer hukukuna tâbi olacaktır. Taahhütlerin imzalandığı yer hukuku, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda en fazla tercih edilen bağlama noktasıdır.

Kambiyo senetlerinde şekle (senedin kendisinin veya ciro, kabul ve aval gibi işlemlerin şekline) ilişkin uyuşmazlıklarda genellikle işlemin yapıldığı, başka bir ifadeyle taahhütlerin imzalandığı yer hukuku tercih edilmektedir.

Hukukî işlemlerin yapılmasında kolaylık, sürat ve emniyet; meydana gelmiş durumlar bakımından istikrar; üçüncü kişilerin korunması bakımından güvenlik hukukî işlemlerde genellikle dikkate alınması gereken menfaatlerdir. İşlem menfaatleri söz konusu olduğunda, işlemin gerçekleştiği çevrenin (3. şahısların) bir beklentisi vardır. Bu beklenti, işlemin geçerliliğine bağlanılan güvenle alakalıdır¹¹⁶. İşlem menfaatleri, genellikle, işlemin gerçekleştirildiği yerin başka bir ifadeyle mahalli kanunun uygulanmasını doğrulamaktadır¹¹⁷. Bu noktada uluslararası özel hukukun klâsik bağlama kurallarından olan *LRA* kuralı ile bir örtüşme söz konusudur.

Ancak, ilgili kısımda da inceleneceği üzere, şekil konusunda *LRA* kuralına sıkı bir şekilde bağlanmak, bazı sakıncaları ortaya çıkarabilir. Bu sakıncaları önlemek amacıyla ve kambiyo senetlerinin gereklerine uygun olarak, tamamlayıcı nitelikte yetkili hukuklar kabul edilmiştir. Örneğin, TTK'da kambiyo senetlerinin şekil açısından

¹¹⁵ AYBAY ve DARDAĞAN, s. 37.

¹¹⁶ İşlem menfaatleri bazen taraf menfaatleriyle de uygunluk içindedir (*logus regit actum* kuralında olduğu gibi). İşlemin ayakta tutulması ve hukuk âleminde sonuç doğurması, işlemin gerçekleştiği çevre kadar, o işlemin tarafları açısından da önem arz edebilir.

¹¹⁷ ARAT, s. 23.

geçerliliğine uygulanacak hukuk tespit edilirken sadece *LRA* kuralı ile yetinilmemiş, bu kural uyarınca geçerli olmayan taahhütlerin geçerliliğini sağlayabilecek başka hukuk sistemlerine de yetki tanınmıştır. Bu kurallar, kambiyo taahhüdünün mümkün olduğu kadar geçerliliğinin ve böylece tedavül güvenliğinin ve süratinin sağlanmasına yöneliktir.

3.4.3. Senedin Keşide Edildiği Yer Hukuku

Kambiyo senetlerinden doğan yabancı unsurlu bir uyuşmazlığa uygulanacak hukuk, taahhütlerin birliği esas çerçevesinde tespit edilecekse, bunun için, keşide yeri veya ödeme yeri bağlama noktaları tercih edilmektedir.

Kambiyo senetlerinde senedin keşide edildiği yer, özellikle poliçe ve çek açısından karşılığın bulunup bulunmaması ve karşılığın hamile geçmesi meselelerinde önem arz eder¹¹⁸. Vadede keşidecinin bir karşılık tesis etmek zorunda olup olmadığı ve hamilin de böyle bir karşılık üzerine talep hakkına sahip bulunup bulunmadığı hususlarının senedin keşide edildiği yer hukukuna göre tayin edileceği ifade edilmektedir. Senedin keşide edildiği yer bağlama noktası, hamilin müracaat hakkını kullanması açısından da önemlidir. Keza, kambiyo senedi hamilinin müracaat hakkını kullanması için riayet etmesi gereken süreler de, senedin keşide edildiği yer hukukuna göre tayin olunmaktadır.

3.4.4. Ödeme Yeri Hukuku (*Lex Loci Solutionis*)

Ödeme yeri (ifa yeri) hukuku, borç ilişkileri bakımından önem taşır. Ödeme yeri bağlama noktasının uygulanmasında, ödeme fiilen yerine getirilmemiş olsa bile ödeme için öngörülen yerin saptanması önemlidir¹¹⁹. Kambiyo senetlerinde ödeme yerinin senette ne şekilde gösterileceğine ilişkin çeşitli sistemler kabul edilmiştir.

Kambiyo senetlerine ilişkin uyuşmazlıkların çoğu, senedin ödenmesine ilişkin olarak ve senedin ödenmesi aşamasında ortaya çıkar. Ödeme yeri bağlama noktası, kambiyo senetleri (özellikle çek) açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Kambiyo

¹¹⁸ ERTEKİN ve KARATAŞ, s. 199.

¹¹⁹ AYBAY ve DARDAĞAN, s. 37.

senetlerinde kısmî kabulün mümkün olup olmadığı ve dolayısıyla kısmî ödeme, vade, yabancı memleket parasıyla ödeme, poliçeyi kabul edenin taahhütlerinden doğan neticeler, kambiyo senedinin kaybolması veya çalınması halinde alınacak tedbirler, çekte ibraz müddeti, çekin çizilip çizilemeyeceği, keşidecinin çekten cayabilip cayamayacağı, çekin kabul, tasdik, teyit veya vize edilip edilemeyeceği, cirantalara, keşideciye ve diğer çek borçlularına karşı olan müracaat haklarının muhafazası için bir protestonun çekilip çekilemeyeceği gibi birçok mesele için ödeme yeri hukuku bağlama noktası söz sahibi olmaktadır. Ayrıntılarda farklılıklar olmakla birlikte, genelde kambiyo senedinin ödenmesine ilişkin uyuşmazlıklar açısından, Cenevre Konvansiyonlarını veya *Bills of Exchange Act*'i benimseyen ülkeler, ödeme yeri bağlama noktasını tercih etmektedirler.

3.4.5. İkametgâh Hukuku (*Lex Domicilii*)

Kambiyo senetlerinde ehliyetten doğan yabancı unsurlu uyuşmazlıklar için Cenevre Konvansiyonlarında, millî hukukun tercih edildiğinden bahsetmiştik. *Common Law* hukuk sistemini benimseyen ülkelerde ise genel olarak ehliyetten doğan yabancı unsurlu uyuşmazlıkların ikametgâh hukukuna tâbi tutulacağı benimsenmiştir. Ancak, (aşağıda incelenecek olan) kambiyo senetlerinde ehliyetten doğan uyuşmazlıklar için, kambiyo taahhüdünün yapıldığı yer hukukunun (*lex loci contractus*) yetkisi kabul edilmektedir.

Kambiyo senetlerinde ikametgâh hukuku bağlama noktasının, kambiyo ilişkisinde sebepsiz zenginleşmeden doğan uyuşmazlıklar için de sıklıkla tercih edildiğini söyleyebiliriz. Kambiyo senedine ilişkin olarak sebepsiz zenginleşme olup olmadığına ilişkin bir uyuşmazlık, sebepsiz zenginleşmeden dolayı aleyhine dava açılan kişinin ikametgâhı hukukuna tâbidir.

4. KAMBIYO SENETLERİNE UYGULANACAK HUKUK BAKIMINDAN GENEL SİSTEMLER

Yukarıda belirttiğimiz gibi, günümüzde kambiyo senetleri hukuku alanında iki büyük sistemin varlığı söz konusudur. Bunlardan ilki, Cenevre Konvansiyonlarını temel alan Cenevre Anlaşmaları Sistemi, diğeri de önemli ölçüde 1882 tarihli *Bills of Exchange Act*'e dayanan *Anglo-sakson* Hukuk Sistemidir. Bu iki ayrı sistemin varlığı,

maddî hukuk alanına olduğu kadar, kanunlar ihtilâfî hukuku alanına da sirayet etmiştir. Başta İngiltere ve ABD dâhil olmak üzere *common law*'ın yürürlükte olduğu bir çok ülke, Cenevre Konvansiyonlarına taraf olmadığı için, kambiyo senetlerinden doğan kanunlar ihtilâfî meseleleri iki ayrı sistem içinde çözüme kavuşturulmaktadır.

4.1. CENEVRE ANLAŞMALARI SİSTEMİ

Police, bono ve çeklere ilişkin yeknesaklaştırma çalışmaları büyük ölçüde Avrupa'da etki doğurmuştur. Avrupa ülkelerinin pek çoğunun ve Avrupa dışındaki bazı ülkelerin¹²⁰ police, bono ve çeklere ilişkin ulusal mevzuatı 1930 ve 1931 tarihli Cenevre Konvansiyonlarına dayanmaktadır¹²¹. Dolayısıyla konumuz açısından önem taşıyan, Police, Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair 1930 ve Çeklere İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair 1931 tarihli Cenevre Konvansiyonlarının geniş ölçüde uygulama alanı bulduğunu söylemek mümkündür.

Kambiyo senetleri hukukuna ilişkin hükümlerin yeknesaklaştırılması çalışmalarına rağmen, ulusal mahkemelerinin bu alana ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde aynı ahengi (millî ve milletlerarası çözüm yeknesaklığını) sağlayamadıkları gözlenmektedir. Ne yazık ki, bu alana ilişkin meseleler için bir uluslararası üst mahkeme bulunmamaktadır¹²².

Police, Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair 1930 tarihli Cenevre Konvansiyonu, police ve bonolara ilişkin olarak kanunlar ihtilâfî uyuşmazlıklarına uygulanacak bağlama kuralları düzenlemektedir. Almanya gibi bazı devletler police ve bonolara ilişkin kendi ulusal hukuklarına bu hükümleri aynen dâhil

¹²⁰ Cenevre Konvansiyonlarını benimseyen ve mevzuatını bu konvansiyonlara göre düzenleyen devletler şunlardır: Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, Hırvatistan, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Lihteynştayn, Lüksemburg, Macaristan, Makedonya, Malta, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Yunanistan, Endonezya, Japonya, Ürdün, Güney Kore, Lübnan, Moğolistan, Umman, Suriye, Suudi Arabistan, Tayvan, Tayland ve Yemen. Ayrıntılı bilgi için bkz. JAHN, s. 9; "Definitions of a Bill of Exchange: Geneva System States", AIB Tradefinance: <<http://www.aibtradefinance.com/tf/GenevaSystemStates.asp>>, (23.11.2007).

¹²¹ JAHN, s. 9.

¹²² JAHN, s. 12.

etmişlerdir. Ancak, İtalya gibi bazı devletler ise böyle bir yolu tercih etmemişler, yine bu hükümlerden hareketle kendi ulusal mevzuatını oluşturmuşlardır¹²³.

Cenevre Konvansiyonları hükümlerine göre, hukuk seçiminin mümkün olup olmadığı hep tartışma konusu olmuştur. Cenevre Konvansiyonları hükümleri altında taraf iradelerine yönelik statü, günümüze kadar henüz açıklığa kavuşturulamamıştır. Şu an için taraf iradelerinin tercih edilmesi yönünde açık bir eğilimin söz konusu olmadığını ifade edebiliriz¹²⁴.

Konvansiyonun kanunlar ihtilâfını çözmek için getirdiği belli başlı kurallar şunlardır:

- Bir kişinin kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetinin olup olmadığı, onun millî hukuku ile tayin edilir.
- Kambiyo senedinin şekline ilişkin uyumsuzluklar, senedin imzalandığı yerin hukukuna tâbidir.
- Bir poliçeyi kabul eden muhatap ile bonoyu düzenleyen kişinin taahhütlerinin sonuçları hakkında bu senetlerin ödendiği yerin hukuku söz sahibidir.
- Poliçede kabul eden muhatap dışındaki borçlular ile bonoda tanzim eden kişi dışındaki borçluların (lehdar, ciranta, vs.) taahhütlerinin sonuçlarına bu şahısların imza attıkları yerin hukuku uygulanır.
- Protestonun çekilmesine ilişkin süreler ve şekli, protestonun çekildiği yerin hukukuna tâbidir.
- Bir poliçenin çalınması ve kaybolması durumunda alınacak tedbirlere ilişkin olarak, ödeme yeri hukukunun kuralları dikkate alınır¹²⁵.

¹²³ Ernest G. LORENZEN, *Cases and Materials on the Conflict of Laws* (Fourth Edition. St. Paul: 1947), s. 11; JAHN, s. 9.

¹²⁴ ROOIJ and POLAK, s. 89.

¹²⁵ JAHN, s. 11.

4.2. ANGLO-SAKSON SİSTEMİ

Kambiyo senetlerine ilişkin olarak İngiltere’de 1882 yılında yürürlüğe giren *Bills of Exchange Act*, birkaç değişiklikle birlikte tüm İngiliz *Commonwealth* ülkelerinde kabul edilmiş, diğer ülkeleri ve özellikle ABD mevzuatını etkisi altına almıştır.

İngiltere’de ünlü hukukçu *Chalmers* kambiyo senetleri alanında o zamana kadar yürürlükte olan teamülleri ve mahkeme içtihatlarını maddeler halinde tasnif ederek kitap halinde yayınlamıştır. Bankerler Enstitüsü ve Ticaret Odaları Birliği, *Chalmers*’ı kambiyo senetleri hakkında bir proje hazırlamakla görevlendirmiştir. Bu proje, sonradan yapılan küçük bazı değişikliklerle *Bills of Exchange Act (BEA)* adıyla kanunlaşmıştır. Tamamen uygulamanın ihtiyaçlarını göz önüne alan ve teamül ve mahkeme içtihatlarını adeta tespit ve tasnif etmiş olan bu Kanun, Alman nazariyesinin de tesiri altında hazırlanmıştır¹²⁶.

Bills of Exchange Act, Amerika’da önce birçok federe devlet tarafından aynen kabul edilmiştir. Daha sonra, *BEA*’de yapılan bazı değişikliklerle, 1895 yılında yürürlüğe giren *Negotiable Instruments Law* ortaya çıkmıştır¹²⁷. Amerika Birleşik Devletleri’nde şu an kıymetli evrakla ilgili tüm hükümler, Yeknesak Ticaret Kanunu’nda (*Uniform Commercial Code - UCC*) yer almaktadır¹²⁸.

Anglo-sakson Sistemi ile Cenevre Konvansiyonları Sistemi arasında kambiyo senetlerinin maddî hukukuna ilişkin farklılıklar olmakla birlikte, kanunlar ihtilâfına ilişkin de farklılıklar söz konusudur.

Bills of Exchange Act’de kambiyo senetlerine ilişkin kanunlar ihtilâfı kuralları, ilgili Cenevre Konvansiyonunda olduğu gibi geniş bir düzenleme alanı bulmamıştır. Bu kurallar, sadece *BEA*’nın 72. maddesinde beş fıkra halinde düzenlenmiştir. Bu hükümler, poliçeye ilişkin olmakla birlikte, niteliklerine uyacak şekilde çek ve bonoya da uygulanır. Kambiyo senedinde yer alan şahısların hakları, yükümlülükleri ve sorumlulukları, *BEA*’nın 72. maddesindeki beş fıkra hükmüne göre tespit olunur¹²⁹.

¹²⁶ ROGERS, s. 9 vd.

¹²⁷ YNTEMA, “Unification”, s. 179.

¹²⁸ LEWIS and RESNICOFF, s. 3.

¹²⁹ Nicholas ELLIOTT, John ODGERS and Jonathan Mark PHILLIPS, *Byles on Bills of Exchange and Cheques* (Twenty-seventh Edition. London: Sweet & Maxwell, 2002), s. 375; GUEST, s. 578.

Cenevre konvansiyonları sistemini benimseyen (özellikle Alman hukukunun etkisi altında kalan) hukuk çevrelerinde kambiyo senetlerinin mücerretliği ilkesi ön plâna çıkmakta, uygulanacak hukuka ilişkin olarak bağlama kuralları, kambiyo senedinin temelinde yatan ilişkiye bakılmaksızın müstakil olarak düzenlenmektedir. *Common law* sistemini benimseyen hukuk çevrelerinde ise, kambiyo senetlerindeki mücerretlik ilkesinin kanunlar ihtilâfı hukuku alanına etkisinin sınırlı kaldığını görmekteyiz. Bu açıdan bakıldığında, kanunlar ihtilâfı hukuku meselelerin çözümünde her iki sistemin de farklı bir anlayıştan hareket ettiğini söyleyebiliriz. *Anglo-sakson* hukukunda kambiyo taahhüdü ilişkisi ile sözleşmeden doğan borç ilişkisi arasındaki benzerliklerden hareket edilerek, bu alana ilişkin ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklarda sözleşmeden doğan borç ilişkilerine uygulanacak hukukun argümanlarından faydalanılmaktadır¹³⁰.

Öte yandan, senedin devrine ilişkin olarak, İngiliz hukukunda farklı bir durum söz konusudur. Bir kambiyo senedi ilişkisinde, senedi elinde bulundurmakla, senette yer alan hakları, diğer senet borçlularına karşı ileri sürebilme imkânı olan şahsın, bu senedi bir başkasına ciro ve/veya teslim yoluyla devretmesi mümkündür. Senedi devralan şahıs da, bu hakları, cirantasına ve senedin daha önceki hamillerine karşı ileri sürebilecektir. Hukuk sistemleri de geçerli bir devir için gerekli olan şartlar ile senedi devralan şahsın elde edebileceği haklar konusunda düzenlemeler getirmektedir. İşte bu konular *BEA*'nın 72. maddesinin sadece bir kısmı ile ilgilidir. Ancak, bir kambiyo senedinin devri, İngiliz hukukunda, taşınabilir bir malın veya eşyanın devri ile ilgili bir mesele olarak ele alınmakta ve bu mesele, devir anında senedin bulunduğu yerin hukukuna tâbi tutulmaktadır¹³¹.

¹³⁰ **Dicey**, poliçede yer alan tarafların her birinin taahhüdünün sözleşme niteliğinde olduğunu ve poliçenin birden fazla sözleşme tarafından şekillendiğini ifade etmektedir: DICEY, s. 499 vd.

¹³¹ NORTH and FAWCETT, s. 965; GUEST, s. 579.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUK DÜZENLEMELERİNDE KAMBIYO SENETLERİ

1. MİLLETLERARASI YETKİLİ MAHKEME

1.1. KANUNÎ REJİMDE

Milletlerarası yetki, yabancılık unsuru taşıyan hukukî işlem ve ilişkilerden doğan davalarda bir devlet mahkemesinin o davaya bakma yetkisini ifade eder¹³². İçerisinde yabancı unsur bulunan, kambiyo senetlerine ilişkin bir uyuşmazlık mahkeme önüne geldiğinde, mahkeme, öncelikle bu uyuşmazlık açısından milletlerarası yetkisinin bulunup bulunmadığını tespit etmelidir.

Her devlet milletlerarası yetki rejimini kendi belirler. Bu hususta çeşitli sistemler olmakla beraber, genellikle ya ülke içi yetki kurallarına göndermede bulunan genel bir hükme ve bunun yanında tamamlayıcı nitelikte milletlerarası yetki kurallarına yer verilmekte, ya da müstakil bir kanunla milletlerarası yetki kuralları ayrıca düzenlenmektedir. Genel olarak kabul edilen sistem, devletlerin milletlerarası özel hukuka ilişkin kanununda veya başka bir kanunda milletlerarası yetki için ülke içi yetki kurallarına göndermede bulunması ve yine ilgili kanunda tamamlayıcı milletlerarası yetki kurallarına yer vermesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ülke içi yetki kuralları bakımından da devletlerin usul kanunlarına bakıldığında genel yetkili mahkemenin tespit edilmesi yönünde bir eğilim olduğu, genel yetkili mahkeme olarak da **davalının ikametgâhı** mahkemesinin benimsendiği görülmektedir.

Özel yetkili mahkemeye (veya mahkemelere) gelecek olursak, kambiyo senetleriyle ilgili yabancı unsurlu uyuşmazlıklar için genellikle bu yönde açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, Alman hukukunda olduğu gibi bazı istisnai durumlarla karşılaşmak mümkündür. Alman Medeni Usul Kanununun (ZPO'nun) 603. paragrafı poliçelere ilişkin olarak özel yetkili mahkemeyi düzenlemektedir. Bu paragrafın ilk

¹³² Ergin NOMER, "Devletler Hususi Hukukunda <Milletlerarası Yetki> Mefhumu", **İÜHFİM**, C. XL, S. 1-4: 393-426, (1974), s. 395; Nuray EKŞİ, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi** (İkinci Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2000), s. 22; ÇELİKEL, MÖH, s. 317.

fıkrasına göre kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda davacının, senedin ödeneceği yer mahkemesi ile genel yetkili mahkeme arasında seçim yapma hakkı vardır. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar açısından tercih edilecek mahkemelerden birinin ödeme yeri mahkemesi olması, sözleşmeden doğan borç ilişkileri için söz konusu olabilecek özel yetkili mahkeme (veya mahkemelere) yönelmenin olduğunu göstermektedir.

Acaba, ortaya çıkan bu sonuç bir tesadüf müdür? Elbette değildir. Kambiyo senedi düzenlenmesi ile ortaya çıkan ilişki bir “kambiyo senedi ilişkisi”dir. Kambiyo senedi vermek suretiyle borç altına giren borçlu “kambiyo taahhüdü”nde bulunmuş olur. Öte yandan, kambiyo ilişkisinin altında, esas itibariyle bir “asıl borç (temel borç) ilişkisi” de vardır. Her ne kadar, kambiyo taahhüdünün altında yatan hukuk ilişkisi, çoğunlukla sözleşmesel nitelikte hukuk ilişkisi olsa bile; kambiyo senetleri hukukunda mücerretlik ilkesinin gereği olarak vasıflandırmayı, asıl borç ilişkisine dayanarak değil, kambiyo senedi ilişkisine dayanarak yapabiliriz. Poliçe ve çekte kambiyo ilişkisinin hukukî mahiyeti bir havale ilişkisine dayanırken, bonodaki kambiyo ilişkisinin hukukî mahiyeti bir ödeme vaadi ilişkisidir. Bu borç ilişkileri bir sözleşme niteliğinde olmamakla birlikte, karakteristik yönlerinin (kredi veya ödeme vasıtası olarak) para borcuna dayanması ve olası sonuçlarının sözleşmelerle benzer niteliklere sahip bulunması, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda özel yetkili mahkemeyi tayin etmede, kıyasen sözleşmeden doğan borç ilişkileri için söz konusu olabilecek özel yetkili mahkemelerin tercih edildiği görülmektedir. Bu nedenle kambiyo senetlerine ilişkin milletlerarası yetkili mahkeme olarak, ilgili devletin genel yetkili mahkemesi (davalının ikametgâhı mahkemesi) ile özel yetkili mahkemesi, “ödeme yeri” (veya başka bir ifadeyle “ifa yeri”) mahkemesi sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Kambiyo senetleri bakımından ödeme (ifa) yerinin neresi olacağı hususunda bir tereddüt doğabilir. Şu husus hatırlanmalıdır ki, kambiyo senetlerinde, senet borçlusunun alacaklısına götüreceği bir borçtan söz edilemez. Aksine, senet alacaklısının borçlusunu araması söz konusudur. Çünkü, senedin borçlusunun (veya borçlularının) senedin kimin elinde olduğunu bilmeleri çoğu defa mümkün olamaz. Hamil senedin ödenmesi için borçlusuna yönelmektedir. Kambiyo senedinin, borçlunun ikametgâhında ödenmesi söz konusudur. Dolayısıyla, bu nev’i alacaklar için alacaklı kendi ikametgâhı

mahkemesinde dava açamaz, yetkili mahkeme, borçlunun ikametgâhı mahkemesidir¹³³. Keza, hamilin borçlusu (ciranta, keşideci, muhatap, avalist, vs.) her kim ise onun ikametgâhı mahkemesi yetkili mahkeme olacaktır. Aslında bu mahkemenin, genel yetkili mahkeme olan davalının ikametgâhı mahkemesi ile örtüştüğü de gözden kaçırılmamalıdır. Hem genel yetkili mahkeme açısından, hem özel yetkili mahkeme (ödeme yeri mahkemesi) açısından ortaya çıkan sonuç çoğunlukla aynıdır.

Kambiyo senetleri alanında ikametgâhlı poliçe ve ikametgâhlı çek ile adresli poliçe ve adresli çek düzenlenmesi söz konusu olabilmektedir¹³⁴. Özellikle, ikametgâhlı poliçe ve ikametgâhlı çek, ifa yeri mahkemesinin belirlenebilmesi için üzerinde ayrıca durulması gereken konulardır. Poliçenin veya çekin keşide edilmesi esnasında, keşidecinin ödeme yeri olarak muhatabın medeni veya ticarî ikametgâhından farklı bir yeri, ödeme yeri olarak gösterdiği poliçe veya çek, ikametgâhlı poliçe veya ikametgâhlı çektir. Dolayısıyla, ikametgâhlı poliçe veya ikametgâhlı çek için ifa yeri mahkemesini tespit ederken, borçlunun ikametgâhı mahkemesi prensibinden ayrılma, senette belirtilen ödeme yeri mahkemesine yönelme söz konusu olmaktadır. Örneğin, gerçek idare merkezi Namibya'da olan bir anonim şirket üzerine keşide edilen, yani onun muhatap olduğu bir poliçede, ödeme yeri HSBC Bank'ın *New York* Şubesi gösterilmişse bu poliçe, ikametgâhlı poliçedir. Bu durumda bir uyuşmazlık çıkması halinde özel yetkili mahkeme (muhatabın senedi kabul ettiği varsayımına dayanarak), kabul eden sıfatıyla müracaat borçlusu muhatap anonim şirketin gerçek idare merkezinin bulunduğu yer olan Namibya mahkemeleri değil, senette belirtilen yer olan *New York* mahkemeleridir.

1.1.1. *Anglo-Sakson Hukuk Sisteminde*

Kambiyo senetlerine ilişkin uyuşmazlıklarda milletlerarası yetki, hukuk sistemlerindeki farklılıklara paralel olarak *Anglo-sakson* hukuk sisteminde, Kıta Avrupası hukuk sisteminden farklı olarak düzenlenmiştir.

¹³³ Baki KURU, Ramazan ARSLAN ve Ejder YILMAZ, **Medenî Usul Hukuku** (Genişletilmiş On Altıncı Bası. Ankara: Yetkin Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2005); s. 173; Hakan PEKCANITEZ, Oğuz ATALAY ve Muhammet ÖZEKES, **Medenî Usûl Hukuku** (Beşinci Bası. Ankara: Yetkin Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2006), s. 107.

¹³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZTAN, s. 476–478, 1051; POROY ve TEKİNALP, s. 122–124, 245.

Amerika Birleşik Devletleri hukukunda mahkemelerin yetkisi, *subject matter jurisdiction* ve *in personam jurisdiction* olmak üzere ikili bir yapı arz etmektedir. Mahkemelerin bu iki farklı yetkisinin var olup olmadığının tespiti için farklı koşullar aranmaktadır. *Subject matter jurisdiction* uyuşmazlığın türü veya davanın konusuna ilişkindir¹³⁵. Aslında, *subject matter jurisdiction* bizim medenî usul hukuku sistemimizde yer alan “görev” müessesesine karşılık gelmektedir¹³⁶. *In personam jurisdiction* ise bir mahkemenin uyuşmazlığın tarafı olan davalının davasına bakabilme yetkisini ifade etmektedir¹³⁷; hukuk sistemimizdeki “yer yönünden yetki”nin karşılığını oluşturmaktadır¹³⁸.

Amerikan hukukunda bir mahkemenin *in personam* yetkili olabilmesi için iki koşulun gerçekleşmiş olması gerekir. İlk olarak, mahkeme eyalet yasalarıyla yetkili kılınmış olmalı; ikinci olarak, mahkemenin yetkisini kullanması, ABD Anayasası'nın m. XIV, § 1'in ikinci cümlesinde yer alan *due process* klotuna (*the due process of law clause*)¹³⁹, a aykırılık teşkil etmemelidir^{140 141}.

¹³⁵ David Eliot BRODY, **The American Legal System: Concepts and Principles** (Toronto: D.C. Heath and Company, 1978), s. 44, 45.

¹³⁶ Hukukumuzda yetki ve görev kavramları, geniş anlamda yetki kavramı içinde kullanılabilir. Nitekim, mevzuatımızda yer alan bazı hükümlerde “salâhiyet” terimi, görev ve yetkiyi kapsayacak şekilde geniş anlamda kullanılmıştır. Bu geniş anlamda yetki kavramından hareket edilerek, görev için “şey (madde) yönünden yetki” ve yetki için de “yer yönünden yetki” terimleri kullanılmaktadır: KURU, ARSLAN ve YILMAZ, s. 127–128.

¹³⁷ BRODY, s. 44, 45.

¹³⁸ Türk hukukunda *in personam jurisdiction*'a karşılık gelen yetkili mahkeme için, mahkeme ile davanın tarafları arasındaki bağlantının “yer yönünden” olacağı kabul edilmiş ve önceden (*a priori*) düzenleme altına alınmıştır.

¹³⁹ “Nor shall any state deprive any person of life, liberty, or property, without due process of law,” (ABD Anayasası XIV, § 1). Bu kloza göre, hiçbir devlet, yürürlükte bulunan hukuk kuralları dışında bir kimseyi hayat, özgürlük ve mülkiyet hakkından mahrum bırakamaz. Bu prensip gereği, kişilerin dâva edebilme ve yargılanma (savunma) hakkına riayet edilmelidir: Mesut AYGÜN, “ABD Kanunlar İhtilâfî Hukukunda Akde Uygulanacak Hukuka İlişkin Currie'nin Devlet Menfaatinin Tahlili Teorisi ve En Sıkı İrtibatlı Hukuk”, **Mahmut Tevfik Bırsel'e Armağan**, İzmir 2001, s. 451–452.

¹⁴⁰ Yetkili mahkemeyi tayin eden kanunlar, o eyalette ikamet etmeyen davalılara karşı dava açılmasının şartlarını düzenler. Böyle bir kanun ile yetkili kılınan mahkeme, bu yetkinin kullanımını *due process* klotu çerçevesinde inceler: Ronald A. BRAND, “Tort Jurisdiction in a Multilateral Convention: The Lessons of the Due Process Clause and the Brussels Convention Symposium: Enforcing Judgments Abroad: The Global Challenge”, **BJIL**, Vol. 24: 125–155, (1998–1999), s. 130–133.

¹⁴¹ Türk hukuk sisteminde de, mahkemelerin görev ve yetkilerinin kanunla düzenleneceği Anayasa'da hüküm altına alınmıştır (Anayasa m. 142). Bunun bir Anayasa ilkesi olarak kabul edilmesinin nedeni, bir kimsenin kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci (mahkeme) önüne çıkarılmasını önlemektir (bkz Anayasa m. 37): KURU, ARSLAN ve YILMAZ, s. 128.

ABD hukukunda *due process* klozunun gerçekleşmesi, uygulamada davalı ile davanın açıldığı mahkeme arasında asgari bir bağlantının varlığına bağlanmıştır. Mahkemenin davalıyı yargılamak için yeterli bağlantısının var olduğu durumlarda yetkili olacağı kabul edilirken, aksi bir durumun varlığı halinde o davalıya ilişkin olarak mahkemenin herhangi bir yetkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır¹⁴².

Amerikan hukukunda milletlerarası yetkili mahkemenin tespiti noktasında, uyuşmazlık bakımından uygulanmasının söz konusu olabileceği bir uluslararası anlaşmanın var olup olmadığına bakılmaktadır. Bir uluslararası anlaşmanın uygulanması söz konusu değilse, milletlerarası yetkiye ilişkin olarak uygulanacak kurallar, ABD hukukunun iç yetki kuralları olmaktadır. Milletlerarası yetkili mahkemenin tayinine ilişkin olarak, bir kişinin yabancı bir devletin mahkemesi önüne çağırılması durumunda, uyuşmazlığın uluslararası yönünün ve yabancı tarafları üzerine yüklediği yükümlülüklerin dikkate alınması gereklidir. Eğer, davalının forum devletin mahkemesi ile asgarî ölçüde bir bağlantısı yoksa, söz konusu mahkemenin yer itibariyle yetkisinin yabancı davalı açısından uygun olmadığı kabul edilmelidir¹⁴³. Milletlerarası yetkiye ilişkin bu yöndeki bir araştırma, ABD Anayasasında yer alan *due process* klozunun bir gereği; bu araştırma neticesinde mahkemenin kendisini yetkili görmeyerek davayı bakmayı reddetmesi de, *forum non conveniens* doktrininin muhtemel bir sonucudur. *Forum non conveniens* doktrinine göre, davanın açıldığı yetkili mahkemenin elverişsizliği, davanın bu mahkemede görülmesini önlemektedir. *Forum non conveniens* doktrininde mahkeme, dava ile daha yakın irtibata sahip ve davayı görmeye daha uygun diğer bir ülke mahkemesi bulunduğu için milletlerarası yetkisinden feragat etmektedir¹⁴⁴. Davanın açıldığı mahkeme takdir yetkisini kullanarak, davalının mahkemenin elverişsizliği yönünde ileri sürdüğü nedenleri değerlendirir. Bu değerlendirme neticesinde mahkeme şayet, somut uyuşmazlık bakımından kendisinin

¹⁴² Davalı ile forum devlet arasında bu tür bir bağlantının varlığına olayın şartlarına göre karar verilecektir. Bu tür bir araştırmanın her olay için farklı sonuçlar doğurmasının, adil ve makul olmayan neticelere neden olup olmayacağı ise tartışmalıdır: BRAND, a.g.m., s. 45.

¹⁴³ John B. OAKLEY and Vikram D. AMAR, "Civil Procedure in United States of America", **International Encyclopedia of Laws Civil Procedure** (Editör: Piet Taelman), Volume 4, Kluwer Law International, Hague 2005, s. 123.

¹⁴⁴ *Forum non conveniens* doktrini hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: EKŞİ, Yetki, s. 60 vd.

elverişsiz olduğu yönünde bir karar verirse davaya bakmayı reddeder¹⁴⁵. *Forum non conveniens* doktrininde, mahkemenin davayı görmeyi reddetmesinin nedeni milletlerarası yetki kurallarına göre yetkisinin gerçekleşmemiş olması değil, milletlerarası yetkisinin varlığına rağmen bu yetkinin dava konusu ile yakın ve gerçek bağlantıyı sağlamaya yetmemesi ve tamamen geçici ve esaslı olmayan unsurlara dayanmasıdır¹⁴⁶.

Anglo-sakson hukuk sistemi içerisinde yer alan İngiliz hukukunda mahkemelerin yetkisi, Amerikan hukukunda olduğu gibi, *in personam jurisdiction* ve *subject matter jurisdiction* olmak üzere ikili bir yapı üzerine oturmuştur. Ancak, İngiltere, mahkemelerin yargı yetkisine ilişkin (daha sonra tetkik edeceğimiz) Brüksel ve Lugano Konvansiyonları ile 44/2001 sayılı AB Konsey Tüzüğü'ne taraftır. Bu uluslararası hukuk düzenlemelerinin kapsamına giren uyuşmazlıklar için, kuşkusuz, *Anglo-sakson* hukuk sisteminden uzaklaşma söz konusu olacaktır.

1.1.2. Kıta Avrupası Hukukunda

Avrupa Topluluğu'na üye olan ülkeler için mahkemelerin yetkisi, Brüksel ve Lugano Konvansiyonları ile 44/2001 sayılı AB Konsey Tüzüğü ile düzenleme altına alınmıştır. Bu düzenlemelerin uygulanmadığı hallerde veya bu düzenlemelerin kapsamı dışında kalan uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda sözleşmeler rejimi dışına çıkılmakta, ülkelerin kendi ulusal yetki kuralları uygulanmaktadır. Bu noktada Alman hukuku ve Fransız hukukundaki düzenlemeler üzerinde genel olarak durulacaktır. Öte yandan, Avrupa Topluluğu'na üye olmayan ülkeler açısından, doğal olarak kendi kanunlarındaki düzenlemeler dikkate alınacaktır.

Alman hukukunda, uluslararası anlaşmaların kapsamı dışında kalan hallerde, Alman Medeni Usul Kanununun (*Zivilprozessordnung/ZPO*) 12 ve 13. paragraflarına göre, milletlerarası yetkili mahkemeyi belirlemek için ulusal (iç) yetki kurallarına bakılır. ZPO'nun 12 ve 13. paragraflarına göre bir uyuşmazlığa ilişkin olarak bir Alman mahkemesinin yetkisinden söz edebilmek için, davalının ikametgâhının veya işyerinin

¹⁴⁵ Fügen SARGIN, *Milletlerarası Usûl Hukukunda Yetki Anlaşmaları* (Ankara: Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş., 1996), s. 41, dn. 64; OAKLEY and AMAR, s. 123.

¹⁴⁶ EKŞİ, Yetki, s. 62.

Almanya’da bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla bu genel yetkili mahkeme, aynı zamanda milletlerarası yetkili mahkemeyi de tesis etmektedir¹⁴⁷.

Ayrıca, ZPO’nun 603. paragrafı poliçelere ilişkin olarak özel yetkili mahkemeyi düzenlemektedir. Bu paragrafın ilk fıkrasına göre kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda davacının, senedin ödeneceği yer mahkemesi ile genel yetkili mahkeme arasında seçim yapma hakkı vardır¹⁴⁸.

Fransız hukukunda da milletlerarası yetkili mahkeme, bir uluslararası anlaşmanın yokluğunda iç hukukun yetki kuralları ile tayin edilmektedir. Fransız Medeni Kanununda Fransız mahkemelerinin milletlerarası yetkisine ilişkin iki madde (14 ve 15. maddeler) bulunmaktadır. Bu iki madde, Fransız mahkemelerinde Fransız uyruklular için imtiyazlı bir mahkeme tesis etmektedir. Bununla birlikte taraflar bu imtiyazdan vazgeçebilirler. Bu durumda yetkiye ilişkin iç kurallar uluslararası bir düzeye nakledilmektedir. Hatta, bu kurallar (14 ve 15. maddedeki kurallar) tali niteliktedir, bunun anlamı da, bu kuralların Fransa’da yer yönünden yetkiye ilişkin olağan hükümlerin bulunmaması halinde uygulanabilmelerinin söz konusu olmasıdır. Ancak, bu tali karaktere rağmen, 14 ve 15. maddedeki kurallar, Fransız hukukunun iki yüzyıllık orijinal özelliğini temsil ettikleri için ilk plânda inceleneceklerdir¹⁴⁹.

Fransız hukukunda kambiyo senetlerine ilişkin yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda milletlerarası yetkili mahkeme, Fransız Medeni Kanunun 14 ve 15. maddeleri ile birlikte özellikle Fransız Medeni Usul Kanununun hükümleri birlikte değerlendirilerek tespit edilmektedir¹⁵⁰.

1.2. MİLLETLERARASI SÖZLEŞMELER REJİMİNDE

Devletler, mahkemelerin yetkisini düzenleyen uluslararası sözleşmelere taraf olmak suretiyle, bu alanda yeknesaklaştırma çalışmalarına katkıda bulunmaktadır. Hemen

¹⁴⁷ Harald KOCH and Frank DIEDRICH, “Civil Procedure in Germany”, **International Encyclopedia of Laws Civil Procedure** (Editör: Piet Taelman), Volume 2, Kluwer Law International, Hague 2005, s. 68.

¹⁴⁸ Thomas KARST, “Civil Procedure in Germany”, **International Civil Procedure** (Editor: Shelby R. Grubbs), Hague: Kluwer Law International, 2005, s. 244 vd.

¹⁴⁹ Raymond MARTIN and Jacques MARTIN, “Civil Procedure in France, **International Encyclopedia of Laws Civil Procedure** (Editör: Piet Taelman), Vol. 1, Kluwer Law International, Hague 2005, s. 53.

¹⁵⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. MARTIN and MARTIN, s. 45 vd.

belirtelim ki, kambiyo senetlerinden doğan yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda, yetkili mahkemenin tespitine ilişkin özel bir milletlerarası sözleşme mevcut değildir. Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda mahkemelerin yetkisi, ancak genel olarak, milletlerarası yetkiye ilişkin milletlerarası sözleşmelerde yer alan hükümler çerçevesinde tespit edilebilir.

Bu noktada Medenî ve Ticarî Konularda Yabancı Mahkeme Kararları ve Yargı Yetkisine İlişkin Lahey Konvansiyon Taslağı üzerinde durmak gerekecektir. Ayrıca, Avrupa Birliği'nde hukukların birleştirilmesi çalışmaları içinde milletlerarası usul hukuku alanında yapılan çalışmalar önemli bir yer tutmaktadır¹⁵¹. Yukarıda kısaca değindiğimiz gibi, Avrupa Topluluğu'na üye olan ülkeler için mahkemelerin yetkisi, 27 Eylül 1968 yılında imzalanan “Medenî ve Ticarî Konularda Yargı Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tenfizine İlişkin Brüksel Konvansiyonu”; 16 Eylül 1988'de EFTA üyeleri ile AET'ye dâhil ülkeler arasında imzalanan “Medenî ve Ticarî Konularda Yargı Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tenfizine İlişkin Lugano Konvansiyonu” ve “Medenî ve Ticarî Konularda Yargı Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması Tenfizine İlişkin Avrupa Topluluğu 44/2001 sayılı Konsey Tüzüğü çerçevesinde belirlenmektedir.

Brüksel ve Lugano Konvansiyonları, milletlerarası özel hukukun temel konularından birini teşkil eden yargı yetkisi kurallarının yeknesaklaştırılmasına ilişkin sözleşmeler arasında yer almaktadır.

Lugano Konvansiyonu¹⁵², Avrupa Topluluğu'na üye devletler ile EFTA'ya üye devletler arasında Brüksel Konvansiyonuna paralel olarak oluşturulan bir sözleşmedir. Lugano Konvansiyonu, Brüksel Konvansiyonunda yer alan hükümlerin bir tekrarı niteliğinde olduğundan Paralel Konvansiyon olarak da adlandırılmaktadır. Bu nedenle tekrara yer vermemek açısından Lugano Konvansiyonuna çalışmamızda ayrıca değinilmeyecektir.

¹⁵¹ Bu çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ata SAKMAR ve Nuray EKŞİ, “Hukukî ve Ticarî Konularda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında AB Konsey Tüzüğü”, **MHB**, Yıl: 22, S. 2 (Ergin Nomer'e Armağan), (2002), s. 721 vd.

¹⁵² Bu Konvansiyon için bkz. “Lugano Convention on Jurisdiction and The Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters (Lugano 16 September 1988)”, The Court of Justice of the European Communities: <<http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/c-textes/lug-idx.htm>>, (23.11.2007).

Konsey Tüzüğü, büyük ölçüde Brüksel Konvansiyonun yerini almış olsa da, Tüzüğe taraf olmayan Danimarka ile diğer üye devletler arasındaki ilişkilerde Brüksel Konvansiyonu geçerliliğini sürdürmektedir. Yine Brüksel Konvansiyonu, Avrupa Topluluğunu kuran Anlaşmanın 299. maddesine uygun olarak Brüksel Konvansiyonunun uygulama alanına giren ve fakat Konsey Tüzüğü dışında bırakılan ülkeler açısından da yürürlüğünü sürdürmektedir¹⁵³.

1.2.1. 1968 Tarihli Medenî ve Ticarî Konularda Yargı Yetkisi ve Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizine İlişkin Brüksel Konvansiyonu¹⁵⁴

Brüksel Konvansiyonu, 27 Eylül 1968 yılında Brüksel’de Avrupa Topluluğu’nun altı kurucu devleti tarafından imzalanmış ve onaylandıktan sonra 1 Şubat 1973’de yürürlüğe girmiştir. Brüksel Konvansiyonunda bu tarihten itibaren bir çok kez değişiklik yapılmıştır¹⁵⁵.

Brüksel Konvansiyonu, iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, medenî ve ticarî konularda yargı yetkisine ilişkin hükümler, ikinci bölümde mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin hükümler yer almaktadır.

Konvansiyonun 1. maddesi, Konvansiyonun uygulama kapsamını düzenlemektedir. Konvansiyonun uygulama alanı medenî ve ticarî konularla sınırlı tutulmuştur. Ancak, medeni ve ticarî konular arasında bulunmasına rağmen, gerçek kişilerin ahvali şahsiyesi veya hukukî ehliyeti, evlilik malları üzerindeki mülkiyet hakları, vasiyetname, miras ilişkisi, iflâs, müflis veya ödeme aczi içinde bulunan şirketlerin veya diğer tüzel kişilerin tasfiyesi ile ilgili usulî işlemler, sosyal güvenlik ve tahkim gibi konular Konvansiyonun kapsamı dışında tutulmuştur.

¹⁵³ Nuray EKŞİ, **Cases and Materials on The EU Private International Law** (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2006), s. 37.

¹⁵⁴ Bu Konvansiyon için bkz. “Convention on Jurisdiction and The Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters 1968 (Brussels 1968)”, The Court of Justice of the European Communities: <<http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/c-textes/brux-idx.htm>>, (23.11.2007).

¹⁵⁵ Bu değişiklikler ve Brüksel Konvansiyonu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. NORTH and FAWCETT, s. 183 vd.; P. A. STONE, “The Civil Jurisdiction and Judgements Act 1982: Some Comments”, **ICLQ**, Vol. 32: 477–499, (1983), s. 477–478.

Konvansiyonun uygulama alanına ilişkin diğerk bir hüküm 57. maddede yer almaktadır. 57. maddede belirtildiğı üzere, “bu Sözleşme, âkit devletlerin tarafı buldukları veya taraf olacakları diğerk sözleşmeleri ve özel konularla ilgili olarak, yetkiye veya ilâmların tanınması ve tenfizine dair sözleşmeleri etkilemeyecektir”. Bu çerçevede mevcut veya ileride taraf olunabilecek sözleşmelerin, kapsamına giren hukukî ilişkilerden doğabilecek uyuşmazlıklar hakkında yetkiye dair getirdiğı hükümler, bu Konvansiyonun uygulama alanı dışında kalacaktır¹⁵⁶.

Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar medenî ve ticarî konular arasında yer aldığı ve kambiyo senetleri için herhangi bir sınırlama söz konusu olmadığından bu Konvansiyon hükümlerinin kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar açısından uygulanması mümkündür.

Brüksel Konvansiyonunda kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklara ilişkin herhangi bir özel yetki kuralı bulunmamaktadır. Bu nedenle, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar, Konvansiyondaki mevcut genel hükümler çerçevesinde değerlendirilecektir.

Genel yetki kuralı, Konvansiyonun 2. maddesinde düzenlenmiştir. Sözleşmenin 2. maddesinin I. fıkrasına göre, **davalının** Sözleşmeye taraf olan herhangi bir devlette **ikametgâhının**¹⁵⁷ bulunması durumunda uyruk durumlarına bakılmaksızın bu devlet mahkemeleri yetkilidir. Bu durumda örneğın bir kambiyo senedinin ödenmesine ilişkin yabancı unsurlu uyuşmazlıkta, kendisinden ödeme talep edilen ve davalı konumunda bulunan müracaat borlusunun (poliçede kabul eden muhatap, çekte muhatap banka, keşideci, cirantacı, aval veren, vs.) ikametgâhının Sözleşmeye taraf olan devletlerden herhangi birinde bulunması halinde, bu devlet mahkemeleri yetkili olacaktır. Ancak, davalının üye devletler dışında bir yerde ikametgâhının bulunması halinde Brüksel Konvansiyonu uygulanmayacaktır. Bu durumda milletlerarası yetki hususu ülkelerin kendi iç hukuk kurallarına göre çözülecektir.

¹⁵⁶ SARGIN, s. 123.

¹⁵⁷ Konvansiyonda ikametgâhtan ne anlaşılması gerektiğı tanımlanmamıştır. İkametgâhın yorumu Konvansiyonun 52. maddesine göre kişinin ikamet edip etmediğı araştırılan ülkenin iç hukukuna bırakılmıştır (NORTH and FAWCETT, s. 187–188).

Konvansiyonun 2. maddesinin II. fıkrasına göre, Konvansiyona taraf olan devlette ikamet eden, ancak o devletin uyrukluğunu taşımayan kişilere de, o devletin uyrukluğuna sahip kişilere uygulanabilen yetkiye ilişkin hükümler tatbik edilir.

Brüksel Konvansiyonunda özel yetki kuralları, 5., 6. ve 6a maddelerinde yer almaktadır. Bunlar içinde beşinci madde önemli bir yer tutmaktadır. Bu maddede bazı hukukî ilişkiler bakımından özel yetki kuralları getirilmiştir. Bu yetki kurallarıdır ki, kapsamına giren hallerde bir âkit devlette ikametgâhı olan bir kişinin, başka bir âkit devletin mahkemesinde dava edilebilmesi mümkündür. Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklara ilişkin özel yetkili mahkemeyi, sözleşmeden doğan borç ilişkilerinde özel yetkili mahkemeyi düzenleyen kuraldan faydalanarak tespit edebiliriz. Bu noktada Konvansiyonun beşinci maddesinin birinci fıkrasının birinci bendi üzerinde durmak gerekecektir. Bu hükme göre, sözleşmeden doğan borç ilişkilerinde yetkili mahkeme, söz konusu borcun ifa edileceği yer mahkemesidir.

Burada borcun ifa edileceği yerin neresi olacağı hususunda bir soru akla gelebilir. Brüksel Konvansiyonunda bu yönde bir hüküm yoktur, ancak bilindiği üzere, kambiyo senetlerinden doğan alacak, niteliği gereği götürülecek değil, aranacak bir alacaktır. Borcun ifa edileceği yer borçlunun ikametgâhıdır. Dolayısıyla, bu nev'i alacaklar için alacaklı kendi ikametgâhı mahkemesinde dava açamaz, yetkili mahkeme, borçlunun (davalının) ikametgâhı mahkemesidir. Netice olarak, bu Konvansiyon hükümleri açısından kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar için genel yetkili mahkeme ile özel yetkili mahkeme örtüşmektedir.

1.2.2. Medenî ve Ticarî Konularda Yargı Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Avrupa Topluluğu 44/201 Sayılı Konsey Tüzüğü (Brüksel I Tüzüğü)¹⁵⁸

Brüksel Konvansiyonu, 22 Aralık 2000 tarihinde Avrupa Topluluğu Konseyi tarafından tüzük haline dönüştürülmüştür. Tüzük, 1 Mart 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Tüzük, yürürlüğe girmesi ile birlikte Konvansiyonun yerini almış ve onu

¹⁵⁸ Bu Tüzük için bkz. "Council Regulation (EC) No. 44/2001 of 22 December 2000 on Jurisdiction and The Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters (44/2001)", The Court of Justice of the European Communities: <<http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/textes/2001R0044-idx.htm>>, (23.11.2007).

hükümsüz kılmıştır (Tüzük m. 68/1). Tüzüğün üye devletler arasında yürürlüğe girmesinden sonra Konvansiyona yapılan atıflar Tüzüğe yapılmış kabul edilecektir (Tüzük m. 68/2).

Danimarka dışında diğer AT üye devlet mahkemelerinin yargı yetkisi, Konsey Tüzüğüne göre belirlenmektedir. Tüzük, uygulama alanı itibariyle Brüksel Konvansiyonunda olduğu gibi medenî ve ticarî konularla sınırlanmıştır. Tüzük, yine Konvansiyonda olduğu gibi medenî ve ticarî konularda yetki kurallarının yanında mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin kuralları içerdiği için ikili bir yapı arz etmektedir¹⁵⁹.

Tüzük, Brüksel Konvansiyonuna paralel olarak düzenlenmekle beraber birtakım değişiklikler de içermektedir. Tüzük çerçevesinde kambiyo senetlerinden doğan bir uyuşmazlığa ilişkin olarak uygulanması söz konusu olabilecek milletlerarası yetki kurallarına baktığımızda, sınırlı birkaç farklılık dışında söz konusu kuralların Brüksel Konvansiyonundaki düzenlemelerle örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Konsey Tüzüğünde Brüksel Konvansiyonunda olduğu gibi, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklara ilişkin herhangi bir özel düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda mahkemenin milletlerarası yetkisi Tüzük kapsamında yer alan hükümler çerçevesinde belirlenecektir.

Tüzükte, genel yetkili mahkeme olarak, davalının ikametgâhı mahkemesi kabul edilmiştir. Madde 2/I'e göre, "herhangi bir üye devlette ikametgâhı bulunan kişilere karşı, tâbiyetleri ne olursa olsun, bu üye devletin mahkemelerinde dava açılır". Aynı maddenin II. fıkrasına göre, "ikametgâhlarının bulunduğu üye devletin tâbiyetinde olmayan kişiler hakkında, bu üye devletin tâbiyetini haiz kişilerin tâbi olduğu yetki kuralları uygulanır".

Tüzüğün 5. maddesinde özel yetki kuralları düzenlenmiştir. Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklara ilişkin özel yetkili mahkemeyi tespit edebilmek için, sözleşmeden

¹⁵⁹ Tüzük hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. SAKMAR ve EKŞİ, s. 721 vd; B. Bahadır ERDEM, "Medeni ve Ticarî Hukuk Davalarında Mahkemelerin Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Avrupa Konseyi Tüzüğü", **Ünal Tekinalp'e Armağan (Bilgi Toplumunda Hukuk) C. II**, İstanbul 2003, s. 1009 vd.

doğan borç ilişkilerine ilişkin özel yetki kuralına bakmak gerekecektir. Bu hüküm, Tüzüğün 5. maddesinin I. fıkrasında yer almaktadır. Buna göre, sözleşmeden doğan borç ilişkileri için, söz konusu borcun ifa yeri mahkemesinde dava açılır. Brüksel Konvansiyonundan farklı olarak, borcun ifa edileceği yerin neresi olacağı hususunda Konsey Tüzüğünde bir düzenleme bulunmaktadır. Tüzüğe göre, aksi kararlaştırılmadıkça, borcun ifa yeri mahkemesi, mal satımına ilişkin davalarda, sözleşme uyarınca malların teslim edildiği veya teslim edilmeleri gereken yerdeki üye devlet mahkemesi; hizmet âkitlerine ilişkin davalarda, sözleşme uyarınca hizmetin görüldüğü veya görüleceği yerdeki üye devlet mahkemesidir. Taraflar ifa yerini kararlaştırabilirler.

Bu hükümlerden hareketle, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar için ifa yeri mahkemesini tayin etmek mümkün değildir. Ancak daha önce de değindiğimiz gibi, kambiyo senetlerinden doğan alacak, niteliği gereği götürülecek değil, aranacak bir alacaktır. Borcun ifa edileceği yer borçlunun ikametgâhıdır. Dolayısıyla, bu nev'i alacaklar için alacaklı kendi ikametgâhı mahkemesinde dava açamaz, yetkili mahkeme, borçlunun ikametgâhı mahkemesidir.

Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda birden çok davalının olması olası bir durumdur. Birden çok davalının olduğu bir uyuşmazlıkta davalılardan her birinin farklı üye devletlerde ikametgâhının bulunması mümkündür. Bu husus, Tüzükte özel yetki kuralları başlığı altında 6. maddenin I. fıkrasında düzenlenmiştir. Bu hükme göre, birden çok kişinin birlikte dava edildiği durumlarda davalar arasında çok sıkı bağlantı olması şartıyla, birbirinden bağımsız yargılama usullerinin birbirleriyle uzlaşması mümkün olmayan yargı kararlarını ortaya çıkarma riskini engellemek amacı ile davalılardan herhangi birinin ikametgâhı mahkemesinde dava açılabilir¹⁶⁰. Bu düzenleme, farklı üye devletlerde ikametgâhı bulunan davalıları aynı devlet mahkemelerinde dava etme imkânı tanınması açısından davacı lehine bir kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca, söz konusu düzenlemenin, davacıya yetkili mahkemeyi seçme imkânı tanınması açısından da davacı lehine olduğunu söylemek mümkündür.

¹⁶⁰ EKŞİ, Cases and Materials, s. 40.

1.2.3. 2001 Tarihli Medenî ve Ticarî Konularda Yargı Yetkisine ve Yabancı Mahkeme Kararlarına İlişkin Lahey Konvansiyonu Taslağı

Amerika Birleşik Devletleri, 1992 yılında, Lahey Milletlerarası Özel Hukuk Konferansının üstleneceği medenî ve ticarî konularda yargı yetkisi ile mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin bir milletlerarası konvansiyon oluşturma önerisi getirmiştir¹⁶¹. Bu öneri üzerine 1996 yılında özel bir komisyon tarafından başlatılan çalışmalar, 1999 tarihli Medenî ve Ticarî Konularda Yargı Yetkisi ve Yabancı Mahkeme Kararlarına İlişkin Lahey Konvansiyonu Taslağı¹⁶² ile neticelendirilmiştir.

Lahey Milletlerarası Özel Hukuk Konferansınca birçok milletlerarası görüşme sonucunda, 6–20 Haziran 2001 tarihli On Dokuzuncu Diplomatik Konferansın İlk Bölümünün II. Komisyon Tartışmaların Sonuç Özeti (2001 tarihli Medenî ve Ticarî Konularda Yargı Yetkisi ve Yabancı Mahkeme Kararlarına İlişkin Lahey Konvansiyonu Taslağı)¹⁶³ adı altında II. bir taslak hazırlanmıştır. Her iki taslak üzerinde de birçok milletlerarası görüşme yapılmıştır. Ancak, her iki taslak da bazı hususlarda ortaya çıkan anlaşmazlıklar sonucunda uygulamaya konulamamıştır.

Lahey Konvansiyonu Taslağında Konsey Tüzüğü'nün, dolayısıyla Brüksel Konvansiyonunun genel çerçevesi esas alınmıştır. Taslakta, Konsey Tüzüğü ve Brüksel Konvansiyonunda olduğu gibi yargı yetkisine ilişkin düzenlemeler yanında, mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin düzenlemeler de yer almıştır. Dolayısıyla Taslak, Konsey Tüzüğü ve Brüksel Konvansiyonunda olduğu gibi ikili bir yapı arz

¹⁶¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Arthur T. Von MEHREN, "Drafting a Convention on International Jurisdiction and the Effects of Foreign Judgments Acceptable World-wide: Can the Hague Conference Project Succeed?", *AJCL*, Vol. 49: 191–202, (2001), s. 191 vd.; Sean D. MURPHY, "Contemporary Practice of The United States Relating to International Law: Negotiation of Convention on Jurisdiction and Enforcement of Judgements", *AJIL*, Vol. 95: 418–421, (2001), s. 418 vd.

¹⁶² Bu taslak için bkz. Peter NYGH and Fausto POCAR, "Report on The Preliminary Draft Convention on Jurisdiction and Foreign Judgments in Civil and Commercial Matters", Hague Conference on Private International Law: <<http://www.hcch.net/upload/wop/jdgm11.pdf>>, (23.11.2007).

¹⁶³ Bu çalışma neticesinde ortaya çıkan ikinci taslak için bkz. "Summary of the Outcome of the Discussion in Commission II of the First Part of the Diplomatic Conference 6–20 June 2001 (Interim Text)", Hague Conference Private International Law, prepared by the Permanent Bureau and the Co-reporters: <http://www.cptech.org/ecom/jurisdiction/Interim_text.rtf>, (23.11.2007).

etmektedir. Öte yandan, Lahey Konvansiyonu Taslağının uygulama alanı, Tüzük ve Brüksel Konvansiyonunda olduğu gibi medenî ve ticarî konularla sınırlı tutulmuştur¹⁶⁴.

Lahey Konvansiyonu Taslağında, genel yetkili mahkeme üçüncü maddede düzenlenmiştir. Buna göre, Taslağın uygulama alanına giren hallerde bir davalı ancak, **mutat meskeninin** bulunduğu ülke mahkemelerinde dava edilebilir. Bu noktada, Lahey Konvansiyon Taslağı, Brüksel Konvansiyonu ve Konsey Tüzüğünden ayrılmıştır. Taslakta ikametgâh kavramı yerine mutad mesken kavramının benimsenmesiyle, ikametgâh kavramının nitelendirilmesindeki farklılıkların getireceği sorunların önüne geçilmek istenmiştir.

Lahey Konvansiyonu Taslağında, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklara ilişkin herhangi bir özel düzenleme bulunmamaktadır. Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda mahkemenin milletlerarası yetkisi, Taslakta yer alan hükümler çerçevesinde belirlenecektir. Lahey Konvansiyon Taslağının 3. maddesine göre, genel yetkili mahkeme, davalının mutad meskeninin¹⁶⁵ bulunduğu yer mahkemesidir. Aynı maddeye göre, gerçek kişi dışındaki tüzel kişi ve mal toplulukları, statülerindeki merkezin bulunduğu yer, kuruldukları veya tüzel kişilik kazandıkları yer, idare merkezlerinin bulunduğu yer veya gerçek idare merkezinin bulunduğu yer mutad mesken olarak kabul edilir¹⁶⁶.

Taslakta 6. maddeden itibaren özel yetki halleri düzenlenmiştir. Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklara ilişkin özel yetkili mahkemeyi tespit edebilmek için, sözleşmeden doğan borç ilişkilerine ilişkin özel yetki kuralına bakmak gerekecektir. Lahey Konvansiyon Taslağı, sözleşmeden doğan borç ilişkilerinde özel yetkili mahkeme veya mahkemeleri Brüksel Konvansiyonu ve Konsey Tüzüğünden farklı olarak düzenlemiştir. Taslağın 6. maddesi genel olarak sözleşmeden doğan borç

¹⁶⁴ MEHREN, s. 199.

¹⁶⁵ İkinci taslakla birlikte bu madde içinde yer alması teklif edilen ve fakat üzerinde uzlaşamayan bir öneri, mutad meskenin tarifini yapmaya çalışmıştır. Bu öneri, özellikle Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Veçheleri Hakkında Sözleşme'de yer alan mutad mesken kavramının teknik anlamı üzerine yapılan tartışmalar neticesinde ileri sürülmüştür. Öneriye göre, bir gerçek kişi, - sadece bir devlette oturuyor ise, o devlette; - birden fazla devlette oturuyor ise (i. esasen oturduğu yerin devletinde veya ii. kişinin bulunduğu devletlerde esasen oturmasından söz edilemiyorsa, her bir devlet açısından) yerleşik olduğu kabul edilir.

¹⁶⁶ NYGH and POCAR, s. 5.

ilişkilerinde özel yetkili mahkemeyi; 7. maddesi tüketici sözleşmelerinde özel yetkili mahkemeyi ve 8. maddesi de bireysel hizmet âkitlerinde özel yetkili mahkemeyi düzenlemektedir¹⁶⁷.

Lahey Konvansiyon Taslağı, her ne kadar sözleşmeden doğan borç ilişkileri için Brüksel Konvansiyonu ve Konsey Tüzüğünden farklı olarak hareket etse de, kambiyo senetlerine ilişkin uyumsuzluklarda özel yetkili mahkeme için daha önceden yapmış olduğumuz tespitler burada da geçerliliğini korumaktadır. Kambiyo senetlerinden doğan alacak, niteliği gereği götürülecek değil, aranacak bir alacak olduğundan, borcun ifa edileceği yer, borçlunun ikametgâhıdır. Dolayısıyla, yetkili mahkeme, borçlunun ikametgâhı mahkemesidir.

1.3. YETKİ ANLAŞMASI

Taraflar yapacakları bir anlaşma ile aralarındaki belirli bir hukukî ilişkiden doğan veya doğması muhtemel uyumsuzlukların, ortak iradeleri ile belirlemiş oldukları yer mahkemesinde çözümünü sağlayabilirler¹⁶⁸. Yabancılık unsuru taşıyan işlem ve ilişkilerde tarafların yetki anlaşması ile belirli bir yer mahkemesinin milletlerarası yetkisini tesis etmesine çeşitli sebepler rol oynayabilir. Özellikle milletlerarası uyumsuzluklarda birden fazla ülkenin mahkemelerinin yetkisi söz konusu olabilir. Çünkü uyumsuzluk, birçok ülkeyle bağlantılıdır. Bu bağlantılar her bir devletin mahkemelerinin milletlerarası yetkisini tesis edebilir. Bu durum, davacıya birçok yetkili mahkemeye başvurma imkânı vermekle birlikte, davalının hangi mahkemede dava açılacağını önceden bilmesini imkânsız kılar. Bu sonuca engel olmak için mahkemenin seçimine gerek millî hukuklarda, gerek milletlerarası usul hukukunda izin verilmektedir. Milletlerarası yetki alanında irade serbestisi, davanın hangi yer mahkemesinde açılacağına ilişkin belirsizlikleri ortadan kaldırdığı için ticarî ilişkilerin gerektirdiği güven ve istikrarı da sağlamış olmaktadır¹⁶⁹.

¹⁶⁷ NYGH and POCAR, s. 6–7.

¹⁶⁸ SARGIN, s. 25; Arthur LENHOFF, “The Parties Choice of A Forum: Prorogation Agreements”, **Rut. L. Rev.**, Vol. XV: 414–490, (1961), s. 415.

¹⁶⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. EKŞİ, Yetki, s. 124–125.

Yetkiyi doğuran bir kaynak olarak değerlendirilmekle beraber, taraflara her türlü hukukî ilişkiyi kapsayacak şekilde mahkeme seçme imkânı tanınmamaktadır. Belirli bazı hukukî ilişki tipleri bakımından, kanun koyucu tarafından tayin edilmiş yetki kurallarının değişimine ya da bertaraf edilmesine izin verilmemektedir¹⁷⁰. Örneğin, aile hukuku, şahısın hukuku, nesep hukuku ile ilgili uyuşmazlıklar bakımından tarafların yetkili mahkemeyi seçmelerine imkân tanıyacak düzenlemelere mevzuatda pek yer verilmemektedir.

Devletlerin mevzuatına bakıldığında, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda yetki anlaşması yapılmasına ilişkin herhangi bir sınırlama olmadığı gibi, tarafların yetki anlaşması ile milletlerarası yetkili mahkemeyi belirlemeleri de mümkündür.

Kambiyo senetlerinden doğan milletlerarası nitelikli uyuşmazlıklara yönelik taraflar iki şekilde yetkili mahkemeyi belirleyebilirler. İlk seçenekte, taraflar aralarındaki kambiyo senedi ilişkisinden doğacak uyuşmazlıklarda yetkili mahkeme için bir yetki sözleşmesi yapabilirler. Diğer seçenek, kambiyo senedi üzerine yetki kaydı düşülmesi suretiyle yetkili mahkemenin tayin edilmesi yoluna gitmektir. Uygulamada en sık karşılaşılan yol, ikincisidir. Tarafların, aralarında senetle ilgili olarak bir uyuşmazlık çıktığı takdirde, bu uyuşmazlığı çözmesi için başvuracakları mahkemeyi önceden tayin etmeleri ve bunu senette göstermeleri mümkündür.

Milletlerarası sözleşmelerde de taraflara bazı konularda yetkili mahkemeyi belirleme imkânı tanınırken, birtakım hukukî ilişkiler çerçevesinde tutulmaktadır. Bu düzenlemelerden biri olan Brüksel Konvansiyonunun 17. maddesinde yetki anlaşması düzenlenmiştir. Konvansiyonun çeşitli maddelerinde¹⁷¹, hangi hukukî ilişkiler bakımından yetki anlaşmasının geçerli olmayacağı düzenlenmiştir. Bu hükümler

¹⁷⁰ SARGIN, s. 41.

¹⁷¹ Konvansiyonun 18. maddesine göre, Konvansiyonun 16. maddesinde sayılan mahkemelerin münhasıran yetkili olarak kabul edildikleri hallerde yapılan yetki anlaşmaları geçerli değildir. Konvansiyonun 15. maddesinde tüketici sözleşmelerinde hangi mahkemenin yetkili olduğunu gösteren özel yetki kurallarının ancak belirli koşullarla bertaraf edilebileceği düzenlenerek yetki anlaşmalarına bir sınırlama getirilmiştir. Konvansiyonun 12. maddesinde sigorta ile ilgili konularda yapılan yetki anlaşmalarının geçerliliği belirli koşullara bağlanmıştır. Konvansiyonun 17. maddesinin III. fıkrasında trust belgesinde yer alan veya trust konulu olup belgeden bağımsız bir şekilde düzenlenen yetki anlaşmalarının belirli koşullar altında geçerli olacağı düzenlenmiştir. Konvansiyonun 17. maddesinin son fıkrasında bireysel iş sözleşmeleri hakkında yapılan yetki sözleşmelerinin geçerli olabilmesi belirli koşullara bağlanmıştır.

arasında kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar yer almamıştır. Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda yetki anlaşması yapılmasına ilişkin herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Dolayısıyla, söz konusu Konvansiyonun uygulanma kapsamına giren bir durum söz konusu olduğunda, kambiyo senetlerinden doğan bir uyuşmazlık için tarafların yetki anlaşması yapmalarına bir engel yoktur.

Yetki anlaşmasına ilişkin hükümler içeren diğer milletlerarası düzenleme de Brüksel I Tüzüğü'dür. Tüzüğün 7. Bölümü, 23. ve 24. maddelerinde yetki anlaşması düzenleme altına alınmıştır. Brüksel Konvansiyonunda olduğu gibi, Brüksel I Tüzüğünde de birtakım hukuki ilişkiler açısından yetki anlaşması yapılamayacağı veya belirli koşullar çerçevesinde yapılabileceği düzenlenmiştir¹⁷². Brüksel Konvansiyonundaki yapıyı koruyan Brüksel I Tüzüğünde de yetki anlaşmalarına ilişkin sınırlamalarda kambiyo senetlerinin konusunu oluşturduğu uyuşmazlıklara yer verilmemiştir. Dolayısıyla, Tüzüğün uygulanma kapsamına giren kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda, tarafların Tüzük hükümlerine uygun olarak yaptıkları yetki anlaşmaları geçerlidir.

Yetki anlaşmalarının düzenlendiği diğer bir milletlerarası sözleşme Mahkeme Seçimine İlişkin Lahey Sözleşmesi¹⁷³, dir. Mahkemenin milletlerarası yetkisine ilişkin olarak hazırlanan bu Sözleşmenin uygulama alanı hukukî ve ticarî konularla sınırlı tutulmuştur. Ancak, Sözleşme tüm hukukî ve ticarî konular bakımından uygulama alanı bulamamaktadır. Sözleşmenin 2. maddesinde hakkında yetki anlaşması yapılamayacak hukukî ilişkiler beş bent halinde sayılmıştır. Sözleşmenin kapsamı dışında bırakılan bu alanlarda yapılan yetki anlaşmalarının geçerliliği ve etkisi Sözleşme hükümleri dışında, ilgili devlet hukuku çerçevesinde belirlenecektir¹⁷⁴. Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar bu beş bent arasında yer almamaktadır. Dolayısıyla, kambiyo

¹⁷² Tüzüğün 13. maddesinde sigortaya ilişkin konularda sözleşmede getirilen yetki kurallarının ancak belirli koşullar çerçevesinde bertaraf edilebileceği belirtilmiştir. Tüzüğün 17. maddesinde ise tüketici sözleşmelerinin konusunu oluşturduğu uyuşmazlıklarda ancak belirli koşullar altında yetki anlaşması yapılabileceği düzenlenmiştir. Tüzüğün 21. maddesinde bireysel iş sözleşmeleri hakkında yapılan yetki anlaşmalarının geçerliliği belirli koşullara bağlanmıştır. Yine, 23. maddenin IV. fıkrasına göre trust'a ilişkin yetki anlaşmalarının ancak belirli koşullarda geçerli olacağı düzenlenmiştir. Yetki anlaşmalarına ilişkin son olarak, Tüzüğün 22. maddesinde sayılan, mahkemelerin münhasıran yetkili olduğu hallerde yapılan yetki anlaşmaları 24. maddede geçersiz kılınmıştır.

¹⁷³ Bu Sözleşme için bkz "Convention On The Choice Of Court", Hague Conference on Private International Law: <http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=77>, (23.11.2007).

¹⁷⁴ SARGIN, s. 114 vd.

senetlerinden doğan uyuşmazlıklar için yapılan yetki anlaşmaları bu Sözleşme hükümleri çerçevesinde değerlendirilebilecektir.

Yetki anlaşmasına ilişkin düzenlemeler içeren bu milletlerarası sözleşmelerin hiçbirinde kambiyo senetlerinden doğan yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda yetki anlaşması yapılamayacağına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla, kambiyo senetlerinden uyuşmazlıklarda, belirli bir devletin mahkemelerini yetkili kılan yetki anlaşması yapılabilmesi imkânı tanınmaktadır¹⁷⁵.

2. KAMBYO SENETLERİNE UYGULANACAK HUKUK

2.1. ÖN AÇIKLAMALAR

Kambiyo senetlerine uygulanacak hukuka ilişkin bazı milletlerüstü ve milletlerarası düzenlemeleri incelemeyen önce, çeşitli konular üzerinde durmak gerekecektir. Bu konulardan ilki, *lex mercatoria*'dır. Kambiyo senetleri alanında etkisini fazlaca ortaya koyan *lex mercatoria* ile uygulanacak hukuk arasındaki ilişkiyi tespit etmekte fayda vardır.

Öte yandan, kambiyo senetlerine uygulanacak hukukun tayininde başvuru taahhütlerin birliği ve taahhütlerin bağımsızlığı esasları üzerinde de durmak gerekmektedir. Bu iki esas o kadar çok önemlidir ki, her iki esasa ilişkin yasama siyasetleri, kanun yapıcılarını, kambiyo senetlerine ilişkin hangi uyuşmazlıkta, hangi esasa göre bağlama kuralı getireceği hususunda bir tercihe zorlamaktadır.

2.1.1. Kambiyo Senetlerine Uygulanacak Hukuk ile *Lex Mercatoria* İlişkisi

Uluslararası ticaret hukuku veya bu kavramın otantik ifadesi¹⁷⁶ olan *lex mercatoria* (çeşitli ve farklı tanımları olmakla birlikte), hiçbir millî hukuk sistemine dayanmadan, milletlerarası ticaret çerçevesinde kendiliğinden oluşmuş genel ilkeler ve örf ve âdet

¹⁷⁵ SARGIN, s. 41–47.

¹⁷⁶ Arzu OĞUZ, “Hukuk Tarihi ve Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Uluslararası Ticaret Hukuku (*Lex Mercatoria*) – *Unidroit* İlkerinin *Lex Mercatoria* Niteliği”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. L, S. 3: 11-54, (2001), s. 11.

kuralları bütünü¹⁷⁷ olarak tanımlanabilir. *Lex mercatoria*, uluslararası ticaret alanında iş yapan kişilerin kendi aralarında yaptıkları ve kendileri açısından bağlayıcılık taşıyan sözleşmelerden, yaptıkları iş nedeniyle herhangi bir şekilde bağlı oldukları ulusal hukukî düzenlemelerden ve bu alana ilişkin uluslararası anlaşmalardan oluşur¹⁷⁸. Bunların dışında, her yerde aynı ya da benzer ölçüde hukuken kabul gören hukukun genel ilkeleri, uluslararası ticarî teamüller ile milletlerarası kuruluşlarca hazırlanan ve milletlerarası ticareti konu edinen genel şartlar, standart sözleşmeler ve bir örnek kuralları da unutmamak gerekir¹⁷⁹.

Lex mercatoria'nın kökleri, Roma hukukunun klâsik dönemindeki *ius gentium*'una kadar gitmektedir¹⁸⁰. Yakın Çağ'daki ulusal kanunlaştırma hareketlerine kadar, ticarî örf ve adetler (belli ölçüde örf ve adet hukuku), milletlerarası ticarete ilişkin uyuşmazlıklar bakımından yaygın şekilde uygulanmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte hızla artan uluslararası ticarî ilişkilerin ihtiyaçlarına cevap vermede gittikçe yetersiz kalan millî hukukların yarattıkları boşlukları doldurma ve millî hukukların gereksiz sınırlamalarını bertaraf etmede üstlendiği rol nedeniyle *lex mercatoria* tekrar ön plâna çıkmaya başlamıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasında uluslararası ticarî tahkimin giderek önem kazanmasının da payı vardır¹⁸¹. Benzer şekilde milletlerarası ticaretin ihtiyaçlarının da, uyuşmazlık çözme yolu olarak tahkimi ön plâna çıkardığını hatırlatmakta fayda bulunmaktadır¹⁸². Keza, günümüzde, milletlerarası karakterli ticarî uyuşmazlıklar için en yaygın çözüm olarak tahkim yoluna başvurulmaktadır.

¹⁷⁷ B. GOLDMAN, "The Applicable Law: The General Principles of Law – The Lex Mercatoria", (Ed.: Lew, J.D.M.), **Contemporary Problems in Arbitration**, Dordrecht, The Netherlands, 1987, s. 113.

¹⁷⁸ OĞUZ, s. 11.

¹⁷⁹ Bernardo M. CREMADES and Steven L. PLEHN, "The Lex Mercatoria and Harmonization of the Laws of International Commercial Transactions", **Boston University International Law Journal**, Vol.: II: 317-348, (1984), s. 324.

¹⁸⁰ OĞUZ, s. 13.

¹⁸¹ Daniel C. K. CHOW and Thomas J. SCHOENBAUM. **International Business Transactions: Problems, Cases and Materials** (New York: Apsen Publishers, 2005), s. 29 vd.: Janak De SILVA, "The New Law Merchant: Fact or Fiction", **Sri Lanka Journal of International Law**, Vol.: 17: 167-182, (2005), s. 172 vd.

¹⁸² Cemal ŞANLI ve Nuray EKŞİ, **Uluslararası Ticaret Hukuku** (Dördüncü Bası. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., 2005), s. 60.

Doktrinde uluslararası ticarete ilişkin sorunların hangi hukuka göre çözüme kavuşturulacağı tartışma konusu yapılmaktadır. Uluslararası ticareten doğan sorunların ulusal kanunlar ihtilâfı kuralları ile çözümünü gerektiğini savunan gelenekçi yaklaşım ile uluslararası ticareti ulusal hukuk düzenlerinden tamamen bağımsız kılmak isteyen yaklaşımın birbiriyle çatıştığı ifade edilmektedir¹⁸³.

Bir alanda ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkları nicelik ve nitelik olarak azaltmak ile bu uyuşmazlıkları çözmek birbirinden farklı konulardır. Milletlerarası ticarete ilişkin uyuşmazlıklarda, millî ticaret hukukları ile *lex mercatoria* hukuk alanının çatışması söz konusu olabilir¹⁸⁴. Ama, kanunlar ihtilâfı hukukunun (her ne kadar kaynakları itibariyle bir iç hukuk dalı olsa da), yerine getirdiği fonksiyonlar bakımından bir uluslararası hukuk dalı olması, *lex mercatoria* ile çatıştığı savını çürütmektedir. Kanunlar ihtilâfı hukuku çoğu defa *lex mercatoria* ile yan yana ve birlikte işlev görmektedir. Burada bir çatışmadan değil, çakışmadan söz edilebilir.

Lex mercatoria'nın kaynaklarından birini “model kanun” adı verilen uluslararası düzenlemeler oluşturmaktadır. Temelinde uluslararası anlaşmalar yer alan bu düzenlemeler ile uluslararası ticaret alanında çeşitli uyuşmazlıklara ilişkin çözüm yeknesaklığını sağlamak amaçlanmaktadır. Yoksa, bu düzenlemeler ile kanunlar ihtilâfı hukuku kuram ve metodolojisinin uygulanmasına mâni olma amacı güdülmemiştir. Yabancı unsurun varlığı halinde, belli istisnalar dışında, kanunlar ihtilâfı hukuku kuram ve metodolojisinin her zaman devreye gireceği aşikârdır.

Ticaret hukuku alanına ilişkin uluslararası sözleşmeler, nasıl ki *lex mercatoria* açısından önemli bir kaynak ise, uygulanma kapasitesi bakımından kanunlar ihtilâfı hukukunun da önemli kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Kambiyo senetleri alanında uygulanacak hukuka ilişkin olarak Polişçe, Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının

¹⁸³ OĞUZ, s. 12.

¹⁸⁴ *Lex mercatorianın* bağımsız bir hukuk kuralları bütünü olarak gelişmesi, ticaret hukukunun, iç hukuk ilişkilerine ve milletlerarası ticari ilişkilere uygulanacak hukuk olarak ikiye ayrılmasına neden olmuştur. İç hukuk ilişkilerine uygulanan kurallar, ekonomik yönden zayıf olan tüketici, işçi ve küçük yatırımcıyı korumaya yönelik olan sosyal sorumluluk ilkesine dayanırken, milletlerarası ticaret hukukunda böyle eğilimler genellikle yoktur. Öte yandan, millî ticaret hukukları, millî hukuklara sıkı sıkıya bağlıyken, milletlerarası ticaret hukukunda, millî hukukun engellerinden uzaklaşma ve ortak bir milletlerarası içerik saptama eğilimi ağır basmaktadır: Clive M. SCHMITTHOFF, “The Law of International Trade”, **Schmitthoff's Select Essays on International Trade Law** (Ed.: C. J. Cheng), Dordrecht, The Netherlands (1998), s. 219.

Çözümüne Dair 1930 tarihli ve Çeklere İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair 1931 tarihli Cenevre Konvansiyonları, bu alanda o döneme kadar yürürlükte olan örf adet kuralları, milletlerarası ticarî teamüllerden hareketle hazırlanmıştır¹⁸⁵. Öte yandan, *Anglo-sakson* hukuk âleminin takip ettiği 1882 tarihli *Bills of Exchange Act* de ünlü İngiliz hukukçu *Chalmers*'ın İngiltere'de yüzlerce yıldır uygulanmakta olan örf, adet ve teamülleri ve bu alana ilişkin mahkeme içtihatlarını derlemesi sonucunda ortaya çıkmıştır¹⁸⁶.

Kambiyo senetleri hukuku alanında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkları milletlerarası ticaret hayatının gereklerine daha uygun şekilde çözmek amacıyla ticarî teamül, örf ve adetler dikkate alınarak hazırlanan uluslararası anlaşmaların millî hukuklara aktarılması yolu tercih edilmektedir. Bulduğumuz bu aşamada kambiyo senetlerine uygulanacak hukuk açısından *lex mercatoria* ile ilişki, yeknesaklaştırma amacıyla yapılan uluslararası anlaşmalarla sağlanmaktadır.

2.1.2. Kambiyo Senetlerine Uygulanacak Hukukun Belirlenmesinde Kullanılan Esaslar

Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda uygulanacak hukukun tespiti konusunda iki farklı esasın uygulanması söz konusudur. Bu esaslar, kambiyo senedinde yer alan tüm taahhütlerin tek ve aynı hukuka tâbi tutulmasını savunan taahhütlerin birliği esası ile her bir taahhüdün birbirinden bağımsız olarak ele alınıp, ayrı hukuklara tâbi tutulması gerektiğini savunan taahhütlerin bağımsızlığı esasıdır¹⁸⁷.

2.1.2.1. Taahhütlerin Birliği Esası

Taahhütlerin birliği esasını ileri süren yazarlara göre, aynı kambiyo senedi üzerinde bulunan taahhütler arasında bir bağ vardır. Bu bağ nedeniyle taahhütlerin birbirleriyle ilişkisi söz konusudur; dolayısıyla bu taahhütlerin tamamının tek bir hukuka tâbi

¹⁸⁵ HUDSON and FELLER, s. 334 vd.

¹⁸⁶ RICHARDSON, s. 18-19.

¹⁸⁷ Hatice ÖZDEMİR, *Kambiyo Senetlerine İlişkin Kanunlar İhtilâfı Kuralları* (İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993), s. 66; ÖZTAN, s. 946.

tutulması gerekir¹⁸⁸. Bu hususta yetkisinden söz edilebilecek olan hukuk, ya keşide yeri hukuku, ya da ödeme yeri hukukudur¹⁸⁹.

Bu görüşü savunan yazarlar, taahhütlerin bağımsızlığı esasının kabul edilmesi halinde, uygulamada bazı sakıncalı sonuçların ortaya çıkacağını belirtmektedirler. Örneğin, yabancı bir ülkede keşide edilmiş ve birçok ülkede tedavül etmiş bir senedin hamili, müracaat etmek istediği şahısların taahhütlerinin kapsamını ve onlar aleyhine müracaat şartlarını öğrenebilmek için, bunların her birinin taahhütlerini imzaladığı yer hukukunun hükümlerini araştırmak zorunda kalacaktır. Ayrıca, hamilin müracaat sonucu elde edeceği haklar, senet borçlularından birine veya diğerine başvurmasına göre değişecektir¹⁹⁰.

Taahhütlerin birliği esasını savunan yazarların görüşlerini dayandırdıkları bir başka husus da, eğer, taahhütlerin bağımsızlığı esası kabul edilirse, senedin birbirini takip eden cirolar ile tedavüle çıkması durumunda, ciroya özgü değişik uygulamalar nedeniyle, uygulanacak hukukun tespiti çok zor olacaktır. Özellikle ciro yerinin belirtilmesinin zorunlu olmadığı (beyaz ciro gibi) durumlarda, cironun yapıldığı yerin ve dolayısıyla cirantanın taahhüdüne uygulanacak hukukun tespiti güç olabilecektir¹⁹¹.

2.1.2.2. Taahhütlerin Bağımsızlığı Esası

Hemen belirtelim ki, taahhütlerin bağımsızlığı esası, farklı sonuçlara sahip olmakla birlikte, temelde imzaların bağımsızlığı prensibinden etkilenmiştir. İmzaların bağımsızlığı prensibi, kambiyo senetlerinin maddî hukuk alanına ilişkin olup, Cenevre Yeknesak Kanunu ve dolayısıyla TTK'da kabul edilmiş, kambiyo taahhütlerinin birbirinden etkilenmeden sonuç doğuracaklarına ilişkin bir ilkedir. Taahhütlerin bağımsızlığı esası

¹⁸⁸ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 66-67.

¹⁸⁹ **Batiffol**, ödeme yeri kanununu önermiştir. Çünkü, hakkın gerçekleşeceği, uyuşmazlıkların doğacağı, koruyucu tedbirlerin alınacağı ve icra takibinin yapılacağı yer, ödeme yeridir: Henri BATIFFOL, **Droit International Privé** (Quatrième Edition, Paris: 1967), s. 592.

¹⁹⁰ Senet hamili, kendisinden önce taahhütte bulunan şahısları müteselsilen takip etmek istediğinde de bazı zorluklarla karşı karşıya kalabilir. Bu zorluklar özellikle, müracaat edilecek şahısların taahhütlerine uygulanacak hukukun müracaat şartları açısından farklı hükümler kabul etmiş olması durumunda kendini gösterecektir: ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 67-68.

¹⁹¹ BATIFFOL, s. 593.

ise, kambiyo senetlerine ilişkin uyuşmazlıklara uygulanacak hukuku tespit etmede faydalanılan, kanunlar ihtilâfi hukuku alanına ilişkin bir esastır.

Taahhütlerin bağımsızlığı esasını savunan yazarlar, bu esasın, taahhütte bulunan şahısların muhtemel iradelerine en uygun esas olduğunu belirtmektedirler. Keza, senet üzerine imza atan şahıslar, bu imzaları sonucu taahhütlerinin kapsamının ne olduğunu öğrenmek için uzak ve belki de keyfi olarak belirlenmiş bir ülke hukukuna müracaat etmek zorunda kalırlarsa, bu husus kambiyo senetlerinin dolaşımını güçleştirir. Bu nedenle onlara en yakın olan ve en kolay öğrenebilecekleri imza yeri hukuku bu hususta yetkili kabul edilmelidir. Bu durumda senet üzerinde yer alan çeşitli taahhütlerin farklı ülkelerde imzalanmış olması halinde de her bir taahhüde imza yeri hukuku uygulanacaktır¹⁹². Örneğin, bir poliçede, keşidecinin taahhüdüne poliçenin keşide edildiği yer, cirantanın (ciro edenin) taahhüdüne poliçenin ciro edildiği yer, avalistin taahhüdüne poliçedeki herhangi bir şahıs için aval verme işleminin yapıldığı yerin hukuku tatbik edilir. Bu işlemlere, taahhütlerin birliği esasını uyarınca keşide yeri veya ödeme yeri hukukunun uygulanması, uyuşmazlıkların çözümü açısından her ne kadar taraflara öngörülebilirlik sağlasa da, işlemin gerçekleştiği yerin menfaatleri ile taraf menfaatlerinin göz ardı edilmesi sonucunu ortaya çıkarabilir.

Bu esası savunan yazarlara göre, bir kambiyo taahhüdüne taraf olarak, kambiyo senedi ilişkileri zincirine katılan şahsın ilk düşüncesi, senedi kendisine devreden şahsa karşı nasıl müracaat edeceği ve alacağını nasıl tahsil edeceğidir. Eğer, imza yeri dışında başka bir yer hukuku bu konuda yetkili kabul edilirse, kendisine karşı taahhütte bulunan şahıs açısından, bu hukukun hükümlerinin öğrenilmesi güç ve zaman alıcı bir işlem olacaktır. Oysa, işlemin yapıldığı yer hukuku, tarafların bildiği veya en azından öğrenmeleri kolay olan bir hukuktur¹⁹³.

Görülebileceği üzere, taahhütlerin bağımsızlığı esasını, kanunlar ihtilâfi hukukunda genelde hukukî işlemlerin şekline uygulanacak hukuk için kabul edilen *LRA (Logus Regit Actum)* ilkesinin uygulanmasını doğrulamaktadır. Bu esas uyarınca hukukî işlemin yapıldığı yer

¹⁹² ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 66.

¹⁹³ Öte yandan, bağımsızlık esasını savunan yazarlar, bazı mevzuatda senedin keşide veya ödeme yerinin belirtilmesinin zorunlu bir unsur olarak kabul edilmediğinden hareketle, birlik esasının yetkisini kabul ettiği keşide veya ödeme yerlerinin senetten anlaşılmasının söz konusu olabileceğini belirtmişlerdir: ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 68.

hukukunun tercih edilmesinde işlem menfaatleri ile taraf menfaatlerinin rol oynadığını söylemek mümkündür.

2.1.2.3. Her İki Esasın Pozitif Hukuk İçindeki Yeri

Taahhütlerin birliği esasının pratik açıdan yararlı sonuçlarına rağmen, doktrindeki genel eğilim, mahkemelerin içtihatları ve uluslararası konferanslarda kabul edilen ilkeler, taahhütlerin bağımsızlığı esasını lehinedir. Gerek poliçe, bono ve çekler hakkındaki kanunlar ihtilâfına dair Cenevre konvansiyonlarında, gerek *Bills of Exchange Act*'in temelini oluşturduğu *Anglo-sakson* hukuk sisteminde, taahhütlerin bağımsızlığı esasını ağırlıklı olarak kabul edilmiştir¹⁹⁴.

Kaynağını Cenevre konvansiyonlarındaki hükümlerden alan Türk Ticaret Kanununun (TTK) kanunlar ihtilâfına ilişkin kısmında da ağırlıklı olarak taahhütlerin bağımsızlığı esasına yer verilmiştir. Kambiyo senetlerinin ehliyet ve şekil gibi geçerlilik şartlarına ilişkin uyumsuzluklar taahhütlerin bağımsızlığı esasına göre çözüme kavuşturulmaktadır.

Öte yandan, kambiyo senetlerine ilişkin olarak taahhütlerin hükümlerinden doğan yabancı unsurlu uyumsuzluklara sıklıkla rastlanmaktadır. “Taahhütlerin hükümleri” kavramına, poliçe borçlusunun sorumluluğunun türü ve kapsamı, def’ilerin ileri sürülüp sürülemeyeceği, protestonun gerekli olup olmadığı, zamanaşımı, iyi niyetle senedin iktisabı, zilyetliğin intikali gibi konular girer¹⁹⁵. Geniş bir çerçevede karşımıza çıkacak olan kambiyo senetlerindeki taahhütlerin hükümlerine uygulanacak hukuk meselesi de taahhütlerin bağımsızlığı esasına göre belirlenmektedir. Örneğin, çekle ilgili olarak, TTK m. 733’e göre, “çekten doğan taahhütlerin neticeleri, bu taahhütlerin vuku bulduğu memleket kanununa göre tayin olunur”. Ayrıca, kambiyo senetlerinde sebepsiz zenginleşmeye uygulanacak hukuk ile ödemeye ilişkin hususlar da taahhütlerin bağımsızlığı esasına göre belirlenmektedir¹⁹⁶.

Taahhütlerin birliği esasını ise, kambiyo senetlerine özgü olarak ortaya çıkabilecek bazı uyumsuzluklar açısından uluslararası konvansiyonlarda ve çeşitli ülkelerin mevzuatında

¹⁹⁴ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 69.

¹⁹⁵ ÖZTAN, s. 962.

¹⁹⁶ ÖZTAN, s. 955 vd.

tâli bir esas olarak yerini almaktadır. Örneğin, kambiyo senetlerinde kısmî ödemenin söz konusu olup olmadığı, kambiyo senedinin çalınması ve kaybedilmesi halinde alınacak tedbirler, poliçede kısmî kabulün söz konusu olup olmayacağı ödeme yerindeki hukuka göre tayin edilir. Senette yer alan karşılığın hamile geçip geçmeyeceği, vadenin tespiti, müracaat hakkının kullanılmasına ilişkin süreler ise senedin keşide edildiği yerdeki hukuka göre tayin edilir¹⁹⁷.

Yine bazı hallerde taahhütlerin bağımsızlığı esasının uygulanmaması yönünde bir eğilim ortaya çıkmaktadır. Özellikle, senet üzerine keşideci tarafından yazılan kayıtların yorumu söz konusu olduğunda, bu kayıtların sonraki tüm borçlular açısından, kendi taahhütte buldukları yer hukukuna göre değil, bu kayıtların yazıldığı yer hukukuna göre yorumlanması gerektiği ileri sürülmüştür¹⁹⁸. Örneğin, bir çek, yazı ve rakamla iki farklı miktar ile keşide edilmiş olsun. Bu duruma ilişkin olarak keşide yeri hukukunun büyük olan miktarı esas aldığını farz edelim. Bu çek, daha sonra, mevzuatına göre, sadece harflerle yazılmış olan miktarın kabul edildiği bir ülkede ciro edilirse, lehdar hangi bedel ile sorumlu olacaktır?

Bu konuda eğer, taahhütlerin bağımsızlığı esasına göre cironun yapıldığı yer hukukuna yetki tanınırsa, takip edebilecek diğer cirolar da düşünüldüğünde, her senet borçlusunun sorumlu olacağı bedelin birbirinden farklı olmasına yol açacaktır. Bu olumsuz durumun önüne geçmek için, taahhütlerin birliği esasından hareketle, tüm senet borçluları açısından bağlayıcı olacak tek bir hukukun yetkisi kabul edilmelidir. Bu hukuk da, keşide yeri hukuku olmalıdır. Keza, senet üzerinde yer alan ciro, kabul, aval gibi işlemlerin konusu, keşidecinin ödemeyi veya ödetmeyi taahhüt ettiği bedelin ödenmesi ile ilgilidir. Bu işlemlerin tamamı ilk taahhüde bağlıdır ve onun kapsamını değiştirmez. Dolayısıyla, yukarıda vermiş olduğumuz örneğe ilişkin olarak, cironun yapıldığı yer hukukunun ödenecek miktarın belirlenmesinde hiçbir etkisi yoktur¹⁹⁹.

¹⁹⁷ ÖZTAN, s. 946 vd.

¹⁹⁸ SEVİĞ, Ticarî Saha, s. 253; ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 70.

¹⁹⁹ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 70.

2.2. MİLLETLERÜSTÜ VE MİLLETLERARASI DÜZENLEMELER

Bu kısımda, öncelikle milletlerüstü hukuk yapılanmasını benimseyen bir bölgesel entegrasyon örneği olan Avrupa Topluluğu hukukunda sözleşmeden doğan borçlara ve sözleşme dışı borçlara uygulanacak hukuka ilişkin yeknesak hükümler getirmeyi amaçlayan iki düzenleme üzerinde duracağız. Daha sonra Anglo-sakson hukuk çevresinin ve *Anglo-sakson* hukuk çevresi dışında kalan grubun benimsediği milletlerarası düzenlemeleri inceleyeceğiz.

2.2.1. Milletlerüstü Hukuk Düzenlemelerinde

1957 tarihli Roma Antlaşması'nın genel hükümleri arasında (m. 3/h) ve Amsterdam Antlaşması'nın ilgili hükümlerinde (m. 61 ve 65), Avrupa Birliği'ne üye olan devletlerin hukuklarının yakınlaştırılması ve hukuk kurallarının yeknesaklaştırılması amacı açıkça ortaya konmuştur. Bu hedefe ulaşmak için, maddî hukuk alanında olduğu gibi, milletlerarası özel hukuk alanında da yeknesaklaştırma amacıyla yapılan bazı çalışmalar devam etmektedir²⁰⁰. Bir kısmı, tasarı halinde kalarak, yürürlüğe girmese bile²⁰¹, Avrupa Birliği'nde milletlerarası özel hukuk alanında pek çok düzenleme yapılmıştır.

Çalışma konumuzla ilgili olarak iki Avrupa Birliği düzenlemesi üzerinde durmak gerekmektedir. Bu düzenlemeler: Sözleşmeden Doğan Borçlara Uygulanacak Hukuk Hakkında 19 Haziran 1980 Tarihli Roma Konvansiyonu ile Sözleşme Dışı Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tüzüğü (Roma II)'dür.

²⁰⁰ Milletlerarası özel hukuk alanında devam eden çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Katharina BOELE-WOELKI, "Unification and Harmonisation of Private International Law in Europe", **Liber Amicorum Kurt Siehr**, Editors: Jürgen Basedow/ Isaak Meier/ Anton K. Schnyder/ Talia Einhorn /Daniel Girsberger, Private Law in the International Arena, T.M.C. Asser Press, Den Haag (2000), s. 61-77.

²⁰¹ Örnek olarak, Tüzel Kişilerin ve Ortaklıkların Tanınması Hakkında Konvansiyon verilebilir. Bu Konvansiyon, Hollanda tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiştir.

2.2.1.1. Sözleşmeden Doğan Borçlara Uygulanacak Hukuk Hakkında Roma Konvansiyonu

Sözleşmeden Doğan Borçlara Uygulanacak Hukuk Hakkında 19 Haziran 1980 Tarihli Roma Konvansiyonu²⁰² birçok Avrupa ülkesinin iç hukukuna doğrudan intikal ettirdiği bir metin olmuştur. AB üyesi ülkelerin kanunlar ihtilâfına ilişkin düzenlemelerinde sözleşmeden doğan borç ilişkilerine uygulanacak hukuk hakkında esaslar ve kriterler, bu Konvansiyondan alıntı yapılarak ve buradaki esaslara bağlı kalınarak oluşturulmuştur. Bunun dışında AB üyesi olmayan pek çok ülkenin, kanunlar ihtilâfına ilişkin düzenleme yaparken, Konvansiyonun hükümlerinin etkisinde kalarak kurallar oluşturduğu gözlenmektedir²⁰³.

Burada şu soru akla gelebilir: Acaba, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklara uygulanacak hukuk için bu Konvansiyon hükümleri uygulanabilir mi? Hemen belirtelim ki, Konvansiyonun m. 1/II. f./c bendi²⁰⁴ uyarınca, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar kapsam dışı bırakılmıştır²⁰⁵.

Konvansiyonun ilk ön taslağını hazırlayanlar, Konvansiyon hükümlerinin, kambiyo senetlerinden doğan borçlara ilişkin düzenlemeler ile uyuşmadığını; eğer, kambiyo senetlerinin Konvansiyonun kapsamına alınması durumunda, oldukça karmaşık, spesifik kurallara yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir²⁰⁶. Bu nedenle, hazırlık

²⁰² Konvansiyon hükümleri için bkz.: “Convention on The Law Applicable to Contractual Obligations (Rome 1980)”, ERA Trier Academy of European Law With Support of the European Union: <http://www.rome-convention.org/instruments/i_conv_orig_en.htm>, (23.11.2007); EKŞİ, Cases and Materials, s. 5 vd. Konvansiyon hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nuray EKŞİ, **Sözleşmeden Doğan Borçlara Uygulanacak Hukuk Hakkında Roma Konvansiyonu**, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2004), s. 1-259.

²⁰³ Mario GIULIANO and Paul LAGARDE, “Report on The Law Applicable to Contractual Obligations”, **Office Journal (OJ)**, 31.10.1980, C. 282, s. 8-9.

²⁰⁴ Roma Konvansiyonu m. 1/2. f./c b.: “Poliçe, bono ve çek ile devredilebilir niteliğinden kaynaklandığı kapsamda diğer kıymetli evraklardan doğan borçlara” da bu Konvansiyonun hükümleri uygulanmaz.

²⁰⁵ Peter KAYE, **The New Private International Law of Contract of The European Community: Implementation of The EEC's Contractual Obligations Convention in England and Wales Under The Contracts (Application Law) Act 1990** (Aldershot: Asshgate, 1993), s. 116; Peter STONE, **The Conflict of Laws** (London: Longman Group Limited, 1995), s. 226; John O'BRIEN, **Conflict of Laws** (Second Edition. London: Cavendish Publishing Limited, 1999), s. 320-321; GIULIANO and LAGARDE, s. 11.

²⁰⁶ GIULIANO and LAGARDE, s. 11.

çalışmalarından itibaren kambiyo senetleri Konvansiyonun kapsamı dışında tutulmuş ve nihai metne de bu şekilde yansımıştır.

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin çoğu, kambiyo senetlerinden doğan borçları, sözleşmesel borç olarak kabul etmemektedirler²⁰⁷. Öte yandan, doktrinde, Avrupa Birliği'ne üye olan devletlerin aynı zamanda kambiyo senetleri alanında yapılmış olan Cenevre Konvansiyonlarına taraf oldukları için, bu alanda üye devletlerin hukukları arasında önemli bir farkın bulunmaması nedeniyle, uygulamada önemli ölçüde problemlerin çıkmadığı görüşü ileri sürülmüştür²⁰⁸.

Avrupa Birliği üyesi olan İngiltere ve İrlanda'nın Cenevre Konvansiyonları sistemine tâbi olmadığı ve Cenevre Konvansiyonlarına tâbi olan Avrupa Birliği üyesi ülkelerin hukukları arasında da arzu edilen yeknesaklaşmanın sağlanamadığından hareketle bu görüşe katılmamaktayız. Ancak, kambiyo senedi ilişkisinin kendine özgü niteliği nedeniyle, kambiyo senedinden doğan uyuşmazlıklara uygulanacak hukuka ilişkin hükümlerin, âkitlere ilişkin bir konvansiyonda değil, kambiyo senetlerine özgü, yeni bir Konvansiyonda yer almasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

2.2.1.2. Sözleşme Dışı Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tüzüğü (Roma II)

Sözleşme Dışı Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tüzüğü (Roma II), haksız fiil, sebepsiz zenginleşme, vekaletsiz iş görme gibi âkit dışı borç ilişkilerine uygulanacak hukuk kurallarını birleştirmektedir²⁰⁹. Acaba, Kıta Avrupa'sı hukukunda akdî nitelikte olmadığı kabul edilen kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıkların tâbi olacağı hukuk, bu Tüzük'den hareketle tespit edilebilir mi?

²⁰⁷ GIULIANO and LAGARDE, s. 11.

²⁰⁸ D. LASOK and P. STONE, *Conflict of Laws in the European Community* (Exeter: 1987), s. 351-352; O'BRIEN, s. 321.

²⁰⁹ Bu tüzük için bkz. "Amended Proposal of 21 February 2006 for a European Parliament and Council Regulation on The Law Applicable to Non Contractual Obligations ("ROME II)", EUROPA -SCADPlus -Activities of The European Union: <<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l33211.htm>>, (23.11.2007).

Tüzüğün 1. maddesi gereği, Tüzük, ticaret hukukuna ve özel hukuka ilişkin âkit dışı borç ilişkilerine uygulanacaktır. Özel hukuka ilişkin konular Tüzüğün kapsamına dâhildir. Ancak, niteliği itibarıyla özel hukuka ait olmakla birlikte, Tüzüğün kapsamına dâhil olmayan hususlar da II. fıkrada sayılmıştır. Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar, m. 1/II. f./c bendi²¹⁰ uyarınca, Tüzüğün kapsamı dışında bırakılmıştır²¹¹. Dolayısıyla, bu düzenlemedeki hükümlerden hareketle de kambiyo senetlerine uygulanacak hukuku tespit etmek söz konusu değildir.

2.2.2. Anglo-Sakson Hukuk Sistemine Tâbi Ülkeler Açısından

2.2.2.1. Genel Olarak

İngilizce konuşan ülkelerin kambiyo senetlerine ilişkin ticareti, 1882 tarihli *Bills of Exchange Act* ile yüzyılların birikimi ile oluşan ticarî örf adet hukukuna dayanmaktadır. *Anglo-sakson* hukuk sisteminde, maddî hukuk alanında olduğu kadar, kanunlar ihtilâfı hukuku alanında da, Cenevre Konvansiyonları sistemine göre farklılıklar söz konusudur²¹².

2.2.2.2. *Bills of Exchange Act 1882*

Bills of Exchange Act (BEA)'de kambiyo senetlerine ilişkin kanunlar ihtilâfı kuralları, 72. maddede beş bent halinde düzenlenmiştir²¹³. Kambiyo senedi şahıslarının hakları, yükümlülükleri ve sorumlulukları, bu maddedeki hükümlere göre tespit edilmektedir. Bu hükümler, poliçeye ilişkin olmakla birlikte, niteliklerine uyacak şekilde çek ve bonoya da uygulanır²¹⁴.

Ancak, *BEA*'nın 72. maddesi, kambiyo senetlerinin kanunlar ihtilâfı hukuku ile ilgili olabilecek tüm meselelerini (örneğin, kambiyo senedi ilişkisinin bir tarafı olmak için

²¹⁰ Roma II Tüzüğü m. 1/2. f./c b.: “Poliçe, çek ve bono ile devredilebilir niteliğinden kaynaklandığı kapsamda diğer kıymetli evraklardan doğan borçlara” bu Konvansiyonun hükümleri uygulanmaz.

²¹¹ Günseli ÖZTEKİN GELGEL, *Âkit Dışı Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkındaki Avrupa Birliği Düzenlemesi*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2006), s. 39.

²¹² Martin WOLFF, *Private International Law* (Second Edition. Oxford University Press, 1950), s. 477.

²¹³ *BEA*'nın 72. maddesi metni için bkz.: Jason CHUAH and Richard EARLE, *Statutes and Conventions on Private International Law* (Second Edition. Portland, Oregon: Cavendish Publishing, 2004), s. 54.

²¹⁴ GUEST, s. 578.

gerekli olan ehliyet, karşılığın gerekli olup olmadığı, kanuna aykırılığın sonucu, senedin ödenmesi, senedin tahvili, ödeme veya kabul için ibrazın gerekli olup olmadığı, ortaya çıkan zarar, zamanaşımı süreleri gibi meseleleri) çözmez²¹⁵. Bu gibi uyuşmazlıklara uygulanacak hukuk, *BEA*'nın 72. maddesindeki hükümlerin ifadesinden, sözleşmeden doğan borç ilişkilerine uygulanacak kanunlar ihtilâfi hukukunun prensiplerinden veya yargı kararlarından kıyas yoluyla türetilmek suretiyle tespit edilmektedir²¹⁶.

Cenevre Konvansiyonları sisteminde olduğu gibi, *BEA*'da kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklara uygulanacak hukuku tespit etmede ilke olarak taahhütlerin bağımsızlığı esasından hareket edilmektedir²¹⁷.

Daha önce de değindiğimiz gibi, Cenevre Konvansiyonları sisteminden farklı olarak, *Anglo-sakson* hukuku sisteminde kambiyo taahhüdü ilişkisi ile sözleşmeden doğan borç ilişkisi arasındaki benzerliklerden hareket edilerek, bu alana ilişkin ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklarda sözleşmeden doğan borç ilişkilerine uygulanacak hukukun argümanlarından faydalanılmaktadır. *BEA*'nın 72. maddesinde kullanılan ifadelerden hareketle, bir poliçe, her biri farklı hukuklara tâbi olabilecek ayrı ayrı birkaç sözleşmeden oluşan bir zincirleme ilişkiyle şekillenmektedir²¹⁸. Başka bir ifadeyle, devredilebilir özelliği nedeniyle bir kambiyo senedi, birbiriyle ilintili ve aynı zamanda birbirinden bağımsız birkaç işlemi (senedin keşidesi, kabulü, ciro edilmesi gibi işlemleri) ihtiva etmektedir. Her işlem ayrı bir sözleşme olarak düşünülür²¹⁹. Örneğin:

- (i) İngiliz vatandaşı A İngiltere'de, Alman vatandaşı C lehine, muhatabı Fransız vatandaşı B olan bir poliçe keşide ediyor.
- (ii) Poliçe Fransa'da kabul için ibraz ediliyor.
- (iii) C, poliçeyi Almanya'da Polonya vatandaşı D'ye ciro ediyor.
- (iv) D, poliçeyi Polonya'da Fransız vatandaşı E'ye ciro ediyor.
- (v) E, poliçeyi Fransa'da ödenmesi için B'ye ibraz ediyor.

²¹⁵ Elizabeth B. CRAWFORD and Janeen M. CARRUTHERS, **International Private Law in Scotland** (Second Edition. Edinburgh: Thomson-W. Green, 2006), s. 523.

²¹⁶ GUEST, s. 578-579.

²¹⁷ CRAWFORD and CARRUTHERS, s. 522; ELLIOTT, ODGERS and PHILLIPS, s. 376.

²¹⁸ CRAWFORD and CARRUTHERS, s. 522; Ronald H. GRAVESON, **The Conflict of Laws** (Fourth Edition. London: Sweet & Maxwell Ltd., 1960), s. 236-237.

²¹⁹ GRAVESON, s. 236.

Burada, her biri ayrı bir kanunlar ihtilafı kuralına tâbi olabilecek, tek bir poliçede vücut bulan beş ayrı işlem bulunmaktadır. Poliçenin keşide edilmesi (i) orijin işlemdir; bu arada diğer işlemler (ii), (iii), (iv) ve (v), *BEA* tarafından ardışık sözleşmeler “*supervening contracts*” olarak ifade edilmektedir²²⁰.

BEA'nın 72. maddesinde, her bir kambiyo senedi işlemine ilişkin uyuşmazlığa, genel olarak, söz konusu kambiyo senedi işleminin yapıldığı yerin hukukunun uygulanması yönünde bir tercih söz konusudur. Bu tercihin *LRA* ilkesinin uygulanması yönünde bir etki yarattığı aşikârdır. Her bir kambiyo ilişkisi de sözleşme olarak nitelendirildiğine göre, sözleşmenin akdedildiği yer hukukunun (*lex loci contractus*) öncelikle uygulama alanı bulduğunu söylemek mümkündür.

Ancak, *BEA*'nın *lex loci contractus* yönündeki bu tercihi hep eleştiriye uğramıştır. *BEA*'nın 72. maddesinde yer alan bu düzenleme ile, aslında ticarî hayatın gereklerini karşılayan uygun hukuk “*proper law*” doktrinin benimsenmesiyle sağlanabilecek esnekliğin büyük ölçüde feda edildiği ifade edilmiştir²²¹.

Günümüzde de sözleşmelere uygulanacak hukuk olarak objektif bağlanmada, en sıkı ilişkili hukukun (*the law of country with which it is most closely connected*) veya ifa yeri hukukunun (*lex loci solutionis*) tercih edilmesinden hareketle, *BEA*'nın sözleşmenin yapıldığı yer hukuku yönündeki bu tercihi eleştirilmektedir²²².

BEA'nın 72. maddesi şu şekildedir:

“Bir ülkede keşide edilen bir poliçenin, diğer bir ülkede ciro edilmesi, kabul edilmesi, ödenmek için ibraz edilmesi gibi durumlarda, senet şahıslarının hakları, yükümlülükleri ve sorumlulukları ve bunun dışında kalan diğer durumlar aşağıdaki gibi belirlenir –

(1) Şekil şartları bakımından bir poliçenin geçerliliği, poliçenin keşide edildiği yer hukukuna göre tespit olunur. Senedin keşide edilmesini takip eden ciro, kabul veya araya girme suretiyle kabul gibi kambiyo senedi işlemlerinin

²²⁰ GRAVESON, s. 237.

²²¹ Clive M. SCHMITTHOFF, *The English Conflict of Laws* (Third Edition. London: Stevens & Sons Limited, 1954), s. 141.

²²² ELLIOTT, ODGERS and PHILLIPS, s. 376.

şekil bakımından geçerliliği ise, bu işlemlerin yapıldığı yer hukukuna göre belirlenir.

(a) Birleşik Krallık dışında keşide edilen ve keşide yeri hukukuna göre sadece pul yapıştırılmadığı için geçerli olmayan bir poliçe, geçersiz olarak kabul edilemez.

(b) Birleşik Krallık dışında keşide edilen ve keşide yeri hukukuna göre şeklen geçerli olmayan bir poliçe, şekil açısından Birleşik Krallık hukukuna uygunsu; nasıl ki Birleşik Krallık'da geçerli bir senet, tüm senet şahısları açısından bağlayıcı olarak kabul ediliyorsa, bu poliçe de, ödemenin sağlanmasını gerçekleştirme için geçerli olarak kabul edilebilir.

(2) Bu kanunun hükümlerine bağlı olarak, bir poliçenin keşidesinin, cirosunun, kabulünün veya araya girmek suretiyle kabulünün yorumu, ilgili kambiyo senedi işleminin yapıldığı yer hukukuna tâbidir.

Yabancı bir ülkede ciro edilen poliçe, eğer, bir memleket dâhili poliçe²²³ (inland bill) ise, poliçeyi ödeyecek kişi açısından cironun yorumu, Birleşik Krallık hukukuna tâbidir.

(3) Kabul veya ödeme için ibraza ilişkin olarak hamilin yükümlülükleri, protesto veya kabul etmeme/ödeme ihbarının gerekliliği veya elverişliliği ve protesto veya ihbarın yapılmaması halinde ne olacağı, ilgili işlemin yapıldığı yerin veya poliçenin ödenmediği yerin hukukuna tâbidir.

(4) ... (yürürlükten kalkmıştır).

(5) Bir ülkede keşide edilen ve başka bir ülkede ödenecek olan bir poliçede vade, poliçenin ödeneceği yerin hukukuna göre belirlenir²²⁴.

Kambiyo senetlerinde ehliyeteye uygulanacak hukuk konusunda BEA'da herhangi bir hüküm bulunmamaktadır²²⁵. Her bir senet borçlusunun ehliyetine uygulanacak hukuk, sözleşmelerde ehliyeteye uygulanacak hukuka ilişkin esaslardan hareketle tespit

²²³ Memleket dâhili poliçe (inland bill), İngiltere'de keşide olunan ve İngiltere'de ödenecek olan poliçedir. Memleket içi poliçeleri, önceleri sadece İngiliz tüccarlar ile işlem yapan yabancı tüccarlar kullanmaya başlamış, sonraları İngiliz tüccarlar da kendi aralarında kullanmışlardır.

²²⁴ Bills of Exchange Act m. 72 hükmü için bkz. CHUAH and EARLE, s. 54.

²²⁵ John Humphrey C. MORRIS, *The Conflict of Laws* (4th Edition (Editor: David McClean). London: Sweet & Maxwell Ltd, 1993), s. 328; Hugo FISCHER, "The Law Governing Capacity with Regard to Bills of Exchange", *Mod. L. Rev.*, Vol. 14: 144-161, (1951), s. 147.

edilmektedir²²⁶. Bu konuda uygulamada ehliyete uygulanacak hukuka ilişkin farklı anlayışlar olmakla birlikte, kambiyo senetleri açısından genellikle kambiyo taahhüdünün yapıldığı yerin hukukuna (*lex loci contractus*) göre ehliyete uygulanacak statünün belirlendiğini görmekteyiz. Örneğin, bir poliçe kabul için muhataba ibraz edildiğinde, muhatabın poliçeyi kabul taahhüdünde bulunabilmesi için ehliyetinin olup olmadığı, poliçenin kabul için ibraz edildiği yerin hukukuna göre tayin edilir²²⁷.

BEA m. 72/(1)'de poliçenin şekline ilişkin uyuşmazlıklarda prensip olarak hukukî işlemin yapıldığı yer hukukunun (*place of issue*) yetkisi kabul edilmiştir. Buna göre, kambiyo senedine ilişkin bir işlem (senedin keşidesi, cirosu, kabulü, vs), işlemin gerçekleştiği yerin hukukuna göre, ya geçerli olacaktır, ya da geçersiz olacaktır²²⁸.

Şekil açısından gerekliliklerin ne olduğu yönünde tam anlamıyla bir açıklık olmamasına rağmen; bunun kapsamında örneğin, bir poliçenin şarta bağlı olup olmayacağı, bir kimsenin vekaleten ciro yaptığına ilişkin bir ibareye (*per pro*) senette yer vermediği durumda ciro zincirinin kırılıp kırılmadığı gibi hususların yer aldığı kabul edilmektedir²²⁹.

Koehlin et Cie v. Kestenbaum Brothers davası²³⁰, bir Fransız şirket müdürünün emrine Fransa'da keşide edilen ve muhatabı İngiltere'de olan bir poliçeden doğan uyuşmazlıkla ilgilidir. Poliçenin lehdarı olan müdürün, usulüne uygun olarak temsilci olarak atadığı kişi, senedi müdürü adına bir başka kişiye ciro etmiştir. Poliçenin hamili, ödemesi için poliçeyi muhataba arz ettiğinde, muhatap, poliçenin ilk cirosunda lehdar adına temsilcisinin imzasının olduğu, dolayısıyla lehdar olan müdürün imzasını taşımadığı gerekçesiyle poliçeyi ödemeyi reddetmiştir. Söz konusu uyuşmazlıkta

²²⁶ Cenevre Konvansiyonlarında ise ehliyete uygulanacak hukuk konusunda, kambiyo taahhüdünde bulunan kişinin tâbi olduğu devletin hukuku, yani millî hukuk (*lex patriae*) yetkili kabul edilmiştir. Hatta, Cenevre Konvansiyonlarında ehliyet açısından millî hukuk bağlama noktasının tercih edilmesi, İngiltere'nin bu Konvansiyonları benimsememesinin nedenleri arasında yer almaktadır: MORRIS, *Conflict of Laws*, s. 328.

²²⁷ FISCHER, s. 147 vd.

²²⁸ RICHARDSON, s. 138.

²²⁹ MORRIS, *Conflict of Laws*, s. 328.

²³⁰ Bu dava hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. William O. MORRIS, "Some Conflict of Laws Problems Relating to Negotiable Instruments", *West Virginia Law Review*, Vol. 66: 91-108, (1963-1964), s. 97 vd.

yabancı unsur vardır. Yargılamada, Fransız hukukuna göre bir cironun usulüne uygun şekilde yetkilendirilmiş temsilci tarafından yapılmasının mümkün olduğu yönünde kanıt sunulmuştur. Mahkeme, uyuşmazlığı, cironun şeklen geçerli olup olmadığına ilişkin bir uyuşmazlık olarak nitelendirmiş, uyuşmazlığa *BEA* m. 72/(1) uyarınca, Fransız hukukunun uygulanacağını tespit etmiş; Fransız hukuku uyarınca usulüne uygun şekilde yetkilendirmenin yapıldığı ve davacının haklı olduğu yönünde karar vermiştir²³¹.

Bu durumda, İngiliz hukukunda kambiyo senetlerinden doğan (özellikle şekil ile alakalı) uyuşmazlıklara uygulanacak hukuka ilişkin olarak, *Logus Regit Actum (LRA)* kaidesinin ön plâna çıktığını ve *LRA* ilkesinin tercih edilmesine gerekçe olarak da, işlem menfaatlerinin temel alındığını söyleyebiliriz²³².

BEA'nın 72. maddesinde, bazı hallerde işlemin yapıldığı yer hukukundan ayrılarak Birleşik Krallık hukukunun tercih edilmesi söz konusudur. Maddede yer alan ilk istisna, kambiyo senedine pul yapıştırma gerekliliğine ilişkindir. Eğer, bir ülkenin hukukuna göre, kambiyo senedi, pul yapıştırılmakla geçerlilik kazanıyorsa, ama buna rağmen kambiyo senedinde pul eksik ise, şüphesiz, o kambiyo senedi geçersiz olacaktır. Ancak, *BEA*'ya göre bu noksanlık ülke aşıcı etki yaratamaz. Birleşik Krallık dışında keşide edilen ve keşide yeri hukukuna göre pul yapıştırılmadığı için geçerli olmayan bir poliçe, sadece bu noksanlık nedeniyle geçersiz olarak kabul edilemez²³³.

İkinci istisna, Birleşik Krallık hukukuna göre şekil açısından geçerli bir poliçenin, keşide edildiği yer hukukuna göre şeklen geçersiz olması haline ilişkindir. *BEA*'ya göre, Birleşik Krallık dışında keşide edilen ve keşide yeri hukukuna göre şeklen geçerli olmayan bir poliçe, şekil açısından Birleşik Krallık hukukuna uygunsa, bu poliçe, geçerli olarak kabul edilebilir. Bu hükmün kabul edilmesinde, işlemin ayakta tutulmasına yönelik *favor negotii* ilkesinin önemli ölçüde rol oynadığını söylemek mümkündür. Birleşik Krallık'da ödenme aşamasına gelen ve Birleşik Krallık hukukuna göre geçerli olan poliçenin sırf ülke mevzuatı arasındaki hüküm farklılığından dolayı geçersiz kabul edilmesinin önüne geçilmek istenmektedir. Nasıl ki, Birleşik Krallık'da

²³¹ MORRIS, "Some Conflict of Laws Problems", s. 97 vd.; ELLIOTT, ODGERS and PHILLIPS, s. 378.

²³² WOLFF, s. 556.

²³³ GUEST, s. 584; ELLIOTT, ODGERS and PHILLIPS, s. 379; RICHARDSON, s. 138.

ödenecek ve şeklen geçerli olan bir senet, tüm senet şahısları açısından geçerli olarak kabul ediliyorsa; bu poliçenin de, ödemenin sağlanmasını gerçekleştirmek amacıyla geçerli olacağı kabul edilmelidir²³⁴.

BEA m. 72/(2)'de poliçede kambiyo senedi işlemine ilişkin yer alan kayıtların yorumu hususunda, söz konusu hukukî işlemin yapıldığı yer hukuku yetkili kılınmıştır. İlk bakışta şekle uygulanacak hukuka ilişkin m. 72/(1) hükmü mevcut iken, 72/(2)'de yer alan hükmün gereksiz olduğu düşünülebilir. Ancak, 72/(2)'de düzenleme altına alınan husus, birinci bentte düzenleme altına alınan şekle ilişkin konulardan farklıdır. Her ne kadar sonuçta aynı bağlama noktası uygulansa bile, kambiyo senedinde kullanılan kelimelerin anlamlandırılması sorunu ortaya çıktığında, bu bir şekil mevzuu gibi algılanıp sadece lafzen geçirilebilecek bir sorun değildir, aynı zamanda amaçsal, sistematik olarak da anlamlandırılma ihtiyacı ortaya çıkar. İşte burada bir yorum meselesi söz konusudur. Örneğin, bir kabul işleminin genel nitelikte mi, yahut vasıflı mı olduğu, m. 72/(2) hükmü uyarınca, kabul işleminin yapıldığı yer hukuku uyarınca tespit edilecektir²³⁵.

Bank Polski v. Mulder davası, Polonya'da keşide edilen ve Amsterdam'da Hollanda parası ile ödenecek olan poliçelere ilişkindir. İngiltere'de Temyiz Mahkemesi, hukukçu *J. Tucker*'ın görüşünden hareketle, senet üzerinde yer alan ifadelerden, kabul beyanının İngiltere'de yapıldığına ve İngiliz hukukuna göre bu şekilde yapılan bir kabul beyanının geçerli olduğuna karar vermiştir²³⁶.

Benzer şekilde, *G. & H. Montage GmbH v. Irvani* davasında da, bir poliçe üzerinde aval işlemindeki yazı ve rakam arasındaki farklılıklar, aval işlemi, Almanya'da yapıldığı için Alman hukukuna göre çözüme kavuşturulmuştur²³⁷.

²³⁴ RABEL, s. 169; GUEST, s. 584-585; ELLIOTT, ODGERS and PHILLIPS, s. 377-379; RICHARDSON, s. 138.

²³⁵ ELLIOTT, ODGERS and PHILLIPS, s. 382.

²³⁶ Bu dava hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. F. A. MANN, **Notes and Comments on Cases in International Law, Commercial Law and Arbitration** (Oxford University Press, 1992), s. 99 vd.; ELLIOTT, ODGERS and PHILLIPS, s. 382.

²³⁷ Bu dava hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ELLIOTT, ODGERS and PHILLIPS, s. 382.

Memleket dâhili poliçeler açısından, hukuki işlemin yapıldığı yer hukukundan ayrılma söz konusudur. Memleket dâhili poliçe (*inland bill*), Birleşik Krallık'da hem keşide edilen, hem de ödenecek olan, İngiliz hukukuna özgü bir poliçedir. *BEA*'nın 72. maddesine göre, bir memleket dâhili poliçe, Birleşik Krallık dışında ciro edilmişse, bu ciro (veya cirolar) Birleşik Krallık hukukuna göre yorumlanır²³⁸.

BEA m. 72/(3), hamilin müracaat hakkını kullanabilmesi için gerekli olan protesto, ihbar gibi kambiyo hukukuna özgü işlemlere ilişkindir. Poliçenin kabul veya ödeme için ibraz edilmesine ilişkin olarak hamilin yükümlülükleri, bu işlemlerin yapılacağı yerin hukukuna tâbidir. Öte yandan, poliçenin kabul edilmemesi veya ödenmemesi durumunda protesto veya ihbarname düzenlenmesinin gerekliliği veya yeterliliği veyahut bu işlemlerin yapılmaması halinde ne gibi sonuçların ortaya çıkacağı, poliçenin kabul edilmediği veya ödenmediği yerin hukukuna tâbidir²³⁹.

Şu an yürürlükte olmayan *BEA* m. 72/(4), yurt dışında yabancı bir kur üzerinden çekilen poliçede ödeme yapılacak döviz kurunun tayini ve hesaplanmasına ilişkindir. Bu hükme göre, Birleşik Krallık dışında bir yerde keşide edilen ancak, Birleşik Krallık'da ödenecek olan poliçede, ödenecek miktar, Birleşik Krallık para birimi üzerinden belirtilmediyse ve poliçede bu konuda açık bir hüküm de yoksa görüldüğünde ödenecek poliçeler açısından döviz kuru, poliçenin ödeneceği yerin hukukuna göre tayin olunur²⁴⁰.

Bu hüküm, Lordlar Kamarası'nın *Miliangos v. George Frank (Textiles) Ltd.* davasındaki kararından sonra yürürlüğe giren 1977 tarihli Adliye Yönetimi Kanunu (*Administration of Justice Act*) tarafından yürürlükten kaldırılmıştır²⁴¹. Bu konuda şu an için İngiltere'deki uygulama, eğer, poliçedeki ödenecek miktar, yabancı bir para birimi üzerinden belirlenmişse, borçlunun, bu kur üzerinden veya İngiliz para birimi üzerinden ödeme yapma konusunda bir seçim hakkı söz konusudur²⁴².

²³⁸ WOLFF, s. 557-558; ELLIOTT, ODGERS and PHILLIPS, s. 382; RICHARDSON, s. 138.

²³⁹ GUEST, s. 602.

²⁴⁰ GUEST, s. 604-605.

²⁴¹ ELLIOTT, ODGERS and PHILLIPS, s. 388.

²⁴² GUEST, s. 605.

BEA m. 72/(5), poliçedeki vadeye ilişkin uyuşmazlıklara uygulanacak hukuka ilişkindir. Buna göre, bir ülkede keşide edilen ve başka bir ülkede ödenecek olan bir poliçede, vadenin tayinine ilişkin hususlar, poliçenin ödeneceği yerin hukukuna (*lex loci solutionis*) göre tayin olunur²⁴³.

Burada taahhütlerin birliği esası çerçevesinde, ödeme yeri hukuku yetkili kılınmaktadır. Vadeye ilişkin bir uyuşmazlık durumunda, tüm senet şahıslarının buna ilişkin sorumlulukları söz konusu olduğunda, başta vadenin tespiti olmak üzere, vadeye ilişkin tüm hususlar ödeme yeri hukukuna göre tayin olunur. Örneğin savaş hali nedeniyle, ödeme yerinde güncel kambiyo senetlerinin vadesinin ertelenmesine neden olacak bir borç erteleme (moratoryum) ilan edilirse, bu durumun vadeye uygulanacak hukuk açısından etkili olacaktır²⁴⁴.

2.2.3. *Anglo-Sakson Hukuk Çevresi Dışında Kalan Ülkeler Açısından*

Kambiyo senetleri alanında söz sahibi olan diğer büyük sistem, Cenevre Konvansiyonlarına dayanan sistemdir. 1930 tarihli Poliçe ve Bonolar İçin Yeknesak Bir Kanun Sağlayan Konvansiyon ile 1931 tarihli Çek İçin Yeknesak Bir Kanun Sağlayan Konvansiyon, kambiyo senetlerinin maddî hukuk kısmına ilişkindir ve bu düzenlemeler “Yeknesak Kanun” diye anılırlar. Çalışmamızla ilgili olan, 1930 tarihli Poliçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair Konvansiyon ile 1931 tarihli Çeke İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair Konvansiyon ise kambiyo senetlerinin kanunlar ihtilâfı hukuku kısmına ilişkindir. Sözü edilen bütün bu Konvansiyonlar 1934 yılında yürürlüğe girmiştir. Başta Kıta Avrupa’sı ülkeleri olmak üzere, pek çok ülke, ya bu Konvansiyonlara doğrudan (imzalamak suretiyle) taraf olmuşlar, ya da bir şekilde bu Konvansiyonların hükümlerini kendi hukuklarına aktarmak suretiyle dolaylı olarak bu Konvansiyonları tercih etme yoluna gitmişlerdir²⁴⁵.

Bu kısımda (maddî hukuka ilişkin) Cenevre Yeknesak Kanunu hükümleri üzerinde durmayacağız. Burada kanunlar ihtilâfına ilişkin Konvansiyonların hükümlerini genel

²⁴³ Jean Gabriel CASTEL, *Cases, Notes and Materials on the Conflict of Laws* (Toronto: Butterworths, 1960), s. 819; ELLIOTT, ODGERS and PHILLIPS, s. 389-390.

²⁴⁴ MORRIS, *Conflict of Laws*, s. 333.

²⁴⁵ RABEL, s. 130 vd.

açından inceleyeceğiz. Bu Konvansiyonların hükümlerinin ayrıntılı biçimde incelenmesi, bu hükümleri bünyesine alan Türk hukukuyla ilgili incelemelerin yer aldığı tezimizin üçüncü bölümünde söz konusu olacaktır.

2.2.3.1. Poliçe ve Bonolar İçin Yeknesak Bir Kanun Sağlayan Konvansiyon (Yeknesak Kanun)

Kambiyo senetlerinin maddî hukuk kısmında yeknesak hükümler getirmeyi amaçlayan bu Konvansiyon, 78 maddeden oluşmaktadır. Bu Konvansiyonun hükümleri üzerinde durmamakla birlikte, şu hususa dikkat çekmek isteriz ki, Yeknesak Kanunda yer alan boşluklar ve âkit taraflara tanınan çekinceler, bu Konvansiyonu kabul eden ülkeler arasında dahi arzu edilen yeknesaklığın sağlanmasına mâni olmuştur.

2.2.3.2. Poliçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanunlar İhtilâfî Meselelerinin Çözümüne Dair Konvansiyon

Bir çok ülke günümüze kadar, gerek poliçe ve bono, gerek çeklere ilişkin kanunlar ihtilâfî hukuku uyuşmazlıklarına Cenevre Konvansiyonları hükümlerini uygulamaktadır. Cenevre Konvansiyonlarının taraf iradelerine yer vermeyen ve spesifik objektif bağlama kurallarına dayanan özellikleri, Konvansiyon hükümlerinin uygulanmasında güçlükler yol açmaktadır. Bu hususta oluşan genel yaklaşım, kambiyo senetleri alanında kanunlar ihtilâfî kurallarının katı ve spesifik olması gerektiği yönündedir²⁴⁶.

Poliçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanunlar İhtilâfî Meselelerinin Çözümüne Dair Konvansiyon, yirmi madde hükmünden ve bir Protokol'den oluşmaktadır. Konvansiyonun ilk on maddesi poliçe ve bonolarda çeşitli konularda ortaya çıkacak uyuşmazlıklara uygulanacak hukuka ilişkindir. Sonraki on maddesi de Konvansiyonun yürürlüğe girmesi, Konvansiyona katılımın ne şekilde olacağı gibi hususlara ilişkin hükümler içermektedir²⁴⁷.

²⁴⁶ ROOIJ and POLAK, s. 89.

²⁴⁷ Konvansiyonda yer alan hükümler için bkz. Alberto MONTANARI and Vincent A. NARCISI, **Conflict of Laws in Italy** (Kluwer Law International, 1997), s. 173 vd.

Konvansiyonun birinci maddesi, kapsam ve uygulama maddesi olup, ilgili madde, “âkit devletler poliçe ve bonolarda Konvansiyonda yazılı kanunlar ihtilâfları için Konvansiyon hükümlerini uygulamayı taahhüt ederler” demektedir.

Konvansiyonun ikinci maddesi, poliçe ve bono ile taahhütte bulunma ehliyetine ilişkin olup, bu konuya ilişkin olarak ilk fıkrada millî hukuku yetkili kılınmakta; takip eden fıkra ise, ilk fıkra uyarınca ehliyeti haiz olmayan kişinin mevzuatı bakımından kendisini ehil sayan bir memleket içinde imza koymuşsa, bu taahhüdünün geçerli olacağını belirtmektedir. Ayrıca, Konvansiyonun bu maddesinde ehliyeteye ilişkin uyuşmazlıklarda atfin uygulanmasını mümkün kılan hükme de yer verilmiştir.

Anglo-sakson hukukunda genel hukukî işlem ehliyeti bakımından ikametgâh bağlama noktası; kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyeti bakımından da taahhütte bulunulan yer bağlama noktası tercih edilmekte idi. Cenevre Konvansiyonlarında, *Anglo-sakson* hukukuna göre farklı bir yol izlenmiştir. Genel olarak hukuki işlemlerde ehliyeteye ilişkin uyuşmazlıklara uygulanacak hukuk konusunda Kıta Avrupası hukukunda yerleşen millî hukuk (*lex patriae*) bağlama noktasının tercih edilmesi yönündeki anlayış Cenevre Konvansiyonlarına da yansımıştır. Kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyeti bakımından *Anglo-sakson* hukukunda işlem menfaati ön plâna çıkarken, Cenevre Konvansiyonlarında taraf menfaati ön plâna çıkmaktadır²⁴⁸.

Konvansiyonun üçüncü maddesi, kambiyo senetlerinin geçerlilik şartlarından olan şekle ilişkin olup, şekil konusunda kambiyo taahhüdünün yapıldığı yer hukuku, başka bir ifadeyle *Logus Regit Actum (LRA)* kaidesi kabul edilmiştir. *LRA* ilkesinin uygulanmasının ortaya çıkaracağı haksız sonuçların önüne geçmek için, maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında tamamlayıcı kurallar kabul edilmiştir²⁴⁹.

Konvansiyonun dördüncü maddesi, üzerinde en çok tartışılan madde olup, kambiyo taahhütlerine uygulanacak hukuka ilişkindir. Maddede poliçeyi kabul eden kimsenin taahhüdünden doğan neticeler ödeme yeri hukukuna tâbi tutulurken, diğer borçluların taahhütlerinden doğan neticeler ise, bu taahhütlerin imzalanmış olduğu yerin hukukuna

²⁴⁸ RABEL, s. 173 vd.

²⁴⁹ MONTANARI and NARCISI, s. 173-174.

tâbi tutulmuşlardır. Kabul eden muhatap açısından, taahhütlerin birliği esasından hareket edilmiş; diğer borçlular açısından ise taahhütlerin bağımsızlığı esasından hareket edilerek bağlama kuralı oluşturulmuştur²⁵⁰.

Konvansiyonun beşinci maddesi, müracaat haklarının kullanılabilmesi için gerekli olan sürelerle ilişkin olup, bu konuda uygulanacak hukuk, bütün poliçe borçluları açısından poliçenin keşide yeri hukukudur.

Konvansiyonun altıncı maddesi, kambiyo senetleri hukukunun en çetrefilli konusu olan provizyon (karşılık) meselesi ile ilgilidir. Poliçede bir karşılığın bulunmasının gerekli olup olmadığı ve (eğer gerekli ise) karşılığın hamile geçip geçmeyeceği bir çok ülke hukukunda farklı olarak düzenlemiştir. Yeknesak Kanun, bu konuya ilişkin olarak öne çıkan iki nazariyeden, (karşılığı kabul etmeyen) Alman nazariyesini benimsemiş; ancak bunun ortaya çıkaracağı mahzurların önüne geçmek amacıyla, karşılığı benimseyen Fransız nazariyesinin de etkisinde kalarak, (karşılık lehine) bazı istisnai hükümler kabul etmiştir. Maddî hukuk açısından bu çözüm tarzı uygulanacak hukuk cephesine de yansımıştır. Karşılığın hamile intikal edip etmeyeceğine ilişkin olarak keşide yeri hukukunun yetkisi kabul edilmiştir.

Yedinci madde, poliçede kısmî kabul ve kısmî ödemeye ilişkin olup, kabulün poliçedeki bedelin bir kısmına hasredilip edilemeyeceğinin ve hamilin kısmî ödemeyi kabule mecbur olup olmadığının ödeme yerindeki hukuka göre belirleneceğini hüküm altına almaktadır.

Sekizinci madde, protestonun şekli ve protesto çekilmesi için gerekli olan süreler ile poliçeden doğan hakların kullanılması veya muhafazası için gerekli diğer işlemlerin şekline uygulanacak hukuk ile ilgilidir.

Konvansiyonun dokuzuncu maddesi, poliçenin kaybolması veya çalınması halinde alınacak tedbirlere ilişkin olarak, poliçenin ödeneceği yerin hukukunu yetkili kılmıştır.

Konvansiyonun onuncu maddesi, âkit devletlerin, maddede belirtilen bazı hallerde, bu Konvansiyonda kabul edilen devletler özel hukuku ilkelerini uygulamama hakkını

²⁵⁰ MONTANARI and NARCISI, s. 174.

saklı tutacaklarına ilişkindir. Bu haller şunlardır: (1) Konvansiyona taraf olan ülkelerin dışında yapılan bir kambiyo taahhüdünün söz konusu olması. (2) Konvansiyondaki prensiplere göre uygulanması mümkün olan, ancak, âkit devletlerde yürürlükte olmayan bir hükmün söz konusu olması.

2.2.3.3. Çekle İlgili Bazı Kanunlar İhtilâfı Meselelerinin Çözümüne Dair Konvansiyon

Bu Konvansiyon 19 madde hükmünden ve bir Protokol'den oluşmaktadır. Konvansiyonun ilk dokuz maddesi çekte çeşitli konularda orta çıkacak uyuşmazlıklarda uygulanacak hukuka ilişkindir. Sonraki on maddesi de Konvansiyonun yürürlüğe girmesi, imzaya açılması, katılımların ne şekilde gerçekleşeceği gibi hususlara ilişkin hükümler içermektedir. Poliçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanunlar İhtilâfı Meselelerinin Çözümüne Dair 1930 Tarihli Konvansiyona benzer sistematikte kaleme alınmıştır. Ancak, çekin niteliğinden kaynaklanan farklılıklar nedeniyle, uygulanacak hukuk bakımından, poliçeye göre farklı tercihlerin düzenleme altına alındığını görmekteyiz.

Konvansiyonun birinci maddesi, Konvansiyonun uygulanması ve kapsamına ilişkin olup, “âkit devletler çeklerde Konvansiyonda yazılı kanunlar ihtilâfları için Konvansiyon hükümlerini uygulamayı taahhüt ederler” demektedir.

Konvansiyonun ikinci maddesi, çek taahhüdünde bulunma ehliyetine ilişkin olup, bu hususta uygulanacak hukuk olarak millî hukuku yetkili kılmaktadır.

Çekte muhatabın çoğu kez bir banka olmasından hareketle, Konvansiyonun üçüncü maddesinde muhatabın ehliyetine ilişkin bir hükme yer verilmiştir. Muhatabın ehliyeti hususunda ödeme yeri hukukunun yetkisi kabul edilmiştir.

Dördüncü madde, çekin geçerlilik şartlarından biri olan şekle uygulanacak hukuk ile alakalıdır. Bu konuda hukuk işlemin yapıldığı yer hukukunun yetkisi, yani *LRA* kabul edilmiştir. *LRA* kuralının uygulanmasının ortaya çıkaracağı mahzurların önüne geçmek için şekle uygulanacak hukuka ilişkin olarak poliçelerde olduğu gibi tamamlayıcı kurallara yer verilmiştir.

Esasa uygulanacak hukuka ilişkin olarak karşımıza beşinci madde çıkmaktadır. Çekten doğan taahhütlerin neticelerine, bu taahhütlerin yapıldığı yerin hukukunun uygulanacağı kabul edilmiştir. Yine poliçelerde olduğu gibi, esasa uygulanacak hukukunun tespitinde taahhütlerin bağımsızlığı esası temel alınmıştır.

Altıncı madde, çekte müracaat haklarının kullanılmasında süreler, senetteki bütün şahıslar açısından çekin keşide edildiği yerin hukukuna göre belirleneceği düzenlenmiştir.

Çek, poliçe ve bonodan farklı olarak bir kredi vasıtası değil, ödeme vasıtasıdır. Bu nedenle çekle ilgili olarak ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların pek çoğunun çekin ödenmesi esnasında ortaya çıktığı ve çekin ödenmesi ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle, Konvansiyonun yedinci maddesi, çek ile ilgili hangi uyuşmazlıklarda ödeme yeri hukukunun uygulanacağına ilişkin hükümler tespit etmiştir.

Ödeme yeri hukukunun yetkisinin söz konusu olduğu bu durumlara, çekin mutlaka görüldüğünde mi ödenmesi gerektiği, yoksa görüldükten muayyen bir müddet sonra ödenmesi şartıyla da keşide edilip edilemeyeceği ve hakiki keşide gününden sonraki bir günün çeki yazılmasının ne gibi neticeler doğuracağı; ibraz müddeti; hamilin kısmen ödemeyi isteyebilip isteyemeyeceği ve böyle bir ödemeyi kabule mecbur olup olmadığı; çekin karşılığı üzerinde hamilin haklarının bulunup bulunmadığı; keşidecinin çekten cayabilip cayamayacağı gibi hususlar örnek olarak verilebilir²⁵¹.

Konvansiyonun sekizinci maddesi, protestonun şekli ve süresi ile çeklere ilişkin hakların kullanılması için gerekli diğer işlemlerin şekline uygulanacak hukuku düzenlemektedir. Bu konuda, bağlama noktası olarak, protestonun çekilmesinin veya diğer önlemlerin alınmasının zorunda olduğu yer hukuku kabul edilmiştir.

Konvansiyonun dokuzuncu maddesi, poliçelere ilişkin Konvansiyonda olduğu gibi, âkit devletlerin, maddede belirtilen bazı hallerde, Bu Konvansiyonda kabul edilen devletler özel hukuku ilkelerini uygulamama hakkını saklı tutacaklarına ilişkindir.

²⁵¹ RABEL, s. 211 vd.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUKUNDA KAMBIYO SENETLERİ

1. MİLLETLERARASI YETKİLİ MAHKEME

Yukarıda belirttiğimiz gibi, ülke yasa koyucuları, milletlerarası yetki kurallarını belirlemede, genellikle, ülke içi yetki kurallarına göndermede bulunan genel bir hüküm ile bunun yanında tamamlayıcı nitelikte yetki kurallarını içeren bir sistemi tercih etmektedirler. Türk yasa koyucusu da Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini bu sistemden hareketle tespit etmiştir. Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun²⁵²da (MÖHUK) düzenlenmektedir. MÖHUK, Türk mahkemelerinin yetkisi için, iç hukuka göndermede bulunan genel bir hükme (m. 40) yer verdiği gibi, bazı hususlarda kendisi ikame yetki kuralları (m. 41, 42, 44, 45, 46 ve 47) getirmiştir. Gerek MÖHUK m. 40'dan hareketle iç hukukta, gerek MÖHUK'daki ikame yetki kurallarında, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda milletlerarası yetkili mahkeme için bir hüküm yer almamaktadır. Peki, bu durumda yabancı unsur içeren kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi nasıl tespit edilecektir? Bu konuda izlenecek yöntem şudur: MÖHUK ve diğer kanunlarda yer alan yetkiye ilişkin hükümler esas alınacaktır. Bu hükümler ile kambiyo senetlerine özgü yabancı unsurlu uyuşmazlıkların ortaya çıkış şekillerinin (uyuşmazlığa konu olan kambiyo senedi ilişkisinin ve onun da temelinde yatan asıl borç ilişkisinin niteliğinin) birlikte değerlendirilmesi neticesinde milletlerarası yetki kuralları tespit edilecektir.

1.1. GENEL ESAS (MÖHUK m. 40)

MÖHUK m. 40, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin iç hukukun yer itibariyle yetki kurallarıyla tayin edileceğini düzenlemektedir. Yer itibariyle yetki kurallarının ana kaynağı, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu²⁵³ (HUMK) dur. Bunun

²⁵² MÖHUK olarak ifade edilecektir. MÖHUK için bkz. RG 12.12.2007, Sayı: 26728.

²⁵³ HUMK olarak ifade edilecektir. HUMK için bkz. RG 02, 03, 04. 07. 1927, Sayı: 622, 623, 624.

yanında diğer kanunlarda da yetkiye ilişkin hükümler bulunmaktadır. MÖHUK m. 40 ile milletlerarası yetki konusunda genel bir kural getirilmiştir²⁵⁴.

1.2. İÇ HUKUKUN YER İTİBARIYLA YETKİ KURALLARI

Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar için milletlerarası genel yetkili mahkemeyi, MÖHUK m. 40 göndermesiyle, (aşağıda ayrıntılı olarak incelenecek olan) HUMK m. 9'dan tespit edebiliriz. Hemen belirtelim ki, HUMK m. 9'a göre, genel milletlerarası yetkili mahkeme, davalının ikametgâhı mahkemesidir. Bununla birlikte, Türkiye'de ikametgâhı olmayanlara karşı açılacak malvarlığı haklarına ilişkin davalarda yetkili mahkemeyi düzenleyen HUMK m. 16 üzerinde de ayrıca durmak gerekecektir.

Milletlerarası özel yetkili mahkeme veya mahkemelere gelecek olursak, bu mahkemeleri, yine MÖHUK m. 40 göndermesiyle başta HUMK olmak üzere, iç hukuktaki düzenlemelerden tespit etmek mümkündür. Kambiyo senedi ilişkisinin sözleşmelerle olan yakın ilgisinden hareketle, öncelikle Türk hukukunda sözleşmeler açısından yetkili mahkemeyi düzenleyen HUMK m. 10 ile tüzel kişilerin veya tüzel kişiliği bulunmayan işletmelerin şubelerinin yapmış olduğu işlemlerden dolayı yetkili mahkemeyi düzenleyen HUMK m. 17 inceleme konusu yapılmalıdır.

HUMK dışında diğer kanunlarda yer alan ve konumuzla ilgisi olabilecek yetki hükümleri üzerinde de durmak gerekecektir. Rızası olmaksızın kambiyo senedi elinden çıkan kimse için yetkili mahkemeyi düzenleyen Türk Ticaret Kanunu (TTK) m. 669 başta olmak üzere Kanunun diğer ilgili hükümleri ve Ecnebi Anonim ve Sermayesi Eshama Münkasem Şirketlerle Ecnebi Sigorta Şirketleri Hakkında Kanunu Muvakkat²⁵⁵ (EŞHK) m. 10'da yer alan yer itibariyle yetki kuralları da Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin belirlenmesinde dikkate alındığından, üzerinde durmamız gereken diğer düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁵⁴ Bu kural, milletlerarası yetkiyi iç hukuk ile uyum içinde olan, uygulanması kolay ve uyuşmazlıkların niteliğine uygun düşen bir esasa bağlamıştır: ÇELİKEL, MÖH, s. 318.

²⁵⁵ EŞHK olarak ifade edilecektir. EŞHK için bkz. Düstur: II. Tertip, C. 7, s. 142; Bilgin TİRYAKİOĞLU, Mesut AYGÜN ve Esin KÜÇÜK, **Türk Uluslararası Özel Hukuk Mevzuatı** (Üçüncü Bası. Ankara: Yetkin Yayınları, 2007), s. 463 vd.

1.2.1. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun İlgili Hükümleri

1.2.1.1. Genel Yetki Tesisinde Başvurulan Yetki Kıstası - Davalının İkametgâhı (HUMK m. 9)

HUMK m. 9'a göre, "*Her dava, kanunda aksine hüküm bulunmadıkça açıldığı tarihte davalının Türk Kanunu Medenisi gereğince ikametgâhı sayılan yer mahkemesinde görülür. Davalının ikametgâhı belli değilse, davaya Türkiye'de son defa oturduğu yer mahkemesinde bakılır.*

Davalı birden fazla ise, dava bunlardan birinin ikametgâhı mahkemesinde açılır. ...".

İç hukukta genel yetki kuralı olan davalının ikametgâhı mahkemesi, MÖHUK m. 27'nin yapmış olduğu gönderme nedeniyle milletlerarası yetki açısından da aynı fonksiyona sahiptir²⁵⁶. HUMK m. 9'da düzenlenen davalının ikametgâhı kıstası, kural olarak tüm davalarda genel yetkili mahkemenin tesisinde kullanılmaktadır. Davalının ikametgâhı mahkemesinin tercih edilmesinin nedeni, mahkemeden hukukî korunma, yani kendi lehine bir karar verilmesini talep eden davacının, davalının ikametgâhına giderek davayı açmasının uygun olmasıdır. Bu konuda külfeti davacı üstlenmelidir²⁵⁷. Çünkü, davacı haklı olduğunu ispat edinceye kadar, haksız farz olunmakta ve taraflardan birinin diğerinin ayağına gitmesi hususunda külfet davacıya yükletilmektedir²⁵⁸.

HUMK m. 9/I'de belirtildiği gibi, genel yetki, davalının dava açıldığı tarihteki ikametgâhına göre belirlenir. Davalının ikametgâhındaki mahkemede dava açıldıktan

²⁵⁶ EKŞİ, Yetki, s. 81.

²⁵⁷ PEKCANITEZ, ATALAY ve ÖZEKES, s. 104.

²⁵⁸ Bu noktada haksızlığı sabit olmamış davalıya külfet yüklemek doğru olmazdı: İlhan E. POSTACIOĞLU, **Medeni Usul Hukuku Dersleri C. I** (Altıncı Bası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları (Yayın No: 1986), 1975), s. 150. Latince "*perpetuatis fori*" adı verilen, davalının devamlı ikametgâhı mahkemesinin yetkili olması hakkındaki kural hemen bütün hukuk sistemlerinde cari, zaman ve mekân itibarıyla yaygın bir prensiptir. Bu prensibin izahı da kolaydır. Mecelle'nin ifade eylediği üzere bereati zimmet asıldır. Davacı haklı olduğunu ve hakkının davalı tarafından ihlal edildiğini iddia ettiğine göre, aslın hilâfını ileri sürüyor demektir. Bu itibarla davanın külfetinin davacıya yüklenmesi gerekir. İspat külfeti bakımından böyle olduğu gibi, mahkemenin yetkisi bakımından da durum böyledir. Haksız olduğu henüz sabit olmayan davalıya asgari zahmet ve masraf yüklemesi düşüncesi, davalının ikametgâhına davacının gitmesini zaruri kılar; davalının tabîî hâkimi buradadır: Necip BİLGE, **Medeni Yargılama Hukuku** (İkinci Basım, Ankara: 1967), s. 168.

sonra, davalı ikametgâhını değiştirse bile, bu değişiklik, mahkemenin yetkisini etkilemez²⁵⁹.

Türk hukukunda (gerçek) kişinin ikametgâhı²⁶⁰, “sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir” (MK m. 19/I). İkametgâhı olmayan veya ikametgâhı belli olmayan bir şahsın “halen oturduğu yer”, onun ikametgâhı kabul edilir (MK m. 20/II). Tüzel kişilerde de genel yetkili mahkeme olarak davalı tüzel kişinin ikametgâhının (idare merkezinin) bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir. Tüzel kişinin idare merkezi, onun statüsünde yazılı olan yerdir. Ancak, tüzel kişinin gerçek (fiili anlamda) idare merkezi, statüsünde yazılı olan idare merkezinden farklı ise, gerçek idare merkezi dikkate alınmalıdır. Bu durumda genel yetkili mahkeme, davalı tüzel kişinin gerçek idare merkezinin bulunduğu yer olacaktır.

Davalı birden fazla ise, dava bunlardan birinin ikametgâhı mahkemesinde de açılabilir. (HUMK m. 9/II). Buna göre davalılardan birinin ikametgâhının Türkiye’de bulunması halinde, diğer davalılar bakımından da Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi doğacaktır.

1.2.1.2. Özel (Tali) Yetki Tesisinde Başvurulan Yetki Kıstasları

1.2.1.2.1. Davalının Türkiye’de Sakin Olduğu Yer – Davalının Malının, Teminatının veya Çekişmeli Şeyin Bulunduğu Yer (HUMK m. 16)

HUMK m. 16, Türkiye’de ikametgâhı olmayan davalıya karşı açılacak malvarlığı haklarına ilişkin davalarda yetkili mahkeme için bir düzenleme getirmektedir. HUMK m. 16’ya göre, Türkiye’de bilinen ikametgâhları olmayan kişiler aleyhine açılacak mal davaları, bu kişilerin Türkiye’de sakın oldukları yer mahkemesinde, Türkiye’de sakın değilse, malın, münazaalı şeyin veya teminatı varsa o teminatın bulunduğu yer mahkemesinde görülebilecektir.

²⁵⁹ Baki KURU, **Hukuk Muhakemeleri Usulü C. I** (Altıncı Bası. İstanbul: Demir Demir Müşavirlik ve Yayıncılık Ltd. Şti., 2001), s. 384.

²⁶⁰ Medeni Kanunda ikametgâh kavramı için, “yerleşim yeri” ifadesi kullanılmaktadır.

Acaba, davalının Türkiye’de ikametgâhının bulunmaması durumunda kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar için HUMK m. 16’da yer alan yetki kuralının uygulanması mümkün müdür? Şüphesiz ki evet. Çünkü, doktrinde HUMK m. 16’da yer alan “mal davaları” ifadesi geniş olarak yorumlanmakta; mal davaları olarak, malvarlığı haklarına ilişkin (mamelek hukukundan doğan) her türlü mal ve alacak davalarının anlaşılması gerektiği kabul edilmektedir²⁶¹. Dolayısıyla kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklara ilişkin davalar da, HUMK m. 16 kapsamında yer almaktadır.

Yetkili mahkemeyi belirlemede öncelik, davalının Türkiye’de sakin olduğu yere verilmiştir. Bu esas, HUMK m. 9/I-2.c.’de²⁶² yer alan “Türkiye’de son defa oturduğu yer esasından farklıdır. Çünkü, sakin olunan yer esası dava açıldığı anda Türkiye’de oturmayı ifade ettiği halde, Türkiye’de son defa oturduğu yer esası dava açıldığı zaman Türkiye’de oturmayı gerektirmemekte ve davalının, davadan önceki bir dönemde Türkiye’de oturmuş olması anlamına gelmektedir²⁶³. Buna göre, davalı, dava açıldığı tarihte Türkiye’de oturmuyor ise kendisine karşı 16. maddede yer alan yetki esaslarına göre dava açılmayacaktır. Buna karşılık son defa Türkiye’de oturduğu bir yer varsa ona karşı HUMK m. 9/I-2.c. uyarınca bu yer mahkemesinde dava açılacaktır²⁶⁴.

Davalının Türkiye’de sakin olmaması halinde mahkemenin milletlerarası yetkisi maddede sayılan diğer seçimlik yetki esaslarına göre belirlenecektir. Seçimlik yetki esasları, malların bulunduğu yer veya çekişmeli malın veya mal için teminat verilmişse o teminatın bulunduğu yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradaki mal kavramının kapsamına sadece gayrimenkul ve menkuller girmez, aynı zamanda davalının Türkiye’de hisse senedi, poliçe veya bono gibi kıymetli evrakı, telif veya ihtira beratı gibi, bir hakkı varsa ona karşı Türkiye’de mal, senet veya hakların bulunduğu yerde dava açılabilir²⁶⁵.

²⁶¹ Sabri Şakir ANSAY, **Hukuk Yargılama Usûlleri** (Altıncı Bası. Ankara: 1957), s. 97; KURU, s. 407; POSTACIOĞLU, s. 168.

²⁶² HUMK m. 9/I-2. c. hükmü şöyledir: “...Davalının ikametgâhı belli değilse, davaya Türkiye’de son defa oturduğu yer mahkemesinde bakılır”.

²⁶³ KURU, s. 408.

²⁶⁴ EKŞİ, Yetki, s. 139-140.

²⁶⁵ Ayrıca, davalının Türkiye’de bulunan bir üçüncü kişiden alacaklı olması durumunda bu alacak hakkı onun malvarlığına dâhil olduğundan 16. maddenin kapsamına giren davalarda Türk mahkemeleri milletlerarası yetkiye sahip olacaktır: KURU, s. 408.

HUMK m. 16'da malların değeri bakımından herhangi bir sınır çizilmemiştir. Bu nedenle malların değeri az olsa bile, bu malların bulunduğu yerde dava açılacağı kabul edilmektedir²⁶⁶. Bununla birlikte, üzerinde durulmayacak derecede değersiz bir malvarlığı, milletlerarası yetkinin doğumu için yeterli olmamalıdır. Aksi halde Türkiye ile hemen hemen mevcut olmayan bir ilişkiye dayanılarak yetki tesis edilmiş olur²⁶⁷. Örneğin, turist olarak Türkiye'de bulunan davalının üzerindeki giyim eşyası 16. madde anlamında mal sayılamaz. Fakat, söz konusu kişi otomobili ile gelmişse, Türkiye'de malı var sayılmalı ve otomobilin bulunduğu yerde kendisine karşı dava açılmalıdır²⁶⁸.

HUMK m. 16 açısından önemli bir husus, bu maddenin uygulanması için davanın söz konusu mallarla ilgisinin aranmamasıdır. HUMK m. 16'da hem çekişmeli malların, hem davalıya ait diğer malların bulunduğu yer mahkemeleri yetkili kılınmıştır. Bu nedenle çekişmeli mal Türkiye'de bulunmamakla birlikte, davalıya ait başka malların Türkiye'de bulunması durumunda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin varlığından söz etmek mümkündür²⁶⁹.

Teminatın bulunduğu yer 16. maddede yer alan en son yetki esasıdır. Kendisine karşı dava açılacak kişinin Türkiye'de ipotek, rehin veya hapis hakkı gibi bir teminatının bulunması Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini oluşturacaktır. Teminatın mutlaka davalı tarafından verilmesi şart değildir. Üçüncü kişilerin davalı için göstermiş oldukları teminatlar da buraya dâhildir²⁷⁰.

1.2.1.2.2. Sözleşmenin İfa Olunacağı Yer (Senedin Ödeneceği Yer)

Sözleşmeden doğan davalarda yetkiyi düzenleyen HUMK'un 10. maddesi iki ayrı ihtimali içermektedir. Bu maddeye göre, davacı, davasını sözleşmenin ifa edileceği yer mahkemesinde veya; davalı veya vekili dava zamanında orada bulunmak şartıyla sözleşmenin yapıldığı yer mahkemesinde açabilir. Kambiyo senetlerinden doğan

²⁶⁶ KURU, s. 408-409

²⁶⁷ NOMER ve ŞANLI, , s. 400.

²⁶⁸ KURU, s. 409.

²⁶⁹ EKŞİ, Yetki, s. 141.

²⁷⁰ KURU, s. 409.

uyuşmazlıklara ilişkin olarak, öncelikle neden sözleşmeler için kabul edilen yetkili mahkemeye (veya mahkemelere) yöneldiğimizi; daha sonra da HUMK m. 10'da yer alan seçimlik yetkilerden, sözleşmenin yapıldığı yer kıstasını neden dikkate almadığımızı açıklamaya çalışacağız.

Kambiyo senedi ilişkisi, bir sözleşme niteliğinde olmamakla birlikte²⁷¹, karakteristik yönlerinin (kredi veya ödeme vasıtası olarak) para borcuna dayanması ve olası sonuçlarının da sözleşmelerle benzer niteliklere sahip bulunması nedeniyle, sözleşmeden doğan borç ilişkileri için söz konusu olabilecek özel yetkili mahkemelerin, kıyasen kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar için de tercih edilmesi mümkündür²⁷². Ancak, burada sebepsiz zenginleşme ve istirdat davalarını, TTK'nın kambiyo senetlerine ilişkin bazı uyuşmazlıklar için yetkili mahkemeyi düzenleyen hükümlerini ve özel yetki hükümlerini ayrı tutmak gerekir. Kambiyo senetlerine ilişkin olarak sebepsiz zenginleşme ve istirdat davaları, genel yetkili mahkeme olan davalının ikametgâhı mahkemesinde açılacaktır²⁷³. Bu haller dışında kalan kambiyo senetleriyle ilgili uyuşmazlıklarda sözleşmeler için kabul edilen yetkili mahkemelerde dava açılabilir.

HUMK m. 10'da yer alan seçimlik yetki kıstaslarından sözleşmenin yapıldığı yer kıstasının, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar açısından uygulanması söz konusu değildir. Çünkü, kambiyo ilişkisinin sözleşmeden bağımsız bir mahiyeti olmakla birlikte, kambiyo senetleri açısından uyuşmazlıkların çoğu senedin ödenmesi aşamasında ortaya çıkar. Bu noktada akla gelebilecek olan poliçe ve çekin keşide edildiği, bononun tanzim edildiği yer mahkemesinin yetkili mahkeme olarak karşımıza çıkması, ancak kanunlarda özel bir hüküm bulunması veya buna ilişkin bir yetki klotunun senette yer alması halinde mümkün olabilir.

²⁷¹ Poliçe ve çekte bir "havale" ilişkisi; bonoda ise bir "ödeme vaadi" ilişkisi söz konusudur.

²⁷² **Karayalçın** ve **Domaniç**, yetkili mahkemenin tayini bakımından, poliçelerde ödeme yerinin bilinmesinin gerekli olduğunu belirtmektedir: KARAYALÇIN, s. 112; DOMANIÇ, Kıymetli Evrak, s. 147, 375. Karşı görüş için bkz. Turgut KALPSÜZ, "Poliçelerde Ödeme Yerinin Önemi", BATİDER, C. V, S. 4: 663-680, (1970), s. 663 vd.

²⁷³ Bu konuya ilişkin olarak bkz. Saim ÜSTÜNDAĞ, **Medeni Yargılama Hukuku C. I-II** (Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş Beşinci Bası. İstanbul: 1992), s. 217; BİLGE, s. 178.

HUMK m. 10'da yer alan diğer seçimlik yetki kıstası, sözleşmenin ifa edileceği yer kıstasıdır. Sözleşmenin ifa edileceği yer²⁷⁴, kambiyo senetleri açısından senedin ödeneceği yere karşılık gelir²⁷⁵.

İfa yeri kıstasının anlamlandırılması ayrı bir hukukî sorun teşkil eder. Kambiyo senedinde senedin ödeneceği yer belli ise, davacı davasını o yer mahkemesinde açabilecektir. Ancak, kambiyo senedinde ödeme yeri açıkça yazılı değilse, ödeme yerinin neresi olacağı sorunu, yabancı unsurlu kambiyo senetlerinden doğan bir uyuşmazlık söz konusu olduğunda yetki kuralının ait olduğu hukuk düzenine, bu bağlamda Türk hukukuna göre araştırılmalıdır. Kambiyo senetlerinde ödeme yerine ilişkin hükümler TTK'da yer almaktadır.

Police, bono ve çekte ödeme yerinin gösterilmesi, "alternatif mecburî" bir unsurdur²⁷⁶. Policede ödeme yeri ayrıca belirtilmediyse, muhatabın soyadının yanında yazılı olan yer, ödeme yeri ve aynı zamanda muhatabın ikametgâhı olarak kabul edilir (TTK m. 584/III). Çekte ödeme yeri belirtilmediyse, muhatabın ad ve soyadının yanında yazılı olan yer, ödeme yeri olarak kabul edilir. Policeden farklı olarak, çekte muhatabın adı ve soyadı yanında birden fazla yer gösterildiği takdirde çek, ilk gösterilen yerde ödenir. Böyle bir açıklık ve başka bir kayıt da mevcut değilse, çek muhatabın iş merkezinin bulunduğu yerde ödenir (TTK m. 693/II). Bonoda ise, ödeme yeri belirtilmediyse, senedin tanzim edildiği yer, ödeme yeri ve aynı zamanda tanzim edenin ikametgâhı sayılır (TTK m. 689)²⁷⁷. TTK'da belirtilen bu unsurların yokluğu halinde (örneğin, senedin keşide veya tanzim edildiği yer eksikse), kambiyo senedi niteliğini taşıyan bir senetten söz edilemeyeceğinden, ödeme yerini araştırmanın bir anlamı da olmayacaktır.

²⁷⁴ Tarafların ifa yerini kararlaştırmadığı, tam iki tarafa borç yükleyen âkitlerde birden fazla ifa yeri bulunduğundan, hangi tarafın borcunu ifa edeceği yerin dikkate alınacağı gibi bir sorun, kambiyo senetleri açısından söz konusu olamaz. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın AYBAY, "Borcun İfa Yeri ve Yetkili Mahkeme", *İÜHFİM*, C. XXVI, S. 1-4: 218-225, (1960), s. 220-221.

²⁷⁵ ÖZTAN, s. 475.

²⁷⁶ KARAYALÇIN, s. 111 vd.; ÖZTAN, s. 473.

²⁷⁷ Özetle, kambiyo senedinin ödeme yeri, senette belirtilmediği takdirde, borçlu durumunda bulunan kimselerin (police ve çekte muhatabın; bonoda keşidecinin) ikametgâhıdır: KALPSÜZ, "Ödeme Yeri", 663 vd.; KARAYALÇIN, s. 112, 269 ve 315; DOMANIÇ, Kıymetli Evrak, s. 147, 349 ve 373-375.

Ödeme yerine ilişkin TTK'da kabul edilen bu esaslardan anlaşılacağı üzere, (kambiyo senedi borcunun genelde bir para borcu olmasına rağmen) para borçlarının kural olarak alacaklının ikametgâhında ödeneceği prensibinden (BK m. 73) bilerek ve isteyerek senet borçlusu lehine ayrılmış; başkaca bir mahal gösterilmediği takdirde, ödemenin borçlunun ikametgâhında yapılacağı kabul edilmiştir²⁷⁸. Bu husus, doktrinde her zaman, kıymetli evrakı, alelâde senetlerden ayıran belli başlı farklardan biri olarak gösterilmiş ve kıymetli evraka bağlı bir para borcunun, götürülecek borç mahiyetinde olan alelâde para borçlarına nazaran, bir aranacak borç karakteri taşıdığı önemle ortaya konmuştur²⁷⁹.

Police ve çek açısından daha önce ikametgâhlı police ve ikametgâhlı çek üzerinde durmuştuk²⁸⁰. Keşideci tarafından muhatabın ikametgâhının bulunduğu yerden başka bir yerde ödenmek üzere çekilen police veya çek, ikametgâhlı police veya ikametgâhlı çektir. Dolayısıyla, ikametgâhlı police veya ikametgâhlı çek için ödeme yeri mahkemesini tespit ederken, borçlunun ikametgâhı mahkemesi prensibinden ayrılma, senette belirtilen ödeme yeri mahkemesine yönelme söz konusu olmaktadır.

Ödeme yeri mahkemesinin tespitinde policeye özgü olarak ortaya çıkabilecek bir problemin halli gerekmektedir. Şöyle ki, poliçelerde muhatap, kabulden evvel kambiyo ilişkisine dâhil olmayacağı ve bu yüzden senet borçlusu sayılmayacağından, borçlu olarak muhatabın ikametgâhının davanın açılacağı yer olabilmesi için, poliçenin muhatap tarafından kabul edilmesine ihtiyaç vardır²⁸¹. Eğer, police muhatap tarafından kabul edilmediyse, ödeme yeri mahkemesi neresi olacaktır? Bu durumda genel yetki kuralı olan HUMK m. 9'dan hareketle, senedin ödenmemesi nedeniyle davalı konumunda bulunan müracaat borçlusunun ikametgâhı olan yerde dava açılacaktır.

Sonuç olarak, kambiyo senetleri açısından ödeme yeri kıstasına göre yetkili mahkeme tespit edildiğinde, muhatap veya müracaat borçlularının ikametgâhı mahkemesi karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla genel yetkili mahkeme olan davalının ikametgâhı mahkemesi ile bir örtüşme olmaktadır. Burada davalının ikametgâhı

²⁷⁸ KALPSÜZ, "Ödeme Yeri", s. 672; ÖZTAN, s. 475.

²⁷⁹ KALPSÜZ, "Ödeme Yeri", s. 672 vd.

²⁸⁰ Bkz. yuk. s. 47.

²⁸¹ KALPSÜZ, "Ödeme Yeri", s. 680.

mahkemesinden farklı bir mahkeme, ancak ikametgâhlı poliçe ve ikametgâhlı çek açısından söz konusu olabilir.

1.2.1.2.3. Şubenin Bulunduğu Yer

Şubenin kendi başına işlem yapabilme yetkisi olsa da, bu işlemde doğan hak ve borçlar merkeze aittir. Çünkü, şubenin tüzel kişiliği bulunmadığından taraf ehliyeti de yoktur. Bu nedenle, şubenin yaptığı işlemde dolayı HUMK m. 9 uyarınca merkeze karşı, merkezin bulunduğu yerde dava açılabilir²⁸².

Bununla birlikte, şube ile iş yapanlara kolaylık sağlama düşüncesiyle, şubenin işlemlerinden dolayı, merkeze karşı dava açabilmek için şubenin bulunduğu yerde de dava açılabileceği kabul edilmiştir. HUMK m. 17 uyarınca, gerçek veya tüzel kişilerin çeşitli yerlerde şubeleri varsa o şubelerin işlemlerinden dolayı, iflâs davası hariç şubenin bulunduğu yer mahkemesinde dava açılabilir²⁸³. Bu durumda davacı, merkeze karşı merkezin bulunduğu yerde dava açabileceği gibi, şubenin bulunduğu yerde de dava açabilir. Davacının seçimlik hakkı mevcuttur²⁸⁴.

Kambiyo senetlerinden doğan bir uyuşmazlıkta şubenin bulunduğu yer mahkemesinin yetkisinden söz edebilmek için şubenin ve dolayısıyla temsil ettiği gerçek veya tüzel kişinin davalı konumunda bulunması gerekir. Şubenin bulunduğu yerin mahkemesinin yetkisi, özellikle Türkiye’de şube açmak suretiyle Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı şirketler açısından ve konumuzla alakalı olarak, örneğin, çekten doğan bir uyuşmazlıkta muhatap bankanın şubesinin davalı olarak karşımıza çıkmasında önem arz eder.

1.2.2. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Dışında Kalan İlgili Hükümler

1.2.2.1. Türk Ticaret Kanununda Yer Alan Yetkiye İlişkin Hükümler

Türk Ticaret Kanununda kambiyo senetlerinden doğan yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda milletlerarası yetkili mahkemeye ilişkin doğrudan bir düzenleme

²⁸² KURU, s. 468.

²⁸³ KURU, s. 469.

²⁸⁴ H. Yavuz ALANGOYA, Kamil YILDIRIM ve Nevhis Deren YILDIRIM, **Medeni Usul Hukuku Esasları** (Dördüncü Bası. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2004), s. 105.

bulunmamaktadır. TTK m. 669/I'de poliçenin iptali davası açılması halinde, bazı önleyici tedbirleri alma hususunda hangi mahkemenin yetkili olacağına ilişkin bir düzenleme vardır. Buna göre rızası olmaksızın poliçe elinden çıkan kimse, ödeme yerindeki mahkemeden, muhatabın poliçeyi ödemekten men edilmesini isteyebilir. Bu hüküm uyarınca ödeme yeri mahkemesinin önleyici tedbir alma hususunda yetkisi bulunmaktadır. TTK'nın 690 ve 729. maddeleri vasıtasıyla aynı hüküm, bono ve çekler hakkında da uygulanır. Ancak, şu husus unutulmamalıdır ki, bu düzenleme ile kambiyo senedinin iptali davasında yetkili mahkeme düzenlenmemiş, sadece önleyici tedbir alma hususunda ödeme yeri mahkemesi yetkili kılınmıştır. Kambiyo senedinin iptali davasında davalının ikametgâhı mahkemesinin yetkili olacağı unutulmamalıdır.

1.2.2.2. Ecnebi Anonim ve Sermayesi Eshama Münkasem Şirketlerle Ecnebi Sigorta Şirketleri Hakkında Kanunu Muvakkat (EŞHK) m. 10

EŞHK m. 10'a göre, yabancı anonim ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlerin Türkiye'de şube veya acentelerinin bulunduğu yerler, şirketin işlemlerinden dolayı açılacak davalar bakımından şirketin kanunî ikametgâhı sayılır ve bu yer mahkemeleri yetkilidir.

Bu kuralın amacı, söz konusu şirketlerle hukukî işleme girişen kişilerin menfaatlerinin korunmasıdır. Düzenleme, yabancı anonim ve sermayesi bölünmüş şirketlerin Türkiye'deki şubeleriyle işleme girişen kişileri şirketin merkezinin bulunduğu yabancı bir devlette dava açma külfetinden kurtarmaktır. Böylelikle, Türkiye'de hukukî işleme girişen kişilere daha elverişli bir hukukî durum sağlanmaktadır²⁸⁵.

EŞHK'da yer alan bu hükmün niteliği konusunda farklı görüşler mevcuttur²⁸⁶. Hükmün münhasır yetki tesis ettiği yönünde görüş²⁸⁷ ileri sürülmüştür. Hükmün münhasır yetki tesis ettiğinin kabulü halinde, söz konusu şirketlerin Türkiye'deki şube

²⁸⁵ Muammer Raşit SEVİĞ, "Devletler Hususî Hukukunda Adlî Salâhiyet", **İÜHFİM**, C. VII: 138-156, (1941), s. 146-147; ÇELİKEL, MÖH, s. 328-329; SARGIN, s. 159 vd.

²⁸⁶ EŞHK m. 10 için bkz. Vedat Raşit SEVİĞ, "Bir Yabancılık Unsuru Taşıyan Ticarî Davalar Hakkında Yetkili Mahkeme", **İstanbul Barosu Dergisi**, C. XXXIII, S. 7-8: 234-253, (1959), s. 240 vd.

²⁸⁷ Yılmaz ALTUĞ, **Devletler Hususi Hukukunda Yargı Yetkisi** (İkinci Bası. İstanbul: 1979), s. 70.

ve acentelerinin taraf olduğu hukukî işlemlerden doğan tüm uyuşmazlıklarda, şirketin şube veya acentesinin bulunduğu yer şirketin kanunî ikametgâhı sayılacak ve sadece bu mahkemelerde dava açılabilir.

Buna karşılık diğeri bir görüşe göre, bu kuralın gösterdiği mahkemenin münhasır yetkisi, şubenin açtığı veya maruz kaldığı dava, Türkiye'nin iç ticareti ile ilgili bir hukukî ilişkiye dayanıyorsa kabul edilmektedir. Dava konusu iç ticaret ile ilgili değilse, bu halde, Türk mahkemeleri münhasıran yetkili olmayabilir²⁸⁸.

EŞHK 10. maddesinin münhasır yetki tesis etmeyen kamu düzenine ilişkin bir yetki kuralı olduğu da öne sürülmüştür²⁸⁹. Bu görüşe göre, yabancı şirket davacı sıfatını haizse, şubenin bulunduğu yer mahkemesinin yetkisi kesindir. Şirketin davalı sıfatını haiz olması halinde ise, şubenin bulunduğu yer mahkemesinin yetkisi kesin değildir. Bir yetki anlaşmasıyla, yabancı bir mahkeme tayin edilmişse, bu anlaşma şube açısından kamu düzeni düşüncesi ile konulmuş bir yetki kuralını bertaraf etme amacı taşıdığından geçersizdir. Bununla birlikte, böyle bir anlaşma şube ile iş yapan kişiler bakımından aynı amacı taşımadığından geçerlidir ve şahıs yetki anlaşmasında gösterilen mahkemede dava açabilir²⁹⁰.

Doktrinde ileri sürülen diğeri bir görüşe göre, hukukî ilişkide tarafların tâbiyetinden başka yabancı unsur bulunmuyorsa, Türk mahkemelerin yetkisi, EŞHK m. 10 hükmü esas alınarak kesin kabul edilmelidir. Nitekim, Türkiye'de yaşayan şahıslarla bu ülkede yapılmış ve hüküm ve sonuçlarını yine Türkiye'de doğuracak olan bir hukukî işlemi yabancı bir mahkemenin yargılama yetkisine tâbi kılan anlaşma geçersiz sayılmalıdır. Buna karşılık, hukukî ilişkide tarafların tâbiyetinden başka yabancılık unsuru söz konusuysa, milletlerarası ticarî hayat üzerinde etki yaratan bu hukukî işlem, EŞHK m. 10 hükmü dışında bırakılmalıdır²⁹¹.

²⁸⁸ Vedat Raşit SEVİĞ, "Türkiye'nin Devletler Hususi Hukuku Kuralları Bakımından Mahkemenin Âkitle Tayin Edilmesi Hususu", **İÜHF**, C. XXXI, S. 1-4: 130-158, (1965), s. 145.

²⁸⁹ Ata SAKMAR, **Yabancı İlâmların Türkiye'deki Sonuçları** (İstanbul: 1982), s. 101-102; Vedat Raşit SEVİĞ, **Hukuk ve Ticaret Davalarında Türk ve Yabancı Mahkemelerin Devletler Hususi Hukuku Bakımından Yetkisi** (İstanbul: 1963), s. 150-151.

²⁹⁰ ÇELİKEL, MÖH, s. 329.

²⁹¹ SARGIN, s. 161. Benzer görüş için bkz. Gülin GÜNGÖR, **Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması** (Ankara: Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş., 2000), s. 148.

Netice olarak, yetkili bir Türk mahkemesinin bulunmaması nedeniyle yabancı bir ülkede dava açmak zorunda kalan davacının, davasını Türkiye’de açabilmesine olanak sağlayan 10. madde, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar açısından da Türk mahkemesini münhasır yetkili hale getiren bir kural niteliğinde değildir. EŞHK 10. madde, davacıya sadece ek bir imkân sağlamakta, onun dilediği takdirde yabancı bir mahkemede dava açmasını önleme amacını taşımaktadır²⁹². Bu nedenle, yabancı şirketlerin tarafı oldukları kambiyo senetlerinden doğacak uyuşmazlıkların mutlak surette Türk mahkemelerinde görülmesini temin etmek amacıyla kabul edilmiş bir münhasır yetki kuralının mevcut olduğu sonucuna varılmamalıdır. Ancak, yabancı şirketlerin söz konusu suiistimallerine son vermek amacı ile getirilen ve kamu düzeni anlayışına dayanan bu hükmü, sadece tarafların tâbiyetine dayalı yabancı unsurlu bir uyuşmazlıkta bertaraf eden bir yetki anlaşmasının geçerli olamayacağı da kabul edilmelidir.

1.3. YETKİ ANLAŞMASI

Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar için taraflar, milletlerarası yetkisi olmasa bile bir Türk mahkemesini yetkili kılacakları gibi, Türk mahkemelerinin yetkisinin olduğu hallerde yabancı bir ülke mahkemesini yetkili kılacakları da mümkündür. Yetkisi bulunmayan Türk mahkemelerini yetkili kılan yetki anlaşmalarının geçerlilik şartları ve sonuçları HUMK m. 22’de düzenlenirken, yetkili Türk mahkemesi veya mahkemelerinin yetkisini ortadan kaldıran ve yabancı mahkeme veya mahkemeleri yetkili kılan yetki anlaşmasının geçerlilik şartları ve sonuçları da MÖHUK m. 47’de düzenlenmektedir.

1.3.1. Yetki Anlaşması ile Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisinin Tesisi

MÖHUK m. 40’da yer alan, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin, iç hukukun yer itibarıyla yetki kuralları ile tayin edileceği yönündeki hükümden hareketle,

²⁹² SARGIN, s. 161.

Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin yetki anlaşması ile tesisinde HUMK m. 22'deki düzenlemeler esas alınacaktır²⁹³.

HUMK m. 22'de öngörülen şartların, hukukî uyuşmazlıkların milletlerarası niteliği göz önüne alınarak ve bu niteliğe uygun düşecek şekilde yorumlanması gerekir²⁹⁴. Bu nedenle, HUMK m. 22'de öngörülmemiş olmakla beraber, bir Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisinin tayin edilebilmesi için öncelikle, hukukî ilişkinin yabancılık unsuru taşıyor olması gerekir. Öte yandan yetki anlaşmasının yazılı olması, belirli uyuşmazlık veya uyuşmazlıklara ilişkin bulunması²⁹⁵ ve nihayet yetki anlaşması ile yetkili kılınan Türk mahkemesinin belirli olması gerekir. Kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar için yetki anlaşması yapılması mümkündür.

Kambiyo senetlerinden doğabilecek yabancı unsurlu uyuşmazlıklara yönelik taraflar, yetkili Türk mahkemesini belirlemek için, müstakil bir yetki anlaşması yapabilecekleri gibi, kambiyo senedi üzerine yetki kaydı düşme yolunu da tercih edebilmektedirler. Uygulamada en sık karşılaşılan yol, ikincisidir. Tarafların, aralarında senetle ilgili olarak bir uyuşmazlık çıktığı takdirde, bu uyuşmazlığı çözmesi için başvuracakları mahkemeyi önceden tayin etmeleri ve bunu senette göstermeleri mümkündür. Örneğin, “İşbu poliçeden doğan uyuşmazlıklara bakmaya Ankara mahkemeleri yetkilidir” gibi.

Kambiyo senedi üzerine düşülen yetki kaydının geçerli olabilmesi için HUMK m. 22'de yer alan şartların gerçekleşmesi gerekir. Öte yandan geçerli bir yetki kaydından söz edebilmek için her şeyden önce kambiyo senedinin geçerli olması gerekir. Yetki kaydının açık ve belirgin olması gerekir. Kambiyo senedinde yer alan yetki kaydı, kambiyo senedini ciroyla alan cirantaları da bağlar. Ancak, cirantalar ve son hamil, kambiyo senedine yazmak suretiyle bu yetkiyi kabul etmeyebilirler²⁹⁶.

²⁹³ SARGIN, s. 211; NOMER ve ŞANLI, s. 412.

²⁹⁴ SARGIN, s. 211-212.

²⁹⁵ HUMK m. 22'de yetki anlaşmasının yapılabilmesi için kamu düzeni esasına dayalı bir yetki kuralının kapsamı dışında kalan bir hukukî ilişkinin varlığı koşulu ise, HUMK m. 22'nin iç hukuk yetki anlaşmalarını düzenlemeye yönelik olması itibarıyla, yabancı unsurlu hukukî ilişkilerde farklı değerlendirilmeli, hüküm, yabancı unsurlu hukukî ilişkilere uygun düştüğü ölçüde uygulanmalıdır: SARGIN, s. 212-215.

²⁹⁶ ÖZTAN, s. 484, 1001-1002, 1077; POROY ve TEKİNALP, s. 130.

1.3.2. Yetki Anlaşması ile Yabancı Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisinin Tesis

MÖHUK m. 47 uyarınca yer itibariyle yetkinin münhasır yetki esasına göre tayin edilmediği durumlarda, taraflar arasında yabancılık unsuru taşıyan ve borç ilişkilerinden doğan hukukî uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin yetkili olduğu hallerde yabancı mahkemelerin yetkili kılınabileceği kabul edilmektedir. Bu düzenlemeden yola çıkarak, yetki anlaşması ile Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin bertaraf edilerek, yabancı mahkemelerin yetkili kılınmasının şartlarını, yabancılık unsuru taşıyor olması, hukukî uyuşmazlığın borç ilişkisinden doğması ve Türk mahkemelerinin yetkisinin kamu düzeni ve münhasır yetki esasına göre tayin edilememiş olması şeklinde sıralayabiliriz.

MÖHUK m. 47'ye göre, yabancı bir mahkemenin yetkili kılınması için aranan ilk koşul, Türk mahkemelerinin yetkisinin münhasır yetki esasına göre düzenlenmemiş olması gerekliliğidir²⁹⁷.

MÖHUK m. 47'de yabancı bir mahkemenin yetkili kılınması için diğer koşul, uyuşmazlığın yabancı unsur taşıyor olması, yani milletlerarası karakteri haiz olmasıdır. MÖHUK'da yabancılık unsurunun tanımına yer verilmemiştir. Yabancılık unsuru için karine olarak kabul edilecek bir kriter, her somut hukukî ilişkide farklılık gösterebilir. Hâkim somut hukukî ilişkinin özelliklerini göz önüne alarak yapacağı değerlendirmede yabancılık unsuruna işaret ettiği genel olarak kabul edilen kriterlerden²⁹⁸ yararlanmalıdır²⁹⁹.

Uyuşmazlığın borç ilişkisinden doğmuş olmasına ilişkin son koşul, aile, şahıs ve miras hukuku ile aynî haklara ilişkin uyuşmazlıklarda yetki anlaşmasının

²⁹⁷ Kambiyo senetlerinden doğacak uyuşmazlıklarda uygulanması söz konusu olabilecek EŞHK m. 10 hükmünün kamu düzeni ve münhasır yetki esasına göre düzenlenmiş olup olmadığı, dolayısıyla söz konusu hükmün yetki anlaşması yapılmasına engel teşkil edip etmediği hakkında doktrinde farklı görüşler mevcuttur.

²⁹⁸ Bu kriterlerin ayrıntılı değerlendirilmesi için bkz. G. R. DELAUME, "What is an International Contract? An American and A Gallic Dilemma", *ICLQ*, Vol. 28: 258-279, (1979), s. 259 vd.; Cemal ŞANLI, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk* (Ankara: BTHAE, 1986), s. 30-33; Ziya AKINCI, *Tarafların Yetkili Hukuku Belirlemeleri Durumunda Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk* (Ankara: 1992), s. 4.

²⁹⁹ SARGIN, s. 148-149.

yapılamayacağı sonucunu doğurmaktadır. Bu durumda yetki anlaşmasının konusunu, sözleşmesel borç ilişkileri, haksız fiiller veya sebepsiz zenginleşmeden doğacak uyumsuzluklar oluşturabilir.

Kambiyo senetlerinden doğan uyumsuzluklar da, bir borç (para borcu) ilişkisinden doğmuş olmaları sebebiyle, yukarıdaki koşulların da var olması durumunda yabancı bir mahkeme yetkili kılınabilir. Bu, müstakil bir yetki anlaşması ile olabileceği gibi, kambiyo senedi üzerinde yetki kaydı düşülmesi ile de olur. Yetki kaydına ilişkin daha önce yapmış olduğumuz tespitler burada da geçerlidir.

2. UYGULANACAK HUKUK

1912 tarihli Poliçe ve Bonolara İlişkin Lahey Konvansiyonunda kanunlar ihtilâfi hukuku alanına ilişkin üç hüküm bulunmaktaydı. 1926 tarihli ve 865 sayılı Eski Ticaret Kanunumuza (ETK m. 601, 602 ve 603)³⁰⁰ aynen alınan bu hükümler, poliçe ve bonoda ehliyet, şekle, protestoya ve hakların muhafazası ile kullanılmasına uygulanacak hukuka ilişkindir³⁰¹. 1 Ocak 1957’de yürürlüğe giren ve halen yürürlükte olan 1956 tarih ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun, 1926 tarihli Ticaret Kanununu ilga etmesiyle, söz konusu hükümlerin uygulanma kabiliyeti kalmamıştır.

Şu an yürürlükte olan Türk Ticaret Kanunundaki kambiyo senetlerine ilişkin kanunlar ihtilâfi kurallarının (poliçe ve bonolar³⁰² için TTK m. 678–687; çekler için TTK m. 731–735) kaynağı, 1930 yılında kabul edilen Poliçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair Cenevre Konvansiyonu hükümleri ile 1931 yılında kabul edilen Çeklere İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair Cenevre Konvansiyonu hükümleridir. Söz konusu Cenevre Konvansiyonları hükümleri önce

³⁰⁰ Bu hükümler için bkz. Muammer Raşit SEVİĞ, **Türkiye Cumhuriyeti Kanunlar İhtilâfi Kaidelerinin Sentezi**. İstanbul: 1941, s. 145-146; Namık ZEKİ, **Senedatı Ticariye**. İstanbul: Türkiye Matbaası, 1934, s. 204-207.

³⁰¹ Ernest G. LORENZEN, “The Hague Convention of 1912, Relating to Bills of Exchange and Promissory Notes: A Comparison with Anglo American Law-II”, **Illinois Law Review**, Volume XI, Number 4: 247-267, (1916-1917), s. 264-265.

³⁰² TTK’nın 690. maddesi, poliçeler kısmında yer alan kanunlar ihtilâfına ilişkin hükümlerin (TTK m. 678-687), bonolara da uygulanacağını düzenleme altına almıştır.

İsviçre Borçlar Kanununa, oradan da tercüme yoluyla Türk Ticaret Kanununa alınmıştır.

Kambiyo senetlerine uygulanacak hukuka ilişkin incelemelerimizi, çekin karakteristik özelliklerinden kaynaklanan farklılıkları dikkate alarak ve aynı zamanda Ticaret Kanunundaki ayrıma bağlı kalarak, poliçe ve bonolara uygulanacak hukuk ve çeklere uygulanacak hukuk şeklinde ikili çerçevede ele alacağız. Kambiyo senetlerine ilişkin pek çok konu, gerek poliçe ve bono, gerek çek açısından benzer şekilde çözüme kavuşturulmaktadır. Hatta, bu paralellik o kadar güçlüdür ki, poliçe ve bonolara ilişkin hükümlerin bir kısmı, çekler açısından da uygulanmaktadır. TTK m. 730 hükmü, ehliyete, poliçe ve bonolara ilişkin hakların muhafazası ile müracaat haklarının kullanılmasına ilişkin kanunlar ihtilâfına dair TTK 678, 680 ve 681. maddelerinin, çekler açısından da uygulanacağını belirtmektedir. Yine, TTK m. 732/II. f. hükmünün göndermesi sonucu, poliçelerde şekle uygulanacak hukuku düzenleyen TTK'nın 679. maddesinin II ve III. fıkraları da çekler açısından uygulanacaktır.

Poliçe ve bonolara uygulanacak hukuka ilişkin tetkiklerimizde aksi belirtilmediği sürece, poliçe ve bonolara ilişkin uygulanacak hükümlerin çekler açısından da geçerli olacağından hareket edeceğiz. Çeklere uygulanacak hukuk kısmına ilişkin incelemelerimizde ise, tekrara yer vermemek maksadıyla, sadece çek açısından farklı çözümlerin benimsendiği ve çekin niteliğinden kaynaklanan bazı ayrık durumlar üzerinde duracağız.

Kambiyo senetlerine ilişkin kanunlar ihtilâfı kuralları Türk Ticaret Kanununda bulunmaktadır. Ancak, şu husus unutulmamalıdır ki, Ticaret Kanununda hüküm bulunmayan hallerde, genel düzenleme niteliğinde olan Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun hükümleri uygulanacaktır.

2.1. VASIFLANDIRMA

Türk hukukunda kambiyo senetlerine ilişkin yabancı unsurlu uyuşmazlıklara uygulanacak kanunlar ihtilâfı kurallarını incelemeye geçmeden önce, bu kuralların uygulanabilmesi için ön koşul olan uyuşmazlıkların adlanması ve altlandırılması, başka bir ifadeyle vasıflandırılması meselesini çözmek gerekmektedir.

Kambiyo senetlerine ilişkin yabancı unsurlu bir uyuşmazlığın vasıflandırılması iki aşamalıdır³⁰³. İlk aşamada uyuşmazlığa konu olan senedin kambiyo senedi olup olmadığı belirlenmesi gerekir. Senedin kambiyo senedi olduğu tespit edildikten sonra, ikinci aşamada uyuşmazlığın kambiyo senetleri hukuku içinde adlanması (örneğin, poliçe de protestonun şekline ilişkin uyuşmazlık) ve bu uyuşmazlığın ilgili bağlama kuralına altlanması (örneğin, TTK m. 680, poliçenin şekline uygulanacak hukuk) söz konusu olacaktır.

Vasıflandırma için hangi hukukun dikkate alınacağı önem arz eder. Bu konuyla ilgili olarak, Türk hukukunda bir belgenin, kambiyo senedi niteliğinde olup olmadığı, senede bağlanan hakkın tâbi olduğu hukuka göre karar verileceği yönünde görüş ileri sürmüştür³⁰⁴. Bunun gibi farklı görüşler olmakla birlikte, vasıflandırma probleminin hâkimin hukukuna (*lex fori*'ye) uygun olarak çözüme kavuşturulması gerektiği doktrinde genellikle kabul edilmektedir³⁰⁵; şahsî kanaatimiz de bu yöndedir. Buna göre hâkim, vasıflandırmayı kendi hukukuna göre yapacaktır. Ancak, kambiyo senetleri alanına ilişkin olmak üzere, Türk hukuk sisteminde bilinmeyen ancak başka hukuk sistemlerinde yer alan kambiyo senedi türleri söz konusu olabilir. Böyle bir durumda hâkim, uyuşmazlığa konu olan kıymetli evrakın kambiyo senedi niteliğinde olup olmadığını sadece Türk hukukuna göre değil, aynı zamanda mukayeseli hukuk araştırması yaparak da tespit etmelidir. Netice olarak, bir kıymetli evrakın kambiyo senedi niteliği taşıyıp taşımadığı hâkimin hukukuna ve gerektiğinde mukayeseli hukuka göre tespit edilecektir.

Türk hukukunda kambiyo senetleri kıymetli evrakın bir türüdür. Dolayısıyla, hâkim, kıymetli evrak için düzenleme getiren TTK m. 557 hükmünde yer alan “hakkın, senetle iç içe olması ve senetten ayrı olarak ileri sürülememesi ve devredilememesi” özellikleri ile kambiyo senetlerinin müşterek özelliklerinin, yabancı ülkede düzenlenen senet açısından da mevcut olup olmadığına bakacaktır. Yabancı ülkede tanzim edilen bir senet, Türk hukuku açısından kambiyo senetlerini karakterize eden bu özellikleri

³⁰³ Bu ifade, doktrinde bazı yazarların ileri sürdükleri “kademeli vasıflandırma” kavramından tamamen farklıdır.

³⁰⁴ NOMER ve ŞANLI, s. 283.

³⁰⁵ BATIFFOL, s. 333; NORTH and FAWCETT, s. 38; TEKİNALP, s. 29-30; ÇELİKEL, MÖH, s. 75-76.

taşıyorsa, hâkim, söz konusu senedi, kambiyo senedi olarak nitelendirecek ve hakkında TTK'da yer alan kanunlar ihtilâfı kurallarını uygulayacaktır³⁰⁶.

Türk Ticaret Kanununda poliçe, bono ve çekin tanımı yapılmamış, sadece bu senetlerin taşımaları gereken şekil kayıtlarının neler olduğu belirtilmiştir (TTK m. 583, m. 688, m. 692). Dolayısıyla, ancak bu hükümlerde yer alan kayıtları taşıyan senetlerin, poliçe, bono veya çek olarak nitelendirileceği kabul edilmiştir. Ancak hâkim, senedin kambiyo senedi niteliğinde olup olmadığını tespit ederken, poliçe, bono ve çek için kanunda öngörülen şartların gerçekleşmesini aramamalı; sadece söz konusu senedin, kendi hukukunda ön görülen kambiyo senetlerinin müşterek özelliklerini taşıyıp taşımadığını araştırmakla yetinmelidir. Aksi halde, şekle uygulanacak hukukun etki alanına müdahale edilmiş olur³⁰⁷.

Uygulamaya ilişkin olarak, üzerinde durulması gereken önemli bir husus, çeşitli mahkeme kararlarında vasıflandırma problemi ile şekil probleminin birbiri ile karıştırılmasıdır. Örneğin, Yargıtay'ın vermiş olduğu bir kararda³⁰⁸ Almanya'da keşide edilen bir poliçenin, TTK'nın öngördüğü şekil şartlarına uygun olması aranmıştır.

Karara konu olan uyuşmazlıkta, ilk derece mahkemesi, Almanya'da tanzim olunan belgede keşidecinin imzasının bulunmadığını, belgenin TTK'nın şartlarını taşımadığını ve dolayısıyla poliçe olarak nitelendirilemeyeceğini ileri sürerek davayı reddetmiştir. Yargıtay ise ilk derece mahkemesinin kararını bozmuş, söz konusu senedi geçerli bir poliçe olarak nitelendirmiştir. Ancak, bunu yaparken senedin poliçe olup olmadığını yine TTK'ya göre tespit etmiştir. İlk derece mahkemesi, uyuşmazlığın yabancı unsur taşıdığı ve bu nedenle kanunlar ihtilâfı alanını ilgilendirdiği hususunu gözden kaçırmıştır.

Yargıtay ise, yabancı unsurun varlığından hareketle doğru olarak kanunlar ihtilâfı hukuku alanına girmiş, ancak vasıflandırma meselesini, şekle uygulanacak hukuk alanına taşıyarak çözmeye çalışmıştır. Halbuki Yargıtay, önce senedin TTK m. 557

³⁰⁶ SEVİĞ, Ticarî Saha, s. 246, dn. 4.

³⁰⁷ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 6.

³⁰⁸ Bu karar için bkz. Yargıtay 11. HD, E. 1976/3063, K. 1976/3106, T. 10.6.1976 (Kazancı İçtihat ve Mevzuat Tarama Programı).

uyarınca kambiyo senedi niteliğinde olup olmadığını tespit etmesi gerekirdi. Senedin kambiyo senedi niteliğinde olduğu tespit edildikten sonra, keşidecinin imzasının bir şekil problemi teşkil ettiği, dolayısıyla senedin şeklen geçerli olup olmadığı yönünde bir sorunla karşı karşıya olduğunu belirlemeliydi. Ve artık bu problemi, *lex fori*'ye göre değil de, şekle ilişkin özel bir düzenleme getiren TTK m. 679'a göre çözmesi gerekirdi. Çünkü, burada artık vasıflandırma işlemi sona ermiş, kanunlar ihtilâfı hukukunun diğer genel problemi olan şekle uygulanacak hukuk probleminin sahasına girilmiştir. Keza, 679. madde uyarınca bu uyuşmazlığa senedin tanzim edildiği yer hukuku, yani Alman hukuku uygulanacağından, mahkeme, Alman hukukunda böyle bir şartın aranıp aranmadığı araştırmalı ve aranmıyorsa senedin geçerli olduğu yönünde bir karar vermeliydi.

Sonuç olarak, bir senedin Türk hukuku açısından kambiyo senedi olarak kabul edilebilmesi için, bu senedin kambiyo senetlerinin temel özelliklerini taşıması yeterli olacaktır. Dolayısıyla, Türk hukukunun şekil şartlarına uygun olmasa bile düzenlendiği yer hukukunun şekil açısından öngördüğü kayıtları taşıyan bir senet, Türk Hukuku açısından da kambiyo senedi olarak vasıflandırılacaktır³⁰⁹.

2.2. POLİÇE VE BONOLARA UYGULANACAK HUKUK

2.2.1. Poliçe ve Bononun Geçerlilik Şartlarına Uygulanacak Hukuk

2.2.1.1. Genel Olarak

Kambiyo senetlerinin geçerlilik şartlarına ilişkin olarak burada ehliyet ve şekil açısından geçerlilik üzerinde durulacaktır. *Anglo-sakson* hukuk sisteminin tam tersine Cenevre Konvansiyonlarını benimseyen ülke hukuklarında kambiyo senetlerinin katı şekilci özelliği göze çarpmaktadır. Bu durum, kambiyo senetlerinde şekle ilişkin fazla sayıda kanun ihtilâfları çıkmasına neden olmaktadır. TTK m. 732/II. f. hükmünün göndermesi sonucu, poliçelerde şekle uygulanacak hukuku düzenleyen TTK'nın 679. maddesinin II ve III. fıkraları, çekler açısından da uygulanacaktır.

³⁰⁹ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 7.

Öte yandan, ehliyet, bir çok hukukî işlem için aranan bir ön şart olduğundan, kambiyo taahhütlerinin geçerliliği açısından incelenmesi gereken diğer bir konudur. Poliçelere ilişkin bazı kanunlar ihtilâfî kurallarının çekler için de uygulanmasına imkân veren TTK m. 730 hükmünün kapsamında ehliyet de yer almaktadır. Dolayısıyla, poliçelerde ehliyete uygulanacak kanunlar ihtilâfî kuralı olan TTK m. 678, TTK m. 730'un göndermesiyle çekler için de uygulanacaktır. Buradaki incelememizde şekil ve ehliyet konusu her üç senet tipi açısından ele alınacaktır. Ancak, şekil ve ehliyet konusunda çekler açısından farklı olan hususlar (örneğin, çeklerde muhatap olma ehliyeti), tezimizin çeklere uygulanacak hukuka ilişkin kısmında ayrı olarak inceleme konusu yapılacaktır.

2.2.1.2. Ehliyete Uygulanacak Hukuk

2.2.1.2.1. Genel Olarak

TTK m. 678/I. f./1. c.'ye göre, "Bir kimsenin poliçe ile borçlanması için gereken ehliyeti, tâbi bulunduğu devletin kanunu ile tayin olunur".

TTK, ehliyeti, millî kanununun (*lex patriae*) yetkisi dâhilinde bir mesele olarak düzenlediğinden, kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetinin bulunup bulunmadığı, ilgili şahsın tâbiyetini taşıdığı devletin kanunu hükümleri uygulanarak tespit edilecektir³¹⁰. Bu düzenleme, genel olarak kanunlar ihtilâfî kurallarımızı düzenleyen Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunun (MÖHUK) ehliyete ilişkin m. 9/I. f. hükmü ile paralellik içindedir. Keza, MÖHUK m. 9/I. f., hak ve fiil ehliyetini, ilgilinin millî hukukuna tâbi tutmaktadır. Kambiyo taahhüdünde bulunma, bir şahsın kendi fiiliyle borç altına girmeyi, başka bir ifadeyle fiil ehliyetinin özel bir görünümünü teşkil etmektedir. Dolayısıyla, TTK m. 678 hükmü olmasaydı dahi, MÖHUK m. 9/I. f. hükmünün uygulanmasıyla, kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetine ilgilinin millî hukukunun uygulanacağı sonucuna ulaşmak mümkündür³¹¹.

2.2.1.2.2. Atıf

TTK m. 678 hükmünü, MÖHUK m. 9/I. f. hükmünden farklı kılan husus, ehliyetten doğan uyuşmazlıklar bakımından açıkça atıf teorisini kabul etmesinde yatar. TTK m.

³¹⁰ Osman Fazıl BERKİ, "Kambiyo Senetlerinde Ehliyetten Doğan İhtilâflar", **BATİDER**, C. I, S. 2: 143-148, (1961), s. 144; ARIK, s. 200.

³¹¹ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfî, s. 8.

678/I. f. 1. c.si ile kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyeti açısından ilgilinin millî hukukuna yetki tanınırken, aynı fıkranın 2. cümlesinde, “Eğer bu kanun, diğer memleketin kanununa atıfta bulunuyorsa o kanun tatbik olunur.” hükmü ile atıf teorisine yer verilmiştir. Başka bir ifadeyle, TTK’nın 678. maddesi, ehliyet konusunda, milletlerarası hukukta üzerinde çok tartışılan konulardab biri olan atıf teorisini kabul etmiştir³¹². Ehliyete uygulanacak hukukun tespitinde atıf teorisine uygulama imkânı tanınarak, aynı zamanda, ehliyeti millî hukuk dışında özellikle ikametgâh veya işlem yeri hukukuna göre belirleyen ülke mevzuatının birbirine yakınlaştırılması amaç edinilmiştir³¹³.

Burada öncelikle üzerinde durmamız gereken husus, atfın, TTK sistemi içerisinde yalnızca ehliyet konusunda kabul edilmiş olmasıdır. Ehliyet dışında kambiyo senetlerine ilişkin yabancı unsurlu bir uyuşmazlık söz konusu olduğunda, uygulanacak hukuk tespit edilirken atıf teorisi rol oynamaz. Başka bir ifadeyle, şekil, esas ve diğer tüm hususlarda TTK’daki ilgili kanunlar ihtilâfî kurallarının gönderme yaptığı kanunlar, o ülkenin maddî hukuk hükümleridir.

Kambiyo senetlerinin dolaşımında dikkate alınması gereken hususlar, emniyet, istikrar ve çabukluktur. Bu alandaki uyuşmazlıkların mümkün olduğunca azaltılmasını sağlamaya yönelik olarak, farklı hukuk düzenlerinin yakınlaştırılması ile yeknesaklaştırma amaç edinilmiştir. Bu nedenle, uluslararası düzenlemelerle, bu alanda çıkabilecek uyuşmazlıklara yönelik evrensel üst norm niteliğinde, klâsik bağlama kuralları getirilmek istenmektedir. Öte yandan, hukukî açıdan bakacak olursak, TTK’nın ehliyet dışında diğer konularda atıf prensibinden söz etmemiş olması, bağlama kurallarında uygulanacak hukuk için “kanun” ifadesini kullanması, kanun koyucunun atfı arzu etmediğinin bir göstergesi olabilir. Aksinin kabulü halinde, bu hususun, MÖHUK m. 2/III’de olduğu gibi genel bir hüküm ile ifade edilmesi gerektiği kanaatindeyiz³¹⁴.

³¹² BERKİ, “Ehliyet”, s. 146-147; Muammer Raşit SEVİĞ ve Vedat Raşit SEVİĞ, **Devletler Hususî Hukuku**, (Üçüncü Bası. İstanbul: 1992), s. 396-398.

³¹³ M. N. DEVRES, “Ticarî Senetlerde Kanunlar İhtilâfî”, **Adliye Ceridesi**, S. 13: 784-813, (1936), s. 786; ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 25-26.

³¹⁴ **Yılmaz** da, TTK’nın uygulanacak “hukuk” dan değil de, uygulanacak “kanun” dan söz etmesinin, ilgili yetkili hukuku geniş anlamda yani kanunlar ihtilâfını da kapsar şekilde anlamaya engel teşkil edeceğini belirterek bu görüşü desteklemektedir: **YILMAZ**, s. 275.

Hemen belirtelim ki, TTK'da yer alan hükümlerde, bağlama noktaları için “kanun” terimi kullanılsa bile, biz bu çalışmamızda “hukuk” terimini tercih edeceğiz. Temelinin uluslararası konvansiyon hükümlerine dayanması ve ehliyet dışında bütün uyumsuzluklar bakımından atfın arzu edilmemesinin bir hukukî emaresi olarak “kanun” terimi kullanılabilir. Ancak, atf teorisi işlemese bile, bağlama noktasının işaret ettiği hukuk düzeninin maddî hükümleri (sadece kanun hükümleri ile değil) bir bütün olarak, hatta (hâkimin araştırma yükümlülüğünü kullanması veya tarafların yardımıyla) ilmî ve kazaî içtihatlardan da faydalanarak uygulamalıdır³¹⁵. Bu nedenle biz, TTK da yer alan “kanun” ifadesi ile atfın devre dışı kaldığını anlamaktayız ve açıklamalarımızda “hukuk” ifadesini tercih edeceğiz.

TTK'da kambiyo senetlerine ilişkin olarak ehliyetten doğan uyumsuzluklara yönelik kabul edilen atfın, ne şekilde uygulanacağı hususu ise doktrinde farklı şekilde ele alınmaktadır. TTK m. 678'e karşılık gelen Cenevre Konvansiyonunun ikinci maddesinin tartışılması esnasında İtalyan Delege, bu hükmün atf teorisinin genel bir uygulamasının yol açabileceği mahzurları önleyici tarzda ele alındığını ve sınırlı bir atfın kabul edildiğini ileri sürmüştür³¹⁶. Türk hukuk doktrininde de bu anlayışa uygun olarak, TTK m. 678'de yer alan hükmün, özellikle devam eden atfların yol açacağı belirsizliklerden ve karışıklıklardan kaçınmak amacıyla sınırlı bir atfı öngördüğü kabul edilmektedir³¹⁷.

Bu görüşe göre, bir şahsın kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetinin olup olmadığı tespit edilirken, öncelikle o şahsın millî hukukuna bakılacak; eğer millî hukuk bu hususta başka bir hukuku yetkili kabul etmişse bu son hukukun ehliyete ilişkin maddî hukuk kuralları esas alınacak, aksine kanunlar ihtilâfî kuralları ve bu kurallara göre yetkisi kabul edilen hukukî sistemler uygulanmayacaktır³¹⁸. Doktrinde çoğunlukla bu görüşü kabul eden yazarlar, TTK'dan sonra yürürlüğe giren MÖHUK m. 2/III. f.da da (şahsın hukuku

³¹⁵ Yabancı hukukun uygulanması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Ergin NOMER, **Davada Yabancı Kanun** (İstanbul: 1972), s. 1 vd.

³¹⁶ DEVRES, s. 786.

³¹⁷ NOMER ve ŞANLI: s. 152; YILMAZ, s. 273-274; ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfî, s. 23-25. **Çelikel**, kambiyo senetlerinde ehliyet konusunda atfın uygulanması üzerine diğer yazarlardan farklı görüş belirtmektedir. Çelikel'e göre, ticarî ilişkilerde güvenlik açısından, kıymetli evrak niteliğinde olan poliçe taahhüdünün geçerliliğini sağlamak için ileriye doğru yapılmış devam eden atfların kabulü şeklinde bir yorum yapmak mümkündür: ÇELİKEL, MÖH, s. 117.

³¹⁸ NOMER ve ŞANLI: s. 152; YILMAZ, s. 273-274; ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfî, s. 25.

ve aile uyuşmazlıkları bakımından) atıf zincirinin sınırlı bir şekilde kabul edildiğini, ikinci dereceden sonra atfın devam etmeyeceğini ileri sürmektedirler³¹⁹.

Kanaatimizce, yukarıdaki görüşün kabulü, atıf teorisinin mahiyeti ile ters düşer. Bir taraftan atfın milletlerarası çözüm yeknesaklığını sağlamak için kabul edildiği ifade edilirken, diğer yandan atfın kısır döngüye yol açacağından bahisle ikinci derecede kesileceğinin belirtilmesi bir çelişkidir. Atfın kesilmesi veya sona ermesi, ancak atıf zinciri içerisinde daha önce temas edilen hukuka tekrar ulaşılmasında söz konusu olabilir. Örneğin, iade atıfta hareket noktası olan hukuka (hâkimin hukukuna) ikinci kez temas edilmekte ve doğal olarak atıf burada kesilmektedir. Doktrinde atıf için iddia edildiği üzere, bir ayna odası oluşmayacağı gibi, yapılan tenis oyunu benzetmesine de katılmamaktayız. Bağlama noktalarının sayısının sınırlı olduğu unutulmamalıdır.

Netice olarak, kambiyo senetlerinde ehliyetten doğan yabancı unsurlu bir uyuşmazlıkta önce ilgili şahsın millî hukukuna gönderme yapılacaktır. Gönderme yapılan hukukun kanunlar ihtilâfî kuralları, gönderme yapılan hukuku (kendi hukukunu) işaret ediyorsa, bu hukukun ehliyeteye ilişkin maddî hükümleri; gönderme yapılan hukuk, hâkimin hukukunu yetkili görmüşse iade atıftan bahisle hâkimin hukukunun ehliyeteye ilişkin maddî hükümleri; gönderme yapılan hukuk, başka bir hukuku yetkili görmüşse devam eden atıftan bahisle bu hukukun da kanunlar ihtilâfî kurallarına bakılarak bu süreç içerisinde ikinci kez temas edilecek olan hukukun ehliyeteye ilişkin maddî hükümleri uygulanacaktır.

2.2.1.2.3. Gerçek Kişiler Bakımından

Genel prensip olarak MÖHUK ile uyum içinde olan TTK m. 678 uyarınca, bir şahsın kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetinin olup olmadığını tespit etmek için o şahsın vatandaşı bulunduğu devletin hukukuna bakılacaktır. Yine, TTK m. 678'den hareketle, gönderme yapılan hukukun kanunlar ihtilâfî kuralları, uyuşmazlığın çözümü için başka hukuku işaret ediyorsa, (yukarıda belirttiğimiz şekilde) atıf uygulamasıyla ulaşılan hukukun ehliyeteye ilişkin maddî hükümleri uyuşmazlığa tatbik edilecektir. Söz konusu hükümler uyarınca ilgilinin kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyeti var ise, yapılan işlem

³¹⁹ TEKİNALP, s. 31; NOMER ve ŞANLI: s. 152 vd; ÇELİKEL, MÖH, s. 118 vd.

ehliyet açısından geçerli olacak, aksi halde, ehliyetsizlik ve ona bağlanan sonuçlar her yerde kendisine karşı ileri sürülebilecektir.

Gerçek kişilerin kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetine uygulanacak hukuk bakımından bazı sorunlar karşımıza çıkabilir. Bunlar, vatansızların, mültecilerin ve birden çok vatandaşlığı bulunan şahısların kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetlerinin hangi hukuka göre tespit edileceğidir.

1954 tarihli Vatansızların³²⁰ Hukukî Statüsü Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, vatansızın şahsî statüsü olarak, onun ikametgâh hukukunu, ikametgâhı yoksa, sakin olduğu ülkenin hukukunu kabul etmiştir³²¹. Türkiye, bu Sözleşmeye taraf olmamasına rağmen, MÖHUK m. 4/a bendi, bağlama noktası olarak Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde ön görülen “ikametgâh” kriterini esas almıştır. MÖHUK m. 4’e göre: “Bu Kanun hükümleri uyarınca yetkili olan hukukun vatandaşlık esasına göre tayin edildiği hallerde, bu Kanunda aksi ön görülmedikçe: a) Vatansızlar ... hakkında yerleşim yeri, bulunmadığı hallerde mutad mesken, o da yoksa dava tarihinde bulunduğu ülke hukuku ... uygulanır”.

Vatansızların kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetine uygulanacak hukuk hakkında TTK da özel bir hüküm olmadığından, bu konuda MÖHUK m. 4/a bendi uygulanacaktır. Bu durumda, vatansız bir kişinin imzaladığı bir kambiyo taahhüdünün ehliyet açısından geçerli olup olmadığına tespiti için öncelikle onun yerleşim yerinin bulunduğu yer hukukunun hükümlerine, ilgilinin yerleşim yeri yoksa, mutad meskeninin bulunduğu yer hukukunun hükümlerine, eğer o da yoksa dava sırasında bulunduğu ülkenin hukukunun hükümlerine müracaat edilecektir.

Mültecilerin kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyeti açısından tâbi olacakları statü de Cenevre Konvansiyonlarında düzenlenmemiştir. Bu şahısların ehliyeti, millî kanunlarına tâbi tutulamaz. Çünkü, mülteciler politik ve ekonomik nedenler veya ırk, din gibi

³²⁰ Polîçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair Cenevre Konvansiyonunda, ehliyete uygulanacak hukukla ilgili maddelerin görüşülmesi sırasında, Almanya delegesi, vatansız şahısların kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetlerinin belirlenmesine ilişkin bir hükme yer verilmesini teklif etmiştir. Ancak, İtalya delegesi, bu hususun Lahey’de özel bir konferansın konusunu teşkil ettiği ve orada varılacak çözümün esas alınmasının daha yerinde olacağı yönündeki itirazı üzerine, bu husus düzenleme dışı bırakılmıştır: DEVRES, s. 787-788.

³²¹ NOMER ve ŞANLI: s. 120.

faktörler yüzünden ülkelerini terk etmişler ve ülkeleriyle gerçek anlamda bağlantıları kalmamıştır³²².

Türkiye'nin de taraf olduğu Mültecilerin Hukukî Durumuna İlişkin 1951 yılında imzalan Sözleşme³²³ mülteciler için kişisel statü olarak ikametgâh kanununun, ikametgâhlarının bulunmaması halinde sakin oldukları yer kanununun esas alınacağı kabul edilmiştir (m. 12). MÖHUK m. 4/a bendi, bağlama noktası olarak Mültecilere ilişkin 1951 tarihli Sözleşme ön görülen "ikametgâh" kriterini esas almıştır. MÖHUK m. 4'e göre: "Bu Kanun hükümleri uyarınca yetkili olan hukukun vatandaşlık esasına göre tayin edildiği hallerde, bu Kanunda aksi ön görülmedikçe: a) ...mülteciler hakkında yerleşim yeri, bulunmadığı hallerde mutad mesken, o da yoksa dava tarihinde bulunduğu ülke hukuku ... uygulanır".

TTK'da mültecilerin kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetine uygulanacak hukuka ilişkin özel bir hüküm yer almadığından, bu konuda genel hüküm niteliğindeki MÖHUK m. 4/a bendi uygulanacaktır. Bu durumda, mültecinin imzaladığı bir kambiyo taahhüdünün ehliyet açısından geçerli olup olmadığının tespiti için öncelikle onun yerleşim yerinin bulunduğu yer hukukunun hükümlerine, ilgilinin yerleşim yeri yoksa, mutad meskeninin bulunduğu yer hukukunun hükümlerine, eğer o da yoksa dava sırasında bulunduğu ülkenin hukukunun hükümlerine müracaat edilecektir.

Kambiyo taahhüdünde bulunan şahsın birden çok vatandaşlığa sahip olması mümkündür. Bu hususa ilişkin olarak Cenevre Konvansiyonlarında bir düzenleme yapılmamıştır³²⁴. TTK'da birden çok vatandaşlığa sahip olan şahısların kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetlerine uygulanacak hukuku tespit eden özel bir hüküm yoktur. Ancak, MÖHUK'da bu hususa ilişkin hükümler bulunmaktadır. Dolayısıyla, MÖHUK m. 4/b-c bentlerinde bu şahıslar açısından kabul edilen kriterlerden hareketle,

³²² TEKİNALP, s. 57 vd.

³²³ Bu Sözleşme için bkz. RG 05.09.1961 - 10898.

³²⁴ Polçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair Cenevre Konvansiyonunun görüşmeleri sırasında Almanya Delegatesi, çifte vatandaşlığa sahip olan şahısların sayısının, haklarında esaslı bir düzenleme yapılmasını gerektirecek kadar fazla olmadığını, bunların kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetlerinin tespitini doktrin ve mahkeme içtihatlarına bırakmanın mümkün olduğunu ileri sürmüş, bu husus, Konvansiyonun düzenlenmesi dışında bırakılmıştır: DEVRES, s. 787 vd.

birden çok vatandaşlığa sahip olan şahısların kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetlerine uygulanacak hukuk tespit edilecektir.

MÖHUK m. 4/b-c hükümlerine göre, ilgilinin sahip olduğu vatandaşlıklardan biri Türk vatandaşlığı ise, Türk vatandaşlığı esas alınacak, kambiyo taahhüdünün geçerli olup olmadığı Türk hukukuna göre belirlenecektir. Vatandaşlıklardan hiçbiri Türk vatandaşlığı değil ise, ilgilinin en sıkı ilişki içinde bulunduğu devletin vatandaşlığı esas alınacak, ehliyetinin mevcut olup olmadığı bu hukuka göre tespit edilecektir. Bu sıkı ilişkiyi tespit edebilmek için, şahsın ikametgâhı, aile konutunun bulunduğu yer, ekonomik faaliyetlerinin yürütüldüğü yer gibi unsurlar dikkate alınmaktadır³²⁵.

2.2.1.2.4. Tüzel Kişiler Bakımından

Tüzel kişilerin kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetlerine uygulanacak hukuk hakkında TTK'da bir hüküm mevcut değildir. Bu durumda tüzel kişilerin kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetine, MÖHUK'da yer alan tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyetine uygulanacak hukuka ilişkin hükümlerin uygulanması söz konusu olacaktır.

Tüzel kişilerin ehliyetine uygulanacak hukuku tespitinde bağlama noktası olarak idare merkezi esas alınmıştır (MÖHUK m. 9/IV). İdare merkezinden maksat, tüzel kişinin gerçek idare merkezidir. Gerçek idare merkezi, tüzel kişinin yönetim ve denetim organlarının bulunduğu, genel kurulunun toplandığı, hukukî ilişkilere girildiği, tüzel kişinin konusuna giren işlerin görüşmelerinin yapıldığı, başka bir ifadeyle tüzel kişinin aslî idaresinin yürütüldüğü yerdir³²⁶.

MÖHUK m. 9/IV. fıkrasında gerçek idare merkezi yerine, statüdeki idare merkezi olarak belirtilen yer, bağlama noktası olarak kabul edilmiştir. Tüzel kişinin statüsünde gösterilen merkez hukuku, her zaman için onun gerçek idare merkezi olmayabilir. Böyle bir durumda Kanun, statüde merkez olarak gösterilen yere öncelik tanımıştır. Ancak, hükmün ikinci cümlesinde fiili idare merkezinin Türkiye'de olması halinde, Türk hukukunun uygulanabileceği belirtilmiştir. Hükmün bu şekilde düzenlenmiş olmasından, gerçek idare merkezi kıstasının, bu yerin, ancak Türkiye'de bulunması halinde esas

³²⁵ TEKİNALP, s. 58.

³²⁶ Tuğrul ARAT, *Ticaret Şirketlerinin Tâbiyeti* (Ankara: 1970), s. 83.

olabileceği ve dolayısıyla tek yönlü bir nitelik taşıdığı sonucuna varılabilir³²⁷. Netice olarak, gerçek idare merkezi ile statüdeki idare merkezinin aynı olmadığı durumlarda, fiili idare merkezinin uygulanabilmesi, bu yerin Türkiye’de bulunması şartına bağlıdır.

Statüsü bulunmayan tüzel kişiler ile tüzel kişiliği haiz olmayan kişi veya mal topluluklarının ehliyeti de, MÖHUK m. 9/V. fıkrada düzenlenmiş ve bunlar açısından fiili idare merkezi kriteri kabul edilmiştir. Örneğin, adi şirket veya donatma iştiraki gibi tüzel kişiliği bulunmayan topluluklar ile statüsü bulunmayan tüzel kişilerin kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetleri, bunların gerçekte yönetilmekte olduğu, fiili idare merkezi hukukuna göre belirlenecektir.

Tüzel kişinin idare merkezinin sonradan değişmesi halinde kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyeti de yeni idari merkezinin bulunduğu yer hukukuna göre belirlenecektir³²⁸.

Bu şekilde tespit edilen yetkili hukuk, tüzel kişinin kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyetinin mevcut olup olmadığı, tüzel kişi adına taahhütte bulunmaya yetkili organların hangileri olduğu, yapılan bir kambiyo taahhüdünden organların ve tüzel kişinin ne derecede sorumlu olduğu gibi hususların tespitinde esas alınır³²⁹.

2.2.1.2.5. TTK m. 678/II. f. ile İşlem Güvenliği Kuralı İlişkisi

TTK m. 678/II. fıkraya göre: “Yukarıdaki fıkrada bildirilen kanun gereğince ehliyeti haiz olmayan kimse, eğer mevzuatı bakımından kendisini ehil sayan bir memleket içinde imza koymuşsa taahhütleri ile mülzem olur”³³⁰.

TTK m. 678/II. fıkrada, MÖHUK m. 9/II fıkraya benzer bir şekilde işlem güvenliği kuralına yer verilmiştir. Keza, MÖHUK m. 9/I. fıkrada hak ve fiil ehliyetinin ilgilinin

³²⁷ NOMER ve ŞANLI: s. 222.

³²⁸ TEKİNALP, s. 77 vd.

³²⁹ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 13.

³³⁰ 12. HD, E. 2003/15420, K. 2003/19351, 07.10.2003 tarihli bir Yargıtay kararında, “ ... Millî kanunun veya bu kanunun yollamada bulunduğu başka bir Devlet kanununun ehil saymadığı bir kimse, poliçenin imzalandığı memleket kanununa göre ehilse poliçeden sorumlu olur. Öncelikle, poliçenin düzenlendiği veya imzalandığı ve imzacıyı ehil sayan yer kanunu uygulanır. ...” denmektedir (**Kazancı Mevzuat ve İçtihat Tarama Bankası**).

millî hukukuna tâbi olduğu kabul edildikten sonra, II. fıkrada işlem güvenliği ilkesini ortaya koyan şu hükme yer verilmiştir: “Millî hukukuna göre ehliyetsiz olan bir kişi, işlemin yapıldığı ülke hukukuna göre ehil ise Türkiye’de yaptığı hukukî işlemle bağlıdır...”

MÖHUK m. 9/II. f. ve TTK m. 678/II. f. benzer amaçlara yönelik hükümler olmakla birlikte, her iki hükmün uygulama alanı birbirinden farklıdır. TTK m. 678/II. f. hükmü, kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyeti açısından işlem güvenliği kuralını düzenlerken, MÖHUK m. 9/II. f. hükmü ise, yine bu fıkrada sayılan istisnalar³³¹ dışında tüm hukukî işlemler açısından işlem güvenliği kuralını düzenlemiştir. Bu açıdan TTK m. 678/II. fıkranın uygulama alanı, MÖHUK m. 9/II. f. hükmüne göre daha sınırlıdır.

TTK m. 678/II. fıkrada işlemin yapıldığı yer açısından herhangi bir kısıtlayıcı hükme yer verilmemiştir. Kambiyo taahhüdünün Türkiye’de veya yabancı bir ülkede yapılmış olması, kuralın uygulanması açısından farklılık yaratmayacaktır. Halbuki, 1982 tarih ve 2675 sayılı eski MÖHUK m. 8/II. fıkrada tek yanlı bir kurala yer verilmekte ve sadece işlemin Türkiye’de yapılmış olması halinde işlem güvenliği kuralının uygulanacağı kabul edilmekteydi. Ancak, 2007 tarih ve 5718 sayılı MÖHUK m. 9/II. fıkrada yer alan yeni hüküm ile işlem güvenliği kuralı iki yanlı hale getirilmiş ve bu konuda MÖHUK ile TTK arasındaki farklılık ortadan kaldırılmıştır.

MÖHUK m. 9/II. f. hükmüne paralel olarak, TTK m. 678/II. f. hükmü, işlem güvenliği kuralını, yabancı bir ülkede yapılan kambiyo taahhütleri açısından da uygulamakla, kambiyo taahhütlerinin mümkün olduğu kadar geçerliliğini sağlamak suretiyle tedavül kabiliyetini ve güvenliğini arttırmayı amaçlamaktadır³³².

Bu konuyla ilgili bir örnek vermek gerekirse, kendi millî hukukuna göre henüz reşit olmamasına rağmen, Fransız hukukunun aradığı rüşt yaşını doldurmuş olan bir İngiliz vatandaşının Fransa’da, bir Türk vatandaşı lehine poliçe ile taahhütte bulunduğunu varsayalım. Bu taahhütten doğan uyuşmazlık, bir Türk mahkemesinin önüne geldiğinde, hâkim söz konusu taahhüdün ehliyet açısından geçerli olup olmadığını tespit ederken,

³³¹ MÖHUK m. 9/II. f. 2. c. hükmüne göre, aile ve miras hukuku ile başka bir ülkedeki taşınmazlar üzerindeki aynı haklara ilişkin işlemler bu hükmün dışındadır.

³³² TEKİNALP, s. 63 vd; ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 37.

TTK m. 678/II. f. hükmüne dayanarak, işlemin yapıldığı yer olan Fransa'nın mevzuatına göre ehil olan bu İngiliz vatandaşının yapmış olduğu poliçe taahhüdü ile bağlı olduğuna karar verecektir.

2.2.1.3. Şekle Uygulanacak Hukuk

Öncelikle kambiyo senetlerinde şekle dâhil olan konuların neler olduğunu tespit etmek gerekir. Genel olarak doktrinde kabul edildiği üzere, kambiyo taahhüdünün şekliyle kastedilen, keşideci veya senet üzerine imza atan diğer şahısların taahhütlerinin geçerli olması için bulunması gereken kayıtlardır³³³. Kambiyo senetlerinin içermesi gereken zorunlu kayıtların neler olduğu, ihtiyarî olarak konulması mümkün olan kayıtların olup olmadığının belirlenmesi, senedin dili, ne şekilde yazılacağı, senedin birden çok nüsha halinde yazılmasının mümkün olup olmadığı, ciro, aval veya kabul gibi işlemlerin geçerli olması için taşınması gereken kayıtların neler olduğu, kabul beyanının sözlü olarak ileri sürülüp sürülemeyeceği, beyaz cironun mümkün olup olmadığı gibi meseleler şekil bağlamında değerlendirilmelidir³³⁴.

Bununla birlikte, şekil görünümü altında, esasa ilişkin sonuçlar doğuran taahhütte bulunan şahsın sorumluluğunun kapsamını belirleyen ve herkese ileri sürülebilecek olan kayıtlar, esasa uygulanacak hukukun kapsamına girerler. Örneğin, keşideci veya hamilin senet üzerine yazdığı, “ciro edilemez”, “garantisiz” veya “emre” kayıtlarının geçerli olup olmadığı, esasa uygulanacak hukuka göre değerlendirilmelidir³³⁵.

2.2.1.3.1. Genel Kural: İmza Yeri Hukukunun Yetkisi

TTK m. 690/I. f. hükmünün yaptığı atıf ile bonolar hakkında da uygulanması gereken poliçelere ilişkin TTK m. 679 ve çekler açısından konuyu düzenleyen TTK m. 732, taahhütlerin şekil açısından geçerliliğini imzalandıkları yer kanununa tâbi tutmuştur. Bu düzenlemeler ile hukukî işlemlerin şekline uygulanacak olan hukuk bakımından genellikle kabul edilen *LRA (Logus Regit Actum)* kuralı, kambiyo senetleri açısından da

³³³ İsmail DOĞANAY, *Türk Ticaret Kanunu Şerhi - C. II* (Üçüncü Bası. Ankara: 1990); s. 1880.

³³⁴ RABEL, s. 157 vd; Hatice ÖZDEMİR, “Kambiyo Taahhütlerinin Şekil Bakımından Geçerliliğine Uygulanacak Hukuk”, *Nihal Uluocak’a Armağan*, İstanbul 1999, s. 275.

³³⁵ ÖZDEMİR, “Şekil”, s. 276.

benimsenmiş bulunmaktadır³³⁶. Bu durumda, bir kambiyo taahhüdünün şekil açısından geçerli olabilmesi için, imza yeri hukukunun öngördüğü şekil şartlarına uygun olması gerekir. Aksi halde taahhüt her yerde geçersiz olacaktır³³⁷.

Kambiyo senetlerinde senedin düzenlenmesinden başka, kabul, ciro, aval gibi birbirine bağlı işlemler de vardır. *LRA* kuralı, bu işlemlerin her biri açısından uygulanır. Dolayısıyla, bu işlemlerin farklı ülkelerde yapılmış olması halinde, bunlardan her birinin şekil bakımından geçerli olması, yapıldıkları yer hukukunun şekil şartlarına uygun olmasına bağlıdır³³⁸. Bu kural emredici mahiyettedir³³⁹. Taraflar anlaşarak taahhüdün yapıldığı yer hukuku yerine başka bir hukuku ikame edemezler³⁴⁰.

Genel olarak hukukî işlemlerin şekline uygulanacak hukuku düzenleyen MÖHUK m. 7 hükmünde, TTK m. 679 dan farklı olarak, *LRA* kuralına mutlak bir uygulama zorunluluğu getirilmemiş, işlemin esası hakkında uygulanacak hukuk (*lex causae*) ile alternatif bir uygulama imkânı tanınmıştır. TTK m. 679 da *lex causae*'nin alternatif yetkisine yer verilmemiştir. Ancak, *LRA* kuralına sıkı bir şekilde bağlanma bazı sakıncalara yol açabilir, bu sakıncaları önlemek amacıyla ve kambiyo senetlerinin gereklerine uygun olarak, tamamlayıcı nitelikte yetkili hukuklar kabul edilmiştir³⁴¹.

2.2.1.3.2. İmza Yerinin Tespiti

LRA kuralı söz konusu olduğunda, işlem yerinin neresi olduğuna dair sorun ortaya çıkar. Aslında bu sorun, tarihsel açıdan statücülere kadar giden eski bir sorundur³⁴². Konumuz bakımından sorun şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: Bir kambiyo taahhüdünün şekil bakımından geçerliliğini tespitinde esas alınması gereken imza yeri, senet üzerine imzanın atıldığı yer mi, yoksa senedin hamile teslim edildiği yer midir? Örneğin,

³³⁶ RABEL, s. 158; DOMANIÇ, Şerh, s. 453; ARIK, s. 201; ÖZDEMİR, “Şekil”, s. 262.

³³⁷ ÖZDEMİR, “Şekil”, s. 262.

³³⁸ Muammer Raşit SEVİĞ, *Devletler Hususî Hukuku C. II* (İstanbul: 1943), s. 38.

³³⁹ RABEL, s. 158.

³⁴⁰ SEVİĞ, *Ticarî Saha*, s. 248. Aynı yönde görüş için bkz. ÖZTAN, s. 962.

³⁴¹ ÖZDEMİR, “Şekil”, s. 263.

³⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. RABEL, s. 159.

Berlin’de keşide edilen bir poliçe, Roma’da bulunan muhataba gönderilirse; işlem yeri, imzanın atıldığı yer olan Berlin mi, yoksa muhatabın senedi kabul ettiği Roma mıdır?

Burada karşımıza çıkan sorun, kanunlar ihtilâfi hukukunun genel meselelerinden olan bağlama noktasının yorumu problemi ile ilgilidir. İmza yeri hukuku bağlama noktasından uygulanacak hukuka ulaşabilmek için imza yerinin bilinmesi gerekir. İmza yerinin neresi olduğu farklı hukuklarda farklı şekilde düzenlenmiş olabilir. Bağlama noktasının yorumu meselesinin, hâkimin hukukuna (*lex fori*) göre çözüme kavuşturulacağı çoğunlukla kabul edilen bir görüştür. Keza, her hukuk kuralı ait olduğu hukuk düzeni ve meydana geldiği tarih içinde yorumlanır. Dolayısıyla, Türk hâkimi, Türk kanunlar ihtilâfi hukuku kuralında yer alan bağlama noktasını Türk hukukuna göre yorumlayacaktır.

Doktrinde, böyle bir durumda işlem yeri olarak imzanın atıldığı yerin esas alınması gerektiği ileri sürülmüştür. Çünkü işlem, onu yapan şahsın düşüncesinde, imzalandığı anda tamamlanmıştır. Taahhütte bulunan şahsın imzası, taahhüdün varlığı için gerekli ve yeterlidir. Taahhüdün geçerliliği, muhatabın onu kabul etmesi şartına bağlı değildir. Kabulün yapıldığı yer kanunu, sadece kabul işleminin şekil bakımından geçerliliğine uygulanacak hükümlerin belirlenmesinde esas alınabilir³⁴³.

İmza yerinin tespitine ilişkin diğer bir sorun, bir kambiyo taahhüdünde bulunan şahsın, bu taahhüdünü nerede imzaladığına ilişkin hiçbir kayıt yazmamış olması halinde, imza yeri ve dolayısıyla taahhüdün şekil bakımından geçerliliğinin hangi hukuka göre belirleneceği ile ilgilidir. Bağlama noktasının yorumuna ilişkin bu sorun da Türk hukukuna göre çözüme kavuşturulacaktır. TTK’da kambiyo senetlerinin şekil açısından geçerli olabilmesi için keşide yerinin mutlaka senette gösterilmesi şartı aranmıştır. Keşide yerinin senette belirtilmemesi durumunda, bu yerin tespitine yönelik karineler kabul edilmiş, keşidecinin adı-soyadı yanında yazılı olan yerin keşide yeri olarak kabul edileceği hükme bağlanmıştır. Eğer keşidecinin adı yanında herhangi bir yer ismi yazılmamışsa, senet, unsur eksikliği nedeniyle geçersiz olacaktır.

TTK, senedin düzenlenmesi aşamasında imza yerinin belirlenmesine yönelik bazı karineler kabul ederken, ciro, kabul veya aval gibi işlemlerde, bu işlemlerin imzalandığı

³⁴³ ÖZDEMİR, “Şekil”, s. 263.

yer senette belirtilmemişse ne olacağı hakkında herhangi bir hükme yer vermemiştir. Acaba, bu işlemler açısından imza yeri nasıl belirlenecektir? Doktrinde, bazı yazarlar, cirantaların imza yerini senette göstermemiş olmaları halinde, senedin tanzim edildiği yerin, cirantalar açısından da işlem yeri olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir³⁴⁴. Bu konuda ileri sürülen diğer bir görüşe göre, hâkim, işlemde yer alan tüm unsurlardan hareketle araştırma yaparak bu işlemlerin yapıldığı yeri tespit etmelidir³⁴⁵. Üçüncü bir görüş de, taahhütte bulunan şahsın ikametgâhı lehine bir karine kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır³⁴⁶. Bu görüşü savunan yazarlara göre, taahhütte bulunan şahsın ikametgâhı lehine bir karinenin kabulü, hem imza yerinin daha kolay belirlenmesine yardım edecek, hem de tacirler genellikle işlemleri, işletmelerinin bulunduğu yerde yaptıklarından olayların büyük kısmında gerçek duruma uygunluk sağlanacaktır. Zaten söz konusu olan bir karine olduğu için aksinin ispatı her zaman mümkündür³⁴⁷.

Kanaatimizce, senedin tanzim edildiği yere dayanan ilk görüş, her zaman gerçek durumu yansıtmayabilir. Keza, cironun mutlaka senedin keşide edildiği yerde yapılması zorunlu değildir. Üstelik, bir senet tanzim edildikten sonra uluslararası alanda tedavüle çıkmışsa, senedin ödenmesine kadarki süreçte, ciro, kabul ve aval gibi işlemlerin birbirinden farklı ülkelerde gerçekleşmesi mümkündür. Böyle bir durumda, senedin tanzim edildiği yere bağlanmak, senetlerin uluslararası tedavül yeteneğinin bulunması karşısında bir anlam ifade etmeyecektir. Öte yandan, taahhütte bulunan şahsın ikametgâhı lehine bir karinenin kabulü de, ikametgâh kavramına her ülkede verilen anlamın farklı olması nedeniyle bir kolaylık sağlamayacaktır. Bunun yerine, ikinci görüşte belirtildiği gibi, hâkimin, işlemde (ciro, kabul, avalde) yer alan tüm unsurlardan hareketle araştırma yapıp, işlem yerini tespit etmesi daha uygun olacaktır.

³⁴⁴ Ernst E. HIRSCH, **Ticaret Hukuku Dersleri - C. III (Kıymetli Evrak)** (İstanbul: 1939), s. 98; DOĞANAY, s. 1880.

³⁴⁵ **Domaniç**, cironun yapıldığı yerin tayini için, ciro edenin ticarî defterlerinden, yazışmalardan ve aracı bankaların kayıtlarından delil olarak yararlanılabileceğini ifade etmektedir (DOMANIÇ, Şerh, s. 457).

³⁴⁶ **Rabel**, böyle bir karinenin kabulünün, taraflara ek yükümlülük getirmesinin söz konusu olmadığını; çünkü, taahhütte bulunan şahsın ikametgâhının, işlemin tarafları tarafından genellikle bilinebilecek veya kolaylıkla öğrenilebilecek bir yer olduğunu belirtmektedir (RABEL, s. 164).

³⁴⁷ ÖZDEMİR, “Şekil”, s. 264 vd.

2.2.1.3.3. Tamamlayıcı Kurallar

Yukarıda belirttiğimiz gibi, *LRA* kuralına sıkı bir şekilde bağlanmanın ortaya çıkaracağı sakıncaları önlemek amacıyla ve kambiyo senetlerinin gereklerine uygun olarak, tamamlayıcı nitelikte yetkili hukuklar kabul edilmiştir. Başka bir ifadeyle, TTK’da kambiyo senetlerinin şekil açısından geçerliliğine uygulanacak hukuk tespit edilirken sadece *LRA* kuralı ile yetinilmemiş, bu kural uyarınca geçerli olmayan taahhütlerin geçerliliğini sağlayabilecek başka hukuk sistemlerine de yetki tanınmıştır. Bu kurallar, kambiyo taahhüdünün mümkün olduğu kadar geçerliliğinin ve böylece tedavül güvenliği ve süratinin sağlanmasına yöneliktir³⁴⁸. TTK’nın 679. maddesinin iki ve üçüncü fıkralarında, imza yeri hukuku uyarınca şeklen geçerli olmayan bir kambiyo senedinin şeklen ayakta tutulmasını amaç edinen tamamlayıcı nitelikte kurallara yer verilmiştir. Bu kurallar, TTK m. 732’nin göndermesiyle çek açısından da uygulanacaktır.

2.2.1.3.3.1. TTK m. 679/II. f. Hükümü

TTK m. 732/II. f. hükmünün atfı ile çekler hakkında da uygulanması gereken, poliçelere ilişkin TTK m. 679/II. f. hükmüne göre: “Bir poliçe taahhüdü, vuku bulduğu ülkenin kanunları hükmünce şekil bakımından muteber olmamakla beraber aynı poliçeye ilişkin sonraki bir taahhüdün vuku bulduğu ülke kanunları uyarınca muteber bulunursa, ilk taahhüdün şekil bakımından muteber olmayışı sonraki taahhüdün muteberliğine halel getirmez”.

Bu fıkra uyarınca bir taahhüdün geçerli olması şu şartlara bağlıdır: 1) Yapıldığı yer hukukuna göre şekil açısından geçerli olmayan önceki taahhüdün, sonraki taahhüdün yapıldığı yer hukukuna göre geçerli olması, 2) İkinci taahhüdün, yapıldığı yer hukukunun şekil şartlarına uygun olması gerekir. Örneğin, bir İsviçre vatandaşının, bir Yeni Zelanda vatandaşı lehine, İsviçre’de, poliçe kelimesini yazmadan poliçe keşide ettiğini varsayalım. İsviçre kanunlarına göre, poliçenin şeklen geçerli olması için senet metninde “poliçe” kelimesinin bulunması zorunludur. Bu durumda, poliçe kelimesi olmadan keşide edilen poliçe, *LRA* kuralı uyarınca geçerli değildir. Senedin lehdarı olan Yeni Zelanda vatandaşının daha sonra poliçeyi, kendi ülkesinde ciro etmesi halinde, yapılan ciro, Yeni

³⁴⁸ Sururi KOCAİMAMOĞLU, *Ticari Senetler Tatbikatı ve Banka Muameleleri* (Ankara: 1959), s. 91; ÖZDEMİR, “Şekil”, s. 267.

Zelanda hukukunun şekil şartlarına uygun olmak kaydıyla geçerlidir. Dolayısıyla keşide yeri olan İsviçre hukukuna göre şeklen geçersiz olan çek, cironun yapıldığı Yeni Zelanda’da yürürlükte olan hukuka göre geçerlidir.

Cenevre Konvansiyonunun 3. maddesinin II. fıkrasında yer alan ve TTK m. 679/II. fıkraya karşılık gelen bu hüküm, çeşitli açılardan eleştirilse bile³⁴⁹, hamilin senetten doğan haklarını yöneltebileceği kişilerin var olmasının sağlanması suretiyle onun menfaatlerini koruması, dolayısıyla kambiyo senedinin tedavül kabiliyeti ve güvenliğini arttırması bakımından yerinde bir düzenleme olduğu kabul edilmektedir³⁵⁰.

2.2.1.3.3.2. *Lex Fori*’nin Yetkisi

Gerek poliçe ve bono, gerek çeklere ilişkin kanunlar ihtilâfı kurallarını belirlemek için hazırlanan Cenevre Konvansiyonlarında, *LRA* kuralının bir istisnası olarak, aynı devlet vatandaşlığına sahip olan tarafların, ortak millî kanunlarının kabul ettiği şekil şartlarına uygun olarak işlem yapmaları kabul edilmiştir. Her iki Konvansiyona göre, üye devletlerden her biri, kendi vatandaşları tarafından, yabancı bir ülkede, kendi hukukuna uygun olarak yapılan taahhütlerin, diğer bir vatandaşına karşı, kendi ülkesinde geçerli olacağını kararlaştırabilir³⁵¹.

Konvansiyonların millî yasa koyuculara yetki veren bu hükmünden hareketle, önce İsviçre’de İBK m. 1081/III. f. ve oradan iktibas yoluyla TTK m. 679/III. f. olarak, bu yönde bir düzenleme mevzuatımızda yerini almıştır. Buna göre: “Bir Türk’ün yabancı memlekette yapmış olduğu bir poliçe taahhüdü, Türk mevzuatının gösterdiği şekle uygun bulunduğu takdirde Türkiye’de başka bir Türk’e karşı muteberdir”.

Bu durumda, bir kambiyo taahhüdünün tarafları Türk vatandaşı ise, yapılan taahhüt şekil açısından *LRA* kuralına uygun olmasa dahi, Türk hukukunun aradığı şartları taşıyorsa, Türkiye’de geçerli olarak hüküm ifade edecektir.

³⁴⁹ Bu eleştiriler için bkz. RABEL, s. 169 vd.

³⁵⁰ ÖZDEMİR, “Şekil”, s. 268 vd.

³⁵¹ RABEL, s. 171; ÖZDEMİR, “Şekil” s. 271.

TTK m. 679/III. f. hükmünün uygulanabilmesi için, işlemin her iki tarafının da Türk vatandaşı olması gerekir³⁵². Bu nedenle kural, tek yanlıdır³⁵³. Buna göre, varsayalım ki, iki Bulgaristan vatandaşının İngiltere’de, Bulgaristan hukukunun öngördüğü şekil şartlarına uygun olarak yaptıkları bir kambiyo taahhüdü söz konusu olsun. Türk hâkimi, taahhüdün şekil açısından geçerli olup olmadığını incelerken, TTK m. 679/I uyarınca, taahhüdün İngiliz hukukunun öngördüğü şekil şartlarına uygun olup olmadığını araştırarak, olumsuz bir durum karşısında, taahhüdün Bulgaristan hukukunun öngördüğü şekil şartları açısından uygun olup olmadığını dikkate almayacaktır³⁵⁴.

TTK m. 679/III. f. hükmünün uygulanması için, taahhüdün doğrudan doğruya bir Türk vatandaşına karşı yapılması zorunlu mudur; yoksa senedin sonradan bir Türk vatandaşının eline geçmiş olması halinde de bu hüküm uygulama alanı bulur mu?

Bu husus, poliçe ve bonolara ilişkin Cenevre Konferansında tartışılmış ve delegelerin çoğunluğu, kambiyo senedi ile belirli bir şahsa karşı değil tüm hamillere karşı sorumluluk altına girildiği, taahhüdün doğrudan tarafı olan bir şahsın söz konusu olamayacağı gerekçesiyle ikinci olasılık lehine görüş bildirmişlerdir³⁵⁵. Buna göre, sadece, keşideci-lehdar veya ciranta-ciro edilen gibi ilişkinin doğrudan taraflarının Türk vatandaşı olması halinde değil, işlemin karşı tarafını teşkil eden yabancıнын senedi sonradan bir Türk vatandaşına ciro etmesi halinde de TTK m. 679/III. f. hükmü uygulanabilecektir³⁵⁶.

³⁵² 11. HD, E. 1976/3063, K. 1976/3106, 10.6.1976 tarihli bir Yargıtay kararında “... TTK.’nın 679. maddesi gereğince yabancı bir memleketinde bir Türk’ün yapmış olduğu bir poliçe taahhüdü Türk mevzuatının gösterdiği şekle uygun bulunduğu takdirde, Türkiye’de bir Türk’e karşı geçerlidir. Almanya’da tanzim edilen dava konusu poliçelerde keşideci Türk olduğu gibi, lehdarı da Türk’tür. Aynı Kanunun 585. maddesi gereğince keşidecinin kendisi üzerine poliçe keşide etmesi de mümkündür. Poliçelerin tercümelerinin tetkikinde de TTK.’nın 585. maddesinde yazılı koşulları ihtiva ettiği anlaşıldığından bunların cirosu da kabildir. Bu durumda davaya bakılarak sonucuna uygun bir karar verilmesi gerekirken poliçelerin ve cirolarının geçerli olmadığından bahisle davanın reddine karar verilmesinde isabet görülmemiştir. ...” denmektedir. Bu karar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Talih UYAR, İcra Hukukunda Kambiyo Senetleri (İkinci Bası. Manisa: 1989), s. 1218-1219.

³⁵³ Doktrinde genel olarak kabul edilen, tek yanlı kuralların iki yanlı olarak yorumlanması yönündeki eğilim, bu kural açısından uygulanamaz. Çünkü, TTK m. 679/I de öngörülen *LRA* kuralı emredici nitelik taşıdığı için, bu kuralın istisnasını oluşturan III. f. hükmünün dar yorumlanması zorunludur. Zaten söz konusu hükmün, kesin ve açık ifadesi karşısında bu şekilde genişletici bir yorumun getirilmemesi gerekir. *LRA* kuralı emredici olmasaydı, III. f. hükmü aynı devlet vatandaşlığına sahip yabancılar açısından da uygulanabilirdi: SEVİĞ, Ticarî Saha, s. 248.

³⁵⁴ Örnek için bkz. ÖZDEMİR, “Şekil”, s. 272.

³⁵⁵ DEVRES, s. 793.

³⁵⁶ ÖZDEMİR, “Şekil”, s. 272.

TTK m. 679/III. f. hükmünün kaynağını teşkil eden Cenevre Konvansiyonu m. 4/III. f. hükmü doktrinde bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler, aynı senet üzerinde yer alan taahhütlerin şekil bakımından geçerliliklerinin bazıları için *LRA* kuralına, bazılarının ise tarafların millî hukuklarına göre belirlenmesinin, senet borçluları açısından adil olmayan sonuçlara yol açtığı; hamilin senet borçlularının millî hukukunu araştırmakla yükümlü tutulmasının, senedin tedavülünü engelleyeceği ve senet borçlusunun taahhüdünün geçerli olup olmadığının, hamilin vatandaşlığına bağlı olarak değişmesinin kabul edilemeyeceği noktalarında olmuştur. Bu eleştirilerin haklı tarafları olmakla birlikte, *LRA* kuralına göre geçersiz olan bir taahhüdün, tarafların ortak millî hukuklarının aradığı şekil şartlarına uygun olması halinde geçerli olacağını kabul eden bu hükme yer verilmesi gerekir. Çünkü, bu hüküm, kambiyo senetlerinin mümkün olduğu kadar şekil bakımından geçerliliğini sağlamak suretiyle tedavül emniyetini ve süratini gerçekleştirmeye yöneliktir³⁵⁷.

2.2.2. Protestonun Şekli İle Poliçeden Doğan Hakların Kullanılması ve Muhafazası İçin Gerekli İşlemlerin Şekline Uygulanacak Hukuk

TTK m. 730/21. bendinde yapılan atıf nedeniyle çekler hakkında uygulanacak olan TTK'nın 680. maddesine göre: "Protestonun şekli ve protesto çekilmesi için muayyen olan müddetler ile poliçeden doğan hakların kullanılması veya muhafazası için gerekli diğer muamelelerin şekli protestonun çekilmesi veya muamelenin yapılması lazım gelen memleketin kanunlarına göre tayin olunur".

TTK m. 680'e göre, şekil kavramına dâhil olan ve yapıldığı yer hukukunun öngördüğü şartlara tâbi olması gereken hususlar şunlardır: Protestonun ne şekilde düzenleneceği, poliçeden ayrı olup olamayacağı, kapsamında yer alması gereken hususların neler olduğu, noter gibi resmî bir merciin katılımının gerekli olup olmadığı veya muhatap tarafından yazılacak bir beyanın yeterli sayılıp sayılamayacağı, protesto yerine geçebilecek başka bir işlemle ödeme veya kabulün yokluğunun tespit edilip edilemeyeceği, işlemlerin nerede yapılabileceği (muhatabın ikametgâhı, ticarî işletmesi) gibi hususlardır³⁵⁸.

³⁵⁷ ÖZDEMİR, "Şekil", s. 273-274; ÖZTAN, s. 962.

³⁵⁸ DOMANIÇ, Şerh, s. 454; ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 146; ÖZTAN, s. 953.

TTK m. 680 de yer alan “poliçeden doğan hakların kullanması veya muhafazası için gerekli işlemler” ifadesiyle, protesto dışında, senedin kabul ve ödeme için muhataba ibrazı, kabul veya ödemenin reddi halinde, durumun diğer senet borçlularına bildirilmesi (ihbar) gibi işlemler kastedilmektedir³⁵⁹.

TTK m. 680, poliçenin kabul edilmesi için muhataba arzı, ödenmek üzere ibrazı, protesto ve ihbar gibi poliçeye has müracaat haklarının muhafazası için gerekli olan işlemlerin şekil şartlarıyla ilgilidir. Buna karşılık, bu işlemlerin yapılmasının gerekip gerekmediği, gerekli ise, bu mecburiyete uymamanın sonuçları, TTK m. 682 de belirtilen hukuka göre tespit edilir³⁶⁰.

Poliçenin çekilmesi için muayyen olan süreler de TTK m. 680'nin kapsamında yer almaktadır. TTK m. 680'de, protesto dışında, poliçeden doğan hakların kullanılması veya muhafazasına yarayan diğer işlemlerde sürelerle ilişkin herhangi bir ifade kullanılmamaktadır. Bu işlemlerin de yapıldıkları yer kanununun öngördüğü sürelerle tâbi olması gerektiği yönündeki görüş doktrinde ağırlıklı olarak kabul görmektedir³⁶¹.

TTK m. 680 de belirtilen işlemler, yapıldıkları yer hukukuna (*LRA*)'ya tâbi tutulmuşlardır. Gerek protesto, gerek poliçeden doğan hakların kullanılması için gerekli diğer işlemlerin şekli hakkında *LRA*'nın tercih edilmesinin nedeni, işlemin süratle yapılmasını sağlamak ve dolayısıyla hamilin durumunu kolaylaştırmaktır. *LRA* dışında başka bir hukukun yetkili olması ihtimalinde, bu hukukun aradığı şartlar, işlemin yapıldığı yerde gerçekleşmiyorsa, o zaman sorun ortaya çıkacaktır. Örneğin, keşide yeri hukuku, protesto çekilmesi için resmî memurun varlığı şartını arıyorsa ve hamilin protesto çekeceği yerde de bu işler için resmî memur bulunmuyorsa, protestonun şekil yönünden geçerli olmaması gibi bir sorun ortaya çıkabilecektir.

TTK m. 680 ile ilgili olarak çözüme kavuşturulması gereken diğer bir husus, bir ihbarın düzenlendiği yer ile bu ihbarın alındığı yerin farklı ülkeler olması halinde, bu ihbarın şekil ve süre bakımından geçerliliğine uygulanacak hukuk olarak dikkate alınacak olan işlem yeri hukukunun neresi olduğuna ilişkindir. Acaba, işlem yeri hukuku, ihbarın

³⁵⁹ DOMANIÇ, Şerh, s. 454; ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 146; ÖZTAN, s. 953.

³⁶⁰ ÖZTAN, s. 953.

³⁶¹ KOCAİMAMOĞLU, s. 92; ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 146 vd.

gönderildiği yer hukuku mudur, yoksa ihbarın alındığı yer hukuku mudur? İşlem yeri hukukunun yetkisi, işlemi yapan şahıs açısından kolaylık sağlaması, işlemlerin daha çabuk ve güvenli bir şekilde yapılmasına hizmet etmesi gibi nedenlerle kabul edilmektedir. Bu durumda, ihbarı gönderen şahsın ihbarının ulaşacağı ülkenin kurallarına uyması beklenmemelidir. Dolayısıyla, ihbarın gönderildiği yer, işlem yeri olarak kabul edilmeli ve bu yer hukukunun, ihbarın şekli ve süresi açısından öngördüğü kurallara uygun hareket edilmelidir³⁶².

2.2.3. Müracaat Hakkının Kullanılmasına İlişkin Süreler Hakkında Uygulanacak Hukuk

TTK m. 732/21. bendinde yapılan atıf nedeniyle çekler hakkında da uygulanacak olan TTK m. 681 hükmüne göre: “Müracaat haklarının kullanılması için riayet gereken müddetler, bütün poliçe borçluları hakkında poliçenin keşide edildiği yerde cari olan mevzuata göre tayin olunur”.

TTK m. 681’de ifade edilen “müracaat hakları” kavramı, alacaklının, asıl borçlu (poliçede kabul eden muhatap, bonoda senedi tanzim eden) hariç olmak üzere, senetten dolayı sorumluluk altına girmiş bütün borçlulara karşı yöneltebileceği talep haklarını ifade eder. Dolayısıyla, burada söz konusu olan süreler, (TTK m. 680’nin kapsamında yer alan) senedin asıl borçluya ibrazı ve gerektiğinde protesto çekilmesi için öngörülen süreler değildir, onlarla karıştırılmamalıdır³⁶³.

TTK m. 681’e karşılık gelen Cenevre Konvansiyonunun 5. maddesinde³⁶⁴ müracaat haklarının kullanılması için gerekli olan sürelerin anlamı ve içeriği her türlü tereddüdü ortadan kaldıracak şekilde hükme bağlanmıştır. Bu süreler, asıl borçlu dışındaki borçlulara yöneltilen talep haklarına ilişkin sürelerdir ve bu sürelere zamanaşımı süreleri de dâhildir³⁶⁵. TTK m. 681’e göre, asıl borçluya yöneltilen talep hakkı dışında

³⁶² ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 147.

³⁶³ KOCAİMAMOĞLU, s. 92; ÖZTAN, s. 948.

³⁶⁴ Bu maddeye ilişkin müzakereler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. DEVRES, s. 803 vd.

³⁶⁵ Buna karşılık, asıl borçluya yöneltilen talep haklarının tâbi olduğu zamanaşımı, TTK m. 682/I. f. ya göre tespit edilir (ÖZTAN, s. 948).

kalan taleplere ilişkin zamanaşımı süreleri, her bir taahhüdün imzalandığı yer hukukuna değil, poliçenin keşide edildiği yer hukukuna tâbi olacaktır³⁶⁶.

Poliçede zamanaşımı sürelerini, senedin keşide edildiği yer hukukuna tâbi kılan TTK m. 681 hükmü, MÖHUK'un "zamanaşımı, hukukî işlem ve ilişkinin esasına uygulanan hukuka tâbidir" şeklindeki 8. madde hükmüne göre öncelikle uygulanması gereken, poliçeye özgü bir kuraldır³⁶⁷.

Yargıtay'ın önüne gelen bir davada, davacı vekili dilekçesinde, yabancı olan müvekkilinin alacağına karşılık davalıdan İran'da 65.000 ve 20.000 dolarlık muhatabı yabancı banka olan iki adet çek aldığını, çeklerin muhatap bankada karşılıklarının çıkmadığı iddiasıyla çeklerin ibraz tarihindeki değeri olan 150.000.000 TL'nin banka iskonto haddi üzerinden faizi ile birlikte davalıdan tahsilini talep ve dava etmiştir. Davalı vekili de, zamanaşımı itirazı ile birlikte çeşitli yönlerden davanın reddini istemiştir. İlk derece mahkemesi, uyuşmazlıktaki yabancı unsuru gözden kaçırmış, TTK m. 726/I hükmüne göre, altı aylık zamanaşımı süresinden sonra davanın açılmış olduğu gerekçesiyle davanın reddine karar vermiştir. Davacı vekili temyiz yoluna başvurmuştur. Yargıtay'ın ilgili dairesi, çekin bir yabancı tarafından ve yabancı ülkede yine yabancı olan muhatap bankaya keşide edilmesi durumunda bu davada yabancılık unsurunun bulunduğunu tespit etmiştir. Bu uyuşmazlığı çözümede dikkate alınacak olan kanunlar ihtilâfı kuralları, MÖHUK m. 7, TTK m. 732 ve 733 ile TTK m. 730/21. bendin göndermesiyle çekler açısından da uygulanması söz konusu olan TTK m. 681'dir. Yargıtay, bu hükümlere göre, söz konusu uyuşmazlığın çekin keşide edildiği yer hukukuna, yani İran hukukuna tâbi olacağından hareketle ilk derece mahkemesinin kararını bozmuştur³⁶⁸.

Yargıtay'ın vermiş olduğu bu karar (aynı sonuca ulaşılması bakımından) yerindedir. Ancak, Yargıtay'ın uyuşmazlığın çözümüne uygulanacak kurallara ilişkin tespitine

³⁶⁶ DOMANIÇ, Şerh, s. 455; poliçe ile ilgili kanunlar ihtilâfında zamanaşımı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. SEVİÇ, Ticarî Saha, s. 250, 254-256.

³⁶⁷ DOMANIÇ, Şerh, s. 455.

³⁶⁸ Yarg. 11. HD E. 1990/3552, K. 1990/4774, 15.06.1990 tarihli karar için bkz. Gönen ERİŞ, **Açıklamalı - İçtihatlı Uygulamalı Çek Hukuku** (Beşinci Basım. Ankara: 2004), s. 459 vd.

katılmamaktayız. Bu uyuşmazlık açısından sadece TTK m. 681 hükmünün uygulanması gerekli ve yeterliydi. Kambiyo senetlerine ilişkin bir uyuşmazlık olması ve bu hususta özel hükümlerin bulunması nedeniyle MÖHUK m. 7 ile TTK m. 732 ve 733 bu uyuşmazlık bakımından uygulanamaz. Kaldı ki, söz konusu uyuşmazlık çekten doğan taahhütlerin neticelerine ilişkin olmayıp, bir kambiyo senedine bağlı olarak talepte bulunulmasında zamanaşımı süresinin dolup dolmadığına ilişkindir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu türden zamanaşımı sürelerine uygulanacak hukuk, müracaat hakkının kullanılmasına ilişkin süreleri düzenleyen ve TTK m. 730/21. bendin göndermesiyle çekler açısından da uygulanması söz konusu olan TTK m. 681'e göre tespit edilir. Nitekim, TTK m. 681, MÖHUK m. 7 (yeni MÖHUK m. 8) hükmüne göre öncelikle uygulanması gereken, kambiyo senetlerine özgü bir kuraldır.

Zamanaşımı sürelerinin durmasına veya kesilmesine ilişkin sebeplerin tespiti, Polişe ve Bonolar İçin Yeknesak Bir Kanun Sağlayan Cenevre Konvansiyonunun II numaralı ekinin 17. maddesine göre, âkit devletlere bırakılmıştır³⁶⁹. Buna göre, poliş ve bonoda zamanaşımı sürelerinin durması veya kesilmesine ilişkin yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda *lex fori*'nin hükümleri uygulanacaktır³⁷⁰.

TTK m. 681 hükmünün kabul edilmesindeki amaç, müracaat haklarının kullanılmasına ilişkin süreleri, bütün müracaat borçluları bakımından, tek bir hukuka (senedin keşide edildiği yer hukukuna) tâbi tutmaktır³⁷¹. Özellikle birden fazla müracaat borçlusunun mevcut olduğu hallerde, hamilin her bir borçlu için hangi müracaat süresinden yararlanabileceğini hesaplamak zorunda kalmaması açısından bu şekilde birleştirici bir kuralın konulması isabet olmuştur³⁷².

Eğer, böyle bir hüküm düzenlenmemiş olsaydı, TTK m. 682/II. f. hükmüne göre, poliş üzerinde yer alan her imzaya karşılık gelen kambiyo taahhüdünün tâbi olduğu hukukun uygulanması gerekecekti. Bu durumda her bir müracaat borçlusu için ayrı bir süre uygulanması söz konusu olacaktı. Bunun olası sonucu olarak da, senedi imzaladığı

³⁶⁹ ÖZTAN, s. 949.

³⁷⁰ KINACIOĞLU, s. 255.

³⁷¹ SEVİĞ, Ticarî Saha, s. 249.

³⁷² ÖZTAN, s. 948. Arminjon, söz konusu bu sürelerin, *LRA* kuralına tâbi tutulmasının daha elverişli olacağını bildirmiştir (SEVİĞ, Ticarî Saha, s. 250).

yer kanununa dayanılarak süresi içinde kendisine müracaat olunan bir müracaat borçlusunun, kendinden önce gelenlere başvurabilme imkânı, bu şahısların senedi imzaladıkları yerde daha kısa müracaat sürelerinin uygulanması sebebiyle ortadan kalkabilecektir³⁷³.

2.2.4. Kambiyo Taahhütlerinin Hükümlerine Uygulanacak Hukuk

TTK m. 682’de düzenlenen kambiyo taahhütlerinin hükümleri kavramı içerisinde, poliçe borçlusunun sorumluluğunun türü ve kapsamı; def’ilerin ileri sürülüp sürülemediği; kambiyo taahhüdünde bulunanların senette bazı kayıtlara (örneğin, faiz şartı) yer verip veremeyecekleri; hakkı koruyucu işlemlerin (örneğin, protestonun) gerekip gerekmediği; iyi niyetle senedin iktisabı; zilyetliğinin intikali; senedin şekil eksikliği dışında ne gibi nedenlerle iptalinin veya butlanının talep olunabileceği gibi poliçe borçlusunun sorumluluğunu ilgilendiren tüm hususlar yer alır. Borçlunun sorumluluğu yanında, irade beyanına bağlanan diğer hukukî sonuçlar (cironun devir ve teşhis fonksiyonu) da kambiyo taahhütlerinin hükümleri ile ilgilidir³⁷⁴.

TTK m. 682’nin kapsamında yer alan iki önemli konu, senet şahıslarının def’i ileri sürüp süremeyecekleri ve senette kayıt getirip getiremeyeceklerine ilişkindir. Kambiyo taahhüdünde bulunan şahısların ne gibi def’iler ileri sürülebileceği konusunda SEVİĞ, def’ilerin çoğunun taahhüdün sebep veya rıza bakımından geçerlilik şartlarına yönelik olduğu, dolayısıyla taahhüdün kapsamı hakkında uygulanacak hukukun def’iler açısından da uygulanmasının yerinde olacağını ileri sürmüştür³⁷⁵. Yazar, def’ilerin çoğu ya sebebin kanuna-ahlâka aykırılığı, esas borcun ödenmiş olması, fesih gibi taahhüdün sebebine veya hata, hile, ikrah gibi rızayı ifsat eden veya senedin tahrifi gibi rıza hilafına yaratılan durumlara ilişkin olduğunu belirtmiştir. Bunlar dışında, senet metninden anlaşılan, şekil noksanı kısmî ciro veya kabul, geçersiz bir vade veya şartın yazılmış olması gibi def’iler

³⁷³ ÖZTAN, s. 947-948.

³⁷⁴ Beyaz ciro ile devredilmiş bir poliçenin bu haliyle verilmesi, TTK m. 682’nin kapsamında değildir. Keza, bu durumda, poliçe ile ilgili bir beyanda bulunulmuş olmamaktadır. Senedin verilmesiyle gerçekleştirilen hak devri, bu, “verme işleminin gerçekleştiği yer hukuku”na tâbidir: ÖZTAN, s. 963. Aynı yönde bkz. KINACIOĞLU, s. 255.

³⁷⁵ SEVİĞ, Ticarî Saha, s. 251.

hakkında da Yazar, TTK m. 682 uyarınca yetkili olan hukukun uygulanması gerektiğini ileri sürmüştür³⁷⁶.

Kambiyo senetlerine ilişkin olarak ileri sürülebilecek def'iler yanında, bu senetlerde bazı kayıtların yer alması da söz konusu olabilir. Faiz şartı, menfi emre kaydı, ademi mesuliyet, protestodan muafiyet, kabule arz mecburiyeti, kabule arz yasağı, karşılığın devri ve vadeye ilişkin kayıtlar bunlara örnek olarak verilebilir. Bu kayıtların senette yer alıp almaması ve bunların geçerli olup olmadığı hakkında, TTK m. 682'ye göre tespit edilecek hukuk söz sahibidir³⁷⁷. Bu kayıtların sonraki taahhütlere etkili olacağı hususu unutulmamalıdır. Buna göre, taahhüde girişildiği zaman yetkili olan kanuna göre koşulmuş geçerli bir şartı, mevzuatına göre bu türden bir şartı geçerli kabul etmeyen başka bir ülkede gerçekleşen sonraki taahhüt dikkate almak mecburiyetindedir.

Doktrinde TTK m. 682 hükmünün³⁷⁸ emredici nitelikte olmadığı yönündeki görüş çoğunlukla benimsenmektedir. Buna göre, tarafların kambiyo taahhütlerinin hükümlerine uygulanacak hukuku kendi aralarında kararlaştırmaları mümkündür³⁷⁹.

Kambiyo taahhütlerinin hükümlerine uygulanacak hukuk, TTK m. 682/I. f.da poliçeyi kabul eden muhatap bakımından taahhütlerin birliği esasına göre; TTK m. 682/II. f.da ise diğer borçlular bakımından taahhütlerin bağımsızlığı esasına göre düzenlenmiştir. Kambiyo taahhütlerinin hükümlerine uygulanacak hukuk, TTK m. 682'de yapılan ayrıma uygun olarak, önce muhatap, sonra da diğer senet borçluları açısından incelenecektir.

2.2.4.1. Muhatap Açısından

Kabul eden muhatapın taahhütlerinin hükümlerine uygulanacak hukuka ilişkin TTK m. 682'yi incelemeyen önce, muhatapın kabulünün senet bedelinin bir kısmı ile sınırlı

³⁷⁶ SEVİÇ, Ticarî Saha, s. 251.

³⁷⁷ SEVİÇ, Ticarî Saha, s. 252-253.

³⁷⁸ TTK m. 682'de düzenlenen bu hüküm, Poliçe ve Bonolara İlişkin Kanunlar İhtilâfı Hakkındaki Cenevre Konvansiyonunun 4. maddesine karşılık gelmektedir. Konvansiyonun en önemli maddelerinden biri olan bu maddenin kabulü sırasında çeşitli teklifler ileri sürülmüş, Felemenk ve Belçika delegeleri bu meselenin hiç hallolunmamasını dahi teklif etmişlerdir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. DEVRES, s. 796 vd.

³⁷⁹ DOMANIÇ, Şerh, s. 455. Aynı yönde görüş bildiren Öztan'a göre, tarafların bu konuda hukuk seçimi yapıp yapmadıklarına ilişkin ispat yükü, iddia edende olup, iyi niyetli hamil korunur: ÖZTAN, s. 963.

olup olamayacağına uygulanacak hukuk meselesi üzerinde durmak gerekecektir. TTK bu hususu ayrıca düzenlemiştir. TTK m. 683'e göre: "Kabul keyfiyetinin poliçedeki bedelin bir kısmına hasredilip hasredilemeyeceğini ..., ödeme yerindeki kanun tayin eder".

Bu hüküm uyarınca, muhatabın kısmi kabulde bulunma imkânına sahip olup olmadığı, kambiyo senedinin ödeneceği yerin kanununun hükümlerine tâbidir. Ödeme yeri kanununun hükümleri, muhataba böyle bir hak tanımış ise, onun tarafından yapılan kısmî kabul geçerli olacaktır³⁸⁰.

TTK'nın 682. maddesinde, poliçeyi kabul eden muhatabın durumu, diğer borçlular olan keşideci, ciranta ve aval verenin durumundan farklı olarak düzenlenmiştir. Şöyle ki, muhatap dışında, taahhütte bulunanların her birinin taahhüdü, taahhütte bulunmuş oldukları yerin hukukuna tâbi olmasına karşılık; muhatabın taahhüdü, kabul beyanının yapıldığı yer hukukuna değil, ödeme yeri³⁸¹ hukukuna tâbidir³⁸².

TTK m. 682/I. f.ya göre: "Bir poliçeyi kabul eden kimsenin taahhütlerinden doğan neticeler, ödeme yerindeki kanunlara göre tayin olunur".

Bu hüküm, bonoyu düzenleyen kişi açısından da uygulanacaktır. Keza, TTK m. 690/I. f. hükmünün yaptığı atıf ile poliçelere ilişkin kanunlar ihtilâfî kuralları ve bu arada TTK m. 682 hükmü bonolar hakkında da uygulanacaktır. TTK m. 691 hükmünde de, bonoyu tanzim edenin sorumluluk açısından poliçeyi kabul eden ile aynı durumda olduğu kabul edilmiştir. Zaten, TTK m. 682 hükmünün kaynağını teşkil eden Cenevre Konvansiyonunun 4. maddesinde de bonoyu tanzim eden şahıs ile kabul eden muhatap aynı fıkrada düzenlenmek suretiyle, onun taahhüdü hakkında da ödeme yeri hukukunun yetkisi kabul edilmiştir. O halde, poliçeyi kabul eden şahsın taahhüdünün esası hakkında

³⁸⁰ TTK m. 608/I. f. da muhatabın kabulü, poliçe bedelinin bir kısmına hasredebileceği kabul edilmiştir. O halde ödeme yeri Türkiye olan bir poliçenin muhatabı, geçerli olarak kısmî kabulde bulunabilecektir.

³⁸¹ Cenevre Konvansiyonunda bu maddeye ilişkin olarak Alman delegesi, ödeme yeri kanununun uygulanmasını teklif etmiş ve bu teklif kabul edilmiştir. Alman delege bu teklifinin gerekçesinde, "Alman devletler hususî hukuku prensiplerine göre, sözleşmeye uygulanacak hükümler, tarafların iradesine, eğer bu iradeleri açıklanmamışsa akdın ifâ edileceği yer hukukuna göre belirlenir. Poliçeyi kabul eden ile bonoyu tanzim edenin borçları ödeme yerinde icra edileceği için, onların taahhüdü hakkında ödeme yeri hukuku yetkisi kabul edilmelidir: DEVRES, s. 797.

³⁸² SEVİĞ, Ticarî Saha, s. 250-251.

uygulanacak hukuku tespit eden hüküm, bonoyu tanzim eden şahıs için de uygulanmalıdır³⁸³.

TTK m. 682/I. f. hükmünün kapsamında, kabul eden muhatap ve bonoyu tanzim eden şahsın diğer senet borçlularına karşı yükümlülüklerinin neler olduğu, aleyhlerine açılacak davaların tâbi olduğu zamanaşımı süreleri, zamanaşımına rağmen, sebepsiz zenginleşmeleri dolayısıyla takip edilebilir edilemeyecekleri, sorumlu oldukları gecikme faizi oranlarının tespiti gibi konular ödeme yeri hukukuna tâbi olarak belirlenecektir³⁸⁴.

TTK m. 682/I. f. hükmünde, sadece muhatabın senedi kabulü halinde uygulanacak hukuk tespit edilmiş, muhatabın kabulü reddetmesi halinde hangi hukukun uygulanacağı belirtilmemiştir. Bu konuda, doktrinde genellikle kabul edilen görüş, her bir senet borçlusunu açısından, taahhütlerin esası hakkında yetkili olan hukukun uygulanması gerektiği yönündedir. Bu görüşe göre, hamilin hangi durumlarda senet borçlularına karşı müracaat edebileceği, bu şahısların hangi hallerde sorumlu olduklarına ilişkin bir sorundur. Dolayısıyla, TTK m. 682 uyarınca her bir senet borçlusunun taahhüdüne uygulanacak hukuk, muhatabın kabul etmemesi halinde hamilin kendisine müracaat edebilir edemeyeceği ve böyle bir müracaat ile ne gibi taleplerde bulunabileceğini belirler³⁸⁵.

Kabul eden muhatabın taahhüdüne uygulanacak hukukun tespitinde bağlama noktası olarak kabul edilen “ödeme yeri” kriterinin hangi hukuka göre belirleneceği hususu önem taşır³⁸⁶. Burada bağlama noktasının yorumu problemi söz konusudur. Bu konuda *lex fori*'nin yetkisi genel olarak kabul edilmektedir. Buna göre, yabancılik unsuru taşıyan kambiyo senedi ile ilgili bir uyuşmazlıkta, muhatabın taahhüdüne uygulanacak hukuk tespit edilirken, Türk hâkimi, ödeme yerinin neresi olduğunu Türk hukukuna göre belirleyecektir.

TTK m. 584/III. f. ve TTK m. 693/II. f. hükümlerine göre, poliçe ve çeklerde ödeme yeri gösterilmemişse, muhatabın adı-soyadı yanında yazılı olan yer ödeme yeri sayılır.

³⁸³ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 81, dn. 55.

³⁸⁴ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 83.

³⁸⁵ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 84 vd.

³⁸⁶ ÖZTAN, s. 969.

TTK m. 689/III-IV. fıkra hükümlerine göre ise ödeme yerinin bonoda gösterilmemiş olması halinde, tanzim edenin ad ve soyadı yanında yazılı olan yerin ödeme yeri olarak kabul edileceği hüküm altına alınmıştır³⁸⁷.

Ancak, şu husus unutulmamalıdır ki, uyuşmazlık, ödeme yerinin senette bulunmasının zorunlu olup olmadığı; ödeme yeri senette belirtilmemişse, bu yerin ne şekilde tespit edilebileceği ve bunların kambiyo taahhüdünün geçerliliğine etkisi ile ilgili ise, bu husus, kambiyo senetlerinin şekil açısından geçerliliğine uygulanacak hukuka tâbidir. TTK m. 679'a göre, kambiyo taahhüdünün şekil bakımından geçerliliği, bu taahhüdün yapıldığı yer hukukuna tâbidir. Dolayısıyla, kambiyo senedinde ödeme yerinin belirtilmesinin zorunlu olup olmadığı ve bu yerin ne şekilde tespit edilebileceği keşidecinin poliçeyi imzaladığı yerin hukukuna göre tespit edilecektir³⁸⁸.

2.2.4.2. Diğer Borçlular Açısından

Kabul eden muhatap dışında, poliçe ile taahhüt altına giren şahısların tamamı, taahhütlerinin esasına uygulanacak hükümler açısından imza yeri hukukuna tâbi tutulmuşlardır (TTK m. 682/II. f.). Aynı esas, çek üzerinde taahhütte bulunan şahıslar açısından da kabul edilmiştir (TTK m. 733).

Cenevre Konvansiyonu ve bu Konvansiyona uygun düzenleme getiren TTK hükümlerinde keşideci, ciranta ve diğer tüm senet borçluları açısından, herhangi bir sınırlama söz konusu olmaksızın, taahhütlerini imzaladıkları yer hukukunun yetkisi kabul edilmiştir. Böylece, taahhütlerin bağımsızlığı ilkesine uygun olarak, senet üzerinde yer alan taahhütlerden her biri açısından uygulanacak hukukun diğerlerinden bağımsız olarak belirlenmesi esası kabul edilmiştir³⁸⁹.

³⁸⁷ Yargıtay, 1984 yılında vermiş olduğu bir kararda, poliçede ödeme yerini tespit ederken TTK m. 584/III. f. hükmünü uygulamıştır. Olayda keşidecisi ticarî merkezi Cenevre'de olan bir firma, lehdarı yine Cenevre'deki bir banka ve muhatabının da bir Türk şirketi olduğu iki adet poliçeden dolayı Ankara 4. İcra Müdürlüğünde açılan takibe muhatap yetki itirazında bulunmuş, Tetkik Mercii de bu itirazı kabul etmiştir. Yargıtay ise, bu itirazın yerinde olup olmadığını incelerken, yetki konusunun her şeyden önce ödeme yerinin neresi olduğunun belirlenmesine bağlı olduğu yönünde karar vermiştir. Bu kararda Yargıtay, TTK m. 584/III. f. hükmünü uygulamış ve muhatabın adı yanında yazılı olan "Ankara-Turkey" ibaresinin varlığına dayanarak, ödeme yerinin Ankara olduğuna karar vermiştir: 12. HD 08.05.1984, E. 3475, K. 5759. Bu karar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. UYAR, s. 1102-1104.

³⁸⁸ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 88; ÖZTAN, s. 969.

³⁸⁹ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 89-90.

Bu genel açıklama sonrasında, her bir senet borçlusunun taahhüdüne uygulanacak hukukun tespiti üzerinde durmak gerekir.

2.2.4.2.1. Keşidecinin Taahhüdüne Uygulanacak Hukuk

Bir kambiyo senedi keşide eden şahsın, bu keşide işlemi dolayısıyla sahip olduğu hak ve yükümlülükler keşide yeri³⁹⁰ hukukuna göre belirlenecektir.

Buna göre, keşidecinin garanti borcunun kapsamı, kabul etmeme ve ödememeden dolayı sorumlu olup olmadığı, bu sorumluluklardan kendini muaf tutma imkânının olup olmadığı, hamile ve diğer senet borçlularına karşı ileri sürebileceği def'ilerin neler olduğu, keşideciye karşı yapılabilecek müracaatın kapsam ve şartlarının belirlenmesi, zamanaşımına rağmen keşidecinin sorumluluğunun devam edip etmediği gibi hususların tamamı, keşide yeri kanununun hükümlerine uygun olarak belirlenecektir.

2.2.4.2.2. Cirantanın Taahhüdüne Uygulanacak Hukuk

Taahhütlerin bağımsızlığı ilkesinin doğal sonucu olarak, kambiyo senedi üzerinde yer alan cirolardan her biri, diğerlerinden bağımsız olarak, kendi imza yeri hukukuna tâbi olacaktır. Dolayısıyla, aynı kambiyo senedi üzerinde bulunan ciroların farklı ülkelerde imzalanmış olması halinde, her bir ciro, imzalandığı yer hukukuna göre sonuç doğuracaktır.

Ancak, TTK'da ödeme ve keşide yerinden farklı olarak, cironun geçerliliği açısından ciro yerinin belirtilmesi zorunlu bir unsur olarak kabul edilmemiştir. Dolayısıyla, imza yeri belirtmeden yapılan bir ciro taahhüdü de geçerli olabilecektir. Böyle bir durumda, geçerli bir cironun varlığına rağmen, cirantanın taahhüdüne uygulanacak hukukun tespitinde güçlüklerle karşılaşılabilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi³⁹¹, bu güçlük,

³⁹⁰ Cenevre Yeknesak Kanununda ve TTK'da kambiyo senetlerinin şekil açısından geçerliliği için "keşide yeri"nin belirtilmesi, zorunlu bir unsur olarak kabul edilmiştir. Yine söz konusu düzenlemelerde, keşide yerinin senette açıkça belirtilmemiş olması halinde, bu yerin tespitine yönelik yorumlayıcı hükümler kabul edilmiştir. Örneğin, TTK m. 584/IV. f. hükmüne göre, "keşide yeri gösterilmeyen poliçe, keşidecinin soyadının yanında gösterilen yerde keşide edilmiş sayılır". Keşide yerinin bu hükümler vasıtasıyla da belirlenememesi halinde, senedin geçerli olmayacağı açıktır.

³⁹¹ Bkz. yuk. s. 120.

hâkimin, senette yer alan tüm unsurlardan hareketle bir araştırma yapıp, işlem yerini tespit etmesi suretiyle ortadan kaldırılabılır.

Şekle uygulanacak hukuku belirleyen TTK m. 679 hükmü, ciro işlemi açısından da uygulanır. Buna göre cironun şekli, yapıldığı yer hukukuna tâbidir (m. 679/I. f.)³⁹².

Cironun geçerli olarak yapılabileceği zaman dilimi açısından, TTK m. 682/II. f. hükmü uyarınca, cironun yapıldığı yer hukuku dikkate alınır. Buna göre, bir cironun ne zaman gecikmiş bir ciro sayılacağı, vadeden sonra yapılan cironun etkilerinin neler olduğu, tarih yazılmadan imzalanan bir cironun akıbetinin ne olacağı, cironun yapıldığı yer hukukuna göre belirlenir.

Cironun kanunen yasaklanmış olduğu hallerde, cironun mümkün olup olmadığı taahhütlerin bağımsızlığı ilkesi uyarınca, cironun yapıldığı yer hukukuna göre belirlenir.

Ancak, kanun dışında, keşideci veya cirantalar tarafından da cironun yasaklanması mümkündür. Örneğin, TTK m. 593/II. f. hükmüne göre, keşideci senede “emre değildir” kaydını koyarak senedin ciro yoluyla devrine engel olabilir. Bu durumda senet, alacağın temlikî şeklinde devredilebilir ve böyle bir devir, alacağın temlikinin sonuçlarını doğurur. İngiliz hukukunda ise menfi emre kaydını içeren senedin hiçbir şekilde devredilemeyeceği kabul edilmektedir (*Bills of Exchange Act* art. 8).

Bu konuyla ilgili olarak, varsayalım ki, Türkiye’den keşide edilen ve keşidecisinin “emre değildir” kaydını koyduğu bir poliçe, bir İngiliz vatandaşının eline geçsin, bu şahıs da, senedi sonradan İngiltere’de başka bir İngiliz’e devretsin. Eğer, taahhütlerin bağımsızlığı esasından hareket eder ve ciro yeri hukukunu uygularsak, cironun yapıldığı yer olan İngiliz hukuku menfi emre kaydı içeren senetlerin devredilemeyeceği esasını kabul ettiğinden, senedin devri söz konusu olamayacaktır. Ancak, şu husus da unutulmamalıdır ki, keşideci veya ciranta tarafından senet üzerine yazılan kayıtlar, bu

³⁹² Aynı maddenin II. ve III. f. hükümlerinde yer alan tamamlayıcı nitelikte yetkili hukuklar da cironun şekil açısından geçerliliğinin tespitinde esas alınacaktır. Böylece, yapıldığı yer hukukuna göre şeklen geçerli olmayan bir ciro, sonraki bir cironun yapıldığı yer hukukuna göre geçerli ise, önceki cironun geçersizliğine rağmen, sonraki ciro, yapıldığı yer hukukunun şekil şartlarına uygun yapılmışsa geçerli olacaktır (II. f.). Aynı şekilde, yabancı bir ülkede, bir Türk vatandaşının yapmış olduğu ciro, yapıldığı yer hukukunun şekil şartlarına aykırı olmasına rağmen, Türk hukukuna göre geçerli ise, Türkiye’de diğer bir Türk vatandaşına karşı ileri sürülebilecektir (III. f.).

taahhütlerin imzalandığı yer hukukuna göre yorumlanır ve bu hukukun bu kayıtlara verdiği anlam, sonraki cirantalara karşı da ileri sürülebilir³⁹³. Buna göre, olayımızda, keşideci tarafından yazılan “emre değildir” kaydı, keşidecinin taahhütte bulunduğu yer olan Türk hukukuna göre yorumlanacak ve senedin İngiltere’de de alacağın temlik hükümlerine göre devri mümkün olabilecektir³⁹⁴.

Bir senedi ciro ederek, o senet üzerinde taahhütte bulunan cirantanın, bu taahhüdü dolayısıyla yüklendiği sorumluluklar (örneğin, senedi ciro ettiği şahsa ve senedi sonradan devralan şahıslara karşı garanti borcunun kapsamının ne olduğu, kabul etmeme veya ödememeden sorumlu olup olmadığı, hangi durumlarda ve ne gibi taleplerle kendisine karşı müracaat edilebileceği, bu müracaatlara karşı ileri sürebileceği def’ilerin neler olduğu gibi hususlar) cironun yapıldığı yerde yürürlükte olan hukuka göre belirlenir³⁹⁵.

Ciro yoluyla devirde, senedin yapılacak tasarruf muamelesiyle intikal edip etmeyeceği cironun imzalandığı yer hukukuna tâbidir. Ciro yoluyla devirde hak sahibini teşhis meselesini ise ikiye ayırarak tespit etmek gerekir. Senedin devri sırasında hak sahibinin teşhisi “imza yeri hukukuna”; senedin ödenmesi sırasında hak sahibinin teşhisi ise, TTK m. 684’e göre “ödeme yeri hukuku”na tâbi olacaktır³⁹⁶.

Lehine ciro yapılan şahsın, bu işlem dolayısıyla ne gibi haklara sahip olduğu da ciro yeri hukukuna göre belirlenir. Bu kapsamda olmak üzere, örneğin, kambiyo senedinden doğan hakların, ciro edilen şahsa devredilip devredilemeyeceği ve bu devrin ne ölçüde gerçekleşeceği, rehin cirosu lehdarının sahip olduğu haklar, temsil cirosunda, temsil yetkisini veren şahsın ölümü veya ehliyetsizliğine rağmen yetkinin devam edip etmeyeceği, hamilin yasal hamil sıfatını kazanıp kazanmadığı, cirantalara karşı ileri sürülebilecek def’ilerden kurtulma imkânı olup olmadığı gibi hususlar ciro yeri hukuku hükümlerine göre belirlenir³⁹⁷.

³⁹³ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 98.

³⁹⁴ M. R. SEVİĞ, DHH, s. 48.

³⁹⁵ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 98.

³⁹⁶ ÖZTAN, s. 969.

³⁹⁷ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 97 vd.

2.2.4.2.3. Avalistin Taahhüdüne Uygulanacak Hukuk

Avalist (aval veren) hakkında da TTK m. 682/II. f. hükmü uyarınca, taahhüdünü imzaladığı yerin hukuku uygulanacaktır.

Avalistin taahhüdünü imzaladığı yerin hukuku, avalistin sorumluluğunun kapsamını, kime karşı ve hangi ölçüde sorumluluk altına girdiğini, özellikle lehine aval verilen şahıs belirtilmemişse, avalin kimin lehine verilmiş sayılacağını, avalin kim tarafından ve kim lehine verilebileceğini, şarta bağlı veya senet miktarının bir kısmı ile sınırlı olarak aval verme imkânı olup olmadığını belirlemede esas alınacaktır.

2.2.5. Kambiyo Taahhütlerinin İcrasına Uygulanacak Hukuk

Bu kısımda poliçe ve bononun ödenmesine ilişkin çeşitli kanunlar ihtilâfi hukuku meselelerini incelemeye geçmeden önce, poliçe ve çek açısından keşidecinin muhatap nezdinde karşılık buldurmasının zorunlu olup olmadığı ve buna uygulanacak hukuk ile karşılığın hamile intikal edip etmeyeceği ve buna uygulanacak hukuk konuları üzerinde duracağız.

2.2.5.1. Karşılığın Bulunma Zorunluluğu ve Devrine Uygulanacak Hukuk

Karşılık, bir poliçenin veya çekin keşidesine sebep teşkil eden, keşidecinin muhatapta olan bir alacağıdır³⁹⁸.

Keşidecinin muhatap nezdinde böyle bir karşılık buldurmak zorunda olup olmadığı; zorunda ise, bu yükümlülüğü ne zamana kadar yerine getireceği hususları tartışmalıdır. Maddî hukuka ilişkin olarak Cenevre Yeknesak Kanunu, bu konuyu açık bir hükümle düzenleme alanı dışında bırakmış ve her ülkenin kendi mevzuatı ile düzenleme getirebileceğini kabul etmiştir. Bu durumda, Yeknesak Kanunu kabul eden devletler arasında dahi farklı düzenlemelerin getirilmesi imkânı yaratılarak, bu husustaki kanun ihtilâflarının artmasına neden olunmuştur.

³⁹⁸ Ferit H. SAYMEN, "Provizyon Hukuku ve Kanunlar İhtilâfi", **İÜHF**M, C. II, S. 1: 196-212, (1935), s. 197.

Keşidecinin karşılık temin etme yükümlülüğünün olup olmadığına uygulanacak hukuk konusunda ise, gerek poliçe ve bono, gerek çeklerde kanunlar ihtilâfı hukuku alanına ilişkin Cenevre Konvansiyonlarında herhangi bir hüküm kabul edilmemiştir.

Türk hukukunda keşidecinin karşılık sağlama borcunun mevcut olup olmadığına uygulanacak hukuka ilişkin çeşitli görüşler ileri sürülmekle birlikte, genel kabul gören görüş, TTK m. 682/II. f. uyarınca keşidecinin taahhüdü hakkında uygulanacak olan keşide yeri hukukunun bu konuda da yetkisinin olduğu yönündedir. Dolayısıyla, keşidecinin karşılık sağlama borcunun mevcut olup olmadığı, keşide yeri hukukuna göre belirlenecektir³⁹⁹.

Karşılığın devri konusuna gelecek olursak, bu, biraz daha çetrefil bir konudur. Bir poliçe veya çek keşide eden şahsın, muhatap nezdinde bir alacağı söz konusu ise, poliçenin düzenlenmesi ve lehdara teslimiyle, acaba bu alacak hakkı da lehdara (ve ondan sonra sırasıyla cirantalara ve son hamile) devredilmiş olur mu?

Karşılığın devri⁴⁰⁰ adı verilen bu problem çeşitli ülkelerin mevzuatında farklı şekillerde düzenlenmiştir⁴⁰¹. Bu konuda Fransız hukuku ve Alman hukukunun benimsediği çözüm tarzı birbirinden tamamen farklıdır. Fransız hukukunda, hamile senet dışında bir talep hakkı tanınarak, bir kredi vasıtası teşkil eden poliçenin tedavül güvenliğini arttırmak amacıyla, senedin devri ile birlikte karşılık ilişkisinden doğan talep hakkının da hamile intikal edeceği kabul edilmiştir⁴⁰².

Alman hukukunda ise, kambiyo senetlerinin mücerretliği ilkesinden hareketle, hamilin sadece kambiyo senedinden doğan bir talep hakkının olduğu kabul edilmektedir. Bunun dışında herhangi bir hak ileri sürmenin mümkün ve gerekli olmadığı kabul

³⁹⁹ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 106-107.

⁴⁰⁰ Bonoda karşılığın devri söz konusu olamaz. Çünkü bonolarda karşılık yoktur (TTK m. 690/I): Ali BOZER ve Celal GÖLE, **Kıymetli Evrak Hukuku** (Ankara: BTHAE), 2004, s. 100, dn. 64.

⁴⁰¹ POROY ve TEKİNALP, s. 217; SEVİĞ, Ticarî Saha, s. 258; Hayri BOZGEYİK, "Poliçede Temel İlişki ve Karşılığın Devri", **Ünal Tekinalp'e Armağan (Bilgi Toplumunda Hukuk), C. I**, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul 2003, s. 718 vd.

⁴⁰² SAYMEN, s. 200-201; POROY ve TEKİNALP, s. 217.

edilmiştir. Dolayısıyla, karşılığın senet ile birlikte tedavülü ve hamilin bu hak üzerinde herhangi bir talep hakkı söz konusu değildir⁴⁰³.

Belçika hukukunda daha farklı bir çözüm benimsenmiştir. Buna göre, hamilin karşılık üzerinde mülkiyet hakkı söz konusu değildir; sadece, vadede keşideci diğer alacaklılarına karşı münhasır bir hakka sahiptir. Poliçe ödenmediği sürece, karşılığın mülkiyeti keşidecidedir⁴⁰⁴.

Türk hukukuna gelecek olursak, Cenevre Yeknesak Kanununun karşılık hususunda millî mevzuata tanıdığı yetkiye dayanarak bir düzenleme getiren İsviçre BK m. 1053 hükmü, TTK m. 645 hükmü olarak kabul edilmiştir. TTK m. 730/15. bendinin yaptığı atıf ile çekler hakkında da uygulanacak olan bu hüküm uyarınca, kural olarak karşılık üzerindeki haklar senedin tedavülü ile birlikte hamile geçmez⁴⁰⁵. Ancak, bu konuda 645. maddede⁴⁰⁶ bazı istisnalar kabul edilmiştir. Bunlar:

- Keşideci hakkında iflâs kararı verilirse veya
- Keşideci karşılık ilişkisinden dolayı sahip olduğu haklarını devrettiğini senette açıkça beyan ederse, karşılık üzerinde keşidecinin sahip olduğu haklar, senet ile birlikte hamile intikal eder.

⁴⁰³ SAYMEN, s. 201-203; DEVRES, s. 807; SEVİĞ, Ticarî Saha, s. 258; POROY ve TEKİNALP, s. 218-219.

⁴⁰⁴ SAYMEN, s. 203-204.

⁴⁰⁵ Karşılığın hamile intikal edip etmemesi özellikle keşidecinin iflâsı halinde doğacak sonuçlar açısından önemlidir. Bir poliçe keşide edildikten sonra keşideci iflâs ederse onun bütün alacakları ve bu arada muhataptan olan karşılık üzerindeki hakkı da iflâs masasına dâhil olur ve alacaklıları arasında paylaşılır (İİK m. 184). Eğer, karşılığın hamile intikal ettiğini varsayarsak, artık bu alacak, keşidecinin malvarlığından çıkmış ve hamilin malvarlığına dahil bir unsur haline gelmiştir. Dolayısıyla, keşidecinin iflâsı halinde, karşılık iflâs masasına dâhil olmayacak ve hamil bu alacağını muhataptan talep edebilecektir. Karşılığın, hamile intikal etmeyeceği kabul edilirse, provizyon alacağı keşidecinin iflâs masasına dâhil olacak ve hamil, bu alacağını ancak, iflâs masasının kabul ettiği paylaşım oranı ölçüsünde alabilecektir.

⁴⁰⁶ TTK m. 645, Türk iç hukuku yönünden keşidecinin iflâsı veya karşılığın hamile ait olacağının poliçede açıklanması hallerinde, hem keşideci ile muhatap arasında poliçe düzenlenmesine dayanan temel hakkın, hem de keşidecinin muhataba karşı poliçe ilişkisinden başka bir hukuk ilişkisinden dolayı haiz olduğu talep hakkının hamile geçmesini kabul etmiştir. Oysa, konuyu kanunlar ihtilâfi hukuku açısından düzenleyen, (aşağıda incelenecek olan) TTK m. 686 hükmü, sadece, senedin keşidesine neden olan alacağı kapsamına almış, poliçe keşidesine dayanak olmayan hakların hamile geçip geçmeyeceği hususunu düzenlememiştir.

Bu düzenleme ile İsviçre ve Türk hukukunun, esas olarak Alman sistemini kabul etmekle beraber, bu sistemin uygulamada yol açacağı sakıncaları önlemek amacıyla Fransız sisteminden de etkilendiği söylenilebilir⁴⁰⁷.

Karşılığın hamile intikal edip etmeyeceğine ilişkin olarak mevzuatdaki bu farklı düzenlemeler, bu alandaki kanunlar ihtilâfının artmasına yol açmıştır. Örneğin, Türkiye’de bulunan bir tüccarın, Almanya’da bulunan bir tüccar üzerine bir poliçe keşide ettiğini ve poliçenin, son hamili olan Fransız’a ulaşmadan önce muntazam ciro zinciri ile iki cirantanın da elinden geçtiğini varsayalım. Acaba, karşılığın hamile intikal edip etmediği konusunda hangi hukuk söz sahibi olacaktır? Türk hukuku mu, Alman hukuku mu, Fransız hukuku mu veya (eğer farklıysa) cioların yapıldığı yer hukuku mu? Bir kere her üç hukuk sisteminin (Fransa, Alman ve Türk hukuk sisteminin) de karşılığın intikali hususunda farklı hükümler kabul etmesi, uygulanacak hukukun tespitini daha da önemli hale getirmektedir.

Öncelikle, şu hususu tespit etmekte fayda vardır: Karşılığın hamile intikali hakkında ciro işleminin yapıldığı yer hukukunun uygulanması oldukça karmaşık sonuçlara yol açabilir. Örneğin, poliçenin keşide edildiği yer hukukuna göre, karşılık hamile intikal ediyorsa, keşideci poliçeyi ilk hamile (lehdara) vermekle, karşılık üzerindeki hakkını kaybetmiş olur. İlk hamilin (lehdarın) poliçeyi ciro etmesi ve onun hukukunun karşılığın hamile intikalini kabul etmesi durumunda, karşılık ilk hamilden ikinci hamile geçer. Ancak, ikinci hamilin hukuku eğer karşılığın intikalini kabul etmiyorsa, sonraki ciroda üçüncü ve son hamilin, ciro yeri hukukuna göre karşılık elde edememesi ve karşılığın ikinci hamilde kalması gibi bir durum ortaya çıkacaktır. Bu durumda karşılığın akıbeti belirsiz bir hale gelecektir. Bu nedenle cironun yapıldığı yer hukukunun karşılığın devri hususunda kesinlikle yetkili olmayacağı neredeyse tüm yazarlarca kabul edilmiştir⁴⁰⁸.

Kanunlar ihtilâfına ilişkin Cenevre Konvansiyonlarında poliçe ve çeklerin hukukî niteliklerinin farklı olduğu göz önünde tutularak, karşılığın intikaline uygulanacak hukuk, poliçeler ve çekler açısından farklı şekilde tespit edilmiştir. Çeklerde karşılığın hamile

⁴⁰⁷ POROY ve TEKİNALP, s. 220; ÖZTAN, s. 951.

⁴⁰⁸ SAYMEN, s. 208-209.

intikal edip etmeyeceğinin hangi hukuka tâbi olacağı meselesi çalışmamızın çek ile ilgili kısmında incelenecektir.

Bu konu Cenevre Konvansiyonunun 6. maddesinde düzenlenmiştir. Altıncı maddenin görüşmeleri sırasında, karşılığın kendi hukuk sistemlerinde kabul görmediğinden hareketle Almanya temsilcisi, bu maddenin kabul edilmemesini önermiştir. Fransız temsilcisi ise, bu maddenin reddedilmesi halinde, karşılık konusunda çeşitli mevzuatdaki farklı düzenlemeler nedeniyle ortaya çıkması kuvvetle muhtemel kanun ihtilâflarının çözümünde zafiyet yaşanacağını ve bunun da kambiyo senetlerinin dolaşımını ve en nihayetinde milletlerarası ticareti olumsuz yönde etkileyeceğini belirtmiştir⁴⁰⁹.

Poliçede karşılığın hamile intikal edip etmeyeceği hakkında uygulanacak hukuka ilişkin olarak çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Hemen belirtelim ki, ödeme yeri hukukunun yetkisini savunan Alman ve Belçika nazariyelerinin karşısında, keşide yeri hukukunun yetkisini savunan Fransız nazariyesi Cenevre Konvansiyonunda kabul görmüştür⁴¹⁰.

Türk hukuk düzeninde, Cenevre Konvansiyonu düzenlemesine (m. 6'ya) paralel olarak İBK vasıtasıyla, poliçeler açısından karşılığın hamile intikal edip etmeyeceği hakkında keşide yeri hukukunun yetkili olduğu kabul edilmiştir (TTK m. 686)⁴¹¹. Burada keşide yeri hukukunun yetkisinin kabul edilmesiyle, TTK m. 686 hükmü ile TTK m. 682/II. f. hükmü arasında bir paralelliğin olduğu görülmektedir. Bu sonuç doğal karşılanmalıdır, çünkü, karşılığın hamile intikal etmesi meselesi, aslında keşidecinin taahhüdünün kapsamına dahil bir husus olarak kabul görmektedir. Bu konu, önemine

⁴⁰⁹ DEVRES, s. 806-808.

⁴¹⁰ SAYMEN, s. 209. Keşide yeri hukukunun yetkisini savunan *A. Weiss, Pillet* ve *J. Bouteron* görüşlerini şu şekilde açıklamışlardır: Karşılığın hamile geçip geçememesi mücerret bir âkit değil, fakat poliçenin meydana getirdiği ve poliçeye çok sıkı bir surette bağlı bulunduğu bir neticedir. Bir akdin meydana getirdiği neticelerin o akdin tâbi olduğu hükümlere tâbi olması milletlerarası özel hukukun esas prensiplerinden birisidir. Bir akdin, in'akadı, gerçekleşme şartları belli hükümlere, aynı akdin meydana getirdiği sonuçlar da başka hükümlere tâbi tutulacak olursa, vaziyet hukukî bir garibe teşkil eder. Dolayısıyla, milletlerarası özel hukuk prensiplerine göre, poliçenin keşide edildiği yer hukukunun hem poliçeye, hem poliçenin meydana getirdiği neticelere, ezcümle karşılığa uygulanması gerekir. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi ve diğer görüşler için bkz. SAYMEN, s. 209-212.

⁴¹¹ TTK m. 686: "Bir poliçe hamilinin, senedin keşidesine sebep olan alacağı iktisap edip etmeyeceğini, senedin keşide edildiği yerdeki kanun tayin eder".

binaen, Konvansiyonda ayrı bir madde olarak kabul edilmiş ve millî mevzuata da bu şekilde yansımıştır.

TTK m. 686 uyarınca yetkisi tespit edilen keşide yeri hukuku, karşılığın devrine ilişkin ortaya çıkabilecek tüm problemlerin çözümünde uygulanır. Örneğin, karşılığın niteliğine ilişkin meseleler; karşılığın ne zaman bulunması gerektiği; karşılığın devir şartlarının neler olduğu; bu devrin ne gibi etkiler doğurduğu; karşılık keşide anında nakledilmişse, keşidecinin karşılık üzerinde tasarruf etme imkânı olup olmadığı; keşidecinin alacaklılarının karşılık üzerinde sahip olduğu haklar ile hamilin karşılık üzerindeki haklarının niteliği ve kapsamı, karşılığın devri hakkında yetkisi kabul edilen hukuka göre belirlenecektir⁴¹².

2.2.5.2. Poliçe ve Bononun Ödenmesine Uygulanacak Hukuk

Hem Poliçe ve Bonolara, hem de Çeklere İlişkin Bazı Kanun İhtilâflarının Çözümüne Dair Cenevre Konvansiyonlarında kambiyo senetlerinin ödenmesine uygulanacak hukuka ilişkin herhangi bir hüküm kabul edilmemiştir. Kanunlar ihtilâfına ilişkin Cenevre Konvansiyonlarındaki bu boşluk, İsviçre hukukundaki İBK m. 1092 hükmü ile doldurulmuş ve bu hüküm aynen TTK m. 684 hükmü olarak alınmıştır. Ödeme ile ilgili olarak, ödeme zamanının ve ödeme yapılacak para cinsinin belirlenmesi hakkında yetkili hukuk, TTK'nın 684. maddesinde gösterilmiştir. TTK m. 684 hükmünü incelemeye geçmeden önce, senedin ödenmesi için gerekli olan ibraz hakkında hangi hukukun uygulanması gerektiği meselesi üzerinde durulacaktır.

2.2.5.2.1. Ödeme İçin İbraz

Ödeme için ibraz, senetten doğan hakların kullanılmasına veya korunmasına yarayan bir işlemdir. Keza, ödeme için ibrazı gerekli gören sistemlerde hamilin muhatabı temerrüde düşürebilmesi için, vadenin gelmiş olması yeterli değildir, aynı zamanda senedin ödeme için ibraz edilmiş olması da gerekir. Dolayısıyla, muhatabın temerrüde düşürülüp, hamilin diğer senet borçlularına karşı müracaat hakkını kullanabilmesi için ilk olarak senedin ödeme için ibrazı gerekir⁴¹³.

⁴¹² ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 114; ÖZTAN, s. 952.

⁴¹³ POROY ve TEKİNALP, s. 176.

Cenevre Konvansiyonunda ödemeye ibraz ile ilgili açık bir hüküm kabul edilmemekle birlikte, Konvansiyonun 3. maddesi ve dolayısıyla TTK m. 680 hükmünün, ödemeye ibraz işlemi hakkında da uygulanacağı doktrinde genellikle kabul edilmektedir⁴¹⁴. TTK m. 680 hükmüne göre, “... poliçeden doğan hakların kullanılması veya muhafazası için gerekli diğer muamelelerin şekli, muamelenin yapılması gereken memleketin kanunlarına göre tayin olunur”.

Bu durumda, TTK m. 680 anlamında, “senetten doğan hakların kullanılması veya muhafazası için gerekli işlem”lerden biri olan, ödeme için ibraz işlemi hakkında da bu madde ile yetkisi kabul edilen işlemin yapıldığı yer hukuku (*LRA*) uygulanmalıdır.

Ödeme için ibrazın yapıldığı yer hukuku, ödemeye ibraz ile ilgili tüm problemlerin çözümünde esas alınacaktır. Buna göre, ödemeye ibraz kim tarafından yapılabilir; senedi mutlaka hamilin mi ibraz etmesi gerekir, yoksa senedin herhangi bir zilyedi de bu yetkiyi kullanabilir mi? İbraz nerede yapılabilir; muhatabın ikametgâhında mı, işyerinde mi? gibi meseleler ibrazın yapıldığı yer hukukunun hükümlerine göre çözüme kavuşturulur.

İbrazın hangi süreler içinde yapılacağı hakkında, çeklere ilişkin kanunlar ihtilâfi kuralları içinde yer alan TTK m. 734/2. b. hükmü, ödeme yeri hukukunun yetkisini kabul etmiştir. Poliçe ve bonolar açısından bu konuya ilişkin açık bir hükmün yokluğu karşısında, söz konusu TTK m. 734/2. b. hükmünün poliçe ve bonolar hakkında da kıyasen uygulanması söz konusu olabilir. Bu durumda çekte olduğu gibi, poliçe ve bonolar için de ibraz süresi hakkında ödeme yeri hukukunun yetkili olduğu kabul edilmelidir.

2.2.5.2.2. Vadenin Tespitine Uygulanacak Hukuk

Cenevre Konvansiyonunda, vadeye ilişkin problemlere uygulanacak hukuk hakkında herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Konvansiyon bu konuda düzenleme yapma hususunda millî mevzuata yetki tanımıştır. Buradan hareketle İBK'nın 1092. maddesinde bu konuda bir düzenleme getirilmiş, söz konusu hüküm, aynen TTK'ya 684. madde olarak alınmıştır⁴¹⁵. Bu hükme göre: “Vade geldiğinde ödeme, hususiyle vadenin geldiği

⁴¹⁴ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 116.

⁴¹⁵ SEVİĞ, Ticarî Saha, s. 256.

günün ve ödeme tarihinin hesaplanması, poliçe hangi memlekette ödenmek lazım geliyorsa, o memleketteki kanuna göre tayin olunur”.

Hemen ifade edelim ki, vadenin ne şekilde tespit edileceği hususu, TTK m. 684'ün kapsamı dışında kalmaktadır. Çünkü, vadenin senette yer alma şekilleri, şekle dahil bir konu olarak, TTK m. 679/I. f. hükmü uyarınca, taahhüdün yapıldığı yer hukukuna tâbidir. Dolayısıyla, senedin keşide edildiği yer hukuku, vadenin ne şekilde tespit edileceğini belirleme açısından esas alınacaktır. Bu kapsamda, vadenin senette yer almasının zorunlu bir unsur olup olmadığı, hangi şekillerde tespit edileceği, bu şartlara aykırılık halinde müeyyidenin ne olacağı gibi hususlar, keşide yeri hukukunun esaslarına göre belirlenecektir.

TTK m. 684 hükmü, vade geldiğinde ödemenin ne şekilde yapılacağına ilişkin bir düzenleme getirmiş ve bu kapsamda özellikle vadenin geldiği günün ve ödeme tarihinin hesaplanması hususunda yetkili hukuk olarak ödeme yeri hukukunu kabul etmiştir. Bilindiği üzere vade ile ödeme tarihi her zaman aynı olmayabilir. Özellikle, vadenin bir tatil gününe rastlaması gibi durumlarda, senedin vadeden daha önce veya sonra ödenmesi söz konusu olabilir. İşte, vadenin ne şekilde hesaplanacağı, ödeme tarihinin nasıl belirleneceği, vadenin böyle bir güne rastlaması halinde ödemenin ne zaman yapılabileceği gibi hususlar ödeme yeri hukukuna göre belirlenir⁴¹⁶.

Ödeme yeri hukuku, vadeye ilişkin kayıtların yorumunda da esas alınır. Senette vade olarak tespit edilen, 1 ay, 15 gün gibi sürelerin içerdiği gün sayısı, ayın başı-sonu-ortası gibi tabirlerin ne anlama geldiği, ödeme yeri hukukuna göre belirlenir. Bunun yanında, ödemeyi erteleyici nitelikteki mühletler de, ancak ödeme yeri hukuku tarafından kabul edildiği takdirde uygulanabilir.

Türk Ticaret Kanununun kanunlar ihtilâfına ilişkin kurallarından ayrı olarak, poliçelerin ödenmesine ilişkin maddî hukuk kurallarını içeren dördüncü kısmında yer alan ve “Takvimlerin Çatışması” başlığını taşıyan 619. madde⁴¹⁷ üzerinde durmak gerekir.

⁴¹⁶ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 122.

⁴¹⁷ Bu hüküm, TTK m. 690/I. f.nın yaptığı atf ile bonolar hakkında da uygulanacaktır.

Bu hükme göre:

“Muayyen bir günde ödenecek bir poliçenin keşide yeri ile ödeme yeri arasındaki takvim farklı olduğu takdirde vade, ödeme yerinin takvimine göre tespit edilmiş sayılır. (I. f.)

Takvimleri farklı olan iki yer arasında keşide edilen bir poliçe keşide gününden muayyen bir müddet sonra ödenmek üzere keşide edildiği takdirde keşide günü ödeme yerindeki takvimin mukabil gününe irca olunmak suretiyle vade hesap edilir. (II. f.)

...

Poliçedeki bir kayıt veya poliçenin diğer münderecatından, maksadın başka olduğu anlaşılırsa, bu madde hükümleri tatbik olunmaz”. (IV. f.)

Bu maddeye göre, keşide ve ödeme yerleri arasında takvim farkı bulunan bir poliçe, ister belirli bir günde, isterse keşide tarihinden itibaren belli bir süre sonra ödenmek üzere keşide edilmiş olsun, ödeme yerindeki takvim esas alınacaktır⁴¹⁸. TTK m. 619 hükmü, vadenin hesabında ödeme yerine üstünlük tanıyarak, TTK m. 684 ile paralel bir düzenleme getirmiştir. Ancak, m. 684’den farklı olarak, m. 619’da tarafların iradelerine de bu konuda yer verilmiş ve senet kapsamında aksine bir yorumun çıkarıldığı hallerde söz konusu hükmün uygulanmayacağı kabul edilmiştir.

TTK m. 619 hükmü, bir kanunlar ihtilâfı kuralı olmamakla birlikte, özellikle vadenin hesabında tarafların irade açıklamalarını yorumlamada önemli bir role sahiptir.

2.2.5.2.3. Ödenecek Para Biriminin Tespitine Uygulanacak Hukuk

Yabancı para birimi üzerinden kambiyo taahhüdünde bulunulup bulunulmayacağına uygulanacak hukuk ile ödeme yapılacak para cinsinin tespitine uygulanacak hukuk birbirinden farklı konulardır.

Hemen belirtelim ki, kambiyo senedinin yabancı para birimi üzerinden düzenlenip düzenlenmeyeceği meselesi, şekle dahil bir husustur, keşide yeri hukukunun hükümlerine göre belirlenir (TTK m. 679/I. f.). Eğer, keşide yeri hukuku, kambiyo senedinin o ülke

⁴¹⁸ Aynı şekilde, çekler hakkında da benzer bir hükümlerle, takvimleri farklı olan iki yer arasında çek keşide edilmesi halinde, keşide gününün ödeme yerindeki takvimin karşılık gelen gününe çevrilmek suretiyle, ödeme tarihinin hesaplanacağı kabul edilmiştir (TTK m. 709).

para birimi üzerinden düzenlenmesini zorunlu kılmıyorsa, keşideci, yabancı para birimi üzerinden de taahhütte bulunabilir. Bu konuda ayrıntıya girmeden, şu hususu belirtmekte fayda vardır: Keşide yeri Türkiye olan kambiyo senetleri açısından, Türk hukukunda senet bedelinin yabancı bir para birimi üzerinden gösterilmesini engelleyici herhangi bir yasal düzenleme mevcut değildir.

Ödeme yapılacak para biriminin tespitine uygulanacak hukuka gelecek olursak, bu konuya ilişkin çeşitli problemler ortaya çıkabilir. Örneğin, Türkiye’de keşide edilen bir poliçenin üzerine senet bedeli olarak “50000 Dolar” yazılmışsa, muhatap, poliçeyi dolar üzerinden mi, yoksa 50000 Dolar karşılığı Yeni Türk Lirası üzerinden mi ödeyecektir?

Başka bir misal: Keşide yeri İsviçre, ödeme yeri İngiltere olan bir poliçede senet bedeli İsviçre Frankı üzerinden gösterilmişse, ödeme, İsviçre Frankı olarak mı, yoksa Sterlin olarak mı yapılacaktır?

Bu durumlarda uygulanacak hukuka ilişkin olarak Cenevre Konvansiyonlarında herhangi bir hüküm kabul edilmemiştir. Cenevre Konvansiyonlarında yer alan bu boşluk, İsviçre Hukukunda İBK m. 1092 hükmü ile doldurulmuş ve bu hüküm aynen alınıp, TTK m. 684 hükmü olarak mevzuatımızda yerini almıştır.

TTK m. 684 hükmüne göre,

“... bedeli yabancı bir memleket parasıyla tayin edilmiş poliçelerin ödenme keyfiyeti, poliçe, hangi memlekette ödenmek lazım geliyorsa, o memleketteki kanuna göre tayin olunur”.

Bu hükme göre, ödeme yerinde yürürlükte olmayan bir para birimi üzerinden keşide edilen poliçenin, aynen bu bedel ile mi, yoksa ödeme yerindeki para birimine çevrilmek suretiyle mi ödeneceği, ödeme yeri hukukuna göre belirlenecektir. Dolayısıyla, ödemeye ilişkin hususlarda genel olarak yetkisi kabul edilen ödeme yeri hukuku, ödenecek para birimine ilişkin uyuşmazlıklar açısından da yetkili sayılarak, genel prensibe uygun şekilde hareket edilmiş olmaktadır.

2.2.5.2.4. Kısmî Ödeme Halinde Uygulanacak Hukuk

Hamil tarafından ödeme talebiyle kendisine müracaat edilen borçlu, senet bedelinin bir kısmını ödemek istediğinde, hamil, kendisine yapılan bu kısmî ödemeyi kabul etmekle

yükümlü müdür? İki büyük hukuk sistemi bu soruya farklı şekilde cevap vermektedirler. *Anglo-sakson* hukuk çevrelerinde kambiyo senetlerinde kısmî kabul ve kısmî ödeme, ancak hamilin rızasıyla mümkün iken; Cenevre Yeknesak Kanununa tâbi olan hukuklarda herhangi bir şarta bağlı olmaksızın kabul edilmiştir.

Kanunlar ihtilâfı cephesine gelecek olursak, ödemeye ilişkin hususlarda genel olarak yetkisi kabul edilen ödeme yeri hukuku, kısmî ödemeyi kabul yükümlülüğü açısından da Cenevre Konvansiyonunun 7. maddesinde⁴¹⁹ ve oradan alınmak suretiyle TTK'nın 683. maddesinde kabul edilmiştir. Bu düzenlemeler uyarınca, borçlunun⁴²⁰ senet bedelinin bir kısmı ile sınırlı olarak ödeme yapma yetkisinin olup olmadığı ve hamilin, bu şekilde yapılan kısmî ödemeyi kabul etmekle yükümlü olup olmadığı ödeme yeri hukukuna göre tespit edilir.

Kısmî ödeme hakkında, ödeme yeri hukukunun yetkilendirilmesi yerinde bir düzenlemedir. Çünkü, keşideci, bonoyu tanzim eden ve hamil açısından, ödemenin yapıldığı yer hukuku, kısmî ödeme yapma imkânının ve böyle bir ödemeyi kabul etme yükümlülüğünün olup olmadığını çabuk ve en kolay yoldan öğrenebilecekleri hukuktur. Kendisine yapılan bir kısmî ödemeyi kabul yükümlülüğü olup olmadığını öğrenmek için hamili, başka bir ülke mevzuatına başvurmaya zorlamanın, kambiyo senetlerine hâkim olan çabukluk ve güven ilkeleriyle bağdaşmayacağı ileri sürülmüştür⁴²¹.

Doktrinde, ödeme yeri hukukuna göre, kendisine yapılan kısmî ödemeyi kabul yükümlülüğü olmadığı için, böyle bir ödemeyi reddeden hamilin, diğer senet borçlularına karşı müracaat edebilip edemeyeceğinin de yine ödeme yeri hukukuna göre belirlenmesi gerektiği ileri sürülmüştür⁴²². Bu yazarlar görüşlerini şu şekilde gerekçelendirmişlerdir: Kısmî ödemeyi kabul yükümlülüğünün olup olmadığı, ödeme yeri hukukuna göre

⁴¹⁹ Konvansiyonda bu madde, üzerinde hiç tartışma olmaksızın, oy birliğiyle kabul edilmiştir.

⁴²⁰ Şu husus unutulmamalıdır ki, TTK m. 683 hükmü, asıl borçluların (poliçeyi kabul eden muhatabın, bonoyu tanzim edenin) kısmî ödemelerine ilişkindir. Müracaat borçlularının kısmî ödemede bulunup bulunmayacakları ve bunun sonuçları TTK m. 683'e değil, TTK m. 682/II. f. hükmüne göre tespit edilir.

⁴²¹ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 133.

⁴²² ÖZTAN, s. 947; ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 133.

belirleniyor ise, aynı hukukun, böyle bir yükümlülüğün olmaması halinde ne gibi sonuçların doğacağını da belirlemesi yerinde olur⁴²³.

2.2.6. Poliçe ve Bononun Kaybı veya Çalınması Halinde Uygulanacak Hukuk

Bir kambiyo senedinin, hamilin elinden rızası olmaksızın çıkması halinde, ödemenin talep edilebilip edilemeyeceği hususunda çeşitli hukuklarda farklı düzenlemelerle karşılaşmak mümkündür. Bazı hukuk düzenlerinde, bu durumun mevcudiyetine rağmen ödeme talep olunabilir; bazı hukuklara göre, ödeme ancak belirli şartların varlığı halinde istenebilir; bazı hukuklara göre ise kambiyo senedinin ödenmesinin talep edilmesi mümkün olmayabilir⁴²⁴.

Her bir senet borçlusunun taahhüdüne uygulanacak hukukların, senedin elden çıkması haline ilişkin kabul ettiği hükümlerin birbirinden farklı olması durumunda, senet borçluları arasında adaletsiz sonuçlar ortaya çıkabilecektir. Bazı senet borçluları, taahhütte buldukları ülkenin hukukunun öngördüğü tedbirler alındığı için sorumlu olurken, diğerleri sorumluluktan kurtulabilecektir.

Farklı hukukların uygulanma ihtimali, hamil açısından da bazı sakıncalı durumları ortaya çıkarabilir. Hamilin, her bir senet borçlusunun taahhüdüne uygulanacak hukuku araştırması ve o hukukun kayıp ve çalınma hali için öngördüğü tedbirleri alması gerekecektir. Lâkin, çoğu defa hamilin tedbirler hakkında uygulanacak hükümleri araştırması için yeterli bir zamanı olmayacaktır.

Senedin rıza hilafına elden çıkması durumunda alınması gereken tedbirlere uygulanacak hukuk, hem hükümlerini öğrenmede kolaylık sağlaması, hem de adaletsiz sonuçlara yol açmaması için taahhütlerin birliği esnasından hareketle tespit edilmelidir⁴²⁵.

Kanunlar ihtilâfına ilişkin Cenevre Konvansiyonlarında bu konu ele alınmış ve ödeme yeri hukukunun yetkisi kabul edilmiştir (Poliçe ve Bonolara ilişkin Cen. Konv. m. 9; Çeklere ilişkin Cen. Konv. m. 7). Konvansiyondaki kabul edilen düzenleme, TTK m.

⁴²³ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfı, s. 133.

⁴²⁴ ÖZTAN, s. 949.

⁴²⁵ Bkz. yuk. s. 70.

687’de yer verilmek suretiyle Türk hukukuna yansımıştır. TTK m. 687’ye göre: “Bir poliçenin kaybolması veya çalınması halinde alınacak tedbirleri, ödeme yeri kanunu tayin eder”.

Bu durumda, bir poliçe ve bononun kaybolması veya çalınması halinde alınacak tedbirlerin neler olduğu ödeme yeri hukukunun bu konudaki hükümlerine göre belirlenecektir. Ödeme yeri hukukunun yetkisinin kabulü, hem yukarıda ifade ettiğimiz sakıncaları bertaraf etmesiyle pratik açıdan, hem de hukukî açıdan yerinde olmuştur. Hukukî açıdan yerinde olmuştur, zira, senedin zıyaı halinde alınacak tedbirlerin amacı, senedin gerçek sahibine ödenmesini sağlamaktır. Dolayısıyla senedin ödenmesine ilişkin bir uyuşmazlık söz konusudur. Kayıp veya çalınma halinde alınacak tedbirler açısından ödeme yeri hukukuna yetki tanınmasıyla, ödemeye ilişkin uyuşmazlıklarda ödeme yeri hukukunun yetkisini kabul eden genel ilkeye uygun hareket edilmiş olmaktadır.

Ödeme yeri hukuku, senedin kaybı veya çalınması halinde ortaya çıkabilecek tüm uyuşmazlıkların çözümünde esas alınır⁴²⁶. Doktrinde, senedin tahrif edilmesi halinin de TTK m. 687 kapsamında düşünülmesi ve bu durumda alınacak tedbirler açısından ödeme yeri hukukunun yetkisinin kabul edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür⁴²⁷.

TTK m. 687 ile yetkisi kabul edilen ödeme yeri hukuku, senedin çalınması veya kaybı halinde hangi tedbirlerin alınacağını, bu tedbirlerin senet şahısları açısından ne gibi sonuçlar doğuracağını ve senet şahısları ile senet zilyedinin karşılıklı hak ve yükümlülüklerini tespit eder. İlgili hükümde “alınacak tedbirler” ibaresiyle, genellikle, iptal kararı verilmesi, ödemenin yasaklanması ve zayı olan senedin yeniden verilip verilemeyeceği gibi hususlar kastedilmektedir⁴²⁸.

2.2.7. Müracaat Hakkının Sona Ermesi Halinde Sebepsiz Zenginleşmeye Uygulanacak Hukuk

Bir kambiyo senedi hamili, senetten doğan haklarını kullanabilmesi için gerekli olan, senedin muhataba ibrazı, muhatabın kabul veya ödemeyi reddi halinde protesto

⁴²⁶ ÖZTAN, s. 950.

⁴²⁷ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 137.

⁴²⁸ ÖZTAN, s. 950; ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 138.

düzenlenmesi gibi yükümlülüklerini kanunî süreler içinde yerine getirmezse veya müracaat hakkını kullanabilmesi için öngörülen zamanaşımı sürelerini geçirirse senetten doğan talep hakkı sona erer.

Keşideci muhatap nezdinde karşılık tesis etmesine rağmen; hamil, zamanaşımı veya müracaat hakkının kaybı dolayısıyla, muhataba senetten doğan talep hakkını yöneltmiyorsa, muhatap, keşidecinin kendisi nezdinde tesis ettiği bu karşılık nispetinde sebepsiz zenginleşmiş olacaktır. Keşideci, muhatap nezdinde karşılık tesis etmemiş veya sonradan karşılığı geri almış ise, hamilin senetten doğan talep hakkının sona ermesiyle, bu kez de keşidecinin malvarlığında hamil aleyhine bir zenginleşme söz konusu olacaktır. Bu haksız durumların varlığında hamilin senet borçlularına karşı kullanabileceği bir imkân olarak akla ilk gelen, sebepsiz zenginleşme davası⁴²⁹ açıp açamayacağıdır? Bu hususta çeşitli ülkelerin mevzuatında farklı düzenlemeler kabul edilmiştir⁴³⁰.

Cenevre Yeknesak Kanununda sebepsiz zenginleşme davası hakkında herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Bu konuya ilişkin olarak düzenleme yapma yetkisi üye devletlere bırakılmıştır⁴³¹. Dolayısıyla, Yeknesak Kanuna taraf olan devletler açısından dahi sebepsiz zenginleşmeye ilişkin düzenlemelerin farklılığı göze çarpmaktadır.

Kambiyo senedinden doğan talep hakkı sona ermesine rağmen, hamile herhangi bir talep hakkı tanınıp tanınmayacağı hususunda çeşitli tercihler söz konusudur. Bazı hukuklarda hamile böyle bir durumda hiçbir talep hakkı tanınmazken, bu hakkı tanıyan hukuklar arasında da hakkın kapsamı ve talep edebilme şartları bakımından farklılıklar söz konusu olabilmektedir⁴³².

⁴²⁹ Burada sözü edilen sebepsiz zenginleşme davası, kambiyo senedi ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davasıdır. Asıl borç ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davası ile bir ilgisi yoktur. Asıl borç ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davasına uygulanacak hukuk, MÖHUK m. 26 hükmünden hareketle tespit edilir.

⁴³⁰ POROY ve TEKİNALP, s. 221.

⁴³¹ Cenevre Yeknesak Kanunu Annex m. 2/15 hükmüne göre: “Âkitlerden her biri, hakkın düşmesi veya zamanaşımı halinde kendi ülkesinde, provizyonu sağlamayan keşideciye veya haksız olarak zenginleşen keşideci ve cirantaya karşı dava açılabilceğini kararlaştırabilir. Aynı yetki, provizyonu almış olan veya haksız olarak zenginleşen kabul edene karşı da mevcuttur”.

⁴³² KARAYALÇIN, s. 333.

Örneğin, *Anglo-sakson* hukukunda, hamil, vadede, senetten doğan hakkını talep için herhangi bir işlem yapmamışsa, senet borçlularına karşı müracaat hakkını kaybeder. Hamile ayrıca kambiyo senedi ilişkisi nedeniyle sebepsiz zenginleşme davası açma imkânı da tanınmamıştır⁴³³.

Fransız hukukunda, karşılık üzerindeki haklar senetle birlikte devralana geçtiğinden, senetten doğan müracaat hakkını kaybeden veya bu hakkı zamanaşımına uğrayan hamilin, karşılık üzerindeki hakkına dayanarak, genel hukuk ilkelerine göre, muhataptan talepte bulunması mümkündür. Bununla birlikte, keşidecinin, muhatap nezdinde karşılık tesis etmemesi veya eksik tesis etmesi halinde, hamilin keşideci aleyhine, genel zamanaşımı süresi içinde bir sebepsiz zenginleşme davası açabileceği de kabul edilmektedir⁴³⁴.

Alman hukukunda sebepsiz zenginleşme sorunu önemlidir. Keza, bu hukuk çevresinde kambiyo ilişkisinin ona temel teşkil eden asıl borç ilişkisinden tamamen mücerret olduğu kabul edilmiştir. Keşidecinin karşılık üzerindeki hakkı, hiçbir şekilde poliçe ile birlikte devredilmez. Dolayısıyla, hamilin karşılık üzerinde mülkiyet hakkı olmadığı için, buna dayanarak herhangi bir talepte bulunması söz konusu olamaz. Ancak, zamanaşımı veya müracaat için gerekli işlemlerin süresi içinde yapılmaması yüzünden senetten doğan hakların kaybedilmesi söz konusu ise, hamile, keşideci veya kabul eden muhatap aleyhine, kambiyo senetlerine özgü bir sebepsiz zenginleşme davası açma imkânı tanınmıştır⁴³⁵.

Türk-İsviçre hukukunda ise, zamanaşımı veya ihmali yüzünden poliçeden doğan hakları düşmüş olan hamile, kendi zararına ve sebepsiz olarak iktisap ettikleri miktar nispetinde keşideci veya kabul eden muhatap aleyhine dava açma imkânı tanınmıştır (TTK m. 644).

Kanunlar ihtilâfı hukuku açısından, Cenevre Konvansiyonlarında, kambiyo senedinden doğan müracaat hakkını kaybeden veya bu hakkı zamanaşımına uğrayan hamilin sebepsiz zenginleşme davası açma imkânı olup olmadığı hakkında hangi

⁴³³ KARAYALÇIN, s. 333.

⁴³⁴ KARAYALÇIN, s. 334; POROY ve TEKİNALP, s. 221.

⁴³⁵ KARAYALÇIN, s. 335-336; POROY ve TEKİNALP, s. 221.

hukukun uygulanacağı düzenlenmemiştir. Fakat, bu konuya ilişkin düzenleme yapma hususunda Konvansiyonlara katılan ülkelere yetki verilmiştir. Buradan hareketle bir düzenleme getiren İBK hükümleri aynen TTK'ya alınmıştır. Poliçeler açısından konuyu düzenleyen İBK m. 1093 hükmü TTK m. 685 olarak; çeklere ilişkin İBK m. 1142 hükmü ise TTK m. 735 olarak kanunumuzda yerini almış, dolayısıyla bu konuya ilişkin Konvansiyonda yer alan boşluk doldurulmuştur⁴³⁶.

TTK m. 685 hükmüne göre: “Muhatap, ikametgâhlı poliçeyi ödeyecek olan üçüncü şahıs ve (keşidecinin başka bir kimse veya ticarethane hesabına poliçe çekmiş olması halinde) kendi hesabına poliçe çekilmiş bulunan kimse veya ticarethane aleyhine sebepsiz iktisaptan doğan haklar, bunların ikametgâhlarının bulunduğu memleket kanununa göre tayin olunur”⁴³⁷.

Bu hükümden anlaşılacağı üzere, sebepsiz zenginleşme davası açısından davalının ikametgâhının bulunduğu ülke hukuku yetkili kılınmıştır. Ayrıca, bu hükümde aleyhine sebepsiz zenginleşme davası açılacak şahıslar da belirtilmiştir. Bu şahıslar, “muhatap”, “ikametgâhlı poliçeyi ödeyecek olan üçüncü şahıs” ve “hesabına poliçe keşide edilen kişi veya ticarethane”dir. Ancak, TTK m. 685 ve m. 735 hükümlerinde belirtilen aleyhine sebepsiz zenginleşme davası açılacak bu şahıslardan farklı olarak, konuyu iç hukuk açısından düzenleyen TTK m. 644 hükmünde, keşideci ve poliçeyi kabul eden muhatap aleyhine de sebepsiz zenginleşme davası açılabileceği kabul edilmiştir.

Bu hükümlerden hareketle şu sonuca ulaşılabilir: Kanunlar ihtilâfına ilişkin düzenleme getiren TTK m. 685 ve m. 735 hükümlerinde aleyhine sebepsiz zenginleşme davası açılacak şahıslar olarak muhatap, ikametgâhlı poliçeyi ödeyecek olan üçüncü şahıs ve hesabına poliçe keşide edilen kişi veya ticarethane belirtilmiş; asıl senet borçlularından keşideci ve kabul eden muhataba ilişkin herhangi bir kayıt yer almamıştır. Bu durumda, sadece maddede yazılan şahıslar açısından sebepsiz zenginleşme davası,

⁴³⁶ Ömer ÖZKAN, “Poliçede Sebepsiz Zenginleşme Davası”, **Erdoğan Moroğlu'na 65. Yaş Günü Armağanı**, B. 2, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 2001, s. 511 vd.

⁴³⁷ TTK m. 735 hükmünde çekler için de benzer şekilde muhatapla ikametgâhlı çeki ödeyecek olan üçüncü şahıs aleyhine sebepsiz iktisaptan doğan hakların, bu kimselerin ikametgâhlarının bulunduğu memleket kanununa göre tayin olunacağı kabul edilmiştir. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. aşa. s. 168 vd.

onların ikametgâhlarının bulunduğu yer hukukuna tâbi olacaktır. Peki, keşideci ve poliçeyi kabul eden muhatap aleyhine açılacak sebepsiz zenginleşme davasına hangi hukuk uygulanacaktır?

Doktrinde, keşideci ve kabul eden muhatap aleyhine açılacak olan sebepsiz zenginleşme davasına uygulanacak hukukun, ilgili senet borçlusunun kambiyo taahhüdüne uygulanacak hukuktan hareketle tespit edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Katıldığımız bu görüşün gerekçesi olarak, hamilin, senetten doğan talep haklarının sona ermesine rağmen, bir senet borçlusu aleyhine sebepsiz zenginleşme talebiyle müracaatta bulunup bulunamayacağı, o senet borçlusunun kambiyo taahhüdünden doğan sorumluluğunun kapsamı ile ilgili bir problem olduğu belirtilmiştir⁴³⁸. Kambiyo taahhütlerinin hükümlerine uygulanacak hukukun kapsamında, kambiyo senedi borçlusunun sorumluluğunu ilgilendiren tüm hususların yer aldığını ilgili kısımda belirtmiştik. Dolayısıyla, bir kambiyo senedi borçlusu aleyhine sebepsiz zenginleşme davası açılıp açılmayacağı, o şahsın kambiyo taahhüdüne uygulanacak hukukun kapsamında yer alması yönündeki bu görüş yerindedir. Bu görüş o kadar benimsenmiştir ki, pozitif hukuk metinlerine de yansımıştır. Örneğin, Alman hukukunda, kambiyo senedi borçlularının taahhütlerinin hüküm ve sonuçlarına uygulanacak hukukun kapsamında, sebepsiz zenginleşmenin de olduğu kanunda açıkça belirtilmiştir (*Wechselgesetz* m. 93)⁴³⁹.

Bu durumda, sebepsiz zenginleşmeye uygulanacak hukuk tespit edilirken, aleyhine dava açılacak şahıslar bakımından bir ayırım yapmak gerekecektir. TTK m. 685 ve m. 735 hükümlerinde belirtilen ve esasen kambiyo borçlusu olmayan şahıslar aleyhine açılan sebepsiz zenginleşme davalarına, bu şahısların ikametgâhlarının bulunduğu ülke hukuku tatbik edilecektir. Bu hükümlerde sayılan şahıslar dışındaki senet borçluları açısından ise, TTK m. 682 hükmü uyarınca (poliçe ve bonoda) bu şahısların taahhütlerinin esası hakkında uygulanacak hukukun hükümlerine müracaat edilecektir.

Bu şekilde yetkisi tespit edilen hukuklar, sebepsiz zenginleşme davasının kim tarafından hangi şartlarla açılacağını, bu dava ile ne gibi taleplerde bulunabileceğini, davanın özel bir zamanaşımı süresine tâbi olup olmadığını belirlemede esas alınır⁴⁴⁰.

⁴³⁸ ÖZTAN, s. 971-972; ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 165-166.

⁴³⁹ ÖZTAN, s. 971.

⁴⁴⁰ ÖZDEMİR, Kanunlar İhtilâfi, s. 166.

2.3. ÇEKLERE UYGULANACAK HUKUK

Çeklere ilişkin kanunlar ihtilâfı kuralları TTK m. 731-735 arasında düzenlenmiştir. Bunun yanında, TTK m. 730'un yapmış olduğu gönderme nedeniyle poliçe ile ilgili kanunlar ihtilâfı kurallarını düzenleyen TTK m. 678, 680 ve 681 ile yine TTK m. 732/II'nin göndermesiyle TTK m. 679/II ve III. fıkraları çekler için de uygulanacaktır⁴⁴¹.

TTK da yer alan çeklere ilişkin kanunlar ihtilâfı kuralları, hem taahhütlerin bağımsızlığı, hem de taahhütlerin birliği esası dikkate alınarak düzenleme altına alınmıştır. Poliçe ve bonoda olduğu gibi, çeklerin taahhütlerinin hükümlerine uygulanacak hukuk için taahhütlerin bağımsızlığı esastan hareket edilmiştir. Çekten doğan taahhütlerin hükümlerine uygulanacak hukuku tespit eden TTK m. 733'de bu taahhütlerden her birinin imzalandıkları yer hukukuna tâbi olacağı kabul edilmiştir.

Çekte taahhütlerin bağımsızlığı esası, genel prensip olarak kabul edilmesine rağmen, pek çok konuda uygulanacak hukuk olarak ödeme yeri hukuku yetkili kılınmıştır. Örneğin, çekin mutlaka görüldüğünde mi ödenmesi gerektiği, yoksa görüldükten muayyen bir müddet sonra ödenmesi şartıyla da keşide edilip edilemeyeceği ve hakiki keşide gününden sonraki bir günün çekte yazılmasının ne gibi neticeler doğuracağı; ibraz müddeti; çekin kabul, tasdik, teyit veya vize edilip edilmeyeceği ve bu kayıtların ne gibi sonuçlar doğuracağı; hamilin kısmen ödemeyi isteyebilip isteyemeyeceği ve böyle bir ödemeyi kabule mecbur olup olmadığı; çekin çizilip çizilemeyeceği; çekin karşılığı üzerinde hamilin haklarının bulunup bulunmadığı; keşidecinin çekten cayabilip cayamayacağı; çekin kaybedilmesi ve çalınması halinde alınacak tedbirler; cirantalara, keşideciye ve diğer çek borçlularına karşı olan müracaat haklarının muhafazası için bir protesto veya buna eş değer bir tespit gerekip gerekmediği; hakkı koruyucu işlemlerin geçerliliği yönünden uyulması gereken şekil ve protesto süreleri; müracaat haklarının kullanılabilmesi süreleri hakkında uygulanacak hukuk, taahhütlerin birliği esasına göre tespit edilmiş ve bu konuda tercih edilen bağlama noktası da “ödeme yeri hukuku” olmuştur. Bu kadar geniş yelpazedeki meseleler için bağlama noktası olarak ödeme yeri

⁴⁴¹ ERİŞ, s. 455 vd.

hukukunun tercih edilmesinin nedeni, çekin, poliçe ve bonodan farklı olarak, kredi vasıtasından ziyade bir ödeme vasıtası olarak ön plâna çıkmasıdır.

2.3.1. Çekin Geçerlilik Şartlarına Uygulanacak Hukuk

2.3.1.1. Ehliyete Uygulanacak Hukuk

TTK'nın çeklere ilişkin kanunlar ihtilâfı kurallarını düzenleyen bölümünde, çek ile taahhüt altına girme ehliyeti açısından poliçelere ilişkin hükme atıf yapılmışken (TTK m. 730/21.b), poliçelerden farklı olarak üzerine çek keşide edilebilecek şahsın (muhatabın) ehliyeti ayrı bir hükümle düzenlenmiştir (TTK m. 731). Keşideci, ciranta ve aval verenin çek ile taahhüt altına girebilme ehliyeti poliçeler kısmında incelenmiş olduğundan, bu kısımda sadece çekin muhatabının ehliyeti⁴⁴² üzerinde durulacaktır.

Çeklerde muhatap olma ehliyetine uygulanacak hukukun bu şekilde ayrı bir hükümle tespit edilmesinin nedeni, çeşitli ülkelerin mevzuatında bu hususa ilişkin düzenlemelerin farklı olmasından kaynaklanmaktadır⁴⁴³. Bazı ülkelerin hukukunda üzerine çek keşide edilebilecekler açısından sınırlayıcı hükümler söz konusuysen, bazı ülkelerin hukukunda da bu tür sınırlamalar öngörülmemiştir⁴⁴⁴. Örneğin, İsviçre ve Türk hukuku açısından çek ancak bir banka üzerine çekilebilir.

“Muhatap Olma Ehliyeti” başlığını taşıyan TTK m. 731 hükmü şöyledir: “Bir çekin kimin üzerine keşide edilebileceğini, çekin ödeneceği memleket kanunu tayin eder”. Bu hükme göre, çekin ödeme yerinde yürürlükte olan hukuk, çekin muhatabı olabilmek için gereken şartları tespit edecektir.

Burada “ödeme yeri” bağlama noktasının tercih edilmesi isabetlidir. Başka bir bağlama noktasının (örneğin, keşide yerinin) tercih edilmesi ve çekin ödeneceği yer

⁴⁴² Bu kavram için “pasif çek ehliyeti” ibaresi de kullanılmaktadır.

⁴⁴³ SEVİĞ, Ticarî Saha, s. 263.

⁴⁴⁴ 1931 tarihli Çeklere ilişkin Yeknesak Kanunda çekin ancak bir banka üzerine çekilebileceği hüküm altına alınmıştır (m. 3). Bu Sözleşmeye ek olarak imzalanan Protokolde de (Convention Annexe II m. 4) sözleşmeye taraf olan ülkelerden her birine, kendi ülkesinde keşide edilen ve ödenmesi gereken çeklerin bankacılık mevzuatında gösterilen kişi veya kurumlar dışında bir şahıs üzerine çekilmiş olması halinde geçerli olmayacağı şeklinde bir düzenleme getirme imkânı tanınmıştır. Bu durumda, gerek Yeknesak Kanuna taraf olmayan ve bu konuyu serbestçe düzenleyen devletler arasında, gerek Yeknesak Kanuna taraf olmakla beraber Ek Protokolde öngörülen rezervi kabul eden ve etmeyen ülkeler arasında bir çekin muhatabı olabilmek için ehliyeti açısından farklılıklar olması mümkündür.

hukukunun da muhatap ile ilgili olarak bağlama noktası hukukundan (örneğin, keşide yeri hukukundan) daha farklı düzenlemeler kabul etmesi ihtimalinde çekin ödenmesi esnasında bir takım sakıncalar ortaya çıkabilirdi. Varsayalım ki, çekin keşide edildiği yer hukukuna göre, çekin banka dışında herhangi bir şahıs veya kurum üzerine keşide edilmesi mümkündür. Ödeme yeri hukuku ise çekin ancak bir banka üzerine keşide edildiğinde geçerli olduğunu kabul ediyor. Eğer, muhatap olma ehliyeti keşide yeri hukukuna göre belirlenecekse, keşidecinin muhatap dışında herhangi bir şahıs üzerine düzenlediği çek geçerli olacaktır. Ancak, ödeme yeri hukuku, muhatabın bir banka olduğu esnasından hareket ederek ve bankanın niteliğine uygun düşecek hükümler sevk ettiğinden, banka dışında bir şahsın muhatap olması durumunda ödeme esnasında bir takım güçlükler ortaya çıkacaktır.

Ödeme yeri bağlama noktası yetkili kabul edildiğinde bu türden sorunlar ortadan kalkar. Öte yandan, çekin bir ödeme vasıtası olma özelliğinin ön plânda olması ve muhatabın bulunduğu yer ile ödeme yerinin çoğunlukla örtüşmesi, muhatabın ehliyetine ilişkin uyuşmazlığın çözümü bakımından en yakın irtibatın sağlanmasını da mümkün kılmaktadır⁴⁴⁵.

Ödeme yeri hukukuna göre, çekin muhatap bakımından geçersiz olması halinde, acaba çek üzerinde yer alan diğer taahhütler bundan ne ölçüde etkilenecektir? Bu husus TTK m. 731/2. c. de düzenlenmiştir. Bu hükme göre, “Ödeme yeri kanununa göre çek, üzerine keşide edilmiş olan kimsenin şahsı bakımından hükümsüz sayılıyorsa, kanunlarında böyle bir hükümsüzlük sebebi bulunmayan memleketlerde çek üzerine atılan imzalardan doğan taahhütler muteberdir”.

TTK m. 731/1. c. uyarınca, ödeme yeri hukukuna göre, üzerine çek keşide edilen şahsın muhatap olma ehliyeti mevcut değilse, çek geçersiz olacak ve bu durum her yerde ileri sürülebilecektir. Ancak, TTK m. 731/2. c. ile bu kurala bir istisna getirilmiş ve ödeme yeri hukukuna göre muhatabın ehliyetsizliğine rağmen, çek üzerine atılan diğer imzalardan doğan taahhütlerin geçerliliğini sağlama imkânı kabul edilmiştir. Bunun için de diğer taahhüdün imzalandığı ülke hukukuna göre, çekte muhatap olarak gösterilen şahsın muhatap olma ehliyetine sahip olması şartı aranmıştır.

⁴⁴⁵ YILMAZ, s. 270.

Bu durumu bir örnekle açıklamaya çalışalım: Varsayalım ki, Türk hukukuna göre çek, banka dışında herhangi bir şahıs üzerine çekilse dahi geçerlidir. Fransız hukukuna göre ise çek, ancak bir banka üzerine çekilebilir. Bir şahıs, Türkiye’den, Fransa’da bulunan (banka olmayan) menkul kıymet aracılığı yapan bir şirket üzerine çek keşide etmiş olsun. Keşideci, Türkiye’de çeki sonradan bir Belçikalıya ciro ediyor. Bu şahıs da, çeki Fransa’da üzerine çek keşide edilmiş olan şirkete ibraz ediyor. Muhatap, çekin ödeme yeri hukuku olan Fransız hukukuna göre muhatap olma ehliyetinin bulunmadığını ve çekin bu yönden geçersiz olduğunu ileri sürerek ödeme talebini reddediyor. Bunun üzerine, hâmil, çekin Türkiye’deki keşidecisine müracaat ediyor. Keşidecinin de ödemede bulunmaması üzerine çıkan uyuşmazlık mahkemeye intikal ediyor. Mahkeme, TTK m. 731/2. cümlesi olmasaydı, ödeme yeri hukuku olan Fransız hukukuna göre muhatapın ehliyeti olmadığı gerekçesiyle hâmilin talebini reddedecekti. Oysa, TTK m. 731/2. c. hükmünü dikkate alarak, mahkeme, keşide, ciro veya diğer taahhütlerin yapıldığı ülke hukuklarında muhatapın şahsı bakımından herhangi bir ehliyetsizlik durumu söz konusu olmadığını tespit ederse, hâmilin müracaatı üzerine keşidecinin, (varsa) ciranta ve aval verenlerin çeki ödeme ile yükümlü oldukları sonucuna varacaktır.

TTK m. 731/2. c. hükmü ile bir ödeme aracı olan çekin mümkün olduğunca geçerli bir şekilde tedavül etmesi amaçlanmıştır. Aslında bu hüküm, maddî kambiyo senetleri hukukunda güveni sağlayan önemli bir unsur olarak kambiyo senetlerinin tedavül yeteneğini arttıran imzaların bağımsızlığı prensibinin⁴⁴⁶ kanunlar ihtilâfı hukuku sorunları bakımından bir yansımasıdır. Nitekim bu prensip uyarınca, çekin muhatabı, ödeme yeri hukukuna göre muhatap olmaya ehil değil, ancak ödeme yeri dışındaki ülke hukukları açısından ehil ise, bu ülkelerde sonradan girilmiş taahhütler, önceki ehliyetsizlik hallerinden etkilenmeyecektir.

Son olarak Türkiye’de ödenmesi gereken çekler açısından mevzuat hükümlerine bakalım: TTK’nın 694. maddesi Türkiye’de ödenecek çeklerde muhatap olarak ancak bir banka gösterilebileceğini, diğer bir kimse üzerine çekilen çekin yalnız havale hükmünde olduğunu belirtmektedir⁴⁴⁷. Bu bağlamda “banka” tabirinden ne anlaşılması gerektiği de,

⁴⁴⁶ Bkz. yuk. s. 20 vd.

⁴⁴⁷ Bu hüküm ile Çeklere ilişkin Cenevre Yeknesak Kanununun Ek Protokolünde ön görülen rezerv, Türk hukuku açısından kabul edilmiş olmaktadır.

TTK m. 727’de belirtilmiştir. Bu hükümle ancak Bankalar Kanununun hükümlerine tâbi olan müesseselere banka niteliği tanınmıştır. TTK m. 727’nin ikinci cümlesinde kanunlar ihtilâfi kuralı niteliğinde olan şu hükme yer verilmiştir: “Şu kadar ki; ödeme yeri Türkiye dışında olan çekler hakkında “Banka” kelimesinden hangi müesseselerin anlaşılacağı ödeme yeri kanunu ile tayin olunur”.

TTK’nın 731, 694 ve 727. maddelerinin birlikte değerlendirilmesinden şu sonuç çıkarılabilir: Bir çekin muhatap olma ehliyeti açısından geçerli olup olmadığı ödeme yeri hukukuna göre tayin olunur. Eğer, bu hukuka göre, muhatap olma sıfatı, “banka” niteliğini taşıyan kurumlara tanınmış ise, “banka” kavramından ne anlaşılması gerektiği de yine ödeme yerinde yürürlükte olan mevzuata göre belirlenecektir.

2.3.1.2. Şekle Uygulanacak Hukuk

Kambiyo senetlerinin şekil açısından geçerliliğine uygulanacak hukuk, poliçe, bono ve çekler açısından benzer hükümlerle düzenlenmiştir. Ancak, çekler açısından alternatif bağlanma imkânının tanınmasıyla, poliçe ve bonolara ilişkin kanunlar ihtilâfi kurallarından belli ölçüde ayrılma söz konusudur.

TTK m. 732 hükmüne göre, “Çeke ait taahhütlerin şekli, bu taahhütlerin imza edilmiş olduğu memleketin kanununa göre tayin edilir. Bununla beraber ödeme yeri kanunuyla emredilen şekillere riayet kâfidir.

679’uncu maddenin iki ve üçüncü fıkraları da tatbik olunur”.

Bu hüküm uyarınca, taahhütlerin şekil açısından geçerliliği, imzalandıkları yer hukukuna tâbi tutulmuştur. Poliçe ve bonoda olduğu gibi, çek açısından da şekle uygulanacak hukuk için LRA (*Logus Regit Actum*) kaidesi benimsenmiştir. Bu durumda, çeke ilişkin bir taahhüdün şekil açısından geçerli olabilmesi için, imza yeri hukukunun öngördüğü şekil şartlarına uygun olması gerekir.

Ancak, poliçe ve bono için LRA kuralının uygulanması mecburi olmasına karşılık, çekler için LRA kuralı ile ödeme yeri hukukunun şart koşmuş olduğu şekil arasında bir seçim yapma imkânı söz konusudur. Buna göre, çeke ilişkin bir taahhüdün şekil açısından geçerliliği için, taahhüdün yapıldığı yer hukuku veya ödeme yeri hukukunun öngördüğü

şartlara uygunluk yeterli olacak, bu iki hukuktan birinin şekil açısından getirdiği düzenlemelere uygun olarak yapılan taahhütler geçerli olacaktır.

Çekler açısından ödeme yeri hukukuna tanınan bu seçimlik yetki, çekin hukukî niteliğine uygundur ve olayların büyük çoğunluğunda çekin geçerliliğini sağlayacaktır. Keza, bankaların müşterilerine verdikleri çek karneleri, bu bankaların buldukları ülkede yürürlükte olan mevzuata uygun şekilde bastırılır. Çeklerde ödeme, çekin muhatap bankaya ibrazı üzerine, bankanın bulunduğu yerde yapılır. Dolayısıyla çekin ödeme yeri muhatap bankanın bulunduğu ve çek karnelerini mevzuata uygun şekilde bastırıldığı yerdir⁴⁴⁸.

Bu seçimlik imkân dışında şekil konusunda poliçe ve bonolara ilişkin kanunlar ihtilâfî kaideleri ile çeklere ilişkin kanunlar ihtilâfî kaideleri arasında başkaca fark yoktur. Nitekim, sözü geçen maddenin ikinci fıkrasında, çeklerde şekle ilişkin kanunlar ihtilâfî kuralında 679'uncu maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarının (imza yeri kuralının istisnası niteliğinde tamamlayıcı kuralların) uygulanacağı hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla, bu hükümlerin öngördüğü, sonraki taahhüdün yapıldığı yer hukukuna ve tarafların ortak millî hukuklarına yetki tanıyan kurallar, çeke ilişkin taahhütlerin şekli konusunda da uygulanacaktır.

2.3.2. Taahhütlerin Hükümlerine ve İcrasına Uygulanacak Hukuk

Çeklerin esasına uygulanacak hukuk, poliçe ve bonolardan farklı şekilde düzenlenmiştir. Poliçe ve bonolarda taahhütlerin hükümlerine uygulanacak hukuk bakımından taahhütlerin bağımsızlığı esas, dolayısıyla taahhütlerin yapıldığı yer hukuku (TTK m. 682/II) ön plâna çıkmaktadır. Çeklerde de taahhütlerin hükümlerine uygulanacak hukuk için TTK m. 733'de taahhütlerin bağımsızlığı esas kural olarak düzenlenmiş, taahhütlerin yapıldığı yer hukuku yetkili kılınmıştır. Ancak, TTK m. 734'de pek çok konu ödeme yeri hukukuna tâbi tutulduğu için, taahhütlerin birliği esas önemli ölçüde uygulama alanı bulmaktadır. Aslında çekler açısından (muhatap olma ehliyeti ve şekil de dahil olmak üzere) pek çok husus için, ödeme yeri hukukuna bağlanması, çekin mahiyeti açısından isabetlidir. Keza, çek esasen bir ödeme vasıtasıdır.

⁴⁴⁸ HIRSCH, s. 100.

2.3.2.1. Taahhütlerin Yapıldığı Yer Hukukuna Tâbi Kılınan Hususlar

TTK m. 733’de genel kural niteliğindeki hüküm şöyledir: “Çekten doğan taahhütlerin neticeleri bu taahhütlerin vuku bulduğu memleket kanununa göre tayin olunur”. Madde, “keşide yeri kanunu” başlığını taşımaktadır. Bu başlık, sadece çeki keşide eden şahıs bakımından yerinde olabilir. Ancak, keşidecinin dışındaki diğer senet şahıslarının taahhütleri her zaman keşide yerindeki ülkede gerçekleşmeyebilir. Bu açıdan bakıldığında “keşide yeri kanunu” başlığı, isabetsiz olup, tüm senet şahıslarını kapsamamaktadır. Madde hükmünden anlaşılacağı üzere, çekten doğan taahhütlerin neticeleri (başka bir ifadeyle, çek taahhüdünün esasına uygulanacak hukuk), taahhütlerin yapıldığı yer hukukuna tâbidir. Madde başlığı da “taahhütlerin yapıldığı yer hukuku” veya buna muadil bir ifade ile değiştirilebilir.

Polîçe ve bonolarda olduğu gibi (TTK m. 682/II’ye paralel olarak), çekte de keşideci, ciranta ve aval verenin esas olarak taahhütlerine uygulanacak hukuk, bu taahhütlerin imzalandığı yer hukukudur. Bu şahısların taahhütlerine uygulanacak hukukun kapsamında yer alan hususları, poliçe ve bonoya uygulanacak hukuk kısmında belirtmiştik. Bu nedenle, bunlar üzerinde ayrıca durmayacağız. Ancak (aşağıda anlatılacaktır), çek bakımından bazı hususlarda taahhüdün imzalandığı yer hukukundan ayrılmış, ödeme yeri hukukunun yetkisi kabul edilmiştir. Bu hususların neler olduğu, TTK m. 734’de sayılmıştır. TTK m. 734’ün kapsamı dışında kalan tüm hususlarda esasa uygulanacak hukuk, TTK m. 733’e göre tespit edilir⁴⁴⁹.

TTK m. 733’ün uygulanmasına ilişkin olarak, Yargıtay’ın vermiş olduğu bir karar örnek olarak verilebilir. Söz konusu davaya ilişkin olarak, davacı vekili, yabancı olan müvekkilinin alacağına karşılık İran’da aldığı, muhatabı yabancı banka olan 65.000 \$ ve 20.000 \$’lık çeklerin muhataba ibrazında karşılıklarının çıkmadığını belirterek, çeklerin ibraz tarihindeki karşılığı olan 148.479.700 TL’nin ibraz tarihinden itibaren banka iskonto faizi, % 10 çek tazminatı ve % 3 çek komisyonu ile birlikte davalıdan tahsiline karar verilmesini talep ve dava etmiştir. Davalı vekili, davaya çeşitli vakıalara dayanarak itirazda bulunmuştur. Mahkemece, toplanan delillere göre, toplam 233.223.133 TL’nin davalıdan faizle beraber tahsiline karar verilmiş ve karar davalı vekili tarafından temyiz

⁴⁴⁹ ERİŞ, s. 461.

edilmiştir. Yargıtay'ın ilgili dairesi, uyuşmazlıkta yabancı unsuru tespit etmiş, TTK'nın 733. maddesi gereğince çekten doğan taahhütlerin neticelerinin bu taahhütlerin vuku bulduğu memleket hukuku olan İran hukukuna göre tayin edilmesi gerektiğini nazara alarak, ilk derece mahkemesi kararını bu yönden bozmuştur⁴⁵⁰.

2.3.2.2. Ödeme Yeri Hukukuna Tâbi Kılınan Hususlar

TTK m. 734'de çekin esasına uygulanacak hukuk olarak ödeme yeri hukukunun hangi hallerde yetkili olduğu dokuz bend halinde sayılmıştır. Çekin ödeneceği ülke hukukuna göre tayin edilecek hususlar şunlardır:

TTK m. 734/1. b.: “Çekin mutlaka görüldüğünde mi ödenmesi gerektiği, yoksa görüldükten muayyen bir müddet sonra ödenmesi şartıyla da keşide edilip edilemeyeceği ve hakiki keşide gününden sonraki bir günün çeki yazılmasının ne gibi neticeler doğuracağı”.

Bu bentte çekte vade olup olmayacağı ve ileri keşide tarihli çekler ile ilgili hususların ödeme yeri hukukuna göre tespit edileceği düzenleme altına alınmıştır. Çekin kredi vasıtasından ziyade bir ödeme vasıtası olmasının doğal sonucu olarak, çekte vade olmaz. Bu husus, çeklere ilişkin yeknesak düzenleme getiren Cenevre Konvansiyonunda ve dolayısıyla TTK'da (m. 707/I) düzenleme altına alınmıştır. Çek görüldüğünde ödenir ve buna aykırı düşecek kayıtlara senet metninde yer verilemez. Ancak, Konvansiyonun 28. maddesinde (ve iktibasen TTK m. 707/II'de), keşide günü olarak gösterilen günden önce ödenmek için ibraz olunan bir çekin ibraz günü ödenebileceği hükmü ile çeki keşide tarihi olarak, gerçek keşide tarihinin değil de, ileri bir tarihin konulması mümkün hale getirilmiştir⁴⁵¹. *Anglo-sakson* hukuk çevresinde de ileri tarihli çek keşide etmek mümkün ve geçerlidir (*Bills of Exchange Act* m.13/II). Ancak, ileri tarihli çekin ne şekilde ödeneceği hemen hemen her ülke hukukunda farklı şekilde düzenlenmiştir. Bu açıdan,

⁴⁵⁰ Yarg. 11. HD E. 1992/7045, K. 1992/7386, 04.06.1992 tarihli karar için bkz. ERİŞ, 461-462.

⁴⁵¹ Konvansiyonda uzun tartışmalara neden olan bu hüküm, özellikle Türkiye'de çekin adeta bir bono gibi işlev görmesini sağlamış, bu türden çekler bankaya ödenmek için ibraz edildiğinde sıklıkla “karşılıksız” işlemi görmüş ve buna ilişkin uyuşmazlıklar yargının yükünü oldukça arttırmıştır. İleri keşide tarihli çekler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Ünal TEKİNALP, “İleri Keşide Tarihli (Vadeli) Çeklere İlişkin Bir Öneri”, *MHB*, Yıl: 19-20, S. 1-2 - Aysel Çelikel'e Armağan: 923-932, (1999-2000), s. 925 vd.

çekte vadenin olup olamayacağını ve ileri tarihli çeke ilişkin konuların ödeme yeri hukukuna tâbi olması isabetlidir.

TTK m. 734/2. bendine göre: “İbraz müddeti” ödeme yeri hukukuna göre tespit edilecektir. Çekin ödenmek üzere muhataba ibraz edileceği süre, bir ödeme aracı olan çekler açısından önemlidir. Poliçe ve bonoya nazaran çekte genellikle daha kısa ibraz süreleri söz konusudur. *Anglo-sakson* hukuk çevresinde ise, çekin “makul bir süre içinde (*reasonable time*)” ibrazı şarttır⁴⁵². Bu nedenle, çekin ödeneceği yerin *Anglo-sakson* hukuk çevresinde kalması halinde bu hükmün uygulanması özellikle önem taşır. Çekin ödeme yeri Türkiye ise TTK m. 708 hükmü uygulanacaktır⁴⁵³.

TTK m. 734/3. bendine göre: “Çekin; kabul, tasdik, teyit veya vize edilip edilemeyeceği ve bu kayıtların ne gibi neticeler doğuracağı” ödeme yeri hukukuna göre tespit edilecektir. Kabul, muhatabın ödemede bulunacağını çekin üzerine yazmasıdır. *Anglo-sakson* hukuk çevresinin aksine, Cenevre Konvansiyonlarını benimseyen hukuk çevrelerinde, çekin kabulü söz konusu değildir. Çek açısından kabul yasağı vardır (TTK m. 696). Bununla birlikte, Cenevre Yeknesak Kanununun II numaralı Eki’nin 6. maddesinde, âkit devletlere kanunlarına çekin tasdiki⁴⁵⁴, vizesi ve teyidi konusunda hüküm getirme imkânı tanınmıştır. İsviçre ve dolayısıyla da İBK’yı oradan tercüme yoluyla alan Türkiye bu imkândan yararlanmışlardır⁴⁵⁵. Şu var ki, bu kavramların ne anlama geldiği noktasında, ülkeler arasında farklılıklar bulunmakta ve bu yorum farklılığı kanunlar ihtilâfına yol açmaktadır⁴⁵⁶. TTK m. 734/3. bendine göre, “ödeme yeri hukuku”, bu kayıtların ne anlama geldiğinin, caiz olup olmadığının ve hukukî sonuçlarının tayini hususunda yetkili olmaktadır. Ancak, şu husus da unutulmamalıdır ki, TTK m. 734/3. b. hükmü, bu gibi beyanların sadece maddî şartları ve hükümleriyle ilgilidir, şekle ilişkin

⁴⁵² RABEL, s. 215.

⁴⁵³ TTK m. 708’de on gün, bir ay ve üç aylık ibraz süreleri söz konusudur.

⁴⁵⁴ Çekin tasdiki, Fransız hukukunda, çekin üzerine bu kaydın düşülmesi halinde karşılığın mevcut olduğunu ifade etmektedir: ÖZTAN, s. 1376.

⁴⁵⁵ Çekin teyit, tasdik ve vize edilmesi ve bunların Türk hukukundaki yeri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: ÖZTAN, s. 1130 vd.

⁴⁵⁶ Örneğin, ABD’de teyit (*certification*), doğrudan doğruya kabul anlamına gelmektedir. Halbuki, Cenevre Sistemi’ne tâbi ülkelerin çoğunda çekin teyidi ile muhatap, çekin keşidesinden haberdar olduğunu, muhasebe kayıtlarından edindiği bilgiye göre, çekin karşılıklı olduğunu, müstakbel bir ödeme için gerekli şartları taşıdığını açıklamaktadır. Bu, çekin kabul edilmesi anlamına gelmemektedir: ÖZTAN, s. 1376.

hususlarla değil. Şekle ilişkin hususlar, yukarıda değindiğimiz gibi, TTK m. 732 hükmü gereği, alternatifli olarak, “imza yeri hukuku”na veya “ödeme yeri hukuku”na tâbidir.

TTK m. 734/4. bendine göre: “Hamilin kısmen ödemeyi isteyebilip isteyemeyeceğini ve böyle bir ödemeyi kabule mecbur olup olmadığı” ödeme yeri hukukuna göre tespit edilecektir. Kısmî ödeme ve hamilin kısmî ödemeyi kabul yükümlülüğü açısından⁴⁵⁷ (poliçe ve bonoya ilişkin Konvansiyon hükümleri ile benzer şekilde) çekte kanunlar ihtilâfına ilişkin Cenevre Konvansiyonunun 7. maddesinde ve oradan alınmak suretiyle TTK’nın m. 734/4. bendinde ödeme yeri hukuku yetkili kabul edilmiştir. Bu düzenlemeler uyarınca, borçlunun senet bedelinin bir kısmı ile sınırlı olarak ödeme yapma yetkisinin olup olmadığı ve hamilin, bu şekilde yapılan kısmî ödemeyi kabul etmekle yükümlü olup olmadığı ödeme yeri hukukuna göre tespit edilir.

TTK m. 734/5. bendine göre: “Çekin çizilip çizilemeyeceği yahut (hesaba geçirilecektir) kaydını veya buna muadil bir tabiri ihtiva edip edemeyeceği ve bu çizginin veya bu kaydın yahut ona muadil olan tabirin ne gibi neticeler doğuracağı” ödeme yeri hukukuna göre tespit edilecektir.

Cenevre Konvansiyonlarında çekin ödenme şekilleri ile ilgili olarak, çizgili çekin mi, yoksa mahsup çekinin mi tercih edileceğine ilişkin tartışmalar yaşanmıştır. Çizgili çekin ortaya çıkışı ve gelişimi İngiltere’ye özgü olup, burada kullanımı yaygındır. Çizgili çek, daha sonra Avrupa’da Fransız hukukuna yerleşmiştir. Mahsup çeki ise, Almanya’da doğup gelişmiştir. Cenevre Yeknesak Konvansiyonunun nihai metninde her ikisine de yer verilmiş; âkit devletlere bunlardan birini veya her ikisini seçerek, kanunlarına almaları hususunda imkân tanınmıştır. Konvansiyonu imzalayan ülkeler içinde İsviçre, Hollanda ve İtalya her iki ödeme şeklini birden kanunlarına almıştır. Türkiye’de dolaylı yoldan bu ülkelere katılmıştır. Almanya ve Avusturya çizgili çeki mevzuatında yer vermemiş, çizgili olarak keşide edilen çekler, mahsup çeki işlemine tâbi tutulmuştur. Düzenlemelerin bu farklılığı, aynı sisteme tâbi ülkeler arasında bile çizgili çek ve mahsup

⁴⁵⁷ Hamilin muhataptan kısmî ödeme yapılmasını talep etme hakkının bulunup bulunmadığı konusu, hamilin muhataba karşı (aralarındaki anlaşmadan kaynaklanan karşılığa dayalı) bir talep hakkının bulunup bulunmayacağı ile yakından ilgilidir. Hamilin muhataba karşı böyle bir talep hakkına sahip olduğu kabul edilirse, şüphesiz ki, kısmî ödeme talep etme hakkı mevcuttur. Öte yandan, hamilin kendisine yapılan kısmî ödemeyi reddetme imkânı kabul edilmemiştir. Hâlbuki, (Cenevre Konvansiyonlarını kabul eden ülkelerin hukuklarından farklı olarak), *Anglo-sakson* hukuk çevrelerinde kısmî ödemeyi kabul konusunda hamilin herhangi bir zorunluluğu bulunmamaktadır.

çekine ilişkin pek çok kanunlar ihtilâfının doğmasına neden olmaktadır⁴⁵⁸. Ödeme yeri hukuku, çek üzerinde bulunan, çizgili çek veya mahsup çekine ilişkin kayıtların caiz olup olmadığı, şeklen geçerli olup olmadığı ve ne gibi hukukî sonuç yaratacaklarını tespit edecektir.

TTK m. 734/6. b.: “Çekin karşılığı üzerinde hamilin hususî hakları bulunup bulunmadığı ve bu hakların mahiyetinin ne olduğu” ödeme yeri hukukuna göre tespit edilecektir.

Daha önceki kısımda belirttiğimiz gibi, iç hukuk uyuşmazlıklarına uygulanacak olan karşılık bulundurma zorunluluğu ve karşılığın hamile geçmesi ile ilgili TTK hükümlerinde poliçe ve bonolar ile çekler arasında bir paralellik söz konusudur⁴⁵⁹. Ancak, yabancı unsurlu uyuşmazlıklara uygulanacak hukuka ilişkin olarak bağlama noktası (çekin hukukî niteliğinin poliçe ve bonodan farklı olması nedeniyle) çeklerde farklı şekilde tespit edilmiştir.

Karşılık bulundurma zorunluluğunun olup olmadığı ve karşılığın hamile intikal edip etmediği meselelerinde çekte, poliçeden farklı olarak, keşide yeri hukuku değil, ödeme yeri hukuku tercih edilmiştir. Ödeme yeri hukukuna yetki veren bu hüküm, doktrinde yazarlar tarafından desteklenmiş; gerek hukuken, gerek pratik açıdan çekin niteliğine ve ihtiyaçlara uygun bir çözüm olduğu kabul edilmiştir⁴⁶⁰. Ödeme yeri hukuku, karşılığın hamile intikali hususunda ortaya çıkabilecek tüm problemlerin çözümünde uygulanır. Karşılığın hangi şartlarla devir olacağı; bu devrin ne gibi etkiler doğurduğu; çekin ödenmesinden önce keşidecinin karşılık üzerinde tasarruf etme imkânının olup olmadığı; keşidecinin alacaklılarının karşılık üzerinde sahip olduğu haklar; hamilin karşılık üzerindeki haklarının niteliği ve kapsamı ödeme yeri hukukuna göre tespit edilecektir. Her ne kadar, TTK m. 734/6. bendinde bu hususta bir açıklık olmasa da, karşılığın ne zaman bulunması gerektiği ve karşılığın niteliğine ilişkin problemlerin de, hamilin

⁴⁵⁸ Çizgili çek ve mahsup çeki hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: ÖZTAN, s. 1182 vd.

⁴⁵⁹ TTK m. 730/15. bendinin yaptığı atıf ile çekler hakkında da uygulanacak olan TTK m. 645 hükmü uyarınca, kural olarak karşılık üzerindeki haklar senedin tedavülü ile birlikte hamile geçmez. Ancak, bu konuda 645. maddede bazı istisnalar kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. yuk. s. 137 vd.

⁴⁶⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: ÖZDEMİR, s. 112 vd.

karşılık üzerindeki haklarına bağlılığı dolayısıyla ödeme yeri hukukuna göre belirlenmesi yerinde olacaktır.

TTK m. 734/7. b.: “Keşidecinin çekten cayabilip cayamayacağı veya çekin ödenmesine itiraz edebilip edemeyeceği” ödeme yeri hukukuna göre tespit edilecektir.

Çekten cayma⁴⁶¹, keşidecinin muhataba çeki ödememesi hususunda doğrudan verdiği ödememe talimatıdır. Ödemeye itiraz ise, Fransız hukukunun bir uygulaması olup, bu uygulamada hâkim, senedin kaybolması, çalınması veya hamilin iflâsı hallerinde keşidecinin talebi üzerine ödemeyi men etmektedir.

Çekte tedavül sürati ve güvenilirliğinin ön plânda olması, ödemeye itiraz bakımından, ödeme yeri hukukunun yetkisinin kabul edilmesini doğrulamaktadır. Bir taraftan, hamilin, keşidecinin ve muhatabın tâbi olduğu süreleri çok kısa olarak belirlemek, diğer taraftan da onları, başka bir hukuka başvurmak zorunda bırakmak, bu şahıslar bakımından birtakım mahzurlara yol açabileceği gibi, tedavül emniyeti ve süratinde de aksamalara yol açabilecektir. Bu nedenle ödeme yeri hukukunun yetkisinin kabul edilmesi isabetlidir.

Aslında, ödemeye itiraz hakkında, ödeme yeri hukukunun yetkisine hem TTK m. 687 hükmünün geniş yorumuyla, hem de TTK m. 734/8. b. hükmü ile de ulaşılabilirdi. Zira, bu hükümler ile senedin kaybı veya çalınması halinde alınacak tedbirler, ödeme yeri hukukuna tâbi tutulmuştur. Ödemeye itiraz da genellikle senedin kaybı veya çalınması halinde başvurulmuş bir tedbirdir. Buna göre, kayıp veya çalınma halinde, keşidecinin senetten doğan haklarının korunmasını amaçlayan bir tedbir olarak, onun ödemeye itiraz etme imkânının olup olmadığı hakkında da, ödeme yeri hukukunun yetkisini kabul etmek mümkündür.

TTK m. 734/8. b.: “Çekin kaybedilmesi veya çalınması halinde alınacak tedbirler” ödeme yeri hukukuna göre tespit edilecektir. Bu hükümden anlaşılmaktadır ki, senedin

⁴⁶¹ Cenevre Yeknesak Çek Kanununda caymanın ibraz süresi geçtikten sonra geçerli olacağı hükme bağlanmış, ancak Yeknesak Kanununun II numaralı Ek'inin 16. maddesinde bu konuda âkit devletlere düzenleme serbestisi verilmiştir. Bu hükmün verdiği yetkiye dayanarak, İsviçre'de İBK'nın m. 1119/III. fıkrasında, keşideciye, senedin kendisinin veya üçüncü bir şahsın elinden rızası dışında çıktığını ileri sürerek ödemeyi men edebilmek imkânı tanınmıştır. Bu husus TTK'na aynen alınmıştır (TTK m. 711/III). Anglo-sakson hukukunda çekten cayma her zaman mümkündür.

kaybı veya çalınması haline ilişkin olarak poliçe ve bonolarda benimsenen çözüm tarzı (TTK m. 687), çekler için de benzer şekilde olup, ödeme yeri hukukunun yetkisi kabul edilmiştir. Ödeme yeri hukuku, senedin kaybı veya çalınması halinde ortaya çıkabilecek tüm uyuşmazlıkların çözümünde esas alınır. Örneğin, senedin çalınması veya kaybı halinde hangi tedbirlerin alınacağını, iptal kararının verilip verilemeyeceği, ödemenin yasaklanması, bu tedbirlerin senet şahısları açısından ne gibi sonuçlar doğuracağını ve senet şahısları ile senet zilyedinin karşılıklı hak ve yükümlülükleri gibi⁴⁶².

Yargıtay'ın önüne gelen yabancı unsurlu bir uyuşmazlıkta, muhatabı *Citibank/Brooklyn-N.Y.* olan ve bir ABD vatandaşı tarafından ABD'de keşide edilen çekin hamili, çekin tahsili ile hesabına geçilmesi amacıyla çeki, muhatap bankanın Mersin Serbest Bölge Şubesi'ne teslim etmiştir. Ancak, aradan uzun zaman geçmesine rağmen, çek bedeli veya çek aslının hamiline verilmemesi üzerine, davacı, dava konusu çekin ve ıslah yolu ile çek bedelinin davalıdan alınarak kendisine iade edilmesine karar verilmesini talep ve dava etmiştir. Davalı vekili, tahsil için muhatap bankaya gönderilen çekin keşidecisinin hesabının kapalı olması nedeniyle, çekin müvekkiline geri gönderildiği sırada postada kaybolduğunu, çekin müvekkili nezdinde kaybolmadığından müvekkilinin kusuru bulunmadığını ileri sürerek davanın reddini talep etmiştir. İlk derece mahkemesi, uyuşmazlığın yabancı unsur taşıdığını gözden kaçırmış, MÖHUK m. 2 uyarınca Türk kanunlar ihtilâfi kurallarını uygulaması gerekirken, doğrudan Türk hukukunun maddî hükümlerini uygulamış ve davanın reddine karar vermiştir. Kararın davacı tarafından temyiz edilmesi üzerine, Yargıtay haklı olarak bu uyuşmazlıkta çekin keşide edildiği yerin Türkiye dışında olması ve keşidecinin ABD vatandaşı olmasından hareketle yer ve şahıs bakımından yabancı unsur bulunduğunu ve dolayısıyla MÖHUK m. 2 hükmünden hareketle uyuşmazlıkla ilgili TTK'da yer alan kanunlar ihtilâfi kurallarının uygulanması gerektiğini belirlemiştir. Ayrıca, olayda çekin kaybı söz konusu olduğundan, çekin kaybı halinde alınacak tedbirler bakımından çekin ödeneceği yerin hukukunun uygulanacağını da tespit etmiştir. Buna göre, bu uyuşmazlık bakımından uygulanacak hukuk, çekin ödenmesinin gerektiği yer olan muhatap bankanın bulunduğu

⁴⁶² Doktrinde, senedin tahrif edilmesi halinin de TTK m. 734/8. bendin kapsamında olduğu ve bu durumda alınacak tedbirler açısından da ödeme yeri hukukunun yetkisinin kabul edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür: ÖZTAN, s. 1379.

New York Eyalet hukukudur. Yargıtay, bu hukuk uyarınca uyuşmazlığın çözüme kavuşturulması gerektiğini tespit etmiştir⁴⁶³.

TTK m. 734/9. b.: “Cirantalara, keşideciye ve diğer çek borçlularına karşı olan müracaat haklarının muhafazası için bir protesto veya buna muadil bir tespit icra etmenin lüzumlu olup olmadığı” ödeme yeri hukukuna göre tespit edilir. Keşideciye, cirantalara ve diğer çek borçlularına karşı müracaat hakkının kullanılabilmesi için yapılması gereken işlemlerin neler olduğu, mevzuatda farklı şekillerde düzenlenmiştir. Örneğin, Fransız hukukunda çekin müracaat borçlularına karşı protesto düzenlenmesi şarttır. Diğer bazı hukuklarda ise (Türk hukukunda TTK m. 720), müracaat hakkının kullanılabilmesi için protesto veya protestoya eşdeğer (örneğin, muhatabın ibraz günü de gösterilmek suretiyle, çekin üzerine yazdığı beyan gibi) tespitler icra edilebilir.

Police ve bono açısından bu gibi işlemler için uygulanacak hukuka ilişkin olarak TTK’da herhangi bir hüküm mevcut değildir. Çekler için de uygulanacak olan TTK m. 680’de, sadece bu işlemlerin yapılması için gerekli olan süre (protesto süresi) ve şekil şartları hakkında uygulanacak hukuka ilişkin bir düzenleme getirilmiştir. Müracaat hakkının kullanılabilmesi için ne tür işlemlerin yapılması gerektiği ve bu işlemlerin zorunlu olup olmadığı gibi konular düzenleme dışı bırakılmıştır. Ancak, police ve bonodan farklı olarak çek açısından bu husus, TTK m. 734/9. bentte düzenleme altına alınmış, ödeme yeri hukukunun yetkisi kabul edilmiştir. Bu hükmün, police ve bonolar açısından da kıyasen uygulanması mümkündür.

Protestodan muafiyete ilişkin bir kaydın geçerliliği, her müracaat borçlusu bakımından ayrı olarak ve bu şahsın taahhüdünü imzaladığı yerin hukukuna göre tayin edilir (TTK m. 733). Müracaat hakkının muhafazası bakımından gerekli olan süre içinde çekin muhataba ibrazı, müracaat borçlularına ihbarda bulunulması gibi diğer işlemler, TTK m. 734/9. bendin açık ifadesi dolayısıyla, bu hükmün kapsamı dışında kalmaktadır. Bu işlemler, TTK m. 733 gereği, müracaat borçlusunun çeki imzaladığı yerin hukukunun yetkisi dahilinde kalan hususlardır.

⁴⁶³ Yarg. 11. HD E. 2003/9984, K. 2004/5573 ve 18.05.2004 tarihli karar için bkz.: İlmî ve Kazaf İctihatlar Dergisi, Y. 46, Nisan 2006, S. 544, s. 4082-4083.

2.3.3. Müracaat Hakkının Sona Ermesi Halinde Sebepsiz Zenginleşmeye Uygulanacak Hukuk

Police ve bonoda olduğu gibi, çeklere ilişkin kanunlar ihtilâfını düzenleyen Cenevre Konvansiyonunda da, kambiyo senedi ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davası hakkında hangi hukukun uygulanacağı düzenlenmemiştir. Fakat, bu konuda düzenleme yapma hususunda Konvansiyona taraf olan ülkelere yetki verilmiştir. Buradan hareketle bir düzenleme getiren İBK hükümleri aynen TTK'ya alınmıştır. Çeklere ilişkin İBK m. 1142 hükmü, TTK m. 735 olarak Kanunumuzda yer almış, dolayısıyla bu konuya ilişkin Konvansiyonda yer alan boşluk doldurulmuştur.

TTK m. 735'e göre: "Muhatap ve ikametgâhlı çeki ödeyecek olan üçüncü şahıs aleyhine sebepsiz iktisaptan doğan haklar, bu kimselerin ikametgâhlarının bulunduğu memleketin kanununa göre tayin olunur". Police ve bonoda konuyu düzenleyen TTK m. 685 hükmüne benzer olarak, TTK m. 735 hükmünde de muhatap ile ikametgâhlı çeki ödeyecek olan üçüncü şahıs aleyhine sebepsiz zenginleşmeden doğan hakların, bu kimselerin ikametgâhlarının bulunduğu memleket kanununa göre belirleneceği kabul edilmiştir.

TTK m. 735 hükmünde sadece, muhataba ve ikametgâhlı çeki ödeyecek olan üçüncü şahsa yöneltilebilecek sebepsiz zenginleşme talepleri düzenlenmektedir. Çek ilişkisinden kaynaklanan diğer sebepsiz zenginleşme talepleri (örneğin, keşideciye karşı ileri sürülebilecek sebepsiz zenginleşme talebi) bu maddenin kapsamı dışındadır⁴⁶⁴. Çeki keşide eden kişiye karşı açılacak sebepsiz zenginleşme davasına uygulanacak hukuk, keşidecinin taahhüdüne uygulanacak hukuku düzenleyen TTK m. 733 hükmüne göre belirlenir⁴⁶⁵. Buna göre yetkili olan hukuk, "keşidecinin taahhüdünü imzaladığı yer hukuku"dur. Kendi hukukuna göre, muhatap, çeki tasdik, teyit etmiş veya vizelemiş ise, bu muhataba yöneltilebilecek sebepsiz zenginleşme taleplerine TTK m. 734/3. bentte yer alan "ödeme yeri hukuku"nun uygulanması gerekir. Ancak, şu husus unutulmamalıdır ki, bu yer, zaten muhatapın ikametgâhının bulunduğu yerdir.

⁴⁶⁴ ERİŞ, s. 464.

⁴⁶⁵ Eriş, çeki keşide eden kişiye karşı açılacak sebepsiz zenginleşme davasına uygulanacak hukukun, 5718 sayılı MÖHUK'un sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükmünden (m. 39) hareketle tespit edileceğini ifade etmektedir: ERİŞ, s. 464.

Bu şekilde yetkisi tespit edilen hukuklar, sebepsiz zenginleşme davasının kim tarafından hangi şartlarla açılacağını, bu dava ile ne gibi taleplerde bulunabileceğini, davanın özel bir zamanaşımı süresine tâbi olup olmadığı gibi hususları belirlemede esas alınır.

SONUÇ

Bu çalışmamızda, kambiyo senetlerinin (poliçe, bono ve çekin) uluslararası özel hukukta milletlerarası yetkili mahkeme ve uygulanacak hukuka ilişkin meselelerini inceledik.

Kambiyo senetlerinin devredilebilir olma özelliği, kambiyo senetlerine özgü pek çok yabancı unsurlu uyuşmazlığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu uyuşmazlıkların çözümü noktasında, gerek milletlerarası yetkili mahkemenin tespiti, gerek uygulanacak hukukun tespitine yönelik farklı hukuk sistemleriyle ve farklı hükümlerle karşı karşıya kalmak mümkündür. Kambiyo senetlerinin mahiyetlerinden kaynaklanan zorlukların ötesinde, iki büyük hukuk sisteminin kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklara uygulanacak hukuk açısından farklı yol izlemeleri bu konuda yaşanan zorlukları artırıcı rol oynamıştır.

Milletlerarası yetkiye ilişkin uluslararası sözleşmelerde ve çeşitli ülkelerin mevzuatında kambiyo senetlerinde yetkili mahkemeye ilişkin doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır. Milletlerarası yetkili mahkemenin tespiti noktasında Kıta Avrupa'sı hukuku ile *Anglo-sakson* hukukunun farklı esaslardan hareket etmesine rağmen, her iki hukuk çevresinde de kambiyo senetlerinden doğan yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda genel yetkili mahkeme olarak davalının ikametgâhı mahkemesinin tercih edildiğini görmekteyiz.

Özel yetkili mahkemeye (veya mahkemelere) gelecek olursak, kambiyo senetleriyle ilgili yabancı unsurlu uyuşmazlıklar için genellikle bu yönde açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, Alman hukukunda olduğu gibi bazı istisnaî durumlarla karşılaşmak mümkündür. Alman Medeni Usul Kanununun (ZPO'nun) 603. paragrafı poliçelere ilişkin olarak özel yetkili mahkemeyi düzenlemektedir. Bu paragrafın ilk fıkrasına göre kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda davacının, senedin ödeneceği yer mahkemesi ile genel yetkili mahkeme arasında seçim yapma hakkı vardır. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklar açısından tercih edilecek mahkemelerden birinin ödeme yeri mahkemesi olması, sözleşmeden doğan borç ilişkileri için söz konusu olabilecek özel yetkili mahkeme (veya mahkemelere) yönelmenin olduğunu göstermektedir.

Kambiyo taahhüdünden doğan borç ilişkileri, sözleşme niteliğinde olmamakla birlikte, karakteristik yönlerinin (kredi veya ödeme vasıtası olarak) para borcuna dayanması ve olası sonuçların sözleşmelerle benzer niteliklere sahip bulunması, kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda özel yetkili mahkemeyi tayin etmede, kıyasen sözleşmeden doğan borç ilişkileri için söz konusu olabilecek özel yetkili mahkemelerin tercih edilebileceğini söylemek mümkündür. Bu nedenle kambiyo senetlerine ilişkin milletlerarası yetkili mahkeme olarak, ilgili devletin genel yetkili mahkemesi (davalının ikametgâhı mahkemesi) yanında özel yetkili mahkeme olarak “ödeme yeri” (veya başka bir ifadeyle “ifa yeri”) mahkemesi sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz akıl yürütme, Alman hukukunda yer alan özel hüküm ve *Anglo-sakson* hukukunda her bir kambiyo taahhüdü işleminin sözleşme olarak nitelendirilmesi (*several laws approach*), ödeme yeri mahkemesi lehine sonucun ortaya çıkmasını kuvvetlendirmektedir. Elbetteki bu sonucun Türk hukuku açısından da uygulanma kabiliyeti söz konusudur.

Uygulanacak hukuka gelecek olursak, bu konu daha çetrefildir. Maddî kambiyo senetleri hukukuna hâkim olan mücerretlik ilkesi, kambiyo senetlerine uygulanacak hukukun tespitini güçleştirmektedir. Bir kambiyo taahhüdüne girilmekle, temel ilişkiden bağımsız, kambiyo senetleri hukukuna özgü bir hukukî ilişki ortaya çıkmaktadır. Uygulanacak hukukun tespitinde, kambiyo senedi ilişkisinin temelinde yatan ilişkiden hareket edilemez. Bu durumda kambiyo senedi ilişkilerine yönelik, özel, bağımsız bağlama kurallarına ihtiyaç olacaktır.

Mücerretlik ilkesini sıkı bir şekilde benimseyen Alman nazariyesinden hareketle oluşturulan Cenevre Konvansiyonlarında, belirli kambiyo ilişkilerine yönelik, müstakil bağlama kuralları geliştirilmiştir. Buna karşılık, 1882 tarihli *Bills of Exchange Act*'e dayanan *Anglo-sakson* hukuk sisteminde ise, mücerretlik ilkesi korunmakla birlikte, kambiyo taahhüdü ilişkileri (keşide, ciro, kabul, aval, vs.) zincirleme sözleşme olarak nitelendirilerek karma bir yol izlenmiştir. Bu nedenle *Anglo-sakson* hukuk sisteminde kambiyo senetlerine ilişkin hükümler sınırlı sayıdadır. Pek çok konu, sözleşmelere uygulanacak hukukunun ilkelerinden hareketle çözüme kavuşturulmaktadır.

Cenevre Konvansiyonları ayrıntılı düzenlemeler kabul etmesine rağmen, bazı konulara (örneğin, poliçelerde ödeme modalitelerine, sebepsiz zenginleşmeye) ilişkin hiçbir hükme yer vermemesi, bu konularda devletlerin farklı hükümler kabul etmesine yol açmıştır. Yeknesak Kanunda “karşılığın intikali” gibi bazı konularda üye devletlere düzenleme yapma yetkisinin verilmesi, bu gibi konularda uyuşmazlıkların artmasına yol açmıştır. Hele ki, Konvansiyonlara taraf olan ülkelerin mahkemelerinin, önlerine gelen uyuşmazlıklarda Konvansiyon hükümlerini farklı yorumlamaları bu alandaki karışıklığı daha da arttırmıştır.

Her ne kadar kambiyo senetleri hukuku alanında mücerretlik ilkesi ön plânda olsa bile, kambiyo taahhüdü ilişkisinin, sözleşmeden doğan borç ilişkisi ile benzer yönlerinin bulunduğu şüphesizdir. Buradan hareketle kambiyo senetlerine uygulanacak hukuka (ve aynı zamanda milletlerarası yetkili mahkemeye ilişkin) bazı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Gerek Cenevre Konvansiyonları sistemi, gerek *Anglo-sakson* hukuk sistemi içerisinde, kambiyo senetlerine uygulanacak hukuk konusunda tarafların iradesinin rolü hep tartışılmıştır. Bu konuda kesin bir sonuca varılamamasına rağmen, özellikle kambiyo taahhütlerinin esasına uygulanacak hukuk hakkında tarafların hukuk seçimi yapmalarına imkân tanınmalıdır. Keza, süratli ve güvenli dolaşımın söz konusu olduğu kambiyo senetleri hukuku alanında, tarafların en azından kendi taahhütleri hususunda, daha iyi bildikleri hukuku seçme yolunu tercih etmelerinde, güçlü menfaatleri bulunmaktadır.

Bu durumda, örneğin, ciranta, ciro ettiği poliçeden dolayı kendisinin sorumlu olacağı hususlarda uygulanacak hukuku belirleyebilmelidir. Uygulanacak hukuk seçiminin, ciranta ile ciro edilen arasında akdedilecek ayrı bir sözleşmede değil; kambiyo senedi ilişkisine sonradan katılacak olan şahısların da vâkıf olabilmesi için mutlaka senet üzerinde gösterilmesi gerektiğine inanmaktayız. Keza, bu hukuk seçimi, daha önceki senet borçlularını bağlamayacağı gibi; bundan sonraki aşamada, kambiyo senedi ilişkisine dâhil olmak isteyen şahıslar bakımından dikkate alınması gerekli olan bir kayıt olarak mutlaka senet üzerinde gösterilmesi gerekecektir.

Anglo-sakson hukukunda, *Bills of Exchange Act (BEA)*'de kambiyo senetlerine ilişkin neredeyse pek çok konunun, uyuşmazlıkla daha sıkı ilişkili hukukun varlığına

rağmen, ilgili kambiyo taahhüdünün (veya işleminin) yapıldığı yer hukukuna, başka bir ifadeyle '*lex loci contractus/ actus*'a tâbi tutulması eleştirilmektedir.

Günümüzde sözleşmelere uygulanacak hukukun objektif bağlanma ile tespiti için ülke mevzuatında ya karakteristik edimin ifâ yeri hukuku (*the characteristic performance's lex loci solutionis*), ya uygun hukuk (*proper law*) veya en sıkı ilişkili hukuk (*the law of country with which it is most closely connected*) bağlama noktalarının tercih edildiği görülmektedir. Bu nedenle (*BEA*)'de sözünü ettiğimiz bu bağlama noktalarının yer almaması, kambiyo senetlerine ilişkin pek çok yabancı unsurlu uyuşmazlıkta devletler özel hukuku adaletinin gerçekleşmemesi sonucunu doğurmaktadır.

Kambiyo senetlerinin maddî hukuk kısmına ilişkin olarak iki büyük hukuk sistemini de kapsayacak bir yeknesaklaştırma projesinin varlığına rağmen, her zaman, bu alanda yabancı unsurlu uyuşmazlıkların ortaya çıkması mümkündür. Ancak, bu yeknesaklaştırma ne kadar başarılı olursa, uyuşmazlıkların sayısında da bir o kadar azalma olacağı şüphesizdir. Bu durumda öncelikle kambiyo senetlerinin maddî alanına ilişkin olarak, bütün ülkeler Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Milletlerarası Poliş ve Milletlerarası Bono Hakkında *UNCITRAL* Konvansiyonuna (*United Nations Convention on International Bills of Exchange and International Promissory Notes*) taraf olmalıdırlar. Keza, bu Konvansiyon henüz yürürlüğe girmemekle birlikte, kambiyo senetlerinin maddî hukuk alanına ilişkin olarak hemen hemen tüm konuları düzenleme altına almıştır. Üstelik, Konvansiyon'da içerik bakımından, Cenevre Yeknesak Kanununa olduğu kadar, *Anglo-Amerikan* hukukuna ilişkin esaslara da yer verilmiştir.

Kanunlar ihtilâfı hukukuna ilişkin olarak, maddî hukuk alanındaki mücerretlik ilkesi temelinde ve aynı zamanda *common law*'ın özellikleri de dikkate alınarak, yeni bir Konvansiyon hazırlanmalıdır. Bu Konvansiyonda bazı uyuşmazlıklar açısından, genel olarak sözleşmelere uygulanacak hukuku belirlemede dikkate alınan ölçütlere de yer verilmelidir. Özellikle, kambiyo senedi şahıslarının kendi taahhütlerinin esasına uygulanacak hukuku seçmelerine imkân tanıyan hükümlere yer verilmelidir.

Aynı zamanda bu Konvansiyonun hükümleri, mümkün olduğunca kambiyo senetlerine ilişkin ortaya çıkabilecek tüm yabancı unsurlu uyuşmazlıklara uygulanabilmeli ve bu hususlarda âkit devletlere herhangi bir rezerv getirme hakkı tanınmamalıdır. Söz konusu bu Konvansiyona pek çok ülkenin taraf olması durumunda kambiyo senetleri alanında arzu edilen yeknesaklaşmanın önemli ölçüde sağlanabileceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA*

Akıncı, Ziya. **Tarafların Yetkili Hukuku Belirlemeleri Durumunda Sözleşmeye Uygulanacak Hukuk**. Ankara: 1992.

Alangoya, H. Yavuz, Kamil Yıldırım ve Nevhis Deren Yıldırım. **Medeni Usul Hukuku Esasları**. Dördüncü Bası. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2004.

Alışkan, Murat. **Kambiyo Senetlerinde Temlik Ciro**. İstanbul: Yaylım Yayıncılık, 1998.

Altuğ, Yılmaz. **Devletler Hususi Hukukunda Yargı Yetkisi**. İkinci Bası. İstanbul: 1979.

Ansary, Sabri Şakir. **Hukuk Yargılama Usûlleri**. Altıncı Bası. Ankara: 1957.

Ansary, Tugrul and Eric C. Schneider. **Introduction to Turkish Business Law**. The Hague: Kluwer Law International, 2001.

Arat, Tuğrul. **Evlad Edinmeye İlişkin Bağlama Kuralları, Doçentlik Tezi (Çoğaltılmış Nüsha)**. Ankara: 1982.

_____. **Ticaret Şirketlerinin Tâbiyeti**. Ankara: 1970.

Arık, Fikret K.. “Muaddel İsviçre Borçlar Kanununda Ticaret Senetlerinden Doğan Kanun Çatışmaları”, **Siyasi İlimler Mecmuası**, Yıl: 11, 1941, S. 125, s. 198-203.

* Metinde kullanılan kısaltmalar, ilgili eserlerin sonunda (parantez içerisinde) ayrıca belirtilmiştir.

Arminjon, P. and P. Carry. **La Lettre De Change Et Le: Billet Ordre: Notions G n rales Questions Non R gl es Dans La Loi Uniforme Loi Uniforme- Conflits De Lois.** Paris: 1938.

Arslanlı, Halil. **Ticari Senetler.**  ç nc  Bası. İstanbul: 1952.

Atalay, Selahattin. “İngiliz Hukukunda Kıymetli Evrak”, **Adalet Dergisi**, 1957, S. 3, s. 295-302.

Aybay, Aydın. “Borcun İfa Yeri ve Yetkili Mahkeme”, **İÜHFD**, 1960, C. XXVI, S. 1-4, s. 218-225.

Aybay, Rona ve Esra. Dardağan. **Uluslararası Düzeyde Yasaların  atışması (Kanunlar İhtilâfı).** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

Aygün, Mesut: “ABD Kanunlar İhtilâfı Hukukunda Akde Uygulanacak Hukuka İlişkin Currie'nin Devlet Menfaatinin Tahlili Teorisi ve En Sıkı İrtibatlı Hukuk”, **Mahmut Tefik Birsel'e Armağan**, İzmir 2001, s. 443-460.

Baniassadi, Mohammad Reza. “The Rights of Holders and Payees of Negotiable Instruments Under the Anglo-American and the Geneva Systems”, **Arizona Journal of International and Comparative Law**”, 1989, Vol. 6, s. 135-180.

Batiffol, Henri. **Droit International Priv .** Quatri me Edition. Paris: 1967.

Battal, Ahmet. “Yabancı Para  zerinden Düzenlenen ve Aynen  deme Kaydı İçeren  eklerin Tahsili Konusundaki  eşitli İhtimallerin İncelenmesi”, **İ HFD**, 1998, C. LVI, S. 1-4, s. 219-237.

Berki, Osman Fazıl. **Türk Hukukunda Kanun İhtil fları.** İkinci Basım. Ankara: 1971.

_____. “Kambiyo Senetlerinde Ehliyetten Doğan İhtil flar”, **BATİDER**, 1961, C. I, S. 2, s. 143-148 (“Ehliyet”).

Bilge, Necip. **Medeni Yargılama Hukuku**. İkinci Basım. Ankara: 1967.

Blomquist, Robert F.. “The Proposed Uniform Law on International Bills of Exchange and Promissory Notes, A Discussion of Some Special and General Proplems Reflected in The Form and Content, Choice of Law, and Judicial Interpretation Articles”, **California Western International Law Journal**, 1979, Vol. 9, s. 30-77.

Boele-Woelki, Katharina. “Unification and Harmonisation of Private International Law in Europe”, **Liber Amicorum Kurt Siehr** (Editors: Jürgen Basedow, Isaak Meier, Anton K. Schnyder, Talia Einhorn and Daniel Girsberger), Private Law in the International Arena, T.M.C. Asser Press, Den Haag 2000, s. 61-77.

Bozer, Ali ve Celal Göle. **Kıymetli Evrak Hukuku**. Ankara: BTHAE, 2004.

Bozgeyik, Hayri. “Poliçede Temel İlişki ve Karşılığın Devri”, **Ünal Tekinalp’e Armağan (Bilgi Toplumunda Hukuk - C. I)**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 2003, s. 715-735.

Bradgate, Robert. **Commercial Law**. Third Edition. Oxford University Press, 2000.

Brand, Ronald A.. “Tort Jurisdiction in a Multilateral Convention: The Lessons of the Due Process Clause and the Brussels Convention Symposium: Enforcing Judgments Abroad: The Global Challenge”, **BJIL**, Vol. 24, 1998-1999, s. 125-155.

Brannan, Joseph Doddridge. **Beutel's Brannan Negotiable Instruments Law: The Negotiable Instruments Law Annotated, together with Discussions of Interpretation, Bills of Exchange Act, Statutory Variations, Comparative Tables, Commissioners' Notes, etc..** 7th. Edition (Editor: Frederick K. Beutel). Wetsport, Connecticut: Greenwood Press, Publishers 1948.

- Bridge, Michael. **The International Sale of Goods (Law and Practice)**. Oxford University Press, 1999.
- Briggs, Adrian. **The Conflict of Laws**. London: Oxford University Press, 2002.
- Brody, David Eliot. **The American Legal System: Concepts and Principles**. Toronto: D.C. Heath and Company, 1978.
- Brook, James. **Payment Systems: Examples & Explanations**. Second Edition. Kluwer Law International, 2004.
- Burdick, Francis M.. "International Bills of Exchange", **Illinois Law Review**, Vol. VI, 1911-1912, Number 7, s. 421-431.
- Castel, Jean Gabriel. **Cases, Notes and Materials on the Conflict of Laws**. Toronto: Butterworths, 1960.
- Cheatham, Elliott E., Herbert F. Goodrich, Erwin N. Griswold and Willis L. M. Reese. **Cases and Materials on Conflict of Laws**. Fourth Edition. Brooklyn, N.Y.: The Foundation Press, Inc., 1957.
- Chow, Daniel C. K. and Thomas J. Schoenbaum. **International Business Transactions: Problems, Cases and Materials**. New York: Aspen Publishers, 2005.
- Chuah, Jason and Richard Earle. **Statutes and Conventions on Private International Law**. Second Edition. Portland, Oregon: Cavendish Publishing, 2004.
- Crauford, W. G.. "Differences Between The English and The German Law Relating to Negotiable Instruments", **International and Comparative Law Quarterly**, Vol. 6, 1957, s. 418-441.
- Crawford, Elizabeth B. and Janeen M. Carruthers. **International Private Law in Scotland**. Second Edition. Edinburgh: Thomson-W. Green, 2006.

Cremades, Bernardo M. and Steven L. Plehn. "The Lex Mercatoria and Harmonization of the Laws of International Commercial Transactions", **Boston University International Law Journal**, Vol. II, 1984, s. 317-348.

Çelikel, Aysel. **Milletlerarası Özel Hukuk**. Yedinci Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2004 (MÖH).

_____. "Türk Milletlerarası Özel Hukukunda "Atıf" Prensibinin Uygulanması", **MHB**, Yıl 3, 1983, S. 2, s. 1-4 ("Atıf").

Daniel, John W.. **A Treatise on The Law of Negotiable Instruments: Including Bills of Exchange, Promissory Notes, Negotiable Bonds and Coupons, Checks, Bank Notes, Certificates of Deposit, Certificates of Stock, Bills of Credit, Bills of Lading, Guaranties, Letters of Credit and Circular Notes:Vol. I-II**. Fifth Edition. Holmes Beach, Florida: Gaunt Inc., 1999.

Delaume, G. R.. "What is an International Contract? An American and A Gallic Dilemma", **ICLQ**, 1979, Vol. 28, s. 258-279.

Devres, M. N.. "Ticarî Senetlerde Kanunlar İhtilâfı", **Adliye Ceridesi**, 1936, S. 13, s. 784-813.

Dicey, Albert V.. "Conflict of Laws and Bills of Exchange", **American Law Review**, Vol. 16, 1882, s. 497-512.

Dicey, Albert V., John Humphrey C. Morris and Lawrence Collins. **Dicey, Morris & Collins The Conflict of Laws: Vol. II**. Fourteenth Edition. London: Sweet & Maxwell, 2006.

Dirikkan, Hanife Öztürk. **Kıymetli Evrakın Ziyayı ve İptali**. Ankara: 1990.

Doğanay, İsmail. **Türk Ticaret Kanunu Şerhi - C. II**. Üçüncü Bası. Ankara: 1990.

Domaniç, Hayri. **Türk Ticaret Kanunu Şerhi C. IV: Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması.** İstanbul: 1990 (Şerh).

_____. **Kıymetli Evrak Hukuku.** İlaveli İkinci Bası. İstanbul: 1975 (Kıymetli Evrak).

Ekşi, Nuray. **Cases and Materials on The EU Private International Law.** İstanbul: Legal Yayıncılık, 2006 (Cases and Materials).

_____. **Sözleşmeden Doğan Borçlara Uygulanacak Hukuk Hakkında Roma Konvansiyonu.** İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2004 (Roma Konvansiyonu).

_____. **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi.** İkinci Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2000 (Yetki).

Elbir, Ali Kemal. “Ticaret Kanunumuz ve Beynelmilel La Haye ve Cenevre Konferansları”, **İstanbul Baro Mecmuası**, 1936, S. 1-2, s. 172-185.

Ellinger, E. P., Eva Lomnicka and Richard Hooley. **Modern Banking Law.** Third Edition. London: Oxford University Press, 2002.

Elliott, Nicholas, John Odgers and Jonathan Mark Phillips,. **Byles on Bills of Exchange and Cheques.** Twenty-Seventh Edition. London: Sweet & Maxwell, 2002.

Erdem, B. Bahadır. “Medeni ve Ticarî Hukuk Davalarında Mahkemelerin Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Avrupa Konseyi Tüzüğü”, **Ünal Tekinalp’e Armağan (Bilgi Toplumunda Hukuk) C. II,** İstanbul 2003, s. 1009-1026.

Erem, Faruk, Kalpsüz, Turgut ve Gürkan Çelebican. **İktisadi ve Hukuki Yönden Çek.** Genişletilmiş İkinci Bası. Ankara: 1974.

Eriş, Gönen. **Açıklamalı - İçtihatlı Uygulamalı Çek Hukuku**. Beşinci Basım. Ankara: 2004.

Ertekin, Erol ve İzzet Karataş. **Uygulamada Ticari Senetler (Menfi Tesbit ve İstirdat Davaları ile 3167 Sayılı Çek Yasası Hakkında Açıklama-Uygulama: Polİçe, Bono, Çek)**. İkinci Bası. Ankara: Yetkin Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1996.

Fischer, Hugo. "The Law Governing Capacity with Regard to Bills of Exchange", **Mod. L. Rev.**, Vol. 14, 1951, s. 144-161.

Gillette, Clayton P.. **Negotiable Instruments & Payment Systems**. Second Edition. Emanuel Law Outlines, Inc., 1995.

Giuliano, Mario and Paul Lagarde. "Report on The Law Applicable to Contractual Obligations", **Office Journal (OJ)**, 31.10.1980, C. 282, s. 1-50.

Goldman, B.. "The Applicable Law: The General Principles of Law – The Lex Mercatoria", (Ed.: Lew, J.D.M.), **Contemporary Problems in Arbitration**, Dordrecht, The Netherlands, 1987, s. 113-125.

Göğer, Erdoğan. **Devletler Hususî Hukuku (Kanunlar İhtilâfı)**. Üçüncü Bası, Ankara 1975.

Göle, Celal. "Yabancı Para ile Düzenlenen Çekin Ödenmesinde Karşılaşılacak Hukukî Sorunlar", **Ali Bozer'e Armağan**, Ankara 1998, s. 87-98.

Graveson, Ronald H.. **The Conflict of Laws**. Fourth Edition. London: Sweet & Maxwell Ltd., 1960.

_____. **Cases on The Conflict of Laws**. London: Sweet & Maxwell Ltd., 1949.

Guest, Anthony G.. **Chalmers and Guest on Bills of Exchange and Cheques**. Sixteenth Edition. London: Sweet & Maxwell, 2005.

Guhl, T., A. Koller and J. N. Druey. **Das Schweizerische Obligationrecht**. 8. Aufl., Zurich: 1991.

Gutteridge, H. C.. “The Unification of The Law of Bills of Exchange”, **British Year Book of International Law**, Vol. XII, 1931, s. 13-30.

Güngör, Gülin. “Yeni Düzenleme Çalışmalarında Elektronik Âkitlerin Kuruluşu ve Clik-Wrap Yazılım Lisansı Sözleşmelerinde Hukuk Seçimi Kaydı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. LI, 2002, S. 1, s. 19-42.

_____. **Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması**. Ankara: Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş., 2000.

Hermann, Gerold. “Background and Salient Features of the United Nations Convention on International Bills of Exchange and International Promissory Notes”, **U. Pa. J. Int'l. Bus. L.**, 1988, Vol. 10, No: 4, s. 517-577.

Hirsch, Ernst E.. **Ticaret Hukuku Dersleri - C. III (Kıymetli Evrak)**. İstanbul: 1939.

_____. “Poliçe ve Çek Hukukunun Birleştirilmesine Dair Cenevre Uyuşması (1)”, (Çev. Yavuz Abadan), **Siyasi İlimler Mecmuası**, 1934, S. 35, s. 24-27 (“Cenevre Uyuşması - 1”).

_____. “Poliçe ve Çek Hukukunun Birleştirilmesine Dair Cenevre Uyuşması (2) – Çek Hukukuna Dair Anlaşma”, (Çev. Yavuz Abadan), **Siyasi İlimler Mecmuası**, 1934, S. 36, s. 32-35 (“Cenevre Uyuşması - 2”).

Hudson, Manley O. and A. H. Feller. “The International Unification of Laws Concerning Bills of Exchange”, **Harvard Law Review**, 1931, Vol. XLIV, No. 3, s. 333-377.

İmregün, Oğuz. **Kıymetli Evrak Hukuku (Genel Hükümler-Kambiyo Senetleri-Makbuz Senedi-Varant)**. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.

Jahn, Uwe. **Bills of Exchange: A Guide to Legislation in European Countries, Asia and Oceania**. Third Edition. Paris: ICC Publishing S.A., 1999.

Kalpsüz, Turgut. **Kıymetli Evrak Hukuku (Teksir)**. Ankara: 1975.

_____. “Poliçelerde Ödeme Yerin Önemi”, **BATİDER**, 1970, C. V, S. 4, s. 663-680 (“Ödeme Yeri”).

Karayalçın, Yaşar. **Ticaret Hukuku III: Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri)**. Dördüncü Bası. Ankara: 1970.

Karst, Thomas: “Civil Procedure in Germany”, **International Civil Procedure** (Editor: Shelby R. Grubbs), Hague: Kluwer Law International, 2005.

Kaye, Peter. **The New Private International Law of Contract of The European Community: Implementation of The EEC's Contractual Obligations Convention in England and Wales Under The Contracts (Application Law) Act 1990**. Aldershot: Asshgate, 1993.

Kınacıoğlu, Naci. **Kıymetli Evrak Hukuku**. Beşinci Bası, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 1999.

Kocaimamoğlu, Sururi. **Ticari Senetler Tatbikatı ve Banka Muameleleri**, Ankara: 1959.

Kocaman, Arif B.. “Havalenin Hukukî Niteliği Üzerine”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. IL, 1994, S. 1-2 (İlhan Öztrak’a Armağan), s. 291-301.

Koch, Harald and Frank Diedrich. “Civil Procedure in Germany”, **International Encyclopedia of Laws Civil Procedure** (Editör: Piet Taelman), Vol. 2, Kluwer Law International, Hague 2005.

- Kopel, Shawn. **Guide to Business Law**. Second Edition. Oxford University Press, 2000.
- Kuru, Baki. **Hukuk Muhakemeleri Usulü C. I**. Altıncı Bası. İstanbul: Demir Demir Müşavirlik ve Yayıncılık Ltd. Şti., 2001.
- Kuru, Baki, Ramazan Arslan ve Ejder Yılmaz. **Medenî Usul Hukuku**. Genişletilmiş On Altıncı Bası. Ankara: Yetkin Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2005.
- Lasok, D. and P. Stone. **Conflict of Laws in the European Community**. Exeter: 1987.
- Lawrence, Lary. **An Introduction to Payment Systems**. New York: Aspen Law & Business A Division of Aspen Publishers, Inc., 1997 (Introduction).
- Lawrence, William H.. **Understanding Negotiable Instruments and Payment Systems**. New York: 2002 (Understanding).
- Lenhoff, Arthur. "The Parties Choice of A Forum: Prorogation Agreements", **Rut. L. Rev.**, 1961, Vol. XV, s. 414-490.
- Lewis, Wayne K. and Steven H. Resnicoff. **Negotiable Instruments and Other Payment Systems: Problems and Materials**. LexisNexis, 2004.
- Lorenzen, Ernest G.. **Cases and Materials on the Conflict of Laws**. Fourth Edition. St. Paul: 1947.
- _____. "The Hague Convention of 1912, Relating to Bills of Exchange and Promissory Notes: A Comparison with Anglo American Law-I", **Illinois Law Review**, Volume XI, 1916-1917, Number 3, s. 137-158.
- _____. "The Hague Convention of 1912, Relating to Bills of Exchange and Promissory Notes: A Comparison with Anglo American Law-II", **Illinois Law Review**, Volume XI, 1916-1917, Number 4, s. 247-267.

- Mann, F. A.. **Notes and Comments on Cases in International Law, Commercial Law, and Arbitration.** Oxford University Press, 1992.
- Martin, Raymond and Jacques Martin. "Civil Procedure in France", **International Encyclopedia of Laws Civil Procedure** (Editor: Piet Taelman), Volume 1, Kluwer Law International, Hague 2005.
- Maxwell, John Irving. **A Pocket Dictionary of The Law of Bills of Exchange, Promissory Notes, Bank Notes, Checks, etc..** Clark, New Jersey: The Lawbook Exchange, Ltd., 2004.
- Mehren, Arthur T. Von. "Drafting a Convention on International Jurisdiction and the Effects of Foreign Judgments Acceptable World-wide: Can the Hague Conference Project Succeed?", **AJCL**, 2001, Vol. 49, s. 191-202.
- Montanari, Alberto and Vincent A. Narcisi. **Conflict of Laws in Italy.** Kluwer Law International, 1997.
- Morris, John Humphrey C.. **The Conflict of Laws.** 4th Edition (Editor: David McClean). London: Sweet & Maxwell Ltd, 1993 (Conflict of Laws).
- _____. **Cases on Private International Law.** Third Edition. Oxford: The Clarendon Pres, 1960.
- Morris, William O.. "Some Conflict of Laws Problems Relating to Negotiable Instruments", **West Virginia Law Review**, Vol. 66, 1963-64, s. 91-108.
- Murphy, Sean D.. "Contemporary Practice of The United States Relating to International Law: Negotiation of Convention on Jurisdiction and Enforcement of Judgements", **AJIL**, 2001, Vol. 95, s. 418-421.
- Nickles, Steve H., John H. Matheson and Edward S. Adams. **Modern Commercial Paper: The New Law of Negotiable Instruments and Related Commercial**

Paper. St. Paul, Minn.: West Publishing Company, American Casebook Series, 1994 (Modern Commercial Paper).

Nickles, Steve H.. **Negotiable Instruments and Related Commercial Paper.** Second Edition. Eagan, Minnesota: West Group, 1993 (Negotiable Instruments).

Nomer, Ergin. “Devletler Hususi Hukukunda <Milletlerarası Yetki> Mefhumu”, **İÜHFİM**, C. XL, 1974, S. 1-4, s. 393-426.

_____. **Davada Yabancı Kanun.** İstanbul: 1972.

Nomer, Ergin ve Cemal Şanlı. **Devletler Hususî Hukuku.** On İkinci Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003.

North, P. M. and J. J. Fawcett. **Cheshire and North’s Private International Law.** Thirteenth Edition. Oxford University Press, 2004.

Nygh, Peter and Fausto Pocar. “Report on The Preliminary Draft Convention on Jurisdiction and Foreign Judgments in Civil and Commercial Matters”, Hague Conference on Private International Law: <http://www.hcch.net/upload/wop/jdgm11.pdf>, (23.11.2007).

O’Brien, John. **Conflict of Laws.** Second Edition. London: Cavendish Publishing Limited, 1999.

Oakley, John B. and Vikram D. Amar. “Civil Procedure in United States of America”, **International Encyclopedia of Laws Civil Procedure** (Editör: Piet Taelman), Volume 4, Kluwer Law International, Hague 2005.

Oğuz, Arzu. “Hukuk Tarihi ve Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Uluslar arası Ticaret Hukuku (*Lex Mercatoria*) – *Unidroit* İlkelerinin *Lex Mercatoria* Niteliği”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. L, 2001, S. 3, s. 11–54.

Özakman, Cumhuri. “Havale İlişkisinin Borçlar Hukuku Açısından İncelenmesi ve Kıymetli Evrak Hukukundaki Görünüşü”, **İÜHFİM**, C. XLI, 1975, S. 1-2, s. 255-297.

Özdemir Kocasakal, Hatice. **Elektronik Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Çözümünde Uygulanacak Hukukun ve Yetkili Mahkemenin Tespiti**. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2003.

Özdemir, Hatice. “Kambiyo Taahhütlerinin Şekil Bakımından Geçerliliğine Uygulanacak Hukuk”, **Nihal Uluocak’a Armağan**, İstanbul 1999, s. 261-276 (“Şekil”).

_____. **Kambiyo Senetlerine İlişkin Kanunlar İhtilâfı Kuralları**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993 (Kanunlar İhtilâfı).

Özkan, Ömer. “Poliçede Sebepsiz Zenginleşme Davası”, **Erdoğan Moroğlu’na 65. Yaş Günü Armağanı**, B. 2, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 2001, s. 507-535.

Öztan, Fırat. **Kıymetli Evrak Hukuku**. İkinci Bası. Ankara: Turhan Kitabevi, 1997.

_____. “Ticarî Senetlerde İmzaların İstiklâli İlkesi”, **BATİDER**, 1979, C. X, S. 2, Ankara, s. 391-396.

_____. “Kambiyo Senetlerine Benzeyen Senetler”, **M. Koloğlu Armağanı**, Ankara 1975, s. 547-566.

Öztekin Gelgel, Günseli. **Âkit Dışı Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkındaki Avrupa Birliği Düzenlemesi**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2006.

Pekcanıtez, Hakan, Oğuz Atalay ve Muhammet Özkes. **Medenî Usûl Hukuku**. Beşinci Bası. Ankara: Yetkin Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2006.

- Poroy, Reha ve Ünal Tekinalp. **Kıymetli Evrak Hukuku Esasları**. Genişletilmiş On Beşinci Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2001.
- Postacıoğlu, İlhan E.. **Medeni Usul Hukuku Dersleri C. I**. Altıncı Bası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları (Yayın No.: 1986), 1975.
- Rabel, Ernst. **The Conflict of Laws A Comparative Study Volume 4: Property, Bills and Notes, Inheritance, Trusts, Application of Foreign Law, Intertemporal Relations**. Ann Arbor: University of Michigan Law School Press, 1958.
- Rajanayagam, M. J. L.. **The Law Relating to Negotiable Instruments in Australia**. Sydney: Butterworths, 1980.
- Richardson, Dudley. **A Guide to Negotiable Instruments and the Bills of Exchange Acts**. Seventh Edition. London: Butterworths, 1983.
- Rogers, James Steven. **The Early History of the Law of Bills and Notes: A Study of the Origins of Anglo-American Commercial Law**. Cambridge University Press, 1995.
- Rooij, René Van and Maurice V. Polak. **Private International Law in The Netherlands, Supplement**. The Hague: T.M.C. Asser Instituut, 1987.
- Sakmar, Ata. **Yabancı İlâmların Türkiye'deki Sonuçları**. İstanbul: 1982.
- Sakmar, Ata ve Nuray Ekşi. "Hukukî ve Ticarî Konularda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında AB Konsey Tüzüğü", **MHB**, 2002, Yıl: 22, S. 2 (Ergin Nomer'e Armağan), s. 721-743.
- Sargın, Fügen. **Milletlerarası Usûl Hukukunda Yetki Anlaşmaları**. Ankara: Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş., 1996.
- Saymen, Ferit H.. "Provizyon Hukuku ve Kanunlar İhtilâfı", **İÜHFİM**, C. II, 1935, S. 1, s. 196-212.

Schmitthoff, Clive M.. “The Law of International Trade”, **Schmitthoff’s Select Essays on International Trade Law** (Ed.: C. J. Cheng), Dordrecht, The Netherlands: 1998.

_____. **The English Conflict of Laws**. Third Edition. London: Stevens & Sons Limited, 1954 (English).

Sealy, Len S. and Richard J. A. Hooley. **Commercial Law - Text, Cases and Materials**. Third Edition. London: LexisNexis Butterworths, 2003.

Seviğ, Muammer Raşit ve Vedat Raşit Seviğ. **Devletler Hususî Hukuku**. Üçüncü Bası. İstanbul: 1992.

Seviğ, Muammer Raşit. **Devletler Hususî Hukuku C. II**. İstanbul: 1943 (DHH).

_____. **Türkiye Cumhuriyeti Kanunlar İhtilâfı Kaidelerinin Sentezi**. İstanbul: 1941.

_____. “Devletler Hususî Hukukunda Adlî Salâhiyet”, **İÜHF**, 1941, C. VII, s. 138-156 (“Adlî Salâhiyet”).

Seviğ, Vedat Raşit. **Kanunlar İhtilâfı (Yasama ve Yargılama Çatışmaları)**. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş İkinci Bası. İstanbul: 1974 (Kanunlar İhtilâfı).

_____. “Türkiye’nin Devletler Hususi Hukuku Kuralları Bakımından Mahkemenin Âkitle Tayin Edilmesi Hususu”, **İÜHF**, 1965, C. XXXI, S. 1-4, s. 130-158 (“Âkitle Tayin”).

_____. **Hukuk ve Ticaret Davalarında Türk ve Yabancı Mahkemelerin Devletler Hususi Hukuku Bakımından Yetkisi**. İstanbul: 1963 (Hukuk ve Ticaret Davalarında).

_____. “Bir Yabancılık Unsuru Taşıyan Ticarî Davalar Hakkında Yetkili Mahkeme”, **İstanbul Barosu Dergisi**, 1959, C. XXXIII, S. 7-8, s. 234-253 (“Yetkili Mahkeme”).

_____. **Ticarî Sahadaki Kanunlar İhtilâfı**. İstanbul: 1957 (Ticarî Saha).

Silva, Janak De. “The New Law Merchant: Fact or Fiction”, **Sri Lanka Journal of International Law**, 2005, Vol. 17, s. 167-182.

Spediel, Richard E. and Steve H. Nickles. **Negotiable Instruments and Check Collection**. Fourth Edition. St. Paul, Minn.: West Publishing Company, 1993.

Stone, P. A.. “The Civil Jurisdiction and Judgements Act 1982: Some Comments”, **ICLQ**, 1983, Vol. 32, s. 477-499.

Stone, Peter. **The Conflict of Laws**. London: Longman Group Limited, 1995.

Story, Joseph. **Commentaries on The Law of Bills of Exchange: Foreign and Inland, As Administered in England and America, With Occasional Illustrations from the Commercial Law of the Nations of Continental Europe**. Clark, New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd., 2005.

Şanlı, Cemal ve Nuray Ekşi. **Uluslararası Ticaret Hukuku**. Dördüncü Bası. İstanbul: Arkan Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., 2005.

Şanlı, Cemal. **Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk**. Ankara: BTHAE, 1986.

Şimşek, Edip. **Hukukta ve Cezada Ticari Senetler**. Ankara: 1982.

Tekil, Fahiman. **Kıymetli Evrak Hukuku**. İkinci Bası, İstanbul: 1994.

Tekinalp, Gülören. **Milletlerarası Özel Hukuk (Bağlama Kuralları)**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2002.

- Tekinalp, Ünal. “İleri Keşide Tarihli (Vadeli) Çeklere İlişkin Bir Öneri”, **MHB**, Yıl: 19-20, 1999-2000, S. 1-2 (Aysel Çelikel’e Armağan), s. 923-932.
- Tiryakioğlu, Bilgin. **Taşınır Mallara İlişkin Milletlerarası Unsurlu Satım Âkitlerine Uygulanacak Hukuk**. Ankara: 1996.
- Tiryakioğlu, Bilgin, Mesut Aygün ve Esin Küçük. **Türk Uluslararası Özel Hukuk Mevzuatı**. Üçüncü Bası. Ankara: Yetkin Yayınları, 2007.
- Turhan, Turgut. **Milletlerarası Sözleşmelerde Yabancı Para Kayıtları**. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1997.
- Uyar, Talih. **İcra Hukukunda Kambiyo Senetleri**. İkinci Bası. Manisa: 1989.
- Ülgen, Hüseyin, Mehmet Helvacı, Abuzer Kendigelen ve Arslan. Kaya. **Kıymetli Evrak Hukuku**. İkinci Bası. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2005.
- Üstündağ, Saim. **Medeni Yargılama Hukuku C. I-II**. Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş Beşinci Bası. İstanbul: 1992.
- Vis, Willem C.. “Unification of the Law of Negotiable Instruments: The Legislative Process”, **The American Journal of Comparative Law**, 1979, Vol. 27, s. 507-514.
- Wolff, Martin. **Private International Law**. Second Edition. Oxford University Pres, 1950.
- Yavuz, Cevdet. **Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler**. Dördüncü Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1996.
- Yılmaz, İlhan. “Türk Hukukunda Yabancılık Unsuru Bakımından Çek”, **Turhan Tûfan Yüce’ye Armağan**, İzmir 2001, s. 269-295.

Yntema, Hessel E.. "Unification of the Laws Respecting Negotiable Instruments", **International Law Quarterly**, 1951, Vol. 4, s. 178-191.

Zaphiriou, G. A.. **The Transfer of Chattels in Private International Law**. London: University of London The Athlone Press, 1956.

Zeki, Namık. **Senedatı Ticariye**. İstanbul: Türkiye Matbaası, 1934.

"Amended Proposal of 21 February 2006 for a European Parliament and Council Regulation on The Law Applicable to Non Contractual Obligations ("ROME II")", EUROPA - SCADPlus - Activities of The European Union: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l33211.htm>, (23.11.2007).

"Convention on The Law Applicable to Contractual Obligations (Rome 1980)", ERA Trier Academy of European Law With Support of the European Union: http://www.rome-convention.org/instruments/i_conv_orig_en.htm, (23.11.2007).

"Convention on Jurisdiction and The Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters 1968", The Court of Justice of the European Communities: <http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/c-textes/bruxidx.htm>, (23.11.2007).

"Convention on The Choice of Court", Hague Conference on Private International Law: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=77, (23.11.2007).

"Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on Jurisdiction and The Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters (44/2001)", The Court of Justice of the European Communities: <http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/ctextes/2001R0044idx.htm> (23.11.2007).

“Definitions of a Bill of Exchange: Geneva System States”, AIB Tradefinance:
<<http://www.aibtradefinance.com/tf/GenevaSystemStates.asp>>,
(31.10.2006).

“Lugano Convention on Jurisdiction and The Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters”, The Court of Justice of the European Communities:
<<http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/c-textes/lug-idx.htm>>, (23.11.2007).

“Summary of the Outcome of the Discussion in Commission II of the First Part of the Diplomatic Conference 6–20 June 2001”, Hague Conference Private International Law, prepared by the Permanent Bureau and the Co-reporters:
<http://www.cptech.org/ecom/jurisdiction/Interim_text.rtf>, (23.11.2007).